

ASBA

E-ISSN: 3023-7300

EYLÜL 2024

CİLT: 1

SAYI: 2

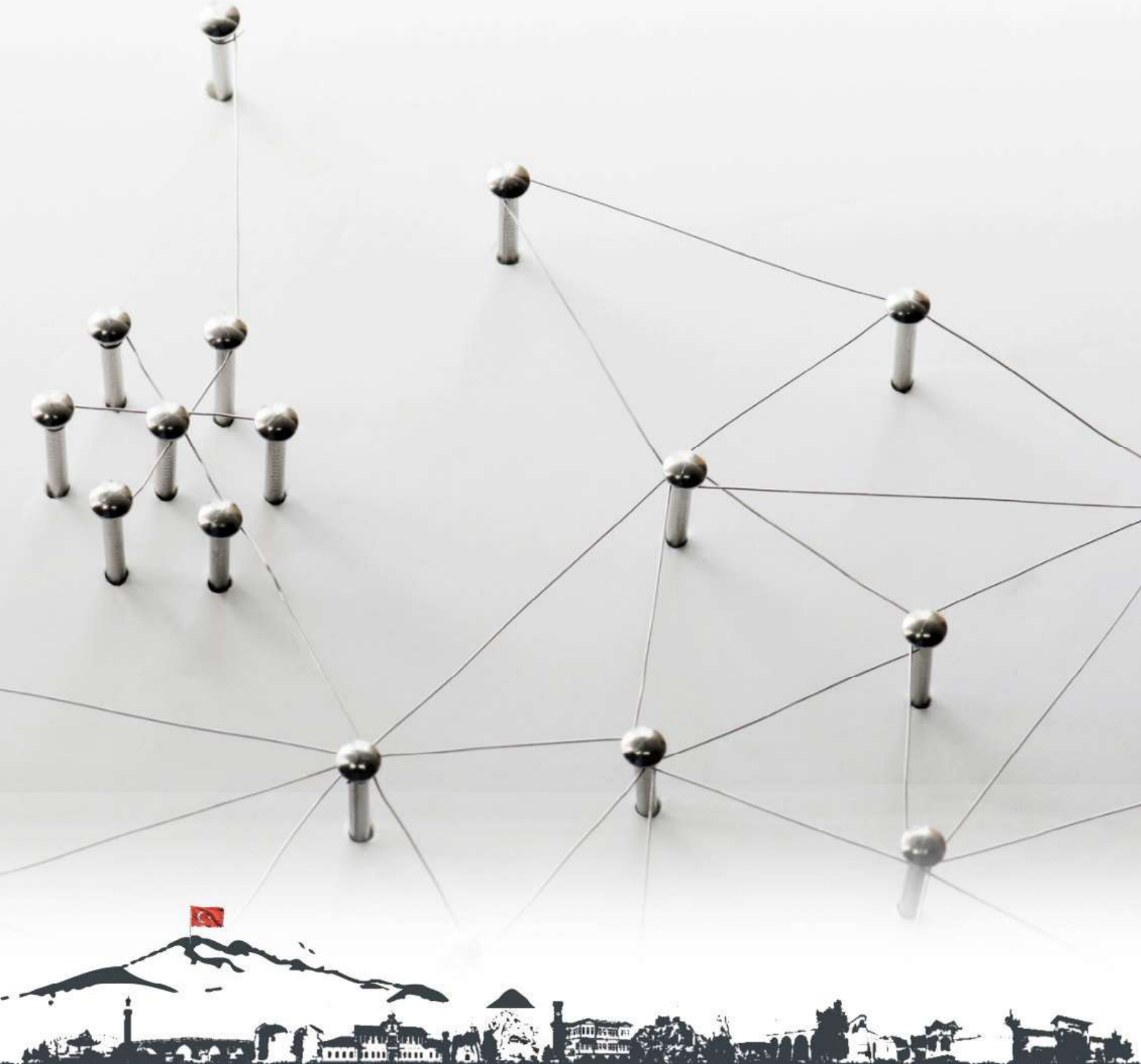
/ SEPTEMBER 2024

VOLUME: 1

ISSUE: 2

Amasya Sosyal Bilimler
Araştırmaları Dergisi

Amasya Journal of
Social Sciences Research

AMASYA SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
AMASYA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES RESEARCH

eISSN: 3023-7300

Cilt/Volume: 1 Sayı/Issue: 2 Yıl/Year: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbad>

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına Sahibi
Owner (on behalf of Amasya University Graduate School of Social Sciences)

Assoc. Prof. Dr. Hasan YERKAZAN

hasan.yerkazan@amasya.edu.tr

Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, TÜRKİYE

Baş Editör / Editor in Chief

Assoc. Prof. Dr. Önder ERYILMAZ

onder.eryilmaz@amasya.edu.tr

Amasya University, Faculty of Education, Amasya, TÜRKİYE

Editör Yardımcısı / Associate Editor

Assist. Prof. Dr. Ali TORAMAN

ali.toraman@amasya.edu.tr

Amasya University, Faculty of Science & Literature, Amasya, TÜRKİYE

Alan Editörleri / Section Editors

Assoc. Prof. Dr. Burak ARMAĞAN

burak.armagan@amasya.edu.tr

Amasya University, Faculty of Education,
Amasya, TÜRKİYE

Assoc. Prof. Dr. Nazan KAHRAMAN

nazan.kahraman@amasya.edu.tr

Amasya University, Faculty of Education,
Amasya, TÜRKİYE

Assoc. Prof. Dr. Abdulhamit BUDAK

abdulhamit.budak@amasya.edu.tr

Amasya University, Faculty of Theology,
Amasya, TÜRKİYE

Assist. Prof. Dr. Safiye Çiğdem GÖREN

safiye.goren@amasya.edu.tr

Amasya University, Faculty of Education,
Amasya, TÜRKİYE

Assoc. Prof. Dr. Yusuf Kemal ÖZTÜRK

ykozturk@amasya.edu.tr

Amasya University, Faculty of Economics &
Administrative Sciences, Amasya, TÜRKİYE

Assoc. Prof. Dr. Hadi BELGE

hadi.belge@amasya.edu.tr

Amasya University, Faculty of Science &
Literature, Amasya, TÜRKİYE

Assist. Prof. Dr. Özge ÇETİN

ozge.cetin@amasya.edu.tr

Amasya University, Faculty of Science &
Literature, Amasya, TÜRKİYE

Assist. Prof. Dr. Fatma İNCEMAN KARA

fatma.inceman@amasya.edu.tr

Amasya University, Faculty of Education,
Amasya, TÜRKİYE

Prof. Dr. Asım ÇOBAN
asim.coban@amasya.edu.tr
Amasya University, Faculty of Education,
Amasya, TÜRKİYE

Assist. Prof. Dr. Melahat AVŞAR
Melahat.avsar@amasya.edu.tr
Amasya University, Vocational School of Social
Sciences, Amasya, TÜRKİYE

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adnan ALTUN
aaltun@ibu.edu.tr
Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of
Education, Bolu, Türkiye

Prof. Dr. Ahmet DEMİRTAŞ
ahmetdemirtas@osmaniye.edu.tr
Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of
Science & Literature, Osmaniye, TÜRKİYE

Prof. Dr. Amita CHUDGAR
amitac@msu.edu
Michigan State University, Collage of Education,
Michigan, USA

Prof. Dr. Aslı AKAY
asli.akay@asbu.edu.tr
Ankara Social Sciences University, Faculty of
Political Sciences, Ankara TÜRKİYE

Prof. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN
gonca.durgun@hbvu.edu.tr
Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of
Economics & Administrative Sciences Ankara,
TÜRKİYE

Prof. Dr. Muhammet Fatih KANTER
fatih.kanter@kilis.edu.tr
Kilis 7 Aralık University, Faculty of Humanities
and Social Sciences, Kilis, TÜRKİYE

Prof. Dr. Reda GEDUTIENE
reda.gedutiene@ku.lt
Klaipedia University, Faculty of Humanities and
Social Sciences, Klaipedia, LITHUANIA

Prof. Dr. Tuğba SELANİK AY
tsay@aku.edu.tr
Afyon Kocatepe University, Faculty of
Education Afyon, TÜRKİYE

Assoc. Prof. Dr. Ayşenur KUTLUCA
CANBULAT
aysenurcanbulat@akdeniz.edu.tr
Akdeniz University, Faculty of Education,
Antalya, TÜRKİYE

Assoc. Prof. Dr. Fahri KILIÇ
kiloc_f@ibu.edu.tr
Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of
Education Bolu, TÜRKİYE

Assist. Prof. Dr. Dion EFRIJUM GINANTO
dionefrijum@uinjambi.ac.id
Islamic State University of Jambi, Jambi,
Indonesia

Assist. Prof. Dr. Elizabeth GILL
egil1@fordham.edu
Fordham University, New York, USA

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Dursun Ali AYKIT
aykit@yahoo.com
Marmara University, Faculty of Theology,
İstanbul, TÜRKİYE

Prof. Dr. Handan DEVECİ
hanil@anadolu.edu.tr
Anadolu University, Faculty of Education,
Eskişehir, TÜRKİYE

Prof. Dr. Kemal AYDIN
kemal.aydin@amasya.edu.tr
Amasya University, Faculty of Economics &
Administrative Sciences, Amasya, TÜRKİYE

Prof. Dr. Meltem AKIN KÖSTERELİOĞLU
mkostereli@amasya.edu.tr
Amasya University, Faculty of Education,
Amasya, TÜRKİYE

Prof. Dr. Onur Ender ASLAN
onur.aslan@asbu.edu.tr
Ankara Social Sciences University, Faculty of
Political Sciences, Ankara, TÜRKİYE

Prof. Dr. Serap TAŞDEMİR
serap.tasdemir@amasya.edu.tr
Amasya University, Faculty of Science &
Literature, Amasya, TÜRKİYE

Prof. Dr. Sinever Esin DAYI
sdayi@atauni.edu.tr
Atatürk University, Institute of Atatürk's
Principles and Revolution History, Erzurum,
TÜRKİYE

Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR
sozdemir@amasya.edu.tr
Amasya University, Faculty of Theology,
Amasya, TÜRKİYE

Assoc. Prof. Dr. Muhammed HÜKÜM
muhammedhukum@sakarya.edu.tr,
Sakarya University, Faculty of Humanities
& Social Sciences, Sakarya, TÜRKİYE

Assoc. Prof. Dr. Metin HAKVERDİOĞLU
metin.hakverdioglu@amasya.edu.tr
Amasya University, Faculty of Science &
Literature, Amasya, TÜRKİYE

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Lecturer Muhammet ÖCEL
muhammet.ocel@amasya.edu.tr
Amasya University, School of Foreign Languages, Amasya, TÜRKİYE

Son Okuma / Proofreader

Res. Assist. Kübranur KARABÖCEK
kubranur.karabocek@amasya.edu.tr
Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, TÜRKİYE

Mizanpaj Editörü / Layout Editor

Res. Assist. Ali ANAÇ
ali.anac@amasya.edu.tr
Amasya University, Faculty of Education, Amasya, TÜRKİYE

Hakem Kurulu / Reviewer Board

Amasya Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi en az iki hakem tarafından değerlendirmesi süreci gerçekleştirilen çift taraflı kör hakemlik sistemi işletmektedir. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve gizlilik doğrultusunda yayımlanmamaktadır.

Amasya Journal of Social Sciences Research uses double-blinded review fulfilled by at least two reviewers. Reviewer names are kept strictly confidential.

Amasya Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ASBAD), Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayımlanan hakemli, bilimsel ve uluslararası bir dergidir. Türkçe ve İngilizce özgün makaleler yayımlayarak ulusal ve uluslararası alanyazına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. ASBAD, makale değerlendirme ve yayım süreci için ücret talep etmez.

Amasya Journal of Social Sciences Research (AJSSR) is a refereed, scientific and international journal published by Amasya University Graduate School of Social Sciences. AJSSR aims to contribute to national and international literature by publishing original articles in Turkish and English. AJSSR does not charge a fee for the article evaluation and publication process.

İletişim / Contact

Akbilek Mah. Hakimiyet Cad. Amasya Üniversitesi Rektörlüğü 1. Kat PK:05100 Merkez / AMASYA
Tel: 0358 211 50 45
asbad@amasya.edu.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Hadislerde Geçen Ribât İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Evaluation of the Narrations About Ribât in the Hadiths

Emine DURMUŞ.....1-17

Giresun'da Nüfus ve Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı

Distribution of Population and Settlements in Giresun by Altitude

Şerif Can HATİPOĞLU..... 18-48

Öğretmen Adaylarının Gelecek Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Aracılığıyla Belirlenmesi

Determination of Teacher Candidates' Perceptions of the Concept of Future Through Metaphors

Mehmet UYMAZ & Yiğit CEBECİ..... 49-68

Ölüm Sosyolojisi Bağlamında Gazze Haberleri: Yeni Şafak ve Sözcü Haber Sitelerinin Karşılaştırılması

Gaza News in the Context of the Sociology of Death: Comparison of Yeni Şafak and Sözcü News Sites

Ceydanur ÜNLÜ & Harun TUNÇ..... 69-91

İmam Nesâî'nin Nikâh, Alışveriş ve Ziyetle İlgili Fıkhî Görüşleri

Imam Nasai's Fiqh Views on Wedding and Shopping and Jewelry

İrem Nur KÖSE & Murat POLAT..... 92-113

Ana Dili Eğitimi Bağlamında Finansal Okuryazarlık: Bir Durum Araştırması

Financial Literacy in The Context of Mother Tongue Education: A Case Study

Mehmet Ali BAHAR, Gizem BÜYÜKDOĞAN & Mert ŞEN..... 114-140

Uluslararası Hukuk ve Anayasal Gelişmeler Bağlamında Islahat Fermanı

Reform Edict in the Context of International Law and Constitutional Developments

Emin Berathan SAKIN..... 141-156

Örgütsel Adalet Algısının Olumlu Sonuçları: Bir Meta Analiz Çalışması

Positive Consequences of Organizational Justice Perception: A Meta-Analysis Study

Emine Başak SAVAŞ..... 157-171

Erken Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Bağlanma Stilleri İle Evlilik Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

The Examination of the Relationship Between Marriage Attitudes and Attachment Styles in Individuals in Early Adulthood

Zeynep Zülal ÜNGER..... 172-188

Evaluation of the Narrations About Ribât in the Hadiths

Emine DURMUŞ ^{1*}

¹ Faculty of Theology, Amasya University, Amasya, Türkiye, ORCID: 0009-0006-1016-0739

ABSTRACT

This article aims to systematically bring together the hadiths on ribât and analyze them in depth. While the word "ribât" generally means to bind something, to make it fixed, etc., in Islamic literature, it has vital meanings such as guarding the borders against enemy attacks, preparing for jihad and protecting Islamic lands in order to ensure the security of Muslims. Among the hadiths analyzed, "A day of ribât in the way of Allah is better than the world and everything in it. The interesting narrations that "a night of vigil/ribât in the way of Allah is better than a month of fasting and taraweeh" and that a person on ribât duty earns rewards as if he had spent all his time in worship come to the fore. The hadiths that the book of deeds of the murâbîit will not be closed until the Day of Judgment and will protect him from the torment of the grave are also analyzed in detail. These hadiths, which associate ribât with important tasks such as the defense of Islam and the protection of lands, have a thought-provoking value in the context of today's strategic and security issues. By providing detailed information on the meaning of the word ribât, its historical process, and ribât in the Qur'an, a broad perspective on the subject is provided. At the same time, the subject of ribât is discussed from many aspects and its reflections on the present day are emphasized, and the subject is examined from a historical context to the important issues of today.

Keywords: Islam, hadith, ribât, jihad, vigil in the way of Allah.

Type: Research

Article History

Received: 07.02.2024

Accepted: 02.04.2024

Published: 28.09.2024

Corresponding Author:

eminediyanet19@gmail.com

Hadislerde Geçen Ribât İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Emine DURMUŞ ^{1*}

¹ İlahiyat Fakültesi, Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye, ORCID: 0009-0006-1016-0739

ÖZET

Bu makale, ribât ile ilgili hadisleri sistematik anlamda bir araya getirip derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir. "Ribât" kelimesi, genel olarak bir şeyi bağlamak, sabit hale getirmek vb. anlamlara gelirken, İslâmî literatürde Müslümanların güvenliğini sağlamak amacıyla düşman saldırılarına karşı sınır boylarında nöbet tutma, cihat için hazırlık yapma ve İslâm topraklarını koruma gibi hayati anlamları içermektedir. İncelenen hadisler arasında, "Allah yolunda bir günlük ribâtın, dünya ve içindeki her şeyden daha hayırlı olduğu" "Allah yolunda bir gece nöbetin/ribâtın bir ay oruç tutmaktan ve teravih kılmaktan daha hayırlı olduğu" ve ribat vazifesindeki bir kişinin bütün zamanlarını ibadetle geçirmiş gibi sevap kazandığına dair ilgi çekici rivayetler öne çıkmaktadır. Ayrıca, murâbitin amel defterinin kıyamete kadar kapanmayacağı ve onu kabir azabından koruyacağına dair hadisler de detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ribâtın, İslâm'ın savunması ve toprakların korunması gibi önemli görevlerle ilişkilendirildiği bu hadisler, günümüzdeki stratejik ve güvenlik meseleleri bağlamında da düşündürücü bir değere sahiptir. Ribât kelimesinin anlamını, tarihi süreci ve Kur'an'da ribât konularını içeren detaylı bilgiler sunarak konuya geniş bir perspektif kazandırılmaktadır. Aynı zamanda ribât konusu birçok yönüyle ele alınarak günümüzdeki yansımaları vurgulanmış ve konu tarihsel bir bağlamdan günümüzdeki önemli meselelere uzanan bir perspektifle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam, hadis, ribât, cihat, Allah yolunda nöbet.

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi

Gönderim: 07.02.2024

Kabul: 02.04.2024

Yayınlanma: 28.09.2024

Sorumlu Yazar:

eminediyanet19@gmail.com

GİRİŞ

Hız. Peygamber (sas) birçok hadisinde ribât konusu üzerinde durarak, önem ve faziletinden bahsetmiştir. Ribâtlar, İslâm Medeniyetinin erken dönemlerinde yeni kurulan köy, şehir ve dağlık alanlardan gelebilecek çeşitli saldırılara karşı koymak ve sınır hatlarındaki stratejik noktaları korumak için inşa edilen tesislerdir. İslâmîyetin yayılması ve fetih hareketlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte sınırlarda ülkenin güvenliği ve devamı için gönüllü olarak toplanan mücahitlerin yaşayıp barındıkları askerî müesseseler için kullanılan ribât ifadesini hadisler bağlamında ele alıp incelemek bu araştırmanın amacını teşkil etmektedir.

Hadislerde ribât ifadesi daha çok cihat kavramıyla beraber değerlendirilmiştir. Ribât, Allah yolunda cihat ederken bir kişinin kendisini feda ederek sınır bölgelerde bulunmasıdır. Bu yüzden de ribâtta bulunmak tehlikeli ve zorlu bölgelerde olmayı gerektirir. Nöbette olmak hem savaş için dayanıklı olmayı hem de savaş için gereken malzemeyi hazırlamayı gerektirir.

İslâm'ın ilk zamanlarında sınır bölgelerinde askerî gaye ve amaçlarla kurulan ribâtlar, zaman içerisinde çeşitli anlamlar ve farklı vazifeler üstlenmiştir. İslâm fetih hareketlerinin azalıp yavaşlaması sebebiyle askerî açıdan önemini kaybeden ribâtlar, zamanla ülke sınırlarının iç bölgelerinde kalarak sosyal ve dinî-tasavvufî faaliyetlerin yürütüldüğü bir kurum haline gelmiştir. Sosyal hayat içerisinde yoksul halkın ihtiyaçlarının karşılanıp, ticari yollar üzerinde gelip giden yolcuların barınma, güvenlik gibi ihtiyaçları giderilmiştir. Ayrıca dini hayat içerisinde de ribâtlarda kalan gönüllüler çeşitli tasavvufî akımların faaliyetlerinden etkilenecek ribâtların mescit veya dergâh gibi kullanılmasına sebep olmuşlardır.

Bu makalede, başta Kütüb-i Sitte olmak üzere temel hadis kaynaklarına ve şerhlere müracaat edilmiştir. Ayrıca Bülent Çetinkaya'nın *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar arası)* tezi ile Murat Arapoğlu'nun *İslâm Mimarisinde Ribâtlar* isimli tezlerinden yararlanılmıştır. M. Fuat Köprülü'nün 1942 yılında Vakıflar Dergisinde yayınlanan *Ribât* makalesi ve Selami Sönmez'in *Ortaçağ Türk ve İslâm Dünyasında Kervansaraylar (Hanlar-Ribâtlar)* isimli makalelerinden de istifade edilmeye çalışılmıştır. Genel olarak ribât hakkında yapılan çalışmalar arasında ribât'ın özel olarak hadisler çerçevesinde ele alınıp incelenmemesinden kaynaklanan eksikliğin giderilmesi sebebiyle bu çalışma kaleme alınmıştır.

RİBÂT KAVRAMI VE TARİHİ SÜRECİ

Ribâtın Tanımı

Ribât kelimesi sözlükte şerit, bağ, bent, râbîta büyük yolcu hanı veya oteli, yoksulların kullandığı misafirhane ve kervansaray; bir şeyi bağlamak, sabit hale getirmek ve demir atmak gibi anlamlara gelmektedir. Başka ek ve kelimelerle kullanıldığında temas ettirmek, bağlantı kurmak, birini güçlü kılmak, kalbine kuvvet vermek, kendine hâkim olmak, soğukkanlı

olmak, saf tutmak, saf düzenine geçmek, mevzilenmek, gayesi amacı için savaşmak gibi çeşitli anlamlara gelmektedir.¹

Ribât, herhangi bir şeyi rabt ve zabt etmek için kullanılan ip, bağ ve at sürüsü manasına gelmekle beraber hudutta düşman tecavüzüne maruz yerlerdeki karakol cinsinden binalarla tekke yerine kullanılır.² Ribât kelimesi iki şeyi birbirine bağlayan ip, bağ, bent ve alaka, münasebet olmak üzere iki farklı anlama gelmektedir.³ Râbit kelimesinin çoğulu olan ribât kelimesi herhangi bir savaş anında kullanılmak üzere en az beş attan oluşan birlikleri ve bu atların bakımının yapıldığı mekân olarak kullanılmaktadır.⁴ Sınırlarda askerlerin atlarını bağlayıp nöbet tuttıkları yerlere ve zamanla buralara kurulan yapılara ribât, Allah yolunda cihat sevabını alabilmek için ribâtlar da toplanan gönüllü askerlere de murâbit adı verilmektedir.⁵

Arapça r-b-t kökünden gelen ribât kelimesi düşmanla savaşmaya hazır olarak bekleyen süvarilerin atlarını bağladığı yer anlamında kullanılmıştır. Ribâtların kurulup meydana getirilmesinde cihat düşüncesi hâkim olup ribâtlar dinî-askerî bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ribâtlar çoğunlukla sınırda ve stratejik mevkiilerde kurulmuş sağlam yapılardır. Özellikle cihat için gelen gönüllülerin toplanma merkezi ve savaş zamanında civar halkı için korunma ve barınma yeridir.⁶

Ribât kelimesinin çeşitli anlamları incelendiğinde geniş bir anlam zenginliğine sahip olduğu görülür. Aslında ribât, düşman saldırısına karşı sınır boylarına kurulmuş yapılar olup Kur'ân-ı Kerim'de 'Ribâtu'l-Hayl' ifadesiyle yer almaktadır.

Ribâtın Tarihçesi

Ribât, geçmişten günümüze gelinceye kadar çeşitli vazifelerin yüklendiği bir müessese olmuştur. Özellikle İslâmiyet'in ilk zamanlarında Allah yolunda cihat etmek isteyen mücahitlerin bir araya geldiği, fetih hareketlerinin yürütüldüğü ve o bölgede yaşayan halkın bir kısmının gelip barınak olarak kullandığı yerdir. Tarihi Süreç içerisinde ülke sınırlarının değişmesi sebebiyle birçok ribât, askerî fonksiyonunu yitirip fakirlerin ihtiyaçları, devlet yollarının korunması gibi sosyal anlamda ve daha sonra din büyükleri önderliğinde ibadethane, zikir hane ve dini eğitim faaliyetlerinin sürdürüldüğü mekânlar olarak varlığını korumaya devam etmiştir.⁷

Hz. Muhammed'in, Mekke döneminde kendisinin bizzat yönettiği siyasi bir yapı olmadığı gibi, komuta edebildiği askerî bir yapı da yoktu.⁸ Medine'ye hicret etmesiyle beraber Müslümanların ve bölgedeki diğer insanların özgürce yaşamalarını sağlamak amacıyla idarî,

¹ Serdar Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 305.

² Mehmet Zeki Pakalın (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III", 3/37.

³ Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî* (İstanbul: İkdâm Matbaası, 1899), 1/652.

⁴ Bülent Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 5.

⁵ İsmail Yiğit, "Ribât", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (2008), 35/76-79.

⁶ Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 10.

⁷ Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 21.

⁸ İsmail Pırlanta, "Hz. Ömer Döneminde Askerî Teşkilat", ed. Ali Aksu, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1* (Sivas 2018), 533.

malî, askerî ve sosyal anlamda bir düzen kurma yoluna gitmiştir. O'nun kurduğu sistem insanı ön plana çıkarıp eşitliği ve hakkı savunmaktaydı.⁹

Hiz. Peygamber, -cihat için müsaade edilmesiyle birlikte¹⁰ sefer anında çağırabilmek için gönüllülük esasına dayalı askeri bir teşkilat oluşturmuştur. Bu teşkilat sayesinde Müslümanların güvenliğini sağlamak, dinlerini muhafaza etmek ve dinin tebliğ edilmesi hedeflenmekteydi. Gerek Hiz. Peygamber gerekse Hiz. Ebû Bekir döneminde askerlik vazifesi, Yüce Allah'ın rızası ve elde edilecek mükâfata erişebilmek maksadıyla yapıldığı için düzenli bir askerî birlik oluşturma gereğinden uzaktır.¹¹

Hiz. Ömer yönetiminin ilk dönemlerinde askerlik hizmeti gönüllük esasıyla devam etmiştir. Ancak halifeliğinin ilk günlerinde ordu için asker toplamada yaşanan gönülsüzlük veya soğukluktan dolayı oldukça kaygılanarak başarılı ve kalıcı fetihler yapabilmek için gönüllü birliklerle beraber kalıcı tedbirlerin alınması gerektiğini düşünmüştür.¹² Bu bağlamda İlk defa Hiz. Ömer tarafından oluşturulan divan teşkilatının yalnızca idari ve mali bir düzenleme olarak kalmayıp aynı zamanda askeri hizmetleri hızlandırarak düzenli orduya geçişi hızlandırdığı görülmektedir. İlerleyen süreçte Hiz. Ömer döneminde kurulan ordugâh şehirlerinde herhangi bir saldırı ihtimaline karşı 4.000 atlı birlik ve atların içinde barındığı meralar oluşturularak acil durumlarda olay mahalline hızlıca ulaşmak hedeflenmiştir. Ayrıca Küfe'deki el-Ârı adındaki ordugâh şehrinde devlete ait orduya yardımcı olmak üzere hazır bekleyen 4.000 savaş atından bahsedilir.¹³

Hiz. Ömer döneminde başta Suriye sahillerindeki merkezler olmak üzere sınır şehirleri birer ribât sayılmış ve ribât-cihat kelimeleri birbiriyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Hiz. Osman döneminde ise döneminde Bizans saldırılarına karşı Suriye –Mağrip sahillerine askerli seferler düzenlenip, eski yapılar yeni askeri bina ve kaleler inşa edilmiştir. Emevîler zamanında Suriye ve Irak'ın kuzeyindeki sınırlara kale ve karakollar yaptırılarak Akdeniz sahil güvenliğini sağlayan ribâtlar yapılmıştır.¹⁴

İslâmiyet'in Arap Yarımadası'nın dışına yayılması ile ribât yapılarının ilk defa ortaya çıkması arasında kuvvetli bir bağlantı vardır. Nitekim Doğu'da yürütülen fetih hareketleri neticesinde Mezopotamya, İran ve Maveraünnehir sınırlarına ulaşılmış olup sınırlardaki hâkimiyeti sağlamak güçleşmiştir. Ayrıca Mâverâünnehir'de ve Türkistan'da bazı alanlar askerî amaçlarla kullanılarak buralara da ribât inşa edilmiştir. Abbâsîler Döneminde de Kuzey Afrika sahillerine birçok ribât yapılmıştır. Abbâsî Valisi Herseme b. Â'yen'in 179 yılında yaptırdığı Münestir Ribâtı çeşitli tadilatlar yapılarak günümüze kadar gelebilmiştir. I. Ziyâdetullah'ın 206 yılında Sûse Ribâtı yine günümüze kadar gelerek Sicilya fethinde ordunun denize açılan limanı olarak kullanılmıştır. Filistin sahillerindeki ribâtlar, müslüman esirlerin kurtarılması amacıyla yaptırılmıştır. Endülüs Emevîleri de Endülüs'ün doğu ve güney doğu sahillerine ribât yaptırmışlardır. Ayrıca Müslüman Türk devletleri Gazneliler'den itibaren ribât yaptırmışlardır.¹⁵

⁹ Murat Akarsu, "Hz.Ömer Döneminde Yönetim ve Yöneticilerin Uygulamalarından Kesitler", *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4 (2018), 64.

¹⁰ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), el-Hac 22/38-39.

¹¹ Halit Çil, "İslam Tarihinde İlk ve Düzenli Ordunun Kuruluşu", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2/3 (2013), 79.

¹² Pırlanta, "Hz. Ömer Döneminde Askeri Teşkilat", 535.

¹³ Mustafa Necati Barış, "Hz.Ömer'in Yönetim Anlayışı", *Diyanet İlmî Dergi* 54/3 (2018).

¹⁴ Yiğit, "Ribât" (2008), 35/76.

¹⁵ Yiğit, "Ribât" (2008), 35/76.

Ribâtlar, X. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha çok, yol güzergâhları üzerindeki yerleşim yerlerinde barınma işlevi olan binalar ve suflerin karşılaşır tanıştığı yer için kullanılmıştır. Kısaca ribât, Hz. Peygamberimiz dönemi ile X. yüzyıla gelinceye kadar zaman ve coğrafya'ya göre farklı amaç ve gayelere göre kullanılmış yapılardır.¹⁶

Ribât, cihat düşüncesinden hareketle dinî ve askerî bir müessese olarak ortaya çıkmıştır. Ribâtların en önemli çeşidi ve yaygın olarak kullanılan şekli fetih amaçlı ve askerî işlevi olandır. Ribât müessesinin tamamen İslâmî mahiyette olduğunu söyleyen George Marçais, Bizans İmparatorluğunda da aynı şekilde kurulan gözetleme kulelerinin ve müstahkem yapıların olduğundan bahsetmektedir. Müslümanların yaptığı ribâtlar, daha çok saldırılara karşı müdafaa sahası ve düşmanın gözetlenebilmesi için kuleleri olan önemli yapılardır.¹⁷

Ribât'ın ortaya çıkıp kurulması, İslâm düşüncesinde Yüce Allah'ın dini uğruna yapılan cihat arzusuna dayanması sebebiyle, ribât yapılarının kurulması ve devam etmesi mücahitlerle doğrudan ilişkilidir. Temel olarak ribât yapıları, sınırlardaki en tehlikeli noktalara yapılmış, çoğunlukla askerî işlev gören orduların toplanma merkezidir. İslâm Coğrafyasında ribâtlar, genellikle sınırlarda ve stratejik mevkiilerde kurulan yapılardır. İlk kurulduğundan beri özellikle cihat için gelen gönüllülerin toplandığı ve buldukları bölgenin halkı için canlarını, mallarını ve ırzlarını korudukları alanlardır. İslâm'ın ilk zamanlarında ribâtlar da gönüllü birlikler yer alırken İslâm Devletleri güçlendikçe ve teşkilatlarını kuvvetlendirdikçe ribâtlara da daimî ve muntazam askerî birlikler yerleşmiştir. İlk zamanlarda gönüllü olarak ribâtlar da yaşayanlar yine istedikleri zaman buralarda bulunmuşlardır.¹⁸ İlk ortaya çıkışı itibarıyla ribât, gönüllü kimselerin İslâm beldelerini korumak için oluşturdukları askerî bir teşkilattır. Askerî amaçlarla kurulan ribâtlar, sınır boylarını savunarak müdafaa sisteminin ilk tohumlarını atmışlardır. İlerleyen süreçte büyük bir şehir haline gelen ribâtlar, sınırlarda ve iç kısımlarda düzen ve asayişini temin etmişlerdir.¹⁹

Ribât ifadesinin tarihsel süreç içinde yüklendiği ikinci anlam sosyal bir teşkilat olmasıdır. Fetih hareketleri neticesinde değişen sınırlara kurulan ribâtlar, askerî önemini kaybederek yeni bir hizmet ve yardım anlayışı geliştirerek sosyal ve toplumsal bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle önemli noktalara inşa edilen ribâtlar, sınırsız insanları ve yollarını koruyup gözetleyerek toplumsal hayatın düzenlenmesine katkı sunmuştur.²⁰

Büyük ticarî yollar üzerinde ve güvenliğin olmadığı tenha yerlerde çeşitli kervanları ve yolcuları barındıran ribât yapıları, hayır ve emniyet kurumu gibi özellik göstermişlerdir. Nitekim ribât yapıları önemli ticaret yolları üzerinde kurulmuş olup yolcunun, tüccarın rahat ve emniyet içerisinde konaklamasını sağlamıştır. Gelişim süreci içerisinde ribât yerleşkelerinde hiçbir insanî faaliyet atlanmadan kaliteli bir hizmet sunulmuştur. İçerisinde yeme ihtiyacını karşılamak için aşevi ve erzak kileri, dinlenmek için ayrılmış yatakhane, hastalananlar için eczanesi, yolcuların bineklerini koyacak ahır, samanlığı, namaz kılmak için mescidi, misafir hamamları vesaire her türlü ihtiyacı karşılayacak teşkilat ve tesisat

¹⁶ Murat Arapoğlu, *İslâm Mimarisinde Ribâtlar* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 35.

¹⁷ Mehmed Fuad Köprülü, "Vakfa Ait Tarihi İstılahlar- Ribât", *Vakıflar Dergisi* II (1942), 268.

¹⁸ Selami Sönmez, "Ortaçağ Türk ve İslâm Dünyasında Kervansarayların (Hanlar-Ribâtlar) Fonksiyonları" 16 (2007), 297.

¹⁹ Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 21.

²⁰ Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 21.

bulunmaktadır. Ribâtlar için kısaca son derece köklü bir hizmet anlayışına sahip sosyal kurumlardır, denebilir.²¹

Cihat temeliyle ortaya çıkan ribâtlar, fetihlerin son bulması ve sosyal yapının da düzene girmesiyle beraber dinî bir hüviyet kazanmış olup Müslümanların gönüllerinde taht kurmuştur. Müslümanlar arasında kendi çabalarıyla ribât kurup inşâ ettirmek, bağış gibi filler, sâlih amel kapsamında değerlendirerek onurlu bir iş yapmak anlamına gelmektedir. Nitekim parasını ribât yaptırmak ve tamir ettirmek için kullanmak veya ribâta kalanların yiyecek ve içeceklerini karşılamak gibi faaliyetlerle ribât hizmetleri sürdürülmüştür. Bu hizmetler aksatılmamış ve sürdürüldükçe sevabının da artarak devam ettiği düşünülmüştür.

Ribâtlar ilk ortaya çıktıklarında yalnızca askerî eğitim ile meşgul olmuşlar, ancak daha sonra genç- gaziler de ilmî konularla meşgul olunca iki farklı eğitim ortaya çıkmıştır.²² Genç gaziler, İslâmî ilimlerle uğraşıp hizmet vermeye başlamışlardır. Bu Genç-Gazîler, ribâtlarda dinî ilimleri okumuşlar, okutmuşlar ve çeşitli ilmî müzakereler ederek yetişmişlerdir. Bununla beraber yeri ve sırası geldiğinde de askerî faaliyetlere katılmışlardır.²³ Kısaca, tarihsel işleyişi esnasında ribâtlar mücahitlere hizmet verirken askerî hizmetinin azalmasıyla birlikte, din büyükleri ve sufiler vasıtasıyla günümüzdeki dergâh ve tarikatlar gibi işlev görmeye başlamıştır.²⁴

Askerî faaliyetlerin son bulması sebebiyle ribâtlar zaman içerisinde İslâm faaliyetlerinin yürütüldüğü mescit veya tasavvufî hareketlerin yaşandığı bir merkez haline gelmiştir. Tasavvufî faaliyetler İslâm Devletleri tarafından himaye edilip destek görmüştür. Tasavvufî kurumlar, din eğitiminin ve İslâm öğretisinin gelişip yayılmasına katkı sunması açısından oldukça önemlidir. Süreç içerisinde ribâtlar da namaz kılmak için ayrılan özel bölümler açılmış ve zamanla cuma namazlarının da kılındığı bir merkez haline gelmişlerdir. Ayrıca ribâtlarda bulunan ilim adamları veya dervişler, halk tarafından itibar, sevgi ve saygı görmüştür.²⁵

Kur'ân'da Ribât

İslâmiyet'in ilk zamanlarında gönüllü mücahitlerin hizmetleriyle ortaya çıkmış olan Ribât Teşkilâtı, zamanın şartlarına göre değişip gelişerek varlığını devam ettirmiştir. Ribât kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de kalpleri pekiştirmek²⁶ kalpleri güçlendirmek²⁷ inancını sonuna kadar güçlü tutmaya çalışmak²⁸ cihat için hazırlıklı olmak²⁹ ve güç hazırlamak anlamında toplam beş yerde geçmekte olup, bunlardan sadece iki tanesi bu çalışma ile alakalıdır. Kur'ân-ı Kerim'de "Allah'ın ve sizin düşmanlarınızı ve onların gerisinde olup sizin bilmediğiniz, ama Allah'ın bildiklerini korkutup caydırmak üzere, onlara karşı elinizden geldiği kadar güç ve savaş atları hazırlayın. Allah yolunda harcadığınız her şeyin karşılığı, zerrece haksızlığa uğratılmadan size tastamam ödenecektir" ³⁰buyrulmaktadır.

²¹ Sönmez, "Ortaçağ Türk ve İslâm Dünyasında Kervansarayların (Hanlar-Ribâtlar) Fonksiyonları", 304.

²² Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 28.

²³ Köprülü, "Vakfa Ait Tarihi İstılâhlar- Ribât", 272.

²⁴ Sönmez, "Ortaçağ Türk ve İslâm Dünyasında Kervansarayların (Hanlar-Ribâtlar) Fonksiyonları", 307.

²⁵ Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 34.

²⁶ el-Kehf 18/14.

²⁷ el-Enfâl 8/11.

²⁸ el-Kasas, 28/10.

²⁹ Âl-i İmrân, 3/200.

³⁰ el-Enfâl 8/60.

Âyette geçen “Ribâtu’l- Hayl” ifadesi Allah yolunda cihat edebilmek için hususi atların beslenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu ifadeyi günümüzde Müslüman ordusunu hazırlamak ve en ileri teknolojiye sahip, top, tüfek, uçak, tank, zırhlı araç, dijital silahlar, yapay zekâ vesaire savaş cihazlarına sahip olmak şeklinde anlamak mümkündür. Bununla düşmanı korkutup püskürtmek hedeflenir. Böylece düşman hiç savaşmaya bile teşebbüs edemeyecek ve vazgeçecektir. Korku duygusu, düşmanı caydırmakla kalmayıp aynı zaman da düşmanın Müslümanlarla uğraşmak için asker birliği oluşturamayıp ve savaş malzemeleri temin edememesine sebep olacaktır.³¹

Âyette geçen “Güç yettiğince kuvvet hazırlayın” emri, günümüz şartlarına uygun ordu kurmak ve asker yetiştirmek şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü artık savaş, sıradan eli silah tutsun tutmasın herkesin katılmasıyla yapılacak bir fiil değildir. Bilakis özel eğitime tabii tutulmuş, savaş tekniklerini iyi bilen ve günümüzün savaş şartlarına uygun yöntem ve tekniklerle yapılacak bir fiildir. Tarihsel süreçte ‘kuvvet hazırlığı’ yani savaş araçları farklıdır. Geçmişte savaş araçları at, ok, yay ve benzeri iken günümüzde silah, tüfek, uçak, tank, zırhlı araç, bomba ve çeşitleridir.³² Bu ayette İslâm’ın ve Müslümanların bilinen veya bilinmeyen hasımlarını sindirmek, korkutmak ve İslâm’a karşı gelmeyi engellemek için her an hazır bulunması istenmektedir. Nitekim Müslümanlar her daim ihtiyatlı olup hayat mücadelelerini devam ettirmek için gerekli tedbirleri almak durumundadırlar.³³

Ribât kelimesinin geçtiği ikinci âyet şöyledir: ‘Ey iman edenler! sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.’³⁴ Âyette Müslümanlara ‘sabırlı olmak ve sabırda yarışmak’ emredilmektedir. Müslümanlar, günümüzde Allah düşmanları tarafından her türlü işkence, haksızlık ve kötülöklere maruz kalmaktadır. Bu âyetle; müslümanların haksızlığa karşı sabretmeleri, Allah düşmanlarına fırsat vermemeleri ve onlarla rekabet halinde olarak, dayanıklılık göstermeleri istenmektedir.³⁵

Günümüzde ‘Sabredin’ ifadesini, nefis ve şeytanın etkisine karşı koymak, şüpheleri defetmek, dinin, tevhidin bayrağına sahip çıkmak, doğal afetlere karşı direnmek, yasak ve haramlardan kaçınmak, kıskançlık, haset gibi kötü duygulardan sıyrılıp uzaklaşmak gibi birçok manada anlayabiliriz. Nitekim çirkin ve kötü huyların, iyi ve güzel huylarla yer değiştirmesi için insan hayatı boyunca sabrederek, mücadele etmek durumundadır. Âyette, sabredin ifadesinden sonra aynı ifade yeniden farklı bir kiple kullanılmaktadır. Çünkü sabretmek güç ve zor bir iştir. Sabır nefsi tutarak, Yüce Allah’ın razı olmadığı şeyleri yapmamaktır.³⁶ Âyette geçen ‘İsbiru’ ifadesi, kişinin kendini ilgilendiren konulara sabrı ve ‘Sabiru’ ifadesi de kişinin kendisi dışında diğer şahıslara ve olaylara karşı gösterdiği sabrı ifade etmektedir.³⁷

Âyette geçen ‘rabitü’ emri, askerlik vazifesinde nöbette uyanık ve tetikte olmak şeklinde anlaşılmalıdır. Nitekim Uhud Savaşında, ganimet hevesiyle nöbet noktalarının terkedilmesi sonucu Müslümanlar savaşı kaybetmiştir. Bu sebeple hudutta nöbet tutan

³¹ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2008), 8/58.

³² Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’ânı Kerim’in Türkçe Meâli ve Alisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1996), 3/1094.

³³ Süleyman Ateş, *Kur’ân-ı Kerim Tefsiri* (Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988), 1095.

³⁴ "Âl-i İmrân", 200.

³⁵ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri* (İzmir: Anadolu Yayınları, 1986), 3/1194.

³⁶ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhül-Beyân Tefsiri* (İstanbul: Damla Yayınevi, ts.).

³⁷ Yıldırım vd., *Fahruddin er-Razi Tefsir-i Kebir Mefatihü’l-Gayb* (Ankara: Akçağ, 1990), 7/299.

askerler, her daim uyanık, tedbirli ve tetikte olmalıdır.³⁸ Âyette 'cihat' için hazırlıklı olmaktan bahsedilmektedir. Günümüzde düşman çok ince çalışıp İslâm aleyhine propaganda yapıp kendi kültür, örf ve adetlerini yaymaya çalışmaktadır. Bu durumda biz Müslümanların daha çok çabalayıp çalışması, düşmanın sinsi faaliyetlerine kafa yorması sonucu çıkmaktadır.³⁹

Allah yolunda ribâta olmak, insanı Allah yolunda güzel işler yapmaya yönlendirerek nefsi namaz gibi güzel şeylere alıştırmaya özendirilmektedir. Bununla beraber Allah yolunda yapılacak mücadele de hazırlıklı olmayı gerektirir. Burada hazırlıklı olmaktan kasıt, ribât etmektir.⁴⁰

RİBÂTLA ALAKALI HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hadislerde Ribât

Düşmana karşı bir kimsenin beden ve kuvvetiyle hazırlanması karşısında hadiste 'Kim Allah yolunda bir gece ribât vazifesinde bulunursa bu vazifesi bir gününü oruçla ve gecesini ibadetle geçirmiş gibi olduğuna işaret edilir'⁴¹ buyrulmaktadır. Hadiste böyle denilme sebebi düşman karşısında hazır olup nöbet bekleyen kimsenin İslâmiyet uğruna kendini feda etmesi ve Allah tarafından nöbet bekleyene verilecek olan sevabı arzulamasıdır. Hadiste sınırlarda bekleyen askerlere bu mükâfatın verilecek olmasına 'Allah için ve onun uğruna olması' şartı konulmuş olup Allah rızası olmadan yapılacak her türlü davranışın boş olduğu vurgulanmaktadır.⁴²

Hz. Peygamber 'Allah yolunda bir günlük ribât, diğer menzillerde geçirilen bin günden daha hayırlıdır'⁴³ buyurmaktadır. Bu hadiste, verilen rakamlarla ribât etmenin önemi ve üstünlük derecesi ortaya konulmaktadır. Hz. Peygamber, sâlih amele ve faydalı işlere yönelmeyi ribât kelimesiyle ifade etmektedir. Hadiste Allah'ın rızası ve hoşnutluğu uğruna geçirilecek bir günlük bekleyişin, diğer her türlü zaman ve mekândan daha üstün ve daha faydalı olduğu vurgulanmaktadır. Dinimizde yalnızca Allah'ın rızası için Müslümanların ülkelerini ve dinlerini korumaları teşvik edilmektedir.⁴⁴

Ribât, Allah'ın rızası ve dini için cihat eden kimsenin sınır veya cephede yapması gereken görevi ifade etmektedir. Bu sebeple cihat kavramıyla beraber değerlendirilmesi gereken özel bir ifadedir. Ribât, aslında cihat görevi yerine getirilirken, bu görevi en uç noktada yapmaktır. Bilinir ki sınırda nöbet tutmak ile içeri bölgelerde görev yapmak arasında fark vardır. Sınırdaki murâbit/nöbetçi, en ufak bir gaflete düşse içeri bölgelerde nöbet tutanın işi çok daha zorlaşacaktır. Bu sebeple ribât, görev olarak cihattın içinden bir kavram olmakla beraber cihattan daha zor bir görevdir.

³⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 4/567.

³⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 3/1194.

⁴⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, 1971), 2/1265.

⁴¹ Ebû Abdûllah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (ö.273/887) İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, nşr. Heyet (Dâru't-Te' sîl, 2015), "Cihat", 7.

⁴² Canan, *Kütüb-i sitte*, 18.

⁴³ Abdullâh Muhammed b. İsmâ'il (ö.256/870) Buhârî, *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*, nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır (Beyrut: Dâru Tûku'n-Necât, 2001), "Cihat", 73; Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri (ö.261/875) Muslim, *el-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adl'ani'l-Adl ilâ Resûlillâh*, nşr. Heyet (Kahire: Dâru't-Te' sîl, 2014), "İmaret", 163; Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Horâsânî (ö.303/916), *el-Muctebâ, es-Sunenu's-Suğrâ*, nşr. Heyet (Kahire: Dâru't-Tesil, 2012), "Cihat", 39; Ebû İshâ Muhammed b. İshâ (ö.279/893) et-Tirmizî, *es-Sunen*, nşr. Heyet (Dâru't-Te' sîl, 2015), "Fedâilu'l-Cihat", 26; İbn Mâce, "Cihat", 7.

⁴⁴ Canan, *Kütüb-i Sitte: Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 18.

Cihat, Allah'ın adının yücelmesi, kâfirlere karşı savaşmak ve İslâm'ın korunup-yayılması için her türlü gayret edip, çalışmak demektir. Allah yolunda ve onun uğrunda cihat etmek hem Kur'ân'da hem de Hadislerde üzerinde durulmuş önemli bir konudur. Nitekim Hz. Peygamberimiz, '*Kim Allah yolunda ilâ-yı kelimetullah için, devenin iki sağıını arasında geçen müddet kadar savaşacak olsa cennet kendisine vacip olur*' buyurarak Allah'ın hoşnutluğu ve dini uğrunda ihlas ve samimiyetle cihat eden bir Müslümanın cennete girebileceğini müjdelemektedir.

Hz. Peygamber, Allah yolunda cihat etmenin önemini ve mücahidin elde edeceği mertebe ve üstünlüğü anlatmak için, kendisine sorulan '*insanların en efdali kimdir*' sorusuna '*Allah yolunda malıyla ve canıyla cihat eden mü'min kişi*'⁴⁵ diyerek cevap vermektedir. Hadiste geçen Allah yolunda malı ve canı ile cihat ifadesi, imanca insanların en yükseği ve mertebeye insanların en üstünü kastedilmektedir. Nitekim Yüce Allah'a iman etmek üstün bir iştir. Dolayısıyla mü'min de değerli ve erdem sahibidir. Hz. Peygamber, kendisine sorulan sorulara kişiye, duruma ve zamana göre cevap verdiği bilinmektedir. Böyle bir soru cihat anında sorulmuş ise verilen cevap mücahitleri hem tatmin etmiş hem de cihata katılma konusunda heyecanlandırmıştır.⁴⁶

Sınır veya hudut, emniyetten ve güvenlikten uzak, kolayca düşmanın eline geçme tehlikesine sahip, bir ülke topraklarının diğer ülkelerin sınırlarına en yakın yeridir. Bu sebeple ülke sınırlarında nöbet tutmak çok kıymetlidir. Sınırdaki nöbet tutmak, düşmana karşılık verecek ilk yerde bulunmayı gerektirir. Bunun içinde sınırdaki görev almak oldukça zor ve fazlaca fedakârlık isteyen bir iştir. Sınırları korumak ve sahip çıkmak bir ülkenin geleceğidir. Bir yerin vatan olması ve içinde İslâm Dininin yaşatılması için o vatanın sınırları mutlak manada korunmalıdır. Nitekim Uhud Savaşında mücahitler Allah Resûlüne verdikleri sözü unutup mal ve mülke meyletmeleri, ganimet hevesine düşmeleri sebebiyle savaş kaybedilmiştir. Bu durum Müslümanların bir anlık yanlışa düşerek Allah Resûlünün sözünün dışına çıkmaları sebebiyle yaşanmıştır. Buradan hareketle denilebilir ki askerlik görevindeki bir asker her an uyanık ve tetikte olmalı, her ne sebeple olursa olsun nöbet yerini terk etmemelidir.

Geçmişte devletlerarası sınır koruma faaliyetleri varken nöbet tutmak oldukça önemli idi. Günümüzde toprak yarışından öte, kendi kültür ve birikimini başka beyinlere aktararak soğuk savaş dönemine girilmiş oldu. İşte bu noktada ilim faaliyetleri yürüten öğrenci ve öğreticilere iş düşmektedir. İlim konuları daha fazla gündeme gelmeli ve teşvik edilmelidir. Sınır bekçiliği yani ribât, beyinlere, kalplere, gönüllere, ailelere, sokaklara kısaca toplumun her alanını kuşatmalıdır. Ribât, yabancı ve aykırı olan her şeye karşı İslâm'ın, sınırlarını korumak şeklinde anlaşılmalıdır.

Hadislerde Murâbıt

Sınırdaki nöbet tutmayı ifade eden ribât kelimesinden türetilmiş olan murâbıt, sözlükte bir yere yerleştirilip tayin edilmiş birlikler anlamına gelmektedir.⁴⁷ Şu halde murâbıt, ribâtlara yerleştirilmiş asker anlamında kullanılmaktadır. Dinî ve örfî kaynakların birçoğunda askerlik mesleği oldukça üzerinde durulup düşünülen bir konu olagelmıştır. Askerlik hem dinimiz

⁴⁵ Buhârî, "Cihat", 2; Muslim, "İmaret", 122,123; et-Tirmizî, "Fedâilu'l-Cihat", 24; "Cihat", 7; Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö.275/889) Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, nşr. Adil Muhammed 'Ammâr 'Abbâs (Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2015), "Cihat", 7.

⁴⁶ Canan, *Kütüb-i sitte*, 6/19.

⁴⁷ Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük*, 306.

hem örfümüz açısından kutsal bir meslek olarak tanımlanır. 'Asker olma' düşüncesinin arkasında yatan temel düşünce bir bireyin hem milletine hem ülkesine hem de Yüce Allah'a karşı olan sorumluluklarını yerine getirmesi için bir araç olmasıdır.

Her ülke kendi bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamaya önem verir. İçte ve dışta oluşabilecek sıkıntıları, sorunları önceden görüp önlemini almaya çalışır. Özellikle ülke sınırlarında oluşabilecek herhangi bir saldırı veya tecavüz, sınırları ihlal etmek anlamına gelip birçok savaşın çıkma sebebidir. Bu yüzden ülke sınırlarını beklemek, oralarda nöbet tutmak İslâm nazarında cihat sayılır. Cihattaki amaç; genel olarak hem toprakları korumak hem de bu topraklarda yaşayan insanların dinini, canını, güvenliğini sağlamak ve ülkenin refah düzeyini artırmaktır. Bir devletin varlığının devamını sağlayabilmesi için askerî düzene ve askerî birliklere ihtiyacı vardır. İslâm ülkelerinde her bir fert askerlik vazifesinin bilincindedir.⁴⁸

Dinimize göre bir insan, dünyada ne kadar iyilik ve kötülük yapmışsa onun karşılığını mutlaka görecektir. Bilindiği üzere insan öldüğünde hesap gününe kadar amel defteri kapanır. Fakat bir hadisinde Hz. Peygamber, '*Her ölenin amelini son verir, ancak Allah yolunda ölen murâbit müstesna*'⁴⁹ buyurmaktadır. Bu hadiste, mükâfatını Yüce Allah'tan bekleyerek şehit düşen birinin amel defterinin kapanmadığı ve insanların huzuru için kendini feda eden kişilerin âhiretteki mertebelerinin yüksekliği vurgulanmaktadır.⁵⁰

Hz. Peygamber, bu hadisi ile Yüce Allah'ın dini uğruna uğraşan murâbitleri özel bir konumda değerlendirmiş ve şehit olmaları halinde sıradan bir ölü gibi olmadıklarına vurgu yapmıştır. Ayrıca murâbitlerin, şehitler gibi yaptıkları fedakârlığın karşılığı olarak amellerinin kıyamet gününe kadar artarak devam edeceği ve kabir azabına uğratılmayacakları müjdelenmiştir. Kısaca bahsedilen hadiste, murâbitin iyi ve güzel amellerinin yazılmaya devam ettiği, diğer insanlar gibi bir sürece tabi olmadıkları ve asıl önemli olanın Müslümanların hürriyeti, özgürlüğü ve selameti olduğunun vurgusu yapılmaktadır.

Ölüm bu dünya için sonu, âhret hayatı için başlangıcı temsil eder. Ölümle dünya hayatı bittiği gibi ameller de son bulur. Ancak Hz. Peygamberimiz, başka bir hadisinde bu durumla ilgili bazı istisnaların varlığından bahsetmiştir. Bu istisnalardan ilki, herkesin faydalandığı cami, yol, köprü gibi hayrı devam eden iyilikler yani sadaka-ı cariyeye' dir. Bir diğeri kendisinden istifade edilebilen ilim tahsili, sonuncusu da kişinin arkasında bıraktığı sâlih evlattır.⁵¹ Kısaca, dinimizce insanoğlunun âhiretteki konumunu, dünyada iken yaptıkları ve yapmadıkları belirleyecektir. İnsan, hayatta iken toplayıp kazanabildiği hayır ve iyi amelleriyle değer ve kıymet kazanıp-kaybedecektir. Nitekim bir insanın amel defteri ölmesiyle kapanır ve kıyamet günü her insan kendi amel defterinden sorumlu tutulur.

Hadislerin birçoğunda Murabit'ın üstün olduğuna, amel bakımından fiilleri yaşıyormuş gibi devam ettiğine ve bu durumun yalnızca ona özel olduğu üzerinde durulmaktadır.⁵² Hz. Peygamber, '*Kim Allah yolunda ribâta iken ölürse, dünyada işlemiş olduğu iyi amelinin sevabı ölümünden sonra da üzerine akıtılır, rızkı da ona aktarılır, kabir meleklerinden de emin olur ve Allah onu kıyamet günü korkudan emin olarak diriltir*'⁵³ buyurmaktadır. Başka bir Hadisi Şerifte de '*Bir gün bir gece serhat bekçiliği bir ayın orucu ile teravihinden daha hayırlıdır.*

⁴⁸ Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Riyâzû's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, nşr. M.Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, çev. M.Yaşar Kandemir vd. (İstanbul: Erkam Yayınları, 2008), 22.

⁴⁹ Tirmizî, "Fedâilü'l-Cihat", 2; Ebû Dâvûd, "Cihat", 16.

⁵⁰ Canan, *Kütüb-i sitte*, 18.

⁵¹ Tirmizî, *Ahkâm*, 36; Muslim, "Vasiyyet", 26.

⁵² Ahmed Davudoğlu, *Salih-i Müslim Terceme ve Şerhi* (İstanbul: Neşriyat A.Ş, 1978), 9/129.

⁵³ İbn Mâce, "Cihat", 7.

Ölürse üzerine dünyada iken yaptığı ameli ve rızkı cereyan eder. Kabir fitnesinden de emin olur' ⁵⁴ buyurmaktadır. Bu hadislerde, Yüce Allah'ın dini uğruna, sınırda nöbet bekleyen Müslümanlar için birtakım müjde ve haberlerin olduğundan bahsedilmektedir.

Murâbit, hudutları korumak için nöbet tutup, gözcülük ve bekçilik yapan kişilerdir. Sınırları bekleyip, düşmanla karşılaştıklarında ilk müdahaleyi yapacak kimselerdir. Murâbitler, tıpkı mücahitler gibidir. Yerine göre düşman gelip ilişmesin diye nöbet tutup bekçilik yaparlar yerine göre asker olup düşmanla savaşır. Murâbit olmak, hadislerde belirtildiği gibi önemli ve kıymetli bir vazifedir. Nitekim murâbitler, hududu, iç kesimleri vesaire koruyarak insanların rahat ve refah bir hayat yaşamasını sağlarlar. Bu sebeple hadisler de murâbit olmanın sevabının büyük olduğundan bahsedilmektedir.

Günümüzde üç kutsal dinde önemli bir yere sahip olan Kudüs şehri baskı, zulüm ve işgal altındadır. Manevi bir kutup ve ilim merkezi olan bu şehri, müslüman halkı yani zamanın murâbitleri terk etmeyerek, canları pahasına gece gündüz bekleyerek Allah için ribâta durmaktadırlar. Bu kutsal görev yalnızca Kudüslü Müslümanlarla sınırlı kalmayıp tüm İslâm ümmetini ilgilendirmektedir.

Allah Yolunda Ribât

Hz. Peygamber, 'sabah (Gadve) veya akşam (Ravha) herhangi bir vakitte Allah yolunda (cihat için) bir kere yürüyüş, dünyadan ve dünyadaki şeylerin hepsinden hayırlıdır'⁵⁵ buyurmaktadır. Hadiste geçen 'Gadve' kelimesi sabahın başlangıcından gün ortasına kadar olan sürede yola çıkmak, 'Ravha' kelimesi de öğlen, gün ortasından güneşin batmasına kadar olan sürede evden çıkmak anlamındadır.⁵⁶ Hadiste geçen bu iki ifadeyi gece ve gündüzün herhangi bir anında çıkmak olarak anlaşılmalıdır.⁵⁷ Allah yolunda olan birinin günün herhangi bir zamanında yaptığı her iş, her yürüyüş veya her gezinti Gadve ve Ravha olarak değerlendirilmelidir. Hadisi Şeriflerde sabah veya akşam yürüyüşlerinin değeri ve fazileti dünyanın bütün fiil ve amellerinden daha iyi ve daha hayırlı görülmüştür.⁵⁸

Bir insanın Allah'ın dini ve rızası için yapacağı bir seferlik çıkış, o insana dünyanın bütün nimetleri verilse de eşit olmaz. Nitekim dünya nimetleri gelip geçici, ahiret nimetleri ise kalıcı, ebedîdir. İnsanoğlu bütün dünya nimetlerine sahip olup onları Allah yolunda ve âhiret için sarf etse bile âhirette bir saniyelik yapacağı bir davranışa denk olmaz. Ahiretin kısa bir süresi dünyadaki uzun bir süreden, daha değerli ve büyüktür.⁵⁹

İnsan, kendisini yaratması sebebiyle Allah'a karşı derin bir saygı ve sevgi barındırır. Bu da farklı zamanlarda çeşitli şekil ve davranışlar ile ortaya çıkar. İnsan, Allah'a sevgi ve saygı duyduğu için ibadet edip, emir ve nehiylere dikkat eder. Bunun da daha ötesinde belirli anlarda kalplerinde duydukları huşunun sonucunda ağlayarak dua ve tövbe etme yolunu tercih ederler. Böylelikle Yüce Allah'ın huzuruna günah ve kirlere arınmış olarak çıkarlar.⁶⁰ Bu durumu Hz. Peygamber 'İki göz vardır, onlara ateş değmez: Allah için ağlayan gözle, Allah yolunda uyanık sabahlayan göz'⁶¹ buyurarak açıklar. Allah korkusuyla ağlamak kul olarak üstün

⁵⁴ Muslim, "İmaret", 163.

⁵⁵ İbn Mâce, "Cihat", 2.

⁵⁶ Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983), 7/468.

⁵⁷ Nevevî, *Riyâzü's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 16.

⁵⁸ Canan, *Kütüb-i Sittet: Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 19.

⁵⁹ Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi*, 9/75.

⁶⁰ Nevevî, *Riyâzü's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 45.

⁶¹ et-Tirmizî, "Fedâilu'l-Cihat", 12.

dereceye sahip olmayı ve kulluk bilincinde olmayı gerektirir.⁶² Hadiste geçen '*Allah yolunda uyanık sabahlayan göz*' ifadesinden olası bir savaş halinde Müslümanların canını, dinini ve vatanını korumak amacıyla gece boyunca uyanık kalıp nöbet tutmak ve geceyi Allah yolunda geçirmek anlamları ortaya çıkmaktadır. Nitekim Yüce Allah'ın yolunda, O'nun rızası ve Müslümanların selameti için bir gece ribâta bulunmak hadislerde çok kıymetli ve faydalı görülmektedir.

Yüce Allah'ın yolunda nöbet beklemenin fazilet ve üstünlüğü hadislerde çeşitli şekillerle dile getirmiştir. Bunlardan bir tanesi Allah yolunda nöbet tutan askerlere dua etmek şeklindedir. Nöbet tutan asker için '*Allah, askerlerin nöbetini tutan kimseye rahmet eylesin*'⁶³ buyrulmaktadır. Bu hadis, Yüce Allah'ın dini için çalışıp, uğraşan hatta ribâta bekleyen askerleri Allah'ın rahmeti ile müjdelemektedir.⁶⁴

Hız. Peygamber, hadislerinde Allah'ın yolunda olmak ve O'nun uğruna savaşmak için at bağlayıp, hazır bulundurmanın faziletinden bahseder. '*Atların alınlarına kıyamet gününe kadar hayır düşümlenmiştir*'⁶⁵ buyurarak atı, Allah yolunda cihat etmenin önemli bir sembolü olarak değerlendirmiştir. Hadiste geçen '*atın alını*' ifadesi bir benzetmedir. Atın alını ile hayır ve iyiliğin dünyada da âhirette de birbirinden ayrılmayacağını ifade eder. Bir insan, beslediği atla savaşa gitse Yüce Allah'ın dinini tebliğ ettiği için âhiretini, bu savaştan ganimet elde etse dünyalık geçimini elde eder.⁶⁶

Hadislerde atın üç çeşidinden bahsedilir. Bunlardan biri Allah yolunda cihat etmek için beslenen atlar olup, sahibine sevap kazandıran ve bakımı sırasında verilen her emeği âhirette sevap olan attır.⁶⁷ Bu durumu '*Kim Allah'a inanarak ve vadine bağlanarak O'nun yolunda cihat etmek için at beslerse, o atın yediği, içtiği, gübresi vs. kıyamet gününde o kimsenin sevapları arasında olacaktır*'⁶⁸ hadisi desteklemektedir. At ile alakalı bu hadislerden sonra günümüzde sahip olunan her araç ve gereci Allah yolunda iyilik yapıp, güzel işler ortaya koymak için kullanmak gerektiği manası ortaya çıkar. Hız. Peygamberin zamanının şartlarında atları, günümüzün şartlarında da yeni çıkmış teknolojik cihazları Allah yolunda hizmet etmek için kullanmak mümkündür.

SONUÇ

Bu çalışmada ele alınan ribât, olası düşman saldırısına karşı sınır boylarında nöbet tutmak, cihat için hazırlık yapmak, İslâm topraklarını korumak gibi anlamlara gelmektedir. İslâm'ın ilk yıllarında ortaya çıkıp zamanla gelişme gösteren ribât müessesesi hakkında Kur'an-ı Kerim ve hadislerde mevcut bilgiler bulunmaktadır. Ribâtlar, gönüllü mücahitlerin hizmetleriyle kurulup İslâm toplumunda birden fazla kollara ayrılarak varlığını ve hizmetlerini devam ettirmiştir.

Ribât, Hadis kaynaklarında cihat kavramı ile beraber ele alınmıştır. İlk olarak askeri bir kurum olarak ortaya çıkan ribâtlar, zamanla bu işlevini kaybetmiştir. Yapılan cihat faaliyetleri sonucu genişleyen sınırlar sebebiyle bu sınırlara kurulan ribâtlar, iç bölgelerde kalmıştır. İç bölgelerde kalan ribâtlar daha çok sosyal ve benzeri alanlarda kullanılmıştır.

⁶² Canan, *Kütüb-i Sitte: Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 33.

⁶³ İbn Mâce, "Cihat", 8.

⁶⁴ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 7/468.

⁶⁵ Buhârî, "Cihat", 43; Muslim, "İmaret", 26.

⁶⁶ Nevevî, *Riyâzü's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 88.

⁶⁷ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 7/507.

⁶⁸ Buhârî, "Cihat", 45; "Hayl", 11.

İslâm adetlerine göre savaşmak ve savaş için hazırlanmaktan maksat insan öldürmek, ganimet kazanmak veya toprak genişletmek değildir. Bilakis düşmanlarımıza karşı hazır olmayı, onları korkutup kaçırmak maksadıyla her an savaşa ve savunmaya hazır olmak tembihlenmektedir.

Hadislerde, Yüce Allah'ın rızası hedeflenerek ribât'ın, önemi ve fazileti üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber, gerek fiilleri gerekse sözleriyle Müslümanları ribâta teşvik etmiştir. Bir gecelik sınırda nöbet bekleme görevinin bin geceye tekabül ettiği, sınırda nöbet beklemenin sevap, hayır ve faziletiyle alakalı hadisler Müslümanlara moral olup, daha fazla bu yolda çalışmalarına sebep olmuştur.

Sonuç olarak, hadislerde ribât, sınırlarda bekleyip düşman saldırılarına karşı hazır olmayı ifade eden önemli bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Ribât, cihat kavramının bir parçası olarak görülmüş ve Allah'ın rızası uğruna sınırlarda nöbet beklemenin büyük bir fazilet olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda, ribâta beklemenin sadece silahlı mücadele değil, aynı zamanda ilim, ibadet ve fedakârlık gibi çeşitli alanlarda gerçekleşebileceği belirtilmiştir. Hadisler, Allah'ın yolunda ribâta bulunmanın özel bir mükâfat ve sevapla ödüllendirileceğini, dünya ve âhîret hayatında değerli bir konuma sahip olacaklarını ifade edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Murat. "Hz.Ömer Döneminde Yönetim ve Yöneticilerin Uygulamalarından Kesitler". *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4 (2018).
- Arapoğlu, Murat. *İslam Mimarisinde Ribâtlar*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*. Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Barış, Mustafa Necati. "Hz.Ömer'in Yönetim Anlayışı". *Diyanet İlmî Dergi* 54/3 (2018).
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsîri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2008.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kura'anı Kerim'in Türkçe Meâli ve Alisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1996.
- Buhârî, Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl (ö.256/870). *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*. nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır. Beyrut: Dâru Tûku'n-Necât, 2001.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhûl-Beyân Tefsîri*. İstanbul: Damla Yayınevi, ts.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte: Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. nşr. Ahmet Hikmet Ünalmiş. Ankara: Akçağ, 1988.
- Çetinkaya, Bülent. *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Çil, Halit. "İslam Tarihinde İlk ve Düzenli Ordunun Kuruluşu". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2/3 (2013).
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi*. İstanbul: Neşriyat A.Ş, 1978.
- Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Horâsânî (ö.303/916). *el-Muctebâ, es-Sunenu's-Suğrâ*. nşr. Heyet. Kahire: Dâru't-Tesil, 2012.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö.275/889). *Sunenu Ebî Dâvûd*. nşr. Adil Muhammed 'Ammâr 'Abbâs. Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2015.
- Hatipoğlu, Haydar. *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983.
- İbn Mâce, Ebû Abdûllah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö.273/887). *Sunenu İbn Mâce*. nşr. Heyet. Dâru't-Te' sîl, 2015.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.

- Köprülü, Mehmed Fuad. "Vakfa Ait Tarihi Istilâhlar- Ribât". *Vakıflar Dergisi* II (1942), 268.
- Muslim, Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî (ö.261/875). *el-Musnedu's-Saîhu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adl'ani'l-'Adl ilâ Resûlillâh*. nşr. Heyet. Kahire: Dâru't-Te' sîl, 2014.
- Mutçalı, Serdar. Arapça- Türkçe Sözlük. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref b. Mürî en-. *Riyâzü's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*. çev. M.Yaşar Kandemir vd. nşr. M.Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük. İstanbul: Erkam Yayınları, 2008.
- Pakalın, Mehmet Zeki. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Pırlanta, İsmail. "Hz. Ömer Döneminde Askeri Teşkilat". ed. Ali Aksu. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 1 (Sivas 2018), 533.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: İkdam matbaası, 1899.
- Sönmez, Selami. "Ortaçağ Türk ve İslam Dünyasında Kervansarayların (Hanlar-Ribâtlar) Fonksiyonları" 16 (2007).
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö.279/893) et-. *es-Sunen*. nşr. Heyet. Dâru't-Te' sîl, 2015.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.
- Yıldırım vd. *Fahrüddin er-Razi Tefsîr-i Kebîr Mefatihü'l-Gayb*. Ankara: Akçağ, 1990.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. İzmir: Anadolu Yayınları, 1986.
- Yiğit, İsmail. "Ribât". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 2008. Erişim 03 Ağustos 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ribat>

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu alışmada ‘‘Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi’’ kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan ‘‘Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler’’ başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Araştırmanın tüm aşamaları yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir ıkar atışması bulunmamaktadır.

Distribution of Population and Settlements in Giresun by Altitude*

Şerif Can HATİPOĞLU ^{1*}

¹Faculty of Education, Ordu University, Ordu, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3425-6840

ABSTRACT

In this research, it's aimed to determine distribution of population and settlements according to altitude levels in Giresun province, located in the Eastern Black Sea Section of the Black Sea Region. During the study, population data was taken from the Turkish Statistical Institute (TUIK). Openstreet Map was used to identify settlements. ArcGIS 10.8 software was used to produce map. When distribution of population and settlements in Giresun is examined through the research, 68.5% of population is in 0-250 meter elevation step, while number of settlements are 91. Also 13.3% of population is located in 251-500 meter step, number of residential areas are 194. In addition 6.4% of population is placed in 501-750 meter step, number of sites are 104 and 2.9% of population is located at 751-1000 meter step, number of places are 45. While 2.4% of population is situated in 1001-1250 meter step, number of settlements are 36 and 4.9% of population is sited in 1251-1500 meter step, number of residential ares are 43. While 1.1% of population lives in 1501-1750 meter step, number of sites are 49. There's no settlement or population at 2001-3300 meter step. The research has shown that population and settlements in the area are decreasing largely due to increase in altitude. For this, alternative types of agriculture can be done throughout the year should be supported, especially in areas where altitude increases, to keep rural population. When selecting residential areas, carefully work should be done and precautions should be taken against disasters like landslides and floods, which are frequently seen in the area. Also, since the areas above 2000 m aren't used for population and settlement, it's recommended that these areas be utilized for nature-based tourism.

Keywords: Human geography, population geography, settlement geograpy, altitude, Giresun.

Type: Research

Article History

Received: 06.04.2024

Accepted: 03.06.2024

Published: 28.09.2024

*Corresponding Author:

serifcanhatipoglu@gmail.com

* This article was produced by improving and partially changing the content of the paper titled "Distribution of Population and Settlements in Giresun According to Altitude Levels", which was presented orally at the International Congress of Integrated Social Research and Interdisciplinary Studies (ISRIS) on 31.05.2024, but whose full text was not published. is the state.

Giresun'da Nüfus ve Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı*

Şerif Can HATİPOĞLU ¹**

¹ Eğitim Fakültesi, Ordu Üniversitesi, Ordu, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3425-6840

ÖZET

Bu çalışmada Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde bulunan Giresun ilinde nüfus ve yerleşmelerin yükselti basamaklarına göre dağılışı tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışma sırasında nüfus verileri Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) alınmıştır. Yerleşim birimlerinin tespitinde Openstreet Map'tan yararlanılırken harita üretiminde ArcGIS 10.8 yazılımı kullanılmıştır. Yapılan araştırma ile Giresun'daki nüfus ve yerleşmelerin dağılışı incelendiğinde, nüfusun %68,5'i 0-250 metre yükselti basamağında bulunurken basamaktaki yerleşme sayısı 91'dir. Nüfusun %13,3'ü 251-500 metre basamağında yer alırken basamakta yerleşim sayısı 194'tür. 501-750 metre basamağında nüfusun %6,4'ü yer alırken basamaktaki yerleşme sayısı 104'tür. 751-1000 metre basamağında nüfusun %2,9'u bulunurken yerleşme sayısı 45'tir. 1001-1250 metre basamağında nüfusun %2,4'ü yer alırken basamakta bulunan yerleşme sayısı 36'dır. 1251-1500 metre basamağında nüfusun %4,9'u yer alırken basamaktaki yerleşme sayısı 43'tür. 1501-1750 metre basamağında nüfusun %1,1'i bulunurken basamaktaki yerleşme sayısı 49'dur. 2001-3300 metre basamağında ise herhangi bir yerleşme ve nüfus bulunmamaktadır. Yapılan çalışma göstermiştir ki, sahada nüfus ve yerleşmeler büyük oranda yükseltinin artışına bağlı olarak azalış göstermektedir. Bu nedenle yükseltinin arttığı sahalarda özellikle kırsal nüfusu tutmak adına yıl boyu yapılabilecek alternatif tarım türleri desteklenmelidir. Yerleşim alanları seçilirken titizlikle çalışılmalı ve heyelan, sel gibi sahada yoğun olarak görülen afetlere karşı önlemler alınmalıdır. Ayrıca 2000 metrenin üzerinde kalan sahalarda nüfus ve yerleşme için kullanılmadığından, bu sahalarda doğa temelli turizm faaliyetleri için değerlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beşerî coğrafya, nüfus coğrafyası, yerleşme coğrafyası, yükselti, Giresun.

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi
Gönderim: 06.04.2024
Kabul: 03.06.2024
Yayınlanma: 28.09.2024

**Sorumlu Yazar:
serifcanhatipoglu@gmail.com

* Bu makale, 31.05.2024 tarihinde International Congress of Integrated Social Research and Interdisciplinary Studies (ISRIS)'de sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "Giresun'da Nüfus ve Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı" adlı bildirinin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.

GİRİŞ

Doğal coğrafi görünümün kültürel coğrafi görünüme dönüştürülmesi, en net şekilde insanların yerleşme faaliyetlerini gerçekleştirdiği alanlarda görülebilmektedir. Buna bağlı olarak beşerî coğrafyanın merkezinde yer alan yerleşmeler kısaca mesken yerlerinin örgütlenmesi ve dağılışı olarak tanımlanabilir (Tümertekin - Özgüç, 2020, 361). Yerleşme kavramı daha geniş anlamda ise, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği yararlanma sahaları şeklinde tanımlanabilir (Doğanay vd., 2021, 106).

Dünya üzerindeki pek çok yerleşmenin geçmişi oldukça eskiye dayanmaktadır. Buna bağlı olarak Türkiye'deki yerleşmelerin kuruluşlarının da oldukça eski olduğu ve o dönemlerde kültür ve teknoloji seviyesinin bugün ile karşılaştırılmayacağı oldukça nettir. Bu nedenle Türkiye'deki yerleşmelerin hem doğal coğrafi şartlara bağlı olarak gerçekleştiği (Taş - Yakar, 2009, 146) hem de beşerî unsurlara (terör, savaş, göç, vb.) bağlı olarak değişebildiği söylenebilir (Yüceşahin - Özgür, 2006, 17).

Yerleşmeyi etkileyen doğal coğrafi etkenlerden bazıları; topografya, iklim, bitki örtüsü, su kaynakları ve mineral kaynaklardır (Yılmaz - Özçelebi, 2018, 79). Topografik özelliklerden biri olan yükselti özellikle yerleşmelerin kuruluş lokasyonları, ulaşım şartları, ekonomik faaliyetler, bitki örtüsü ve iklimi üzerinde etkilere sahip olduğundan nüfusun dağılışı bakımından önemlidir (Yılmaz - Özçelebi, 2015, 2). Orta iklim bölgelerinin büyük çoğunluğunda alçak sahalarda nüfus miktarının yüksek olması ve yükseklik arttıkça nüfusun seyrelmeye başlaması yükseltinin nüfus dağılışı üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir (Sergün, 1996, 7). Ayrıca ekonomik faaliyetlerin deniz seviyesinden yüksek seviyelere çıkıldıkça daha kısıtlı olarak gerçekleştirilebilmesi, doğal olarak yükseltinin arttığı alanlarda nüfusun seyrelmesine sebebiyet vermektedir (Yılmaz - Özçelebi, 2018, 79).

Nüfusun dağılışı bakımından büyük öneme sahip olan yükselti, insanların yaşam koşulları ve ekonomik faaliyetleri üzerinde oldukça etkilidir (Doğanay, 2014, 239). Bu sebeple yükselti değişimine bağlı olarak farklılaşan coğrafi şartların nüfusun dağılışına olan etkisi belirlenmelidir.

Nüfusun, yerleşmelerin ya da nüfus ve yerleşmelerin yükselti ile ilişkisini dünyada (Chidi, 2009; Clegg vd., 1970; Cohen - Small, 1998; Dhote, 2021; Ding vd., 2021; Pérez-Padilla, 2002), Türkiye'de (Alaeddinoğlu, 2014; Alkan - Çelebi, 2023; Atasoy - Özşahin, 2013; Avcı, 2017; Başkaya, 2018; Çağlıyan, 2005; Dölek vd., 2018; Durmuş, 2018; Ergün - Buldur, 2016; Esen - Avcı, 2017; Günal, 1993; Güngör, 2010; Koca - Menteşe, 2020; Koday vd., 2020; Köse, 2019; Özdel - Meydan, 2019; Özşahin vd., 2016; Sergün, 1996; Tanoğlu, 1954; Taş - Yakar, 2009; Tolun Denker, 1977; Türkan, 2016) ve Karadeniz Bölgesi özelinde (Aylar, 2009; Çoban, 2013; Diler - Özçelebi, 2022; Yılmaz - Özçelebi, 2015; Yılmaz - Özçelebi, 2018) inceleyen çeşitli araştırmalara rastlamak mümkündür.

Giresun ili geneli ve ilçeleri bazında yapılmış nüfus ile ilgili bazı çalışmalar bulunmaktadır. Yürüdü (1998) gerçekleştirdiği araştırmada Şebinkarahisar ilçesinin nüfus

özelliklerine değinmiştir. Yazıcı ve Güner (2000) araştırmalarında Şebinkarahisar ilçesinin nüfus coğrafyasını ele almışlardır. Bekdemir (2000) Giresun'un şehir coğrafyasını ele aldığı çalışmada Giresun şehir merkezinin nüfusu özelliklerinden bahsederken, il nüfusunun yapısına da değinmiştir. Yine Bekdemir'in (2003; 2007; 2017) diğer araştırmaları Giresun ili ve özelde Espiye ilçesinin nüfus yapısı ve özellikleri, bunun yanında ildeki göç hareketliliği ile ilgili önemli çalışmalarıdır. Zeren'in (2005) Bulancak ilçesinin nüfus özellikleri ile ilgili gerçekleştirmiş olduğu bir çalışması mevcuttur. Ceylan (2008), Giresun ilinden dışa yapılan göçlerle ilgili bir araştırma yapmıştır. Şahin (2008), gerçekleştirdiği çalışmada İstanbul'dan Giresun'a yapılan göçleri, göçen nüfusun özelliklerini ve mekânsal dağılımını ele almıştır. Yılmaz (2010), ise araştırmasında Giresun ili Bulancak ilçesinde yer alan seçilmiş bazı köy yerleşmelerinin yükselti kademelerine göre nüfus özelliklerine ve geçim kaynaklarına yer vermiştir. Şenol ve Saraçoğlu (2022) ise gerçekleştirdikleri araştırmalarında Giresun ilinde 1927-2021 yılları arasındaki nüfusunun yaş ve cinsiyet yapısını kapsamlı bir şekilde ele almışlardır. Yadi (2023) gerçekleştirdiği çalışmada Osmanlı Devleti nüfus defterlerinde yer alan Giresun'daki iç göç olaylarını incelemiş ve neticede incelenen dönem itibarıyla Giresun'un göç veren bir saha olduğu sonucuna ulaşmıştır.

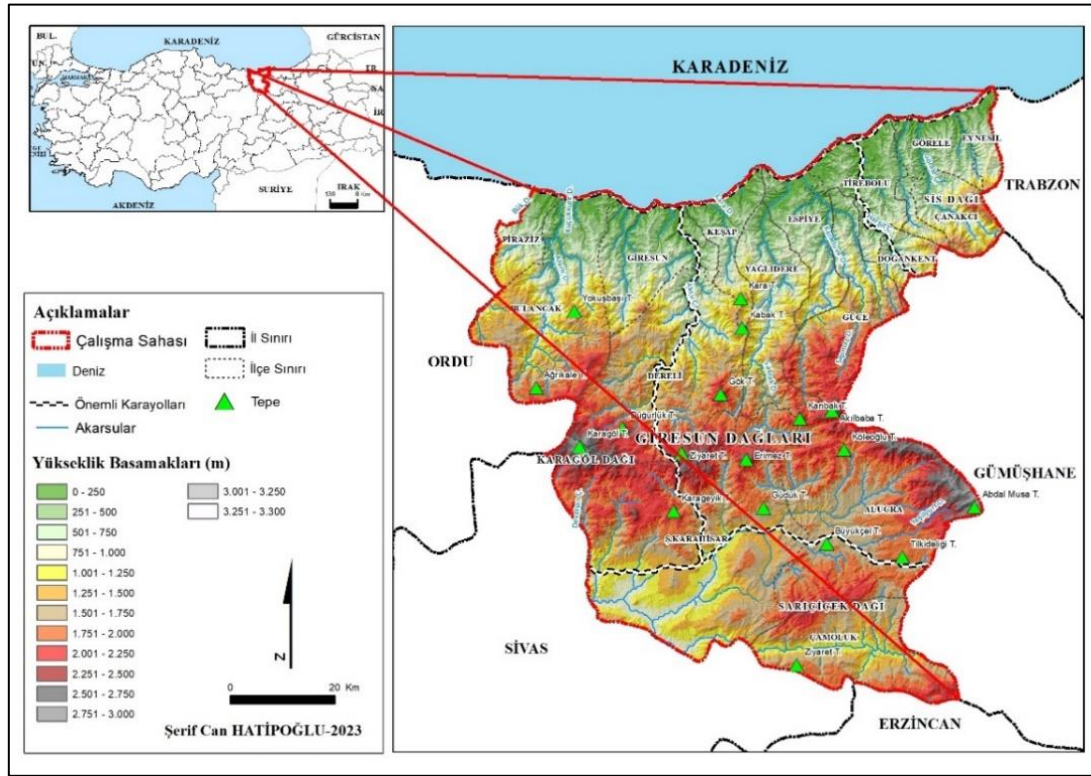
Giresun ili, yükseklik farkının fazla olduğu (0-3300 metre), engebeli bir topografik yapıya sahiptir (Abdal Musa Tepesi en yüksek nokta). Şehir yerleşimleri çoğunlukla Karadeniz Sahil Yolu'nun da üzerinde bulunduğu kıyı şeridinde yer almaktadır. Bu karayolu aynı zamanda çalışma sahasında nüfus hareketlerini arttırıcı bir etkiye de sahiptir (Yılmaz, 2008, 155). Bunun dışındaki şehrsel yerleşmeler ise vadi içlerindeki nispeten yerleşime uygun sahalarda bulunmaktadır. Fonksiyonel olarak daha çok tarıma dayalı olan kırsal yerleşmeler ise arazinin engebeli olması sebebiyle yer yer dağınık ya da az dağınık (gevşek) bir desen gösterirken, yer yer ise toplu mahalleler görünümündedir. Aynı zamanda şehir yerleşimleri gibi vadilerde kendine yer edinmiş kırsal yerleşimlere rastlamak da mümkündür (Zaman, 2018, 326). Yükseklik basamaklarına göre nüfus ve yerleşmelerin tespiti ile arazi kullanım planlamaları yapılırken yerleşmelerin bulunduğu yükseklik basamaklarının da değerlendirmeye alınması mümkün olacaktır. Buna bağlı olarak da yerleşme sahalarının doğal ortam şartlarına uygun arazi kullanım uygulamaları yapılabilir (Taş - Yakar, 2009, 148). Bunun yanında çalışma sahasında yerleşme ve nüfus bakımından yoğunluğun yüksek olduğu ve Giresun şehrinin de içinde bulunduğu sahil şeridi, taşkın riski bulunan bir lokasyondur (Avcı - Sunkar, 2015, 115; Bekdemir, 2016, 518; Coşkun - Aksoy, 2010, 135; Hatipoğlu, 2022, 417; Yurt, 2013, 181; Anılan vd., 2016, 7423). Bunun yanı sıra bazı yerleşim birimlerinin bir bölümünün (Alucra, Çanakçı, Çamoluk, Dereli, Doğankent, Yağlıdere) akarsu vadilerinin imkân sağladığı kısmen yerleşime uygun alanlarda ve taraça düzlüklerinde yer aldığı görülmektedir. Bu yerleşim sahaları vadi içerisinde ya da yakınında yer almaları sebebiyle sel ve taşkın gibi doğal afetler için riskli alanlardır. Dereli ilçesinde 2020 yılında yaşanan sel felaketi sahada yaşanan

afetlere verilebilecek önemli örneklerdendir (Apaydın, 2021, 393). Bu nedenle de yerleşme ve nüfus dağılışının tespiti risk altındaki bu sahalar için alınabilecek önlemlerin tespiti açısında da ayrı bir öneme sahiptir. Alanyazın incelendiğinde, Giresun ilinde nüfus ve yerleşmelere yönelik çeşitli araştırmalar bulunmasına rağmen nüfus ve yerleşmelerin yükselti basamaklarına göre dağılışını konu edinen araştırmaların sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu konuda araştırmaların gerçekleştirilmesi, Giresun ilindeki kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları hizmet ve yatırımları desteklemesi, yönlendirmesi ve planlamalara katkı sağlamanın yanı sıra gelecekte yapılacak bilimsel araştırmalara da temel oluşturacaktır. Tüm bu bilgiler ışığında gerçekleştirilen bu araştırmada Giresun ilinde nüfusun ve yerleşmenin yükseltiye göre nasıl şekillendiği ve dağılış gösterdiği analiz edilerek mevcut durum hakkında tespitler yapmak amaçlanmıştır. Çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır:

- 1- Çalışma sahasında nüfus yükselti basamaklarına göre nasıl bir dağılış göstermiştir?
- 2- Nüfusun yükselti basamaklarına göre dağılışında etkili olan faktörler nelerdir?
- 3- Nüfusun yoğun olmadığı sahalara hangi şekillerde değerlendirilebilir?
- 4- Araştırma sahasında nüfus hareketlerini önlemek için neler yapılabilir?

Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Coğrafi Özellikleri

Çalışma alanı Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan Giresun ili idari sınırlarıdır (Şekil 1). Giresun ili yaklaşık olarak 39°10'38" ve 37°57'28" doğu boylamları ile 41°03'47" ve 40°03'18" kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. İl, kuzeyinde Karadeniz, doğusunda Gümüşhane ve Trabzon, güneyinde Erzincan ve Sivas, batısında ise Ordu illeri ile çevrilidir. Sahanın toplam yüz ölçümü 6973 km²'dir (Harita Genel Müdürlüğü, 2023). Giresun'un; Alucra, Bulancak, Çamoluk, Çanakçı, Dereli, Doğankent, Espiye, Eynesil, Görele, Güce, Keşap, Merkez, Piraziz, Şebinkarahisar, Tirebolu ve Yağlıdere olmak üzere 16 ilçesi bulunmaktadır.

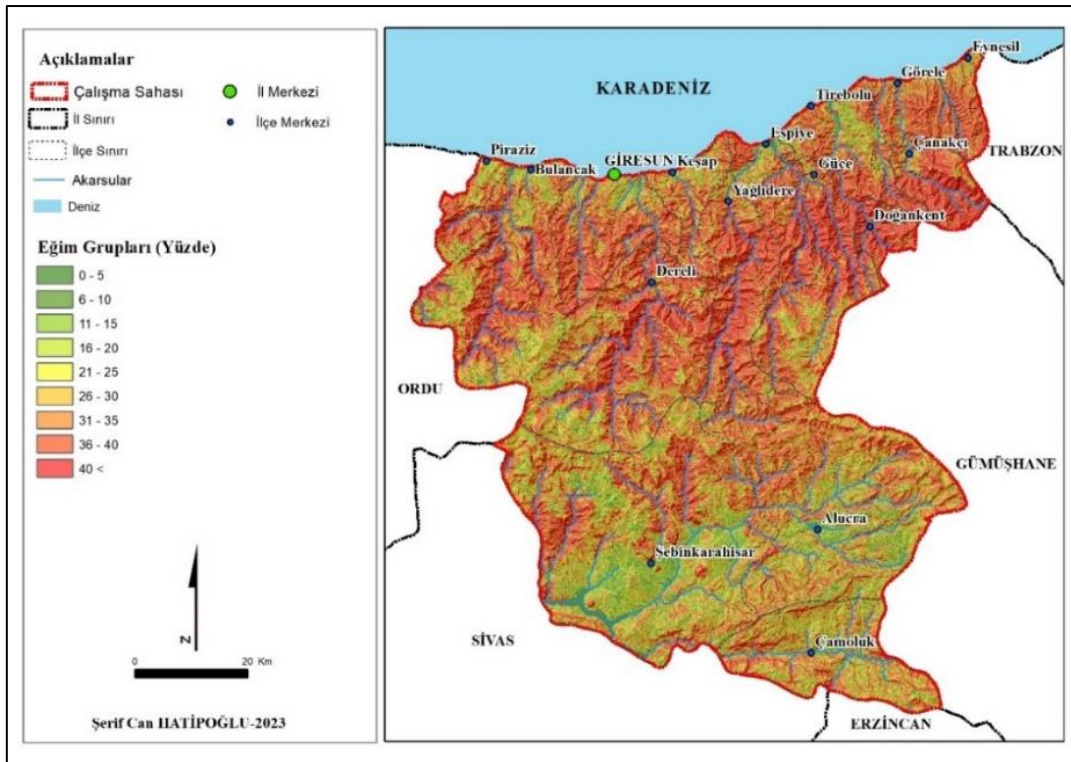

Şekil 1. Çalışma sahasının Türkiye üzerindeki yeri ve sınırları

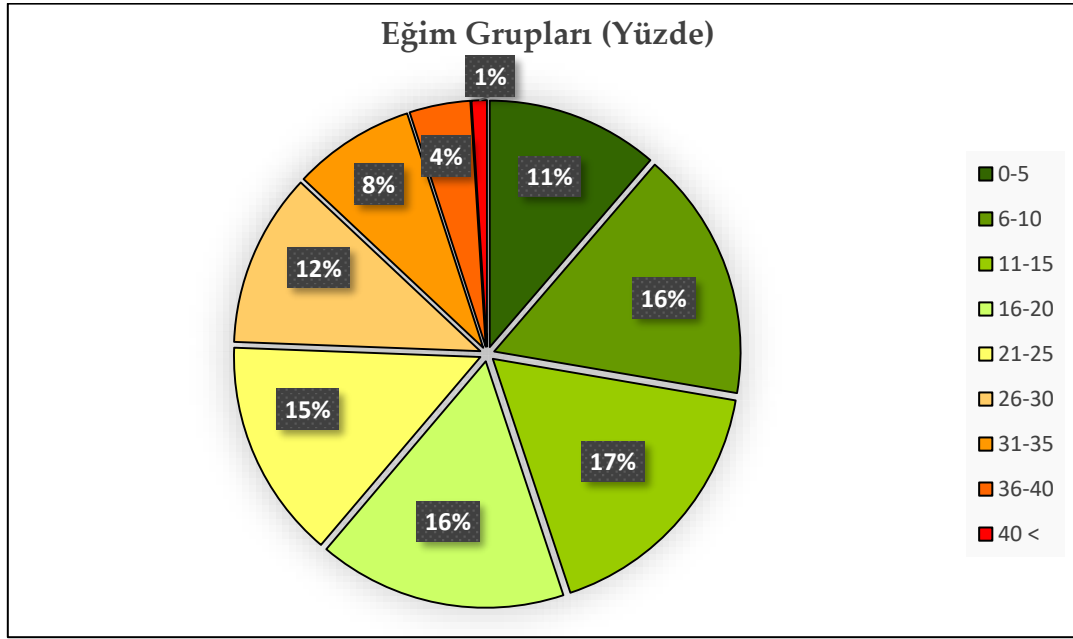
Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan ve engebeli bir sahaya sahip olan Giresun ilinde dağlar kıyıya paralel bir uzanış göstermektedir. Bununla birlikte Giresun'un yaklaşık %94'ü dağlık alanlardan oluşmaktadır (Bekdemir, 2000, 15). Sahada yükselti çok kısa mesafelerde birden yükselerek iki bin metrenin üzerindeki değerlere ulaşabilmektedir. Bu durum eğim değerlerinin yüksek olmasına sebep olmakta ve yerleşmeleri sınırlandırmaktadır. Giresun'un en önemli dağ silsilesini Doğu Karadeniz Dağları'nın il sınırları içerisindeki bölümü olan Giresun Dağları oluşturmaktadır. İlin en yüksek noktası ise üç bin üç yüz otuz bir metre yükseklikteki Abdal Musa Tepesi olup, bu tepe Gavur Dağları üzerinde yer almaktadır (Bekdemir, 2000, 17). Yükseltinin kıyıdan başlayarak bir anda artışı neticesinde irili ufaklı birçok akarsu derine aşındırma yapmış ve buna bağlı olarak da topografya oldukça parçalı bir görünüme kavuşmuştur (Üzülmez vd., 2023, 196).

Yükseltinin insan yaşamına etkisi en iyi şekilde eğim değerlerinin ve iklimin değişimiyle görülebilmektedir (Tunçdilek, 1985). Ülkemizde araziden yararlanma bakımından en uygun eğim aralığı %5-15'dir (Tunçdilek, 1985, 172). Giresun ilinde eğim değerleri incelendiğine sahanın alansal olarak yarıya yakınının yerleşme için uygun olduğu söylenebilir (Şekil 2). Giresun ilinde eğim değerlerinin yüzdesel oranına bakıldığında ise; 0-5 yüzde eğim aralığındaki sahalar, çalışma alanının %11'ine karşılık gelmektedir (Şekil 3). Bununla birlikte yüzde 6-10 eğim aralığındaki sahalar çalışma alanının %16'lık bölümünü

oluşturmaktadır. Yüzde 11-15 eğim aralığındaki alanlar ise araştırma sahasının %17'lik kısmına tekabül etmektedir. Sahadaki yüzde 16-20 eğim aralığındaki bölgeler ise çalışma alanının %16'lık bölümü kadar yer kaplamaktadır. Yüzde 21-25 eğim aralığındaki sahalarda araştırma alanının %15'i kadar alana sahiptir. Yüzde 26-30 eğim aralığındaki sahalarda çalışma alanının %12'si kadar alan kaplarken yüzde 31-35 eğim aralığındaki sahalarda ise %8'lik bir alanı kaplamaktadır. Araştırma sahasında yüzde 36-40 eğim aralığındaki sahalarda %4 ve yüzde 40 ve üzeri eğim değerine sahip sahalarda ise çalışma alanında %1'lik bir yer kaplamaktadır. Sahada az eğimli ve özellikle yerleşme bakımından kullanıma uygun olarak değerlendirilebilecek sahalarda ise yüzde 0-15 eğim değerlerine sahip olup çalışma sahasının %44'ünü kaplamaktadır. Sahada yüzde 30 üzeri eğim değerlerine sahip oldukça eğimli alanların ise çalışma sahasının %56'sını kapsadığı görülmektedir. Sahanın alansal olarak yarısından fazlasının ise dik, dike yakın ya da kısmen dik sahalardan oluştuğu görülmektedir. Bu da sahanın bu kısmının yerleşmeye uygun olmamasının yanı sıra yaşanan şiddetli yağışlar neticesinde heyelanların da meydana gelmesine sebebiyet vermektedir (Dereli, 2019, 476).

Şekil 2. Giresun ili eğim haritası

Şekil 3. Giresun ilinde eğitim gruplarının alansal dağılımı

Yükselti, eğimin yanında iklim ile de sıkı ilişki içerisinde. Yükselti artışına bağlı olarak sıcaklıklarda yaşanan düşüş, insan yaşamı için gerekli her türlü imkân ve faaliyet çeşitliliğini daralttığından nüfus ve yerleşme sıklığı yükselti arttıkça azalmaktadır (Yılmaz - Özçelebi, 2018, 84).

Sahanın yağış şartları da nüfus ve yerleşmeye etki eden faktörler arasındadır. Giresun Meteoroloji İşleri İstasyon Müdürlüğü (2023) verilerine göre Giresun'daki yağışların özellikle sonbahar ve kış aylarında artış gösterdiği görülmektedir (Tablo 1). Bu yağışlar ve yaşanan kar erimelerine bağlı olarak, sahada başta Harşit Çayı yanısıra Aksu, Batlama, Pazarsuyu, Gelevera ve Yağlıdere olmak üzere tüm akarsuların debileri artmaktadır. Bu akarsuların Karadeniz ile buluştuğu alanlarda yerleşim birimlerinin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1. Giresun ilinde aylık ortalama yağışın aylara göre dağılımı (1960-2022)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Toplam
Aylık Toplam Yağış Ortalaması (mm)	124,9	91,6	95,1	76,7	69,5	79,6	79,4	88,1	125,3	166	147,8	128,3	1271,4

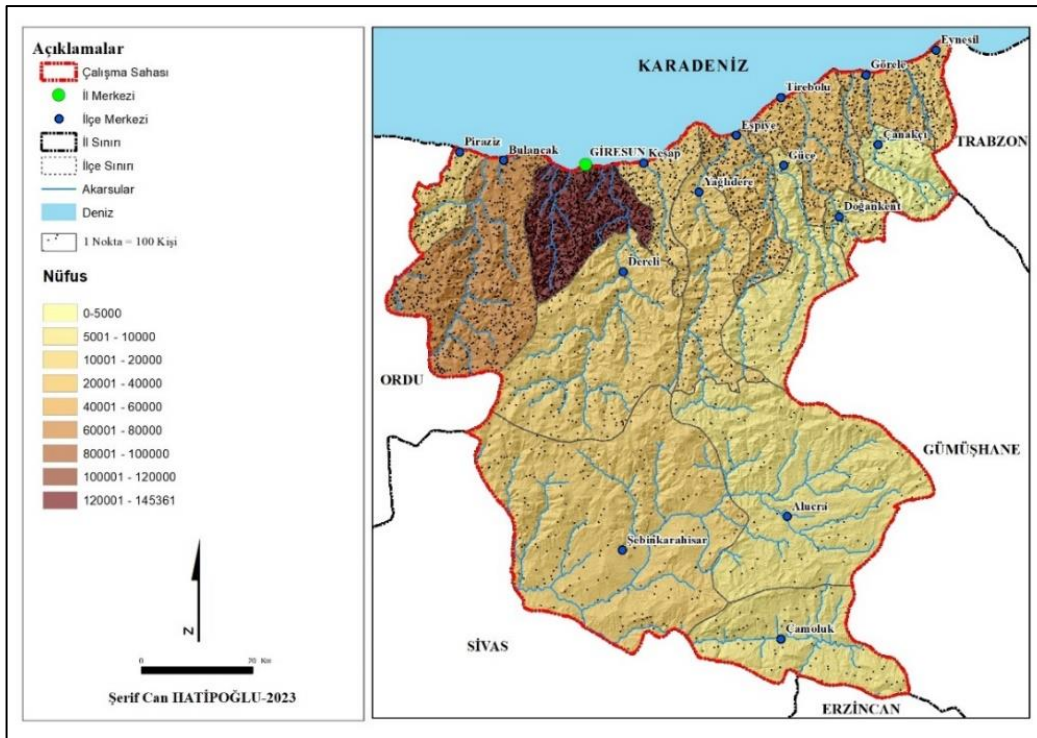
Kaynak: Giresun Meteoroloji İşleri İstasyon Müdürlüğü (2023)

Giresun ilinde en büyük öneme sahip yerleşim birimi Giresun şehridir. Şehrin kuruluşuna etki eden önemli etmenlerden birisi kuzeye yani Karadeniz'e doğru uzanmış olan ve eski bazaltlardan meydana gelmiş Giresun Yarımadası'dır. Yarımada'nın varlığı her iki yanında doğal koyların oluşumunu sağlamış ve beraberinde bir liman kurulmasına da imkân

tanımıştır. Şehrin doğu kesiminde Boğacık Deresi ve Aksu Çayı'nın oluşturduğu küçük çaplı ova alanları yer almaktadır. Batı kesiminde ise doğuya kıyasla nispeten daha sade bir kıyı yapısı bulunmaktadır ve bu sahada doğu kesiminde çok rastlanmayan plajlar ve düzlük alanlar mevcuttur (Bekdemir, 2000, 18).

Giresun ili nüfusu Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2022 yılı verilerine göre 450.113'tür. Bu nüfusun önemli bir kısmı yani %68,5'i 0-250 metre yükselti basamağında yer almaktadır. Diğer önemli bir kısmı olan %13,3'ü de 251-500 metre yükselti basamağında bulunmaktadır. Oransal olarak ise nüfusun %32,2'si Giresun Merkez, %15,4'ü Bulancak, %8,3'ü Espiye, %7,2'si Tirebolu ve %6,8'i Görele ilçelerinde toplanmıştır. Şebinkarahisar, Keşap, Dereli, Yağlıdere, Piraziz, Eynesil, Alucra, Güce, Doğankent, Çamoluk ve Çanakçı ilçeleri ise nüfus oranı bakımından %5'in altında kalan Giresun'daki az nüfuslanmış ilçelerdir.

Giresun ilinde alansal olarak en geniş ilçe 1446 km² (%20,7) ile Şebinkarahisar'dır. Ardından Alucra (%15,5), Dereli (%11,8) ilçeleri takip etmektedir. En az alana sahip ilçe Eynesil'dir (%1,2). Merkez ilçe ise %5'lik bir alan kaplamaktadır. İlde aritmetik nüfus yoğunluğu bakımından en yoğun ilçe km² başına 415 kişi ile Giresun merkez ilçesidir (Şekil 4). Bu ilçeyi 157 kişiyle Espiye, 151 kişiyle Görele ve 140 kişiyle Eynesil izlemektedir.

Şekil 4. Giresun ilinde nüfusun ilçelere göre dağılışı ve yoğunluk haritası

Giresun ilinde tarım alanlarının kapladığı alan %22'dir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022, 193). TÜİK 2022 verilerine göre Giresun ili genelinde üretilen tarım

ürünleri arasında buğday, mısır, arpa, patates gibi ürünler ön plana çıkarken, sebzelerde ise lahana, fasulye, domates ve hıyar gibi ürünler ekimde üst sıralarda yer almaktadır.

Araştırma Sahasının Yerleşme Tarihi

Giresun'un yerleşme tarihi ile ilgili ilk bilgiler Yunanlı coğrafyacı ve gezginlerin eserlerinde rastlanmaktadır. Kentin ilk kurulduğu yer olan kalenin hangi tarihte inşa edildiği ve nasıl bir yerleşme düzenine sahip olduğu ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. M.Ö IV-V. yüzyıla ait Grek kaynaklarında Pontus isimli bir bölge içerisinde yer aldığı bildirilmektedir. Bir kale ya da yerleşme olan Kerasus'un, M.Ö. 670'lerde Karadeniz Bölgesi kolonilerinden olan Miletoslular tarafından kurulduğu öne sürülmektedir (Emecen, 1997'dan aktaran Bekdemir, 2000; 69).

Giresun şehir kalesi Pontus kralı Farnakos tarafından inşa edilmiştir. Şehir zamanla Cenevizlilerin önemli bir ticari kolonisi konumuna gelmiş ve Trabzon Rum İmparatorluğu döneminde de bu durum devam etmiştir. Selçuklular zamanında özellikle Çepni boyları tarafından yurt haline getirilen Doğu Karadeniz Bölümü içerisinde yer alan Giresun, Fatih'in Trabzon'u fethiyle (1461) beraber günümüze kadar Türk yurdu olacak şekilde Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. Sonrasında ise Trabzon Sancağı'na bağlanan şehir, Çepni Hükümeti'nin merkezi haline getirilmiştir. Giresun, Osmanlı Devleti zamanında gittikçe gelişme göstermiş ve Karadeniz'deki ticari bakımdan önemli liman kentlerinden biri olmuştur. Bu duruma Giresun'un İç Anadolu bağlantısının bulunması da katkı sağlamıştır (Emecen, 1989; 157-160).

Giresun, XX. Yüzyıl başlarında kâgir evlere sahip ve etrafı fındık bahçeleri çevrili olarak betimlenmiş ve özellikle iç kesimlerle liman bağlantısının görece iyi olması nedeniyle önemli bir ticari faaliyet sahası şeklinde tanımlanmıştır. Bu ticari faaliyetlerin etkisiyle XIX. yüzyılın sonları itibarıyla şehrin fiziksel görünümü oldukça değişmiştir (Emecen, 1996 akt. Bekdemir, 2000; 69).

Cumhuriyet dönemi ile beraber Giresun, 1923 yılında il olmuştur. İl olmasına bağlı olarak da kentleşme ve fonksiyonel gelişim süreçlerini yaşamıştır. Şehrin ilk yerleşimi kale ve yakın çevresi iken, Kale Mahallesi, Kapu Mahallesi, Hacı Hüseyin Mahallesi ve Sultan Selim Mahalleleri çekirdek mahalleler olarak ortaya çıkmıştır (Bekdemir, 2000; 74). Giresun'un gelişimi 1970'lerden itibaren hem doğu hem de batı yönlü olarak günümüze kadar devam etmiştir (Bekdemir, 2000; 75). Kentsel yerleşim alanı güney kesimde bulunan yakınlardaki köy yerleşmelerine ulaşım sağlayan yol boylarına doğru da gelişim göstermeye devam etmiştir (Bekdemir, 2000; 76).

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada Giresun ilinde nüfus ve yerleşmelerin yükselti basamaklarına göre dağılışı coğrafi bakış açısıyla ele alınmıştır. Nüfus ve yerleşmenin yükselti basamaklarına göre dağılışını belirlemeden önce sahanın genel coğrafi özellikleri ele alınmış, ayrıca nüfus ve yerleşme ile coğrafi özellikler arasındaki ilişki ortaya konulmak istenmiştir.

Sahaya ait gerekli veriler ve kartografik malzemeler ilgili kurumlardan temin edilmiştir. Şehir ve kırsal yerleşmelerinin hangi yükselti basamağında yer aldığının tespiti sırasında Harita Genel Müdürlüğü'ne ait 1/25000 ölçekli topoğrafya haritalarından faydalanılmıştır. Çalışmada haritalar oluşturulurken ArcGIS 10.8 Coğrafi Bilgi Sistemleri yazılımından faydalanılmıştır. Ayrıca haritaların üretiminde Aster uyudusuna ait 30 metre yersel çözünürlüğe sahip Digital Elevation Model (DEM) verisi kullanılmıştır. DEM verisi ArcGIS programı ile 250 metre yükselti aralıklarına göre yeniden sınıflandırılmış ve sahanın yükselti basamakları haritası oluşturulmuştur. Topoğrafya haritaları ve Openstreet Map yardımı ile yerleşme nokta verileri yükselti basamakları haritası üzerine işlenmiştir. Sonrasında TÜİK'ten elde edilen nüfus verileri bu nokta veriler içerisine öznitelik olarak girilmiştir. Ardından yükselti basamakları haritası yeniden sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve sonrasında vektör veri haline getirilmiştir. Bu işlemten sonra nokta veriler her bir yükselti basamağına göre kesilerek her basamakta ne kadar yerleşim birimi ve nüfus bulunduğu tespit edilmiştir. Son olarak her bir yükselti basamağı öznitelik tablosundan sırayla seçilmiş ve dışa aktarım işlemi yapılarak her basamağa ait ayrı bir harita oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular tablo, grafik ve haritalar yardımıyla sunulmuştur.

BULGULAR

Giresun İlinde Nüfus ve Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı

Giresun ili sınırları içerisinde 2022 yılı itibarıyla toplam 573 yerleşim birimi bulunmaktadır (Tablo 2). 2022 yılı itibarıyla il toplam nüfusu ise 450.113'tür. İl toplam alanı da 6957 km²'dir. Çalışma alanında yükselti basamakları 250 metre aralıklarla ele alınmıştır. Ele alınan basamaklarda yerleşmeler 0-250 metre aralığı ile başlayıp 1750-2000 metre aralığında sona ermektedir. Bu sebeple 2001 metre ve üzeri yükselti basamakları bir arada verilmiştir. Sahada yükselti 3300 metreye kadar ulaşmaktadır. Giresun'un Alucra ilçesine bağlı Yeşilyurt Köyü 1965 metre yükseltisi ile sahadaki yerleşme üst sınırını oluşturmaktadır. Yeşilyurt Köyü'nün 2022 yılı nüfusu ise 440'tır.

Tablo 2. Giresun ili yükselti basamaklarına göre nüfus ve yerleşmelerin sahaya dağılışı ilişkisi

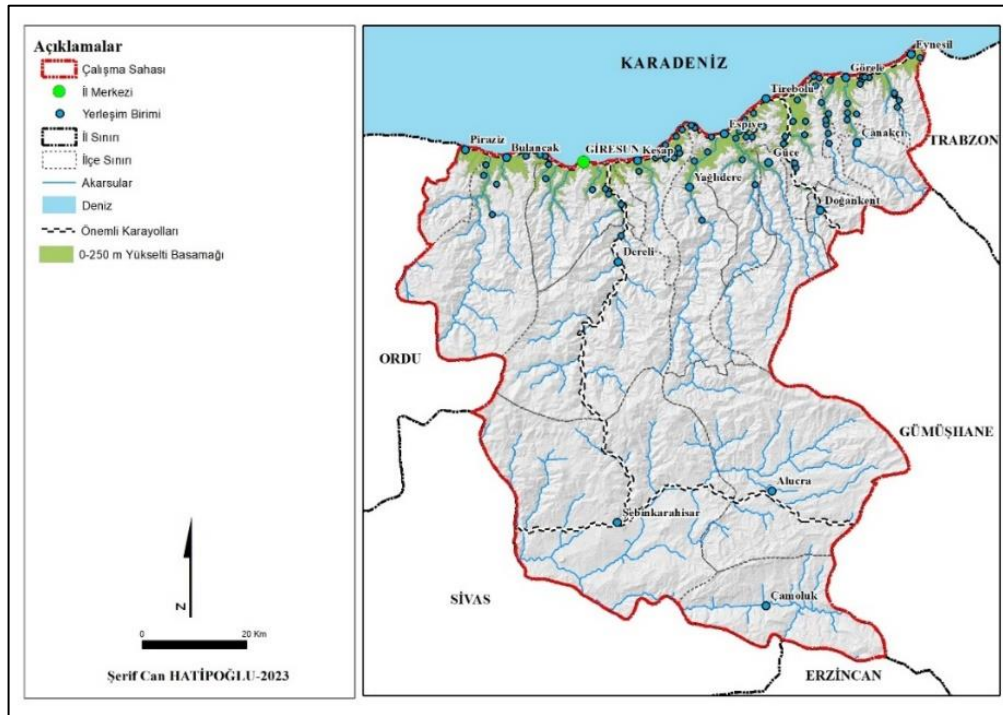
Yükselti Basamağı (m)	Yerleşme Sayısı	Yerleşme Sayısı (%)	Nüfus Miktarı	Nüfus Miktarı (%)	Yükselti Basamağı Alanı	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu
-----------------------	-----------------	---------------------	---------------	-------------------	-------------------------	---------------------------

					(km ²)	
0-250	91	15,8	307.564	68,5	487	631,5
251-500	194	33,8	60.045	13,3	668	89,8
501-750	104	18,2	29.224	6,4	530	281
751-1000	45	8	12.944	2,9	559	23,1
1001-1250	36	6,2	10.939	2,4	683	16
1251-1500	43	7,5	22.248	4,9	811	27,4
1501-1750	49	8,5	5.270	1,1	1085	4,8
1751-2000	11	2	1.879	0,5	1079	1,7
2001-3300	-	-	-	-	1055	-
Toplam	573	100	450.113	100	6957	6,4

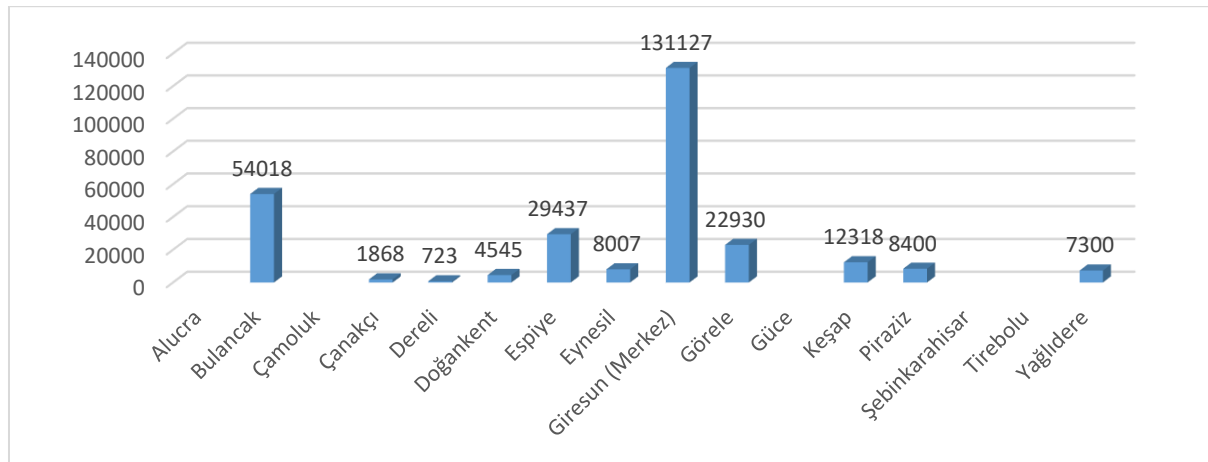
0-250 Metre Yükselti Basamağındaki Nüfus ve Yerleşmeler

0-250 metre yükselti basamağı yaklaşık olarak 487 km² alan kaplamakta olup bu alan tüm il alanının yaklaşık %7'sini kapsamaktadır. Giresun ili sınırları içerisindeki 573 yerleşmenin 91'i bu basamakta yer almaktadır (Şekil 5). Bu yerleşme sayısı toplam yerleşme sayısının yaklaşık %15,8'idir. Bu yerleşim birimlerinden 4'ü şehir, 9'u kasaba ve 78'i de köydür. Bu basamaktaki en önemli yerleşim birimi Giresun il merkezidir. Giresun il merkezi dışında Bulancak, Çanakçı, Doğankent, Eynesil, Görele, Piraziz ve Yağlıdere ilçe merkezleri de bu basamakta yer almaktadır. Yerleşim birimlerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde onu Bulancak, 13'ü Keşap, 7'si Giresun Merkez, 1'i Doğankent, 10'u Espiye, 1'i Çanakçı, 2'si Yağlıdere, 1'i Piraziz, 5'i Eynesil, 24'ü Tirebolu, 16'sı Görele ve 1'i de Dereli ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 0-250 metre basamağındaki nüfus ise 307.564'tür. Bu nüfus miktarı il toplam nüfusunun yaklaşık %68,5'ine denk gelmektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki il nüfusunun yarısından fazlası bu yükselti basamağında yaşamaktadır. Bu durumun oluşmasında iklim, ulaşım ve yeryüzü şekillerinin dağılışı gibi faktörler etkili olmuştur. 0-250 metre yükselti basamağından geçmekte olan Karadeniz Sahil Yolu yöresinin ulaşım olanaklarını arttırarak şehirselleşmeye desteklemiştir. Zaman içerisinde şehir merkezlerinin (Piraziz, Bulancak, Giresun, Keşap, Espiye, Tirebolu, Görele, Eynesil) oluşumuna da katkılar sağlayan bu karayolu nüfusun bu bölgede yoğunlaşmasında önemli pay sahibidir. 0-250 metre basamağı alansal genişlik olarak sahadaki en az alanı (487 km²) kaplamasına rağmen nüfus olarak en kalabalık basamaktır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Karadeniz Sahil Yolu'nun da etkisiyle kıyı şehirlerinin yatay ve çizgisel bir gelişim göstermesidir. Bununla birlikte çok aktif olmasa da Giresun Limanı'nın da yine bu (0-250 metre) yükselti basamağında yer alması ticaret olanaklarını nispeten arttırmış, dolayısıyla şehirselleşmeye katkılar sağlamış ve buna bağlı olarak da yerleşmeyi ve nüfus artışını hızlandırıcı bir etkisi olmuştur. İklim şartlarının yüksek ve iç kesimlere göre daha yumuşak ve ılıman bir karaktere sahip olması bu alt yükselti basamaklarını iklimik konfor bakımından daha yaşanabilir kılmıştır. Tüm bu etkenler farklı şehirselleşme ve kırsal yerleşim fonksiyonlarını ortaya çıkarmış, bu durum da nüfus ve

yerleşmelerin bu kesimde yoğunlaşmasına yol açmıştır. 0-250 metre yükselti basamağındaki en yüksek nüfusa sahip ilçe Giresun Merkez'dir (Şekil 6).

Şekil 5. Giresun ilinde 0-250 metre basamağındaki yerleşmelerin dağılışı haritası

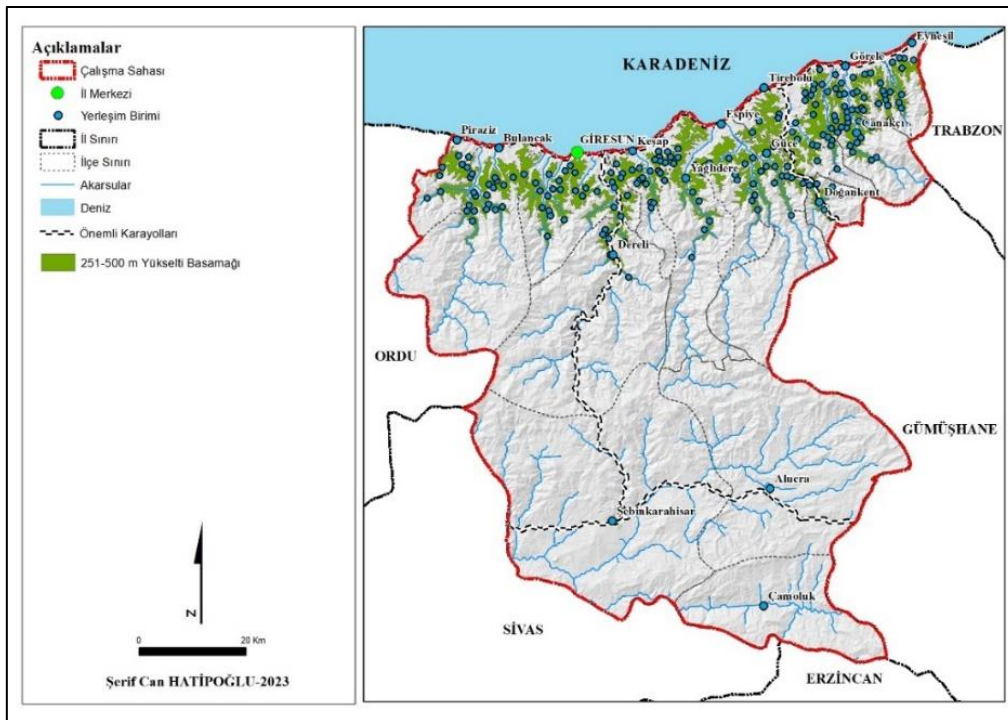

Şekil 6. Giresun ilinde 0-250 metre basamağındaki nüfusun ilçelere göre dağılımı

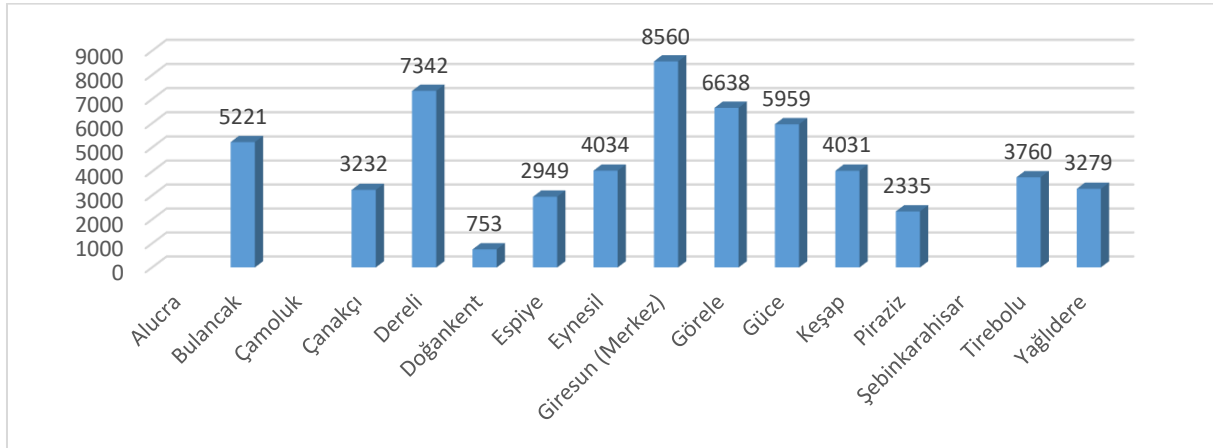
251-500 Metre Yükselti Basamağındaki Nüfus ve Yerleşmeler

251-500 metre yükselti basamağı yaklaşık olarak 668 km² alan kaplamakta olup bu alan tüm il alanının yaklaşık %10'una denk gelmektedir. Giresun ili sınırları içerisindeki 573 yerleşmenin 194'ü bu basamakta yer almaktadır (Şekil 7). Bu yerleşme sayısı toplam yerleşme sayısının yaklaşık %33,8'dir. Giresun'da yerleşim birimlerinin 251-500 metre yükselti basamağında yoğunlaşmasının nedeni 0-250 metre yükselti basamağının sahip olduğu iklim,

ulaşım ve yeryüzü şekilleri özelliklerini aynı şekilde barındırmasıdır. Bir diğer neden ise burada bulunan yerleşim birimlerinin çoğu köy statüsündedir. Bu sebeple de sayısal olarak yüksek görünmekle birlikte nüfus bakımından 0-250 metre basamağı kadar yoğun bir nüfusa sahip değildir. Bununla birlikte eğim değerlerinin kısmen düşük olması yerleşim birimi sayısını arttıran bir diğer etkidir. Yerleşim birimlerinden 4'ü kasaba ve 190'ı da köydür. Bu basamaktaki en önemli yerleşim birimleri Dereli ve Güce ilçe merkezidir. Yerleşim birimlerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde 21'i Bulancak, 25'i Keşap, 25'i Giresun Merkez, 8'i Güce, 4'ü Doğankent, 13'ü Espiye, 11'i Çanakçı, 5'i Yağlıdere, 7'si Piraziz, 6'sı Eynesil, 21'i Tirebolu, 41'i Görele ve 7'si de Dereli ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 251-500 metre basamağındaki nüfus ise 60.045'tir. Bu nüfus miktarı il toplam nüfusunun yaklaşık %13,3'üdür. 251-500 metre yükselti basamağı bu basamaktaki en yüksek nüfus miktarına sahip ilçe Giresun Merkez'dir (Şekil 8).

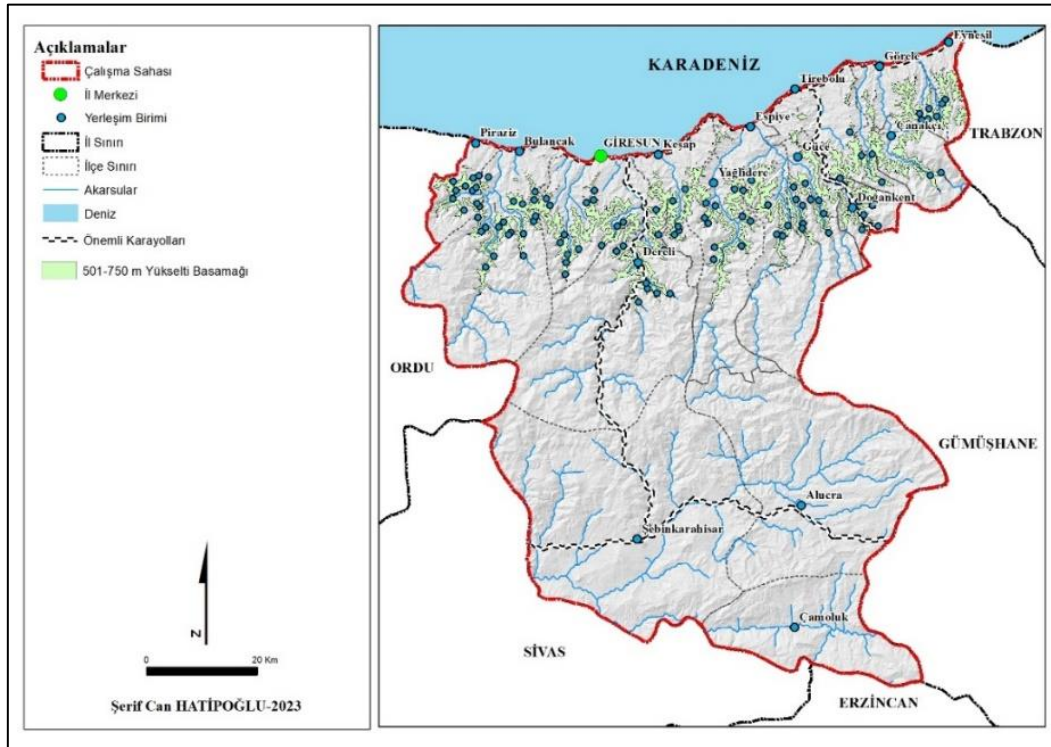
Şekil 7. Giresun ilinde 251-500 metre basamağındaki yerleşmelerin dağılışı haritası

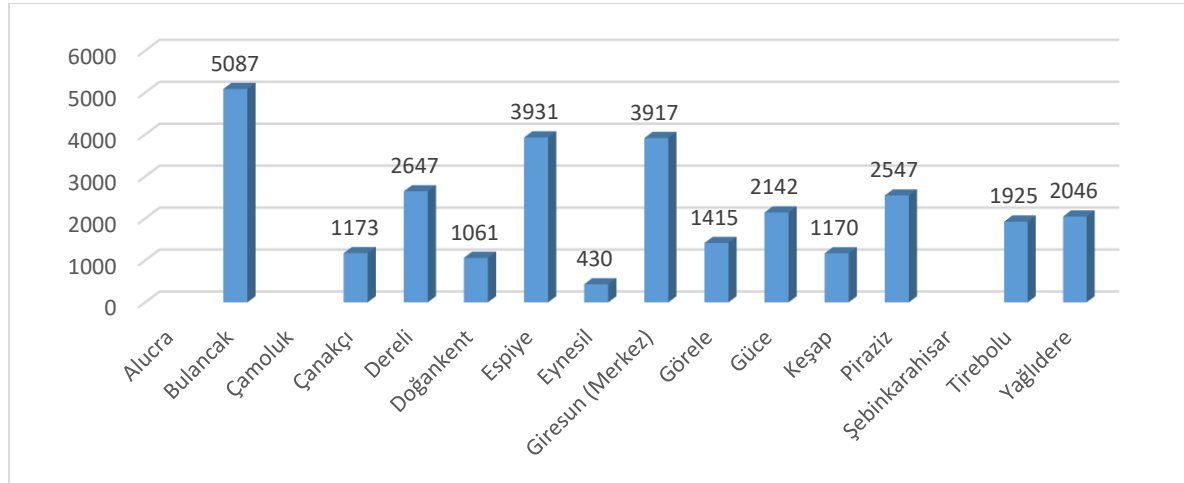
Şekil 8. Giresun ilinde 251-500 metre basamağındaki nüfusun ilçelere göre dağılımı

501-750 Metre Yükselti Basamağındaki Nüfus ve Yerleşmeler

501-750 metre yükselti basamağı yaklaşık olarak 530 km² alan kaplamakta olup bu alan tüm il alanının yaklaşık %7,6'sına denk gelmektedir. Giresun ili sınırları içerisindeki 573 yerleşmenin 104'ü bu basamakta yer almaktadır (Şekil 9). Bu yerleşme sayısı toplam yerleşme sayısının yaklaşık %18,2'sidir. Bu yerleşim birimlerinden 1'i kasaba ve 103'ü de köydür. Bu basamaktaki en önemli yerleşim birimleri Bulancak ilçesine bağlı Kovanlık Beldesi ve Espiye ilçesine bağlı Soğukpınar Beldesi'dir. Yerleşim birimlerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde 17'si Bulancak, 5'i Keşap, 16'sı Giresun Merkez, 8'i Güce, 5'i Doğan kent, 7'si Espiye, 2'si Çanakçı, 10'u Yağlıdere, 12'si Piraziz, 2'si Eynesil, 5'i Tirebolu, 7'si Görele ve 8'i de Dereli ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 501-750 metre basamağındaki nüfus ise 29.224'tür. Bu nüfus miktarı il toplam nüfusunun yaklaşık %6,4'üdür. Bu basamaktaki en yüksek nüfus miktarına sahip ilçe Bulancak'tır (Şekil 10).

Şekil 9. Giresun ilinde 501-750 metre basamağındaki yerleşmelerin dağılışı haritası

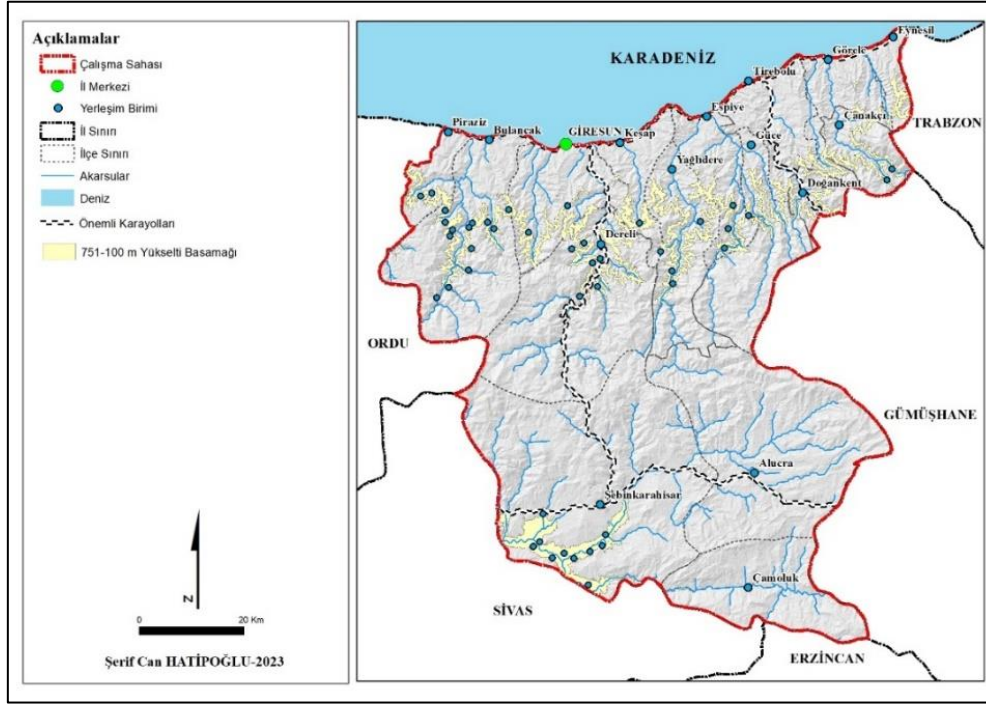

Şekil 10. Giresun ilinde 501-750 metre basamağındaki nüfusun ilçelere göre dağılımı

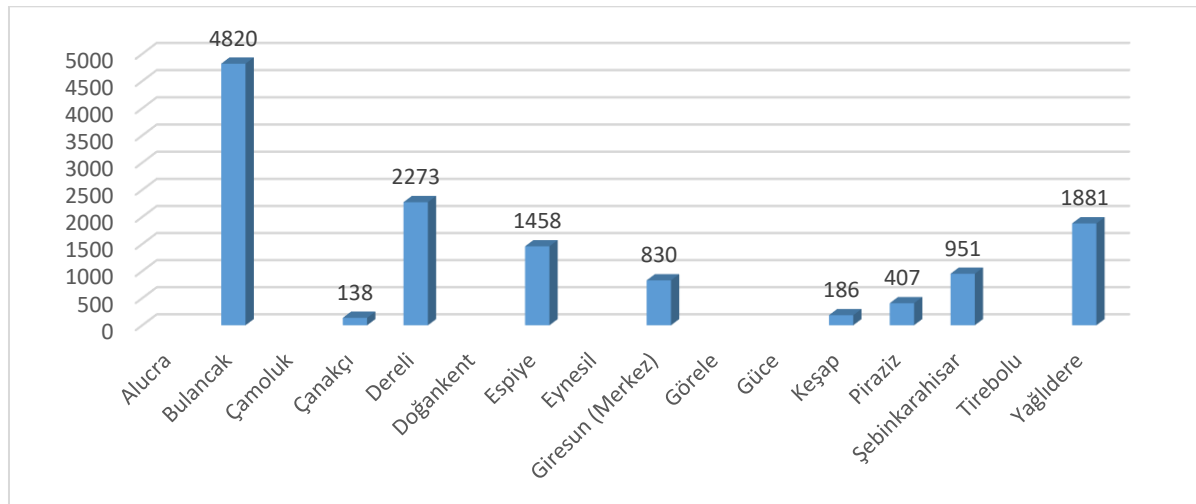
751-1000 Metre Yükselti Basamağındaki Nüfus ve Yerleşmeler

751-1000 metre yükselti basamağı yaklaşık olarak 559 km² alan kaplamakta olup bu alan tüm il alanının yaklaşık %8'ini kapsamaktadır. Giresun ili sınırları içerisindeki 573 yerleşmenin 45'i bu basamakta yer almaktadır (Şekil 11). Bu yerleşme sayısı toplam yerleşme sayısının yaklaşık %8'idir. Bu yerleşim birimlerinden biri kasaba ve 44'ü de köydür. Bu basamaktaki en önemli yerleşim birimi Bulancağ ilçesine bağlı Aydındere Beldesi'dir. Yerleşim birimlerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde 13'ü Bulancağ, 2'si Keşap, 4'ü

Espiye, 2'si Giresun Merkez, 2'si Çanakçı, 3'ü Yağlıdere, 10'u Şebinkarahisar, 2'si Piraziz ve 7'si de Dereli ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 751-1000 metre basamağındaki nüfus ise 12.944'tür. Bu nüfus miktarı il toplam nüfusunun yaklaşık %2,9'udur. Bu basamaktaki en yüksek nüfus miktarına sahip ilçe Bulancak'tır (Şekil 12).

Şekil 11. Giresun ilinde 751-1000 metre basamağındaki yerleşmelerin dağılım haritası

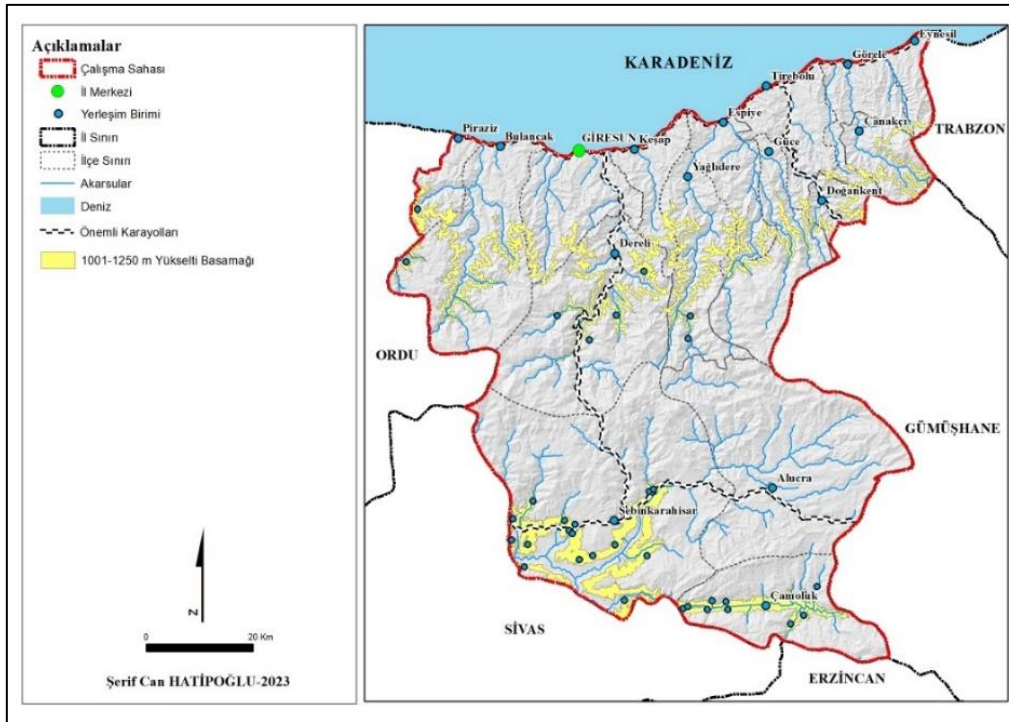
Şekil 12. Giresun ilinde 751-1000 metre basamağındaki nüfusun ilçelere göre dağılımı

1001-1250 Metre Yükselti Basamağındaki Nüfus ve Yerleşmeler

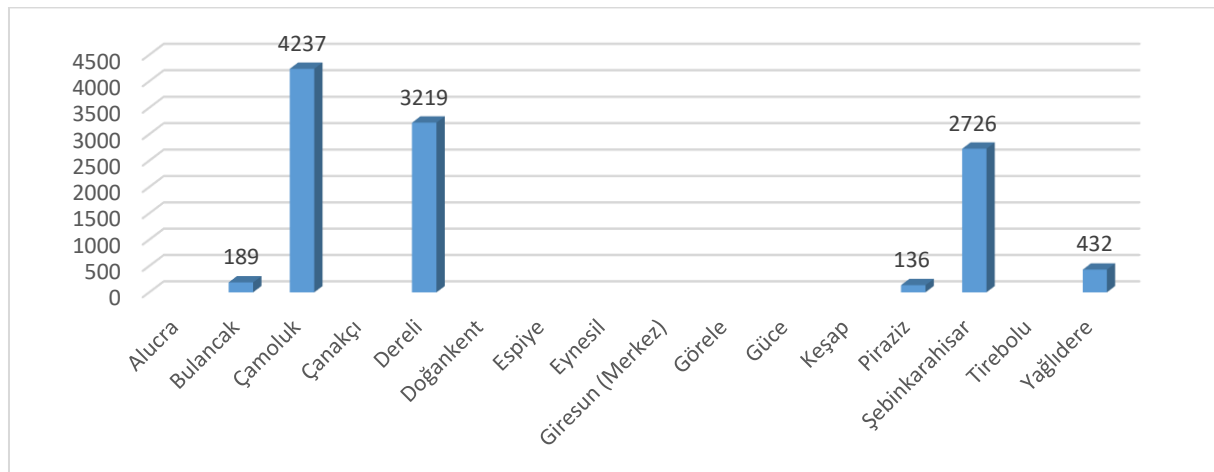
1001-1250 metre yükselti basamağı yaklaşık olarak 683 km² alan kaplamakta olup bu alan tüm il alanının yaklaşık %9,8'ini kapsamaktadır. Giresun ili sınırları içerisindeki 573

yerleşmenin 36'sı bu basamakta yer almaktadır (Şekil 13). Bu yerleşme sayısı toplam yerleşme sayısının yaklaşık %6,2'sidir. Bu yerleşim birimlerinden 2'si kasaba ve 34'ü de köydür. Bu basamaktaki en önemli yerleşim birimleri Çamoluk ilçe merkezi ve Dereli ilçesine bağlı Yavuzkema Beldesi'dir. Yerleşim birimlerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde 11'i Çamoluk, 1'i Bulancak, 2'si Yağlıdere, 17'si Şebinkarahisar, 1'i Piraziz ve 4'ü de Dereli ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 1001-1250 metre basamağındaki nüfus ise 10.939'dur. Bu nüfus miktarı il toplam nüfusunun yaklaşık %2,4'üdür. Bu basamaktaki en yüksek nüfus miktarına sahip ilçe Çamoluk'tur (Şekil 14).

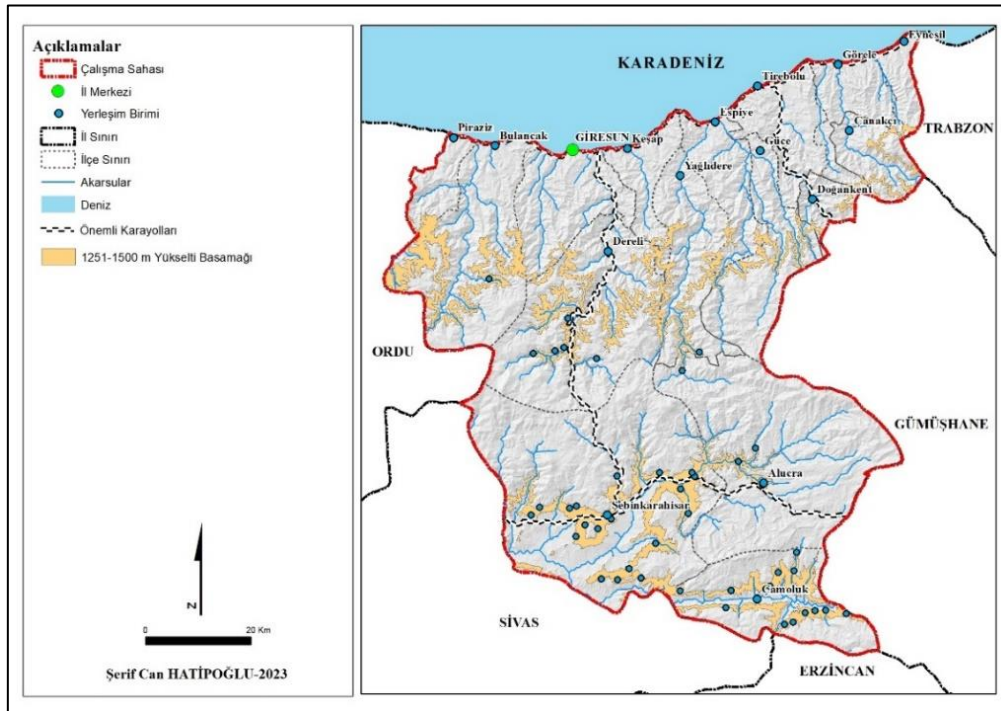
Şekil 13. Giresun ilinde 1001-1250 metre basamağındaki yerleşmelerin dağılışı haritası

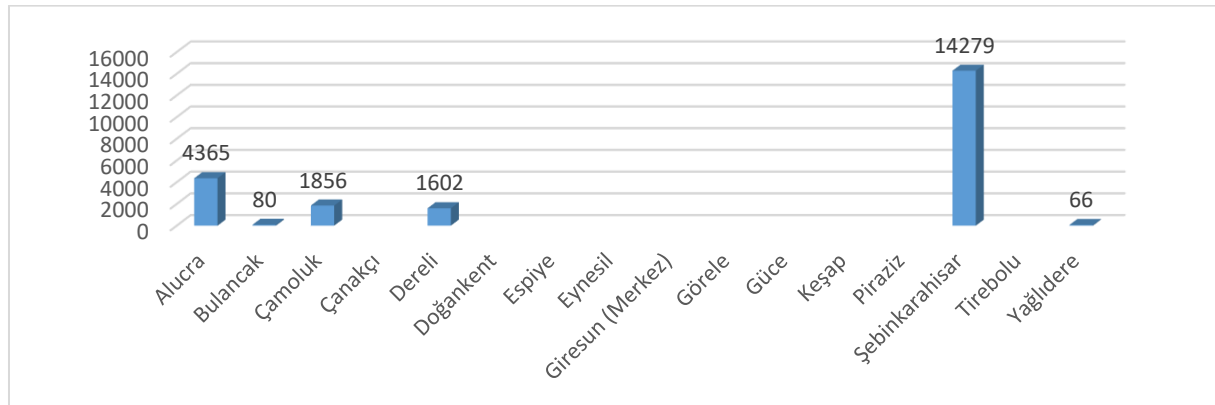
Şekil 14. Giresun ilinde 1001-1250 metre basamağındaki nüfusun ilçelere göre dağılımı

1251-1500 Metre Yükselti Basamağındaki Nüfus ve Yerleşmeler

1251-1500 metre yükselti basamağı yaklaşık olarak 811 km² alan kaplamakta olup bu alan tüm il alanının yaklaşık %11,6'sını kapsamaktadır. Giresun ili sınırları içerisindeki 573 yerleşmenin 43'ü bu basamakta yer almaktadır (Şekil 15). Bu yerleşme sayısı toplam yerleşme sayısının yaklaşık %7,5'ine denk gelmektedir. Bu yerleşim birimlerinden ikisi kasaba ve 41'i de köydür. Bu basamaktaki en önemli yerleşim birimleri Şebinkarahisar ve Alucra ilçe merkezleridir. Yerleşim birimlerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde 13'ü Çamoluk, 1'i Bulancak, 1'i Yağlıdere, 4'ü Alucra, 19'u Şebinkarahisar ve 5'i de Dereli ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 1251-1500 metre basamağındaki nüfus ise 22.248'dir. Bu nüfus miktarı il toplam nüfusunun yaklaşık %4,9'udur. Bu basamaktaki en yüksek nüfus miktarına sahip ilçe Şebinkarahisar'dır (Şekil 16). Basamaktaki nüfus miktarının 1000-1250 metre yükselti basamağından yüksek olmasının nedeni ise nispeten yüksek nüfusa sahip Şebinkarahisar ve Alucra ilçe merkezlerinin bu basamakta yer almasıdır.

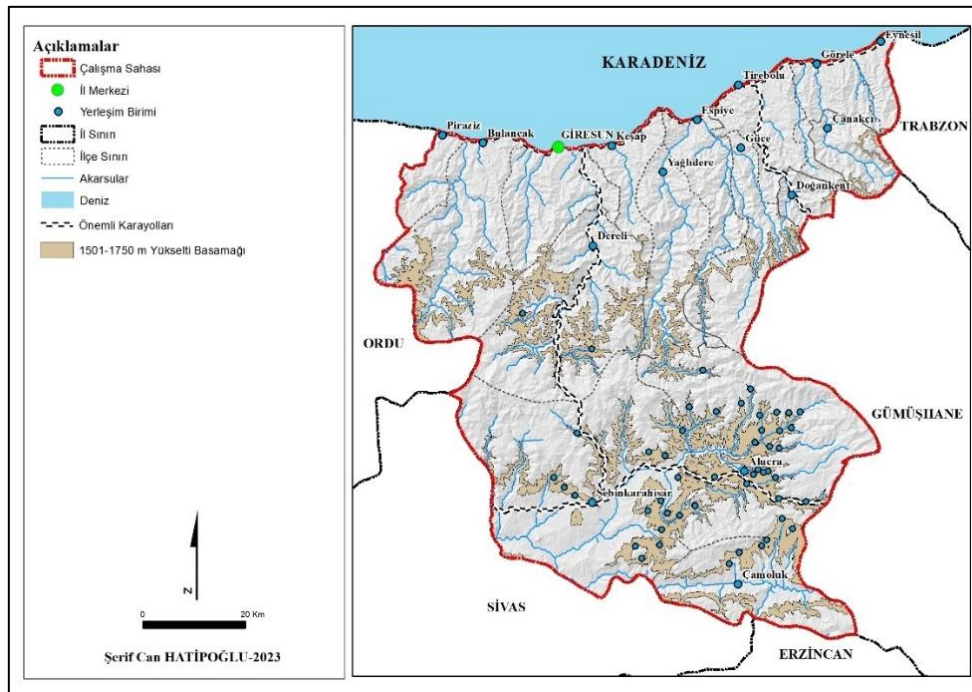
Şekil 15. Giresun ilinde 1251-1500 metre basamağındaki yerleşmelerin dağılışı haritası

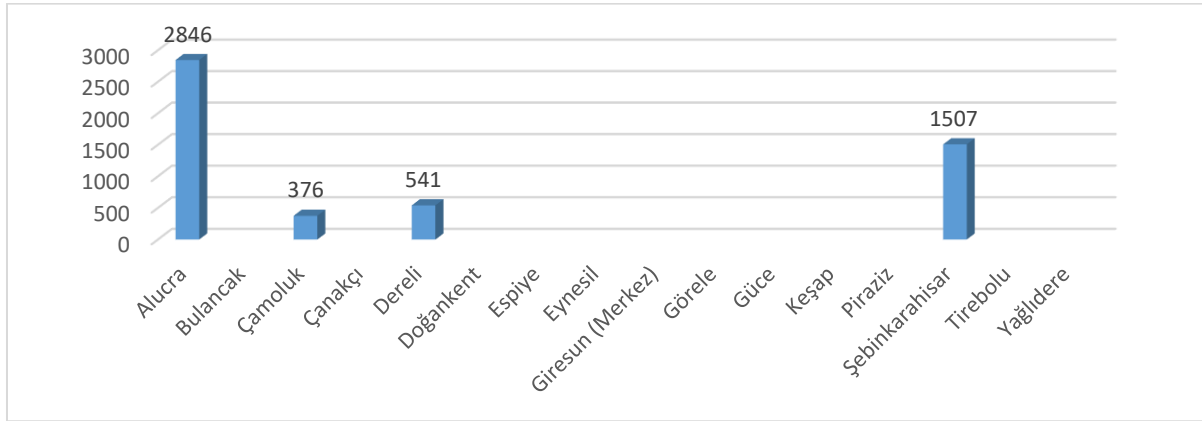
Şekil 16. Giresun ilinde 1251-1500 metre basamağındaki nüfusun ilçelere göre dağılımı

1501-1750 Metre Yükselti Basamağındaki Nüfus ve Yerleşmeler

1501-1750 metre yükselti basamağı yaklaşık olarak 1085 km² alan kaplamakta olup bu alan tüm il alanının yaklaşık %15,5'ini kapsamaktadır. Giresun ili sınırları içerisindeki 573 yerleşmenin 49'u bu basamakta yer almaktadır (Şekil 17). Bu yerleşme sayısı toplam yerleşme sayısının yaklaşık %8,5'idir. Bu yerleşim birimlerinin tamamı köydür. Yerleşim birimlerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde 4'ü Çamoluk, 28'i Alucra, 15'i Şebinkarahisar ve 2'si de Dereli ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 1501-1750 metre basamağındaki nüfus ise 5270'tir. Bu nüfus miktarı il toplam nüfusunun yaklaşık %,1,1'ine denk gelmektedir. Bu basamaktaki en yüksek nüfus miktarına sahip ilçe Alucra'dır (Şekil 18).

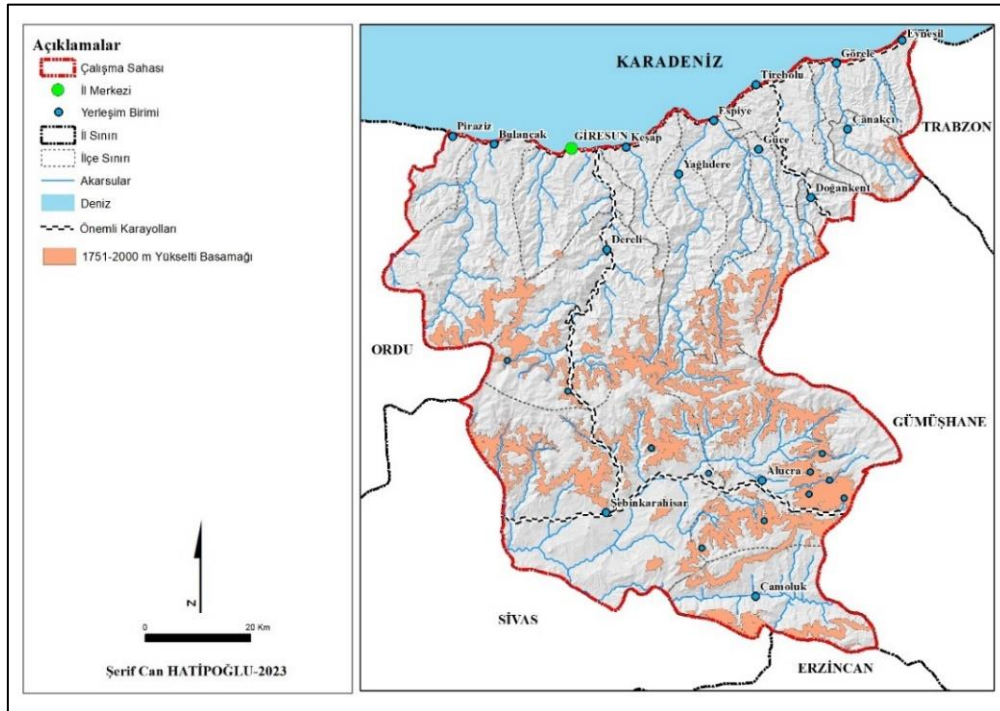
Şekil 17. Giresun ilinde 1501-1750 metre basamağındaki yerleşmelerin dağılışı haritası

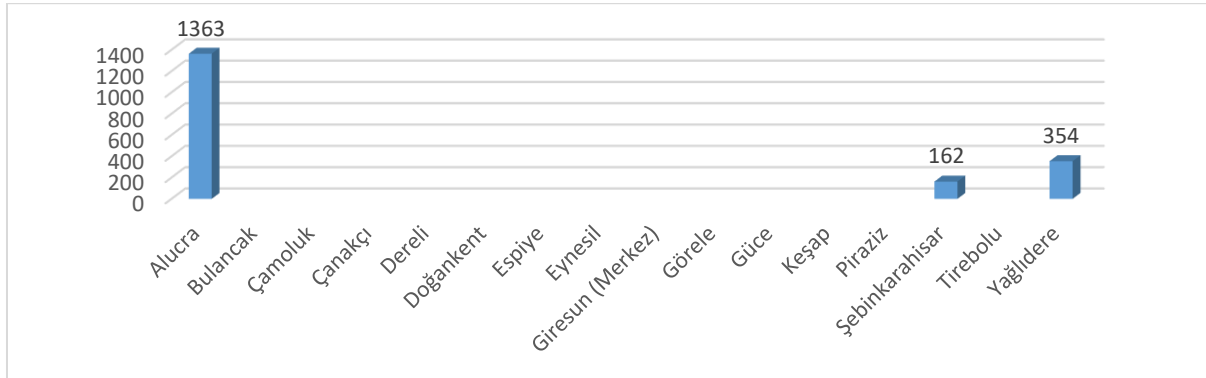
Şekil 18. Giresun ilinde 1501-1750 metre basamağındaki nüfusun ilçelere göre dağılımı

1751-2000 Metre Yükselti Basamağındaki Nüfus ve Yerleşmeler

1751-2000 metre yükselti basamağı yaklaşık olarak 1079 km² alan kaplamakta olup bu alan tüm il alanının yaklaşık %15,5'ini kapsamaktadır. Giresun ili sınırları içerisindeki 573 yerleşmenin 11'i bu basamakta yer almaktadır (Şekil 19). Bu yerleşme sayısı toplam yerleşme sayısının yaklaşık %2'sine denk gelmektedir. Bu yerleşim birimlerinin tamamı köydür. Yerleşim birimlerinin ilçelere göre dağılışı incelendiğinde 7'si Alucra, 2'si Şebinkarahisar ve 2'si de Dereli ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. 1751-2000 metre basamağındaki nüfus ise 1879'dur. Bu nüfus miktarı il toplam nüfusunun yaklaşık %0,5'idir. Bu basamakta en yüksek nüfus miktarına sahip ilçe Alucra'dır (Şekil 20). Basamakta yer alan Alucra ilçesine bağlı Yeşilyurt Köyü 1965 metre yükseltisi ile sahadaki yerleşme üst sınırını oluşturmaktadır. Yeşilyurt Köyü'nün 2022 yılı nüfusu ise 440'tır.

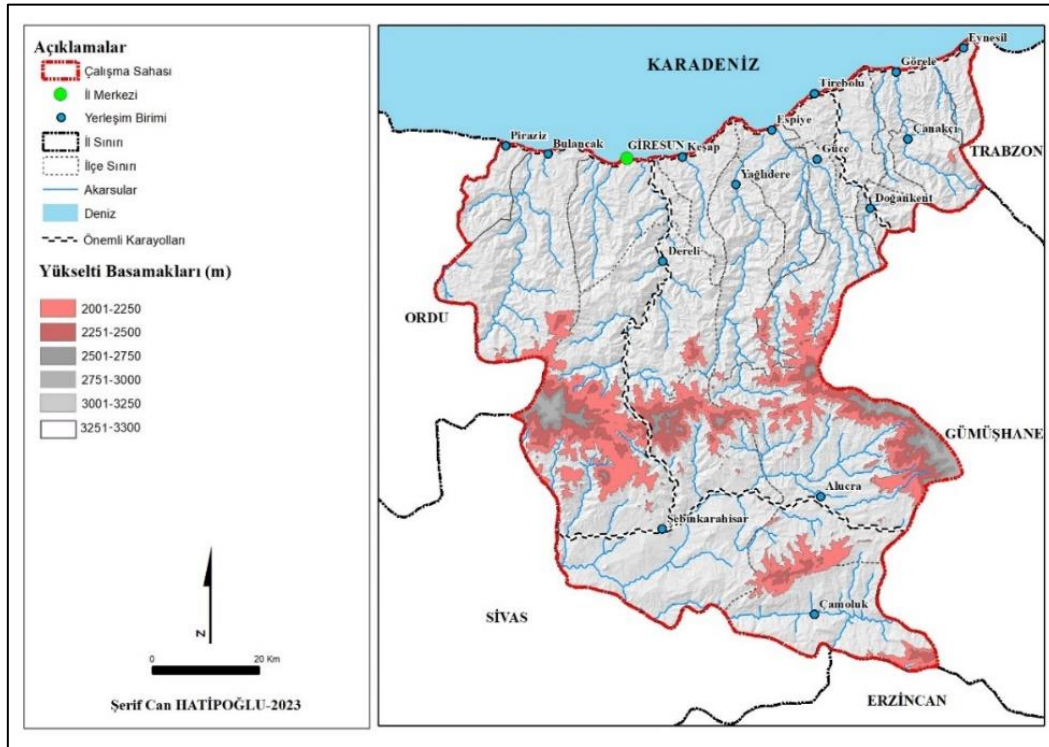
Şekil 19. Giresun ilinde 1751-2000 metre basamağındaki yerleşmelerin dağılışı haritası

Şekil 20. Giresun ilinde 1751-2000 metre basamağındaki nüfusun ilçelere göre dağılımı

2001-3300 Metre Aralığındaki Yükselti Basamağındaki Nüfus ve Yerleşmeler

2001-3300 metre yükselti basamağı yaklaşık olarak 1055 km² alan kaplamakta olup bu alan tüm il alanının yaklaşık %15'ini kapsamaktadır. Bu basamağın geniş aralıkta tutulmasının nedeni 2000 metre basamağı üzerinde herhangi bir yerleşmenin bulunmamasıdır (Şekil 21).

Şekil 21. Giresun ilinde 2001-3300 metre aralığındaki yükselti basamaklarına ait harita

Giresun ili geneline bakıldığında yükseltinin artışına bağlı olarak nüfus miktarının 1251-1500 metre basamağı hariç azaldığı görülebilmektedir. 1251-1500 metre yükselti basamağındaki nüfus miktarının farklılık göstermesinin nedeni nispeten yüksek nüfusa sahip Şebinkarahisar ilçe merkezi ile Alucra ilçe merkezinin bu basamakta yer almasıdır. Yerleşme sayılarında ise yükseklikten bağımsız olarak çoğunlukla topografik yapı ile ilişkilendirilebilecek bir durum mevcuttur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma alanı Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer almakta olan Giresun ili idari sınırlarıdır. Bu çalışmada Giresun ilinde nüfus ve yerleşmelerin yükselti basamaklarına göre dağılışı coğrafi bakış açısı ile ele alınmıştır. Giresun ili sınırları içerisinde 2022 yılı itibarıyla toplam 573 yerleşim birimi bulunmaktadır. 2022 yılı itibarıyla il toplam nüfusu ise 450.113 olup il toplam alanı da 6957 km²'dir. Çalışma alanında yükselti basamakları 250 metre aralıklarla ele alınmıştır. Ele alınan basamaklarda yerleşmeler 0-250 metre aralığı ile başlayıp 1750-2000 metre aralığında sona ermektedir. Bu sebeple 2001 metre ve üzeri yükselti basamakları bir arada verilmiştir ve sahada yükselti 3300 metreye kadar ulaşmaktadır. Giresun ilinde yükselti ve eğim gibi doğal ortam özellikleri, yerleşmelerin dağılışı, türü, sayısı ve dokusunu etkileyen önemli faktörlerdendir. Sahada nüfus ve yerleşmelerin dağılışına bakıldığında, nüfusun %68,5'i yani yarısından fazlası 0-250 metre yükselti aralığında yer

almaktadır. Bu basamaktaki yerleşme sayısı ise 91'dir. Bu durumun oluşmasında iklim, ulaşım ve yeryüzü şekillerinin dağılışı etkili olmuştur. 0-250 metre yükselti basamağından geçmekte olan Karadeniz Sahil Yolu yörenin ulaşım olanaklarını arttırarak şehirselleşmeye destek sağlamış ve sağlamaya devam etmektedir. Şehir merkezlerinin (Piraziz, Bulancak, Giresun, Keşap, Espiye, Tirebolu, Görele, Eynesil) ortaya çıkmasına olanak sağlayan bu karayolu nüfusun bu bölgede yoğunlaşmasında da önemli bir etkiye sahiptir. 0-250 metre basamağı alansal genişlik olarak sahadaki en az alanı (487 km²) kaplamasına rağmen nüfus olarak en kalabalık basamaktır. Bunda Karadeniz Sahil Yolu'nun da etkisiyle kıyı şehirlerinin yatay ve çizgisel bir gelişim göstermesi önemli bir faktördür. Aynı zamanda çok aktif olmasa da Giresun Limanı'nın da yine bu (0-250 metre) yükselti basamağında yer alması ticaret olanaklarını nispeten arttırmış ve dolayısıyla da şehirselleşmeye katkı sağlamıştır. İklim şartlarının yüksek ve iç kesimlere göre daha yumuşak ve ılıman bir karaktere sahip olması da alt yükselti basamaklarını iklimik konfor bakımından daha yaşanabilir kılmıştır. Tüm bu faktörler farklı şehirselleşme ve kırsal yerleşim fonksiyonlarının gelişimini desteklemiş, böylece nüfus ve yerleşmelerin bu kesimde yoğunlaşmasına yol açmıştır.

Nüfusun %13,3'lük diğer önemli bölümü ise 251-500 metre yükselti aralığında bulunmaktadır. Bu basamakta 194 yerleşim yer almaktadır. Giresun'da yerleşim birimlerinin 251-500 metre yükselti basamağında yoğunlaşmasının nedeni 0-250 metre yükselti basamağının sahip olduğu iklim, ulaşım ve yeryüzü şekilleri özellikleridir. Bununla birlikte burada bulunan yerleşim birimlerinin çoğu köy statüsündedir. Bu sebeple 251-500 metre basamağı yerleşim sayısı olarak yüksek görünmekle birlikte 0-250 metre basamağı kadar yoğun bir nüfusa sahip değildir. Ayrıca eğitim değerlerinin kısmen düşük olması yerleşim birimi sayısını arttıran bir diğer etkidir. 501-750 metre yükselti basamağında nüfusun %6,4'ü yer almaktadır. Bu basamaktaki yerleşme sayısı ise 104'tür. 751-1000 metre basamağında nüfusun %2,9'u bulunurken bu basamakta 45 yerleşme mevcuttur. 1001-1250 metre basamağında nüfusun %2,4'ü yer alırken basamakta yer alan yerleşme sayısı 36'dır. 1251-1500 metre basamağında nüfusun %4,9'u yer almakta iken bu basamak aralığında 43 yerleşme yer almaktadır. 1501-1750 metre yükselti basamağında nüfusun %1,1'i bulunurken bu basamaktaki yerleşme sayısı 49'dur. 1751-2000 metre yükselti basamağında nüfusun %0,5'i yer alırken bu basamaktaki yerleşme sayısı ise 11'dir. Bu basamakta yer alan Alucra ilçesine bağlı Yeşilyurt Köyü 1965 metre yükseltisi ile sahadaki yerleşme üst sınırını oluşturmaktadır. Yeşilyurt Köyü'nün 2022 yılı nüfusu ise 440'tır. 2001-3300 metre yükselti basamağında herhangi bir yerleşme ve dolayısıyla da nüfus yer almamaktadır.

Giresun ili genelinde yükseltinin artışına bağlı olarak nüfus miktarının 1251-1500 metre basamağı hariç azaldığı görülebilmektedir. 1251-1500 metre yükselti basamağındaki

nüfus miktarının farklılık göstermesinin nedeni nispeten yüksek nüfusa sahip Şebinkarahisar ilçe merkezi ile Alucra ilçe merkezinin bu basamakta yer almasıdır.

Eğim değerlerinin hızlı bir şekilde artış göstermesi sahil kesimi dışındaki yerleşmelerin ve buna bağlı olarak nüfusun oldukça dağınık bir profile sahip olmasına sebep olmuştur. Sahil kesimi dışında yer alan önemli şehir yerleşim birimleri akarsu vadilerinin imkân verdiği, yerleşime nispeten elverişli alanlarda toplanmıştır. Kırsal yerleşmeler ise dağınık karakterini yüksek kesimlerde de sürdürmektedir.

Giresun ili sel, taşkın ve heyelan gibi doğal afetlerin sıklıkla görüldüğü bir sahadır. Bazı yerleşim birimlerinin bir bölümünün (Alucra, Çanakçı, Çamoluk, Dereli, Doğankent, Yağlıdere) akarsu vadilerinin imkân sağladığı kısmen yerleşime uygun alanlarda ve taraça düzlüklerinde yer aldığı görülmektedir. Bu yerleşim sahaları vadi içerisinde ya da yakınında yer almaları sebebiyle sel ve taşkın gibi doğal afetler için riskli alanlardır. Ayrıca bu vadi içi yerleşimleri dışında eğim değerlerinin yükseldiği dik, dike yakın ya da kısmen dik sahalarda heyelan riski bulunmaktadır. Bu sebeple yerleşime açılacak alanlar dikkatle seçilmeli, yerleşim merkezlerinde altyapı çalışmaları yapılmalı ve afetlere karşı hazırlıklı olunmalıdır. Bununla birlikte inşaatlarda yapı denetim faaliyetlerinin de büyük bir titizlikle sürdürülmesi gerekmektedir.

Çalışma sahasında yoğun olarak sürdürülen fındık tarımının mevsimlik olarak gerçekleştirilmesi, kırsal kesimde nüfusun yıl boyu tutulmasını olumsuz etkilemektedir. Bu durumun olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla bölgede fındık tarımına alternatif olarak fındık sezonu dışında da üretimi yapılabilecek sebze ve meyve üretimi özendirilebilir. Böylelikle de yöre halkının kırsal kesimde hayatını daha rahat idame ettirebilecek ek gelire ulaşması sağlanabilir.

Giresun'da yükseltinin 3300 metre kadar çıktığı görülmektedir. Ancak nüfus ve yerleşmelerin 1751-2000 metre basamağında sona erdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle 2000 metre ve üzerindeki sahaların turizm ve özellikle doğaya dayalı turizm amaçlı olarak kullanılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Alaeddinoğlu, Faruk. "Van Gölü Havzasında Nüfus ve Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı". *TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. Erkan Yılmaz. 263-274. Ankara: Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2014.
- Alkan, Adnan - Çelebi, Ümit. "Siirt İlinde Nüfusun ve Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 59 (2023), 304-326. <https://doi.org/10.53568/yyusbed.1231086>
- Anılan, Tuğçe vd. "Doğu Karadeniz Havzası'nın L-Momentlere Dayalı Taşkın Frekans Analizi". *Teknik Dergi* 27/2 (2016), 7403-7427.
- Apaydın, Ahmet. "22 Ağustos 2020 Tarihli Taşkına Neden Olan Dereli Deresi (Giresun) Havza Analizleri, Taşkın Nedenleri ve Sonuçları". *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi* 11/2 (2021), 392-425. <https://doi.org/10.31466/kfbd.908878>
- Atasoy, Ahmet – Özşahin, Emre. "Yükseltiye Bağlı Olarak Nüfus Değişir Mi? Hatay Örneği". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/26 (2013), 92-108.
- Avcı, Vedat. "Bingöl İlinde Nüfus ve Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/13 (2017), 201-222. <https://doi.org/10.29029/busbed.310604>
- Avcı, Vedat - Sunkar, Murat. "Giresun'da Sel ve Taşkın Oluşumuna Neden Olan Aksu Çayı ve Batlama Deresi Havzalarının Morfometrik Analizleri". *Coğrafya Dergisi* 30 (2015), 91-119.
- Aylar, Faruk. "Hamamözü İlçesinde Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Nüfus Dağılışı". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 17/1 (2009), 269-278.
- Başkaya, Zafer. "Bilecik İlinde Topografik Faktörlere Göre (Yükselti, Eğim, Bakı) Nüfusun ve Yerleşmelerin Dağılışı". *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimlerde Akademik Araştırmalar-6*. ed. Türkan Erdoğan vd. 89-106. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi. 2018.
- Bekdemir, Ünsal. *Giresun Kent Coğrafyası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.
- Bekdemir, Ünsal. "Giresun Kent Nüfusunun Gelişimi". *Yeşilgiresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun*. ed. Ali Çelik. 103-114. Ankara: Ümit Ofset. 2003.
- Bekdemir, Ünsal (2007). Espiye'nin kentsel nüfusu ve özellikleri. *Tarihi, Kültürel Özellikleri ve Gelenekleriyle Espiye Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. Ahmet Gürsoy. 137-166. İstanbul: Ümit Ofset.
- Bekdemir, Ünsal. "Cumhuriyet Dönemi Giresun Nüfusu" ., *Geçmişten Günümüze Giresun*. ed. Ünsal Bekdemir - Mehmet Fatsa. 161-181. İstanbul: Mavi Ofset. 2014.
- Bekdemir, Ünsal. "Giresun'da Kentsel Planlamadan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri" *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. Ali Özçağlar vd. 509- 527. Ankara: Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2016.

- Bekdemir, Ünsal - Köse, Fatih Muhammed. (2017). "Giresun İlinin Türkiye Göç Hareketliliği İçerisindeki Yeri". *Geçmişten Günümüze Göç-II*. ed. Osman Köse. 937-946, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Ceylan, Mehmet Akif. "Giresun İlinden İl Dışı Göçler ve Göç Eden Nüfusun Özellikleri". *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sempozyumu-II Bildiriler Kitabı*. ed. Gazanfer İltar. 340-363. Giresun: Giresun Belediyesi Yayınları, 2008.
- Clegg, Judy vd. "The Impact of High Altitudes on Human Populations". *Human biology* 42/3 (1970), 486-518.
- Chidi, Chhabi Lal. "Human settlements in high altitude region Nepal". *Geographical Journal of Nepal* 7 (2009), 1-6.
- Cohen, Joel E. – Small, Christopher. "Hypsographic Demography: The Distribution of Human Population by Altitude". *Proceedings of the National Academy of Sciences* 95/24 (1998), 14009-14014.
- Coşkun, Mücahit - Aksoy, Bülent "Aksu Vadisi (Giresun) Aşağı Kesiminde Doğal Ortam Şartlarının Taşkın Üzerine Etkileri". *Gazi Türkiyat* 1/7 (2010), 135-154.
- Çağlıyan, Ayşe (2005). Elâzığ İlinde Yükselti Basamaklarına Göre Kırsal Yerleşmelerin Dağılışı. *Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına) Bildiriler Kitabı*. ed. Sedat Avcı - Hüseyin Turoğlu. 513-522. Çantay Kitabevi.
- ÇŞİDB, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. *Giresun İli 2022 Yılı Çevre Durum Raporu*. Giresun: T.C. Giresun Valiliği, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, 2023. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/g-resun_-cdr2022-20230710164127.pdf
- Çoban, Asım. "Kelkit Vadisinde Nüfusun Dağılışı". *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/2 (2013), 297-312. https://doi.org/10.9761/jasss_637
- Dereli, Mehmet Ali. Giresun İline Ait Coğrafi Bilgi Sistemleri Destekli Heyelan Duyarlılık Haritalarının Üretilmesi. *4th International Symposium on Innovative Approaches in Engineering and Natural Sciences Bildiriler Kitabı*. ed. Turgut Özseven. 4/6, 139-141. Samsun: SETSCI, 2019.
- Dhote, Anand Ramesh Rao. "Relationship Between Population Density and Altitude, Tehsil Wise Analysis of Purna River Basin, Maharashtra". *International Journal of Creative Research Thoughts* 9/2 (2021), 1342-1349.
- Diler, Zuhale - Özçelebi, Muhammed Akif.. "Kastamonu İlinde Nüfus ve Yerleşmelerin Topografik Faktörlere Göre Dağılımı". *Mavi Atlas* 10/1 (2022), 198-218. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.1080593>
- Ding, Yanpeng vd. "Assessing Suitability of Human Settlements In High-Altitude Area Using A Comprehensive Index Method: A Case Study of Tibet", China. *Sustainability* 13/3 1485 (2021), 1-21. <https://doi.org/10.3390/su13031485>

- Doğanay, Hayati. *Türkiye Beşerî Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi, 4. Baskı, 2004.
- Doğanay, Hayati vd. *Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya*. Ankara: Pegem Akademi, 8. Baskı, 2016.
- Dölek, İskender vd. "Nüfusun ve Yerleşmelerin Yükseltiye Göre Değişimi: Muş Örneği". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2018), 1011-1022.
- Durmuş, Esen. "Diyarbakır İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı". *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. Necla Türkoğlu vd. 336-354. Ankara: Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2018.
- Emecen, Feridun Mustafa. "XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 4 (1989), 1-15.
- Emecen, Feridun Mustafa. "Giresun Tarihinin Bazı Meseleleri". *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı (24-25 Mayıs 1996)*, ed. A. Yüksel – H. M. Bayazıtoglu – F. M. Emecen – F. Sarıcaoğlu – M. Ak – M. Aydın. 19-25, İstanbul: Mega Basım yayın San. Tic. A. Ş., 1997.
- Ergün, Abdülkadir – Buldur, Adnan Doğan. "Sivas İlinde Yükselti Basamaklarına Göre 1990-2015 Yılları Arasında Nüfus ve Yerleşmelerin Dağılışı ve Değişimi". *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Journal f World of Turks* 8/3 (2016). 303-327.
- Esen, Fatma - Avcı, Vedat (2017). "Tunceli İlinde Topoğrafik Faktörlere Göre (Yükselti, Eğitim, Bakı) Yerleşmelerin ve Nüfusun Dağılışı". *Journal of International Social Research* 10/51 376-389. <https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1774>
- GMİİM, Giresun Meteoroloji İşleri İstasyon Müdürlüğü. *Giresun İli Uzun Yıllık İklim Bültenleri*. T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü. 2023.
- Günal, Nurten. "Marmara ve Ege Bölgelerinde Kır Yerleşmelerinin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı". *Türk Coğrafya Dergisi* 28 (1993), 143-154.
- Güngör, Şenay. "Gazipaşa İlçesi'nde (Antalya/Türkiye) Yerleşmelerin Yükseltiye Göre Dağılışının Cbs Yöntemi ile Değerlendirilmesi". *International Computer And Instructional Technologies Symposium Bildiriler Kitabı*. ed. Ali Murat Sünbül - İsmail Şahin. 530-534. İstanbul: Maya Akademi Publishing, 2010.
- HGM, Harita Genel Müdürlüğü. *İl ve İlçe Yüzölçümleri*. T.C. Millî Savunma Bakanlığı. 2023 <https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri>
- Hatipoğlu, İlter Kutlu (2022). "Giresun'da (Merkez İlçe) Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak Taşkın Risk Alanlarının Belirlenmesi". *Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar* 11. ed. Zeynel Karacagil. 401- 421. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Koca, Seda - Mentеше, Serpil. "Eskişehir Merkez İlçelerinde (Odunpazarı ve Tepebaşı) Topografik Faktörlere Göre Yerleşimin Dağılışı". *Ege Coğrafya Dergisi* 29/2 (2020), 217-228.

- Koday, Saliha vd. "Bozkır İlçesinin (Konya) Yükselti Basamaklarına Göre Nüfusu". *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* 11/Ek (2020), 218–228.
- Köse, M. (2019). Antalya ilinde topografik faktörlere göre yerleşim birimleri ve nüfus dağılışı. *Antalya Kitabı Antalya'da Türk-İslam Medeniyetinin İzleri* 2. ed. Bedia Koçakoğlu vd. 752-759. Palet Yayınları.
- Özdel, Muhammed Mustafa - Meydan, Ali. "Examination of The Relationship Between Topographic Properties Between Settlement and Population Distribution in Nevşehir". *Route Educational and Social Science Journal* 42/3 (2019), 1-16.
- Özşahin, Emre vd. "Erzincan İlinde Yerleşmelerin ve Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1 (2016), 143-156.
- Pérez-Padilla, Rogelio. "Population distribution residing at different altitudes: implications for Hypoxemia". *Archives of Medical Research* 33 (2002), 162–166.
- Sergün, Ümit. "Türkiye'de Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı". *Coğrafya Dergisi* 4 (1996), 7-16.
- Şahin, Cemalettin. "İstanbul'un Giresun İlinde Aldığı Göçler ve Göçle Gelen Nüfusun Başlıca Özellikleri". *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sempozyumu-I Bildiriler Kitabı*. ed. Gazanfer İltar. 320-339. Giresun: Giresun Belediyesi Yayınları, 2008.
- Şenol, Eren - Saraçoğlu, Hüseyin (2022)." Giresun Nüfusunun Yaş ve Cinsiyet Yapısı (1927 - 2021)". *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Uluslararası Araştırmalar – I*. ed. İrfan Yıldız - Salih Batal. 151-177. İzmir: Serüven Yayınevi.
- Tanoğlu, Ali. "İskân Coğrafyası: Esas Fikirler, Problemler ve Metod", *Türkiyat Mecmuası* 11 (1954), 1-32.
- Taş, Barış - Yakar, Mustafa. "Afyonkarahisar İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı". *Coğrafi Bilimler Dergisi* 7/2 (2009), 145-161. https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000099.
- Tolun Denker, Bedriye. *Yerleşme Coğrafyası Kır Yerleşmeleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2275, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:93, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1977.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. T.C. Türkiye İstatistik Kurumu, 2022. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Bitkisel Üretim İstatistikleri Sonuçları. T.C. Türkiye İstatistik Kurumu, 2022. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>
- Tunçdilek, Necdet. *Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları. No: 3279. 1985.
- Tümertekin, Erol - Özgüç, Nazmiye. *Beşerî Coğrafya İnsan, Kültür, Mekân (19. Baskı)*. İstanbul: Çantay Kitabevi. 2020

- Türkan, Okan. "Çankırı İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı". *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. Necla Türkoğlu vd. 414-429. Ankara: Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2016.
- Üzülmez, Mehmet vd. "Giresun Şehrinde Okullara Erişimin Coğrafi Bilgi Sistemleri (Cbs) ile Analizi". *Mavi Atlas* 11/1 (2023), 193-207. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.1259907>
- Yadi, Ahmet. "Nüfus Defterlerine Göre Giresun'da İç Göç". *Karadeniz İncelemeler Dergisi* 34 (2023), 347-370.
- Yılmaz, Cevdet. "Karadeniz Sahil Yolunun Kıyı Kentleri Üzerine Etkileri". *TÜCAUM V. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. Ali Özçağlar vd. 147-157. Ankara: Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2008.
- Yılmaz, Cevdet. Giresun'un Bulancak İlçesi Kırsal Kesiminde Nüfus Hareketlerinin Nedenleri, Yönü ve Başlıca Özellikleri (The Causes, Direction and Main Characteristics Of Migrations in the Rural Area of Bulancak County, Giresun-Turkey). *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks* 2/1 (2010), 147-160.
- Yılmaz, Cevdet - Özçelebi, Muhammed Akif. "Samsun'da Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı". *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı (UJES 2015)*. ed. Muhammet Bahadır vd. 564-577. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2015.
- Yılmaz, Cevdet - Özçelebi, Muhammed Akif. (2018). "Sinop'ta Nüfus ve Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı". *Sosyal Bilimciler Gözüyle Sinop*. ed. Özgür Kıran. 77-102. Berikan Yayıncılık.
- Yurt, Recep. "İklim Değişikliği ve Plansız Şehirleşmenin Giresun Şehrinde Yol Açtığı Sel Felaketleri". *Taşkın ve Heyelan Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. ed. Cihat Mazmanoğlu vd. 173-190. Ankara: Mattek Matbaacılık Basın, Yayın, Tanıtım Tic. San. Ltd. Şti., 2013.
- Yüceşahin, Mustafa Murat - Özgür, Ertuğrul Murat. "Türkiye'nin Güneydoğusunda Nüfusun Zorunlu Yerinden Oluşu: Süreçler ve Mekânsal Örüntü". *Coğrafi Bilimler Dergisi* 4/2 (2006), 15-35. https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000068
- Zaman, Mehmet. "Doğu Karadeniz Bölümü Sahil Yöresindeki Kırsal Yerleşmeler ve Özellikleri". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22/1 (2018). 833-851.
- Zeren, Zühal. *Bulancak İlçesinin Nüfus Özellikleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

ARAŞTIRMA ETİK İZNİ

Bu alıőmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Araştırma tek yazarlı olduğu için çalışmanın tamamı yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Bundan dolayı araştırmada herhangi bir çıkar atıőması yer almamaktadır.

Determination of Teacher Candidates' Perceptions of the Concept of Future Through Metaphors*

Mehmet UYMAZ ¹, Yiğit CEBECİ ²

¹ Faculty of Education, Sakarya University, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8445-6627

² Faculty of Education, Sakarya University, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0001-5066-345X

ABSTRACT

In this study, it was aimed to determine teacher candidates' perceptions of the concept of future through metaphors. The research group of the study consisted of 70 teacher candidates studying at Sakarya University Faculty of Education in the 2023-2024 academic year. The teacher candidates participating in this study, which was designed as a qualitative research in descriptive survey model, were asked to complete the statement "the future is like .....; because .....". The data collected in the study were analyzed by descriptive analysis method and each participant was identified with codes (K-1, K-2). The explanations of the teacher candidates regarding the metaphors which they developed were taken into consideration and the metaphors were analyzed under 8 different themes. These themes are "uncertainty and change", "hope and optimism", "past-present-future connection", "progress and technology", "dream and discovery", "chance and game", "subjective experience", "shaping and controlling the future". As a result of the analysis, it was determined that teacher candidates developed a total of 54 metaphors. It was understood that 46 of these metaphors were positive and 8 of them were metaphors corresponding to negative expressions. According to the analyses conducted in terms of themes, it was determined that pre-service teachers developed metaphors corresponding to the themes of "uncertainty and change", "subjective experience" and "shaping and controlling the future". In the study, teacher candidates predominantly developed metaphors around positive themes such as hope, optimism and technological progress. This finding suggests that participants generally have a positive view of the future and emphasise the positive aspects of the concepts they associate with it.

Keywords: Concept of future, perception of future, teacher candidates, metaphor.

Type: Research

Article History

Received: 17.04.2024

Accepted: 07.05.2024

Published: 28.09.2024

**Corresponding Author:

muymaz@sakarya.edu.tr

* This study was presented as an oral presentation at the ERPA International Congresses on Education on 09.09.2023.

Öğretmen Adaylarının Gelecek Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Aracılığıyla Belirlenmesi*

Mehmet UYMAZ ¹, Yiğit CEBECİ ²

¹ Eğitim Fakültesi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8445-6627

² Eğitim Fakültesi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0001-5066-345X

ÖZET

Bu araştırmada öğretmen adaylarının gelecek kavramına ilişkin algılarının metaforlar aracılığıyla belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın araştırma grubunu 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 70 öğretmen adayı oluşturmuştur. Betimsel tarama modelinde nitel bir araştırma olarak tasarlanan bu araştırmaya katılan öğretmen adaylarından, "gelecek ..... gibidir; çünkü ....." ifadesini tamamlamaları istenmiştir. Araştırmada toplanan veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiş ve her bir katılımcı kodlarla (K-1, K-2) belirtilmiştir. Öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlara ilişkin açıklamaları dikkate alınmış ve metaforlar 8 ayrı tema altında toplanacak şekilde analiz edilmiştir. Bu temalar "belirsizlik ve değişim", "umut ve iyimserlik", "geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı", "ilerleme ve teknoloji", "hayal ve keşif", "şans ve oyun", "öznel deneyim", "geleceği şekillendirme ve kontrol etme" temalarıdır. Gerçekleştirilen analizler neticesinde öğretmen adaylarının toplamda 54 metafor geliştirdiği belirlenmiştir. Bu metaforlardan 46'sının olumlu, 8'inin ise olumsuz ifadelere karşılık gelen metaforlar olduğu anlaşılmıştır. Temalar açısından gerçekleştirilen analizlere göre ise öğretmen adaylarının gelecek kavramına ilişkin en fazla "belirsizlik ve değişim" en az ise "öznel deneyim" ve "geleceği şekillendirme ve kontrol etme" temalarına karşılık gelen metaforlar geliştirdikleri belirlenmiştir. Çalışmada öğretmen adayları gelecek ile ilgili olarak çoğunlukla umut, iyimserlik ve teknolojik ilerleme gibi olumlu temalar etrafında metaforlar geliştirmişlerdir. Bu sonuç, katılımcıların genel olarak geleceğe karşı pozitif bir bakış açısına sahip olduklarını ve gelecekle ilişkilendirdikleri kavramların olumlu yönlerini vurguladıklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelecek, gelecek algısı, öğretmen adayı, metafor.

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi
Gönderim: 17.04.2024
Kabul: 07.05.2024
Yayınlanma: 28.09.2024

**Sorumlu Yazar:
muymaz@sakarya.edu.tr

GİRİŞ

Geçmişte yaşanan olumsuz durumlardan ders çıkararak geleceğe yönelmek yerine geçmişte takılıp kalan bireyler ve toplumlar mevcut durumu analiz etme ve geleceği planlama fırsatlarını gözden kaçırabilirler. Bu durum bireylerin ve toplumların geçmiş, bugün ve gelecek arasında bağlantı kuramamasına neden olabilmektedir. Geçmişin değiştirilemez bir gerçek olduğu bilinciyle güncel durumu analiz eden ve gelecek düşüncesini olumsuzdan olumluya doğru yönlendiren bireyler hem kendilerinin hem de içinde yaşadıkları toplumun umutlarının yeşermesine katkıda bulunabilirler. Gelecek ile ilgili umutlu ya da umutsuz düşünceler geliştirse de insan, doğası gereği geleceği düşünme ve gelecek planları yapma eğilimindedir. Bu nedenle gelecek tahminlerinde bulunarak gelecek planları yapmak insanların en temel arayışlarından biridir (Acar, 2019). İnsanların gelecek ile ilgili tahminler ve planlama yapma isteğinde, yoğun bir merak duygusunun etkili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle geçmişten günümüze kadar uzanan süreçte, geleceğe ilişkin merak duygusu, insanları çeşitli tahminler yapmaya yöneltmiştir.

Gelecekte gerçekleşme ihtimali olan olaylar ve durumlar herkesin zihninde bilişsel olarak deneyimlense de hayal edilen gelecek gerçekleşenlerden farklı olabilir. Bu durum geleceğin belirsizliğini ortaya koymaktadır. Belirsizlik kavramı her ne kadar negatif bir çağrışım yapsa da insanları merak etmeye yönlendiren önemli bir duygudur. Merak ve belirsizlik hissi, insanların yaşamları boyunca gelecek hakkında hem olumlu hem de olumsuz bakış açıları geliştirmesine yardımcı olur (Korkut Owen, 2021). D'Argembeau ve arkadaşlarının (2011) yaptığı bir araştırmada, katılımcılardan bir gün boyunca gelecek hakkında düşüncelerini kaydetmeleri istendiğinde, katılımcıların ortalama olarak her 15 dakikada bir gelecek konusunda düşündükleri belirlenmiştir. Gün içinde insan zihninden geçen gelecek ile ilgili düşüncelerin olumlu ya da olumsuz olabileceği göz önüne alındığında, geleceği düşünmek insanların kendilerine hedefler belirlemelerine, planlar yapmalarına ve gelecekteki potansiyel fırsatlar ile karşılaşacakları zorlukları görmelerine yardımcı olur. Bu şekilde insanlar kendilerini geliştirir ve geleceğe hazırlıklı olmalarını sağlayarak bugünden bilinçli kararlar almalarına yardımcı olabilir.

Geleceği tahmin etmek, her türlü yaşamsal durum için bakış açıları ve yaklaşımlar geliştirmek anlamına gelir. Bu, meslek, cinsiyet, toplum, ırk veya din gibi belirli bir kimliği veya aidiyeti temsil etmez. Kendi iyiliği ve toplumun iyiliği için çaba gösteren herkes, geleceği düşünme becerisiyle yaşamın her yönünü ele alabilir. Özellikle mevcut bilgi ve teknolojilerden yararlanarak, her birey, toplum, kurum ve şirket geleceğe dair bir vizyon belirleyebilir ve geleceğini şekillendirebilir. Bireysel ve toplumsal anlamda güçlü bir vizyon ortaya konması insanlığı ileriye taşıyabilir. Gerçek vizyona sahip bireyler, bugünden geleceğe doğru sürekli bir rol oynayarak gelecekteki olayları etkileyebilir hatta değiştirebilirler (Frey, 2014).

Geleceğe hazırlıklı olmak, gelecek konusunda tahminlerde bulunmak ve plan yapmak, sonsuz olasılıkları ve belirsizliği içinde barındıran ve uzun süredir devam eden bir konudur. Günümüzde teknolojik gelişmelerin izlenmesi, deprem, küresel ısınma ve iklim krizi gibi

yıkıcı durumlara karşı hazırlıklı olma ihtiyacı, birçok alanda rekabetçi politikaların planlanmasını gerektirmesi geleceğe yönelik düşünmenin önemini artırmaktadır. Bu durum, gelecek okuryazarlığı becerisini ön plana çıkarmış ve özellikle 21. yüzyılda sahip olunması gereken bir yetkinlik olarak vurgulanmıştır (UNESCO, 2020).

Öğretmenler toplumun temel taşlarından biridir ve eğitim sisteminin bugünü ve geleceği açısından büyük öneme sahiptirler. Öğretmenlik mesleğinin bireyi geleceğe hazırlama rolü göz önünde bulundurulduğunda geleceğin nesillerini yetiştirecek olan öğretmen adaylarının geleceğe yönelik algıları, eğitim sisteminin ve toplumun geleceği şekillendirmedeki potansiyel etkileri açısından büyük önem taşımaktadır. Öğretmen adaylarının gelecek algılarının metaforlar aracılığıyla belirlenmesi, derin algıların keşfedilmesini, görünmeyen inanç ve değerlerin ortaya çıkmasını, eğitim politikalarının şekillenmesini, gelecek odaklı eğitim yaklaşımlarının geliştirilmesini ve öğretmen adaylarının profillerinin belirlenmesini sağlayarak eğitim alanında önemli etkiler yaratabilir. Alan yazında yurt içi ve yurt dışında gelecek konusu üzerine gerçekleştirilmiş birtakım çalışmaların olduğu görülmektedir. Yurt içi alan yazında ölçek uyarlama (Avcı – Erden, 2009; Summak Gören, 1998), üniversite öğrencilerinin gelecek zaman algıları (Avcı – Erden, 2013; Gümüşgil vd, 2016), üstün yetenekli öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri ve gelecek beklentileri (Ogurlu, 2016), üniversite öğrencilerinin geleceğe yönelik tutumlarının incelenmesi (Büyüktopçu, 2017), üniversite öğrencilerinin gelecek kaygıları (Kocaman ve Kuybu Rol, 2020; Tayfun vd., 2022), ortaokul öğrencilerinin gelecek algılarının incelenmesi (Uymaz, 2023), gibi araştırmalar mevcuttur. Yurt dışı alan yazında ise gelecek zaman algısı (Fingerman – Perimutter, 1995; Peetsma, 2000; Bembenuity – Karabenick, 2004; Husman – Shell, 2008; Bilde vd, 2011; Coudin ve Lima, 2011; Allemand vd, 2012; Brothers vd, 2016; Henry vd, 2017; Kooij vd, 2018; Büyük – Çelik, 2020), geleceği planlama ve yaşam doyumu arasındaki ilişki (Azizli vd, 2015), üstün zekâlı öğrencilerin bugün algısı ve gelecek vizyonu (Krneta, 2016) ve gelecek yönelimi (Gjesme, 1975; Gjesme, 1979, Gjesme, 1983; Holman – Silver, 2005; Hortsmanshof – Zimitat, 2007; Joireman vd, 2012; Carmi, 2013, Joireman – Liu, 2014; Daly vd, 2015; Gutierrez-Braojos, 2015) gibi araştırmalar yer almaktadır. Bu bağlamda alan yazındaki çalışmalarda çoğunlukla literatür taraması ve kavramsal araştırmalara yoğunlaşıldığı görülmüş, öğretmen adaylarının gelecek kavramına ilişkin algılarının belirlenmesine yönelik çalışmaların sınırlı olduğu anlaşılmıştır. Öğretmen adaylarının gelecek kavramına ilişkin algılarının incelenmesinin amaçlandığı bu araştırma ile literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma öğretmen adaylarının gelecek kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının “gelecek” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?

2. Öğretmen adaylarının “gelecek” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar hangi kavramsal temalar altında toplanabilir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma öğretmen adaylarının gelecek kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar ve bu metaforların hangi kavramsal temalar altında toplandığını belirlemeyi hedefleyen nitel bir araştırma olarak betimsel tarama modeli kapsamında tasarlanmıştır. Betimsel tarama modelleri, mevcut durumu olduğu gibi tanımlamayı amaçlayan araştırmalar için uygundur. Ayrıca bu modeller, genellikle bir evrenin genel yargısına varmayı amaçlayan ve evrenin tümü veya bir örneklem üzerinde yapılan taramaları içerir (Karasar, 2011).

Araştırma Grubu

Araştırma grubunu 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim gören 70 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmanın örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme türü tercih edilmiştir. Bu tür örnekleme araştırmacının kendisine yakın ve ulaşması kolay olan bir durumu seçmesine olanak tanır (Yıldırım – Şimşek, 2006). Bu çalışmada öğretmen adaylarının seçiminde çalışmaya gönüllü katılmak istemek, araştırmacının kolay ulaşılabilirliği, mümkün olduğunca farklı öğretmenlik branşlarından katılımın sağlanması gibi kriterler dikkate alınmıştır. Araştırma kapsamına dâhil edilen ve kodlarla (K-1, K-2...) belirtilen 70 öğretmen adayının 55'i kadın, 15'i erkektir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış açık uçlu metafor formu kullanılarak toplanmıştır. Bu formda öğretmen adaylarından, "gelecek..... gibidir; çünkü ....." ifadesinin tamamlanması istenmiştir. "Gibi" sözcüğü genellikle zihinsel imgenin konusu ile kaynağı arasındaki ilişkiyi daha iyi açıklamak için kullanılırken, "çünkü" sözcüğü üretilen metaforlara mantıksal bir dayanak sağlamak amacıyla kullanılmaktadır (Saban, 2009). Öğretmen adaylarının "gelecek" kavramıyla ilgili yazdıkları metaforlar ve bu metaforlara getirdikleri açıklamalar, veri kaynağını oluşturmuştur. "Gelecek..... gibidir" ifadesiyle katılımcının gelecek kavramını nasıl algıladığı, "çünkü..." kısmıyla da algıladığı bu kavramı nasıl açıkladığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analizde, toplanan veriler özetlenmiş ve yorumlanmış, daha derinlemesine analizi yapılarak gizli kavramlar ve temalar keşfedilmiştir (Yıldırım – Şimşek, 2006).

Kodlama ve seçme aşaması

İlk olarak, öğretmen adaylarının ürettiği metaforlar alfabetik sıraya göre listelenmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak, öğretmen adaylarının metafor ifadeleri incelenerek toplam 70 form üzerinde çalışma yürütülmüştür.

Örnek metaforların derlenmesi aşaması

Metaforların yeniden alfabetik sıraya göre listelendiği ve her bir metaforu temsil eden katılımcıların doldurduğu formlardan örnek metafor ifadelerinin seçildiği aşamadır. Bu sayede metaforlardan her birinin onu en iyi temsil edeceği varsayılan katılımcı metafor imgeleri derlenerek bir "örnek metafor listesi" oluşturulmuştur. Bu liste "başvuru kaynağı olarak kullanım" ve "araştırmanın verilerinin analiz edilme sürecini ve yorumlarını doğrulama" olmak üzere iki temel amaç kapsamında hazırlanmıştır.

Tema geliştirme aşaması

Öğretmen adaylarının ürettikleri metaforların gelecek kavramına ilişkin sahip oldukları özellikler bakımından incelendiği aşamadır. Bu süreçte öğretmen adayları tarafından üretilen 54 metafor kapsamında oluşturulan listeye göre her bir metafor imgesinin gelecek kavramını nasıl kavramsallaştırdığı araştırılmıştır. Katılımcılar tarafından üretilen her bir metaforun konusu ile kaynağı arasındaki ilişki analiz edilerek her metafor imgesi gelecek kavramına ilişkin sahip olunan perspektif bakımından belli bir temayla ilişkilendirilmiş ve toplam 8 farklı tema oluşturulmuştur.

Geçerlilik ve güvenilirlik sağlama aşaması

Geçerlik ve güvenilirlik ölçütleri bilimsel araştırmanın sonuçlarının inandırıcılığı açısından en önemli ölçütlerdendir. Bu araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması aşamasında elde edilen 54 metaforun 8 farklı kavramsal kategoriyi temsil edip etmediğini doğrulamak için uzman görüşlerine başvurulmuştur.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırma grubunu oluşturan öğretmen adaylarının gelecek kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar ve bu metaforlar üzerinden belirlenen temalar ile her bir temaya karşılık gelen örnek metaforlar birlikte sunulmuştur. Tablo 1'de öğretmen adaylarının "gelecek" kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar bulunmaktadır.

Tablo 1. Öğretmen adaylarının "gelecek" kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar ve frekansları

Metafor	(f)	Metafor	(f)	Metafor	(f)
Umut	6	Seyahat etmek	1	Değiştirilebilir dün	1
Hayal	3	Dejavu	1	Ağaç	1
Sürpriz	3	Dönme dolap	1	Su	1
Işık	2	Labirent	1	Boya	1
Sihirli bir küre	2	Uzay boşluğu	1	Ruh göçü	1
Teknoloji	2	Çukur	1	Filizlenen tohum	1
Belirsizlik	2	Değişim	1	Okyanus	1
Bilinmezlik	2	Keşifler dünyası	1	Zar oyunu	1
Sonsuzluk	2	Yol	1	Yarış	1
Şans oyunları	2	Uçurum	1	Patlamayan balon	1

Yeni nesiller	1	Saat	1	Araba	1
Hayattan zevk alma	1	Mistik enerjilerin toplamı	1	Ev	1
Uçan balon	1	Matematik	1	Aşk	1
Bitmeyen tablo	1	Kitap	1	Hikâye	1
Değerli bir taş	1	Tebeşirli tahta	1	İp	1
Ayna	1	Geçmişin yansıması	1	Çizim yapılan kâğıt	1
Çocuk masalı	1	Sayısız kapısı olan bir bina	1	Fırsat	1
Kara delik	1	Dijitalleşme	1	Bilişim	1
Toplam					54

Tablo 1'e göre araştırma kapsamındaki 70 öğretmen adayı tarafından "gelecek" kavramına ilişkin toplamda 54 metafor geliştirilmiştir. Öğretmen adayları tarafından en sık geliştirilen ilk 3 metafor sırasıyla umut (6), hayal (3) ve sürpriz (3)'dir. Öğretmen adaylarının gelecek kavramına ilişkin geliştirmiş olduğu metaforlara yönelik açıklamaları analiz edilerek geliştirdikleri 54 metafordan 48'inin olumlu, 6'sının ise olumsuz ifadeler karşılık geldiği görülmüştür. Belirsizlik, bilinmezlik, çukur, uçurum, kara delik ve okyanus metaforları olumsuz ifadeler karşılık gelen metaforlardır. Elde edilen bu bulgu araştırmaya katılan öğretmen adaylarının çoğunluğunun gelecek kavramı ile ilgili olumlu algılara sahip olduklarını göstermektedir.

Araştırma kapsamındaki öğretmen adayları tarafından geliştirilen metaforlar analiz edilmiş ve öğretmen adaylarının metaforlara ilişkin sundukları gerekçeler dikkate alınarak temalara ayrılmıştır. Öğretmen adaylarının "gelecek" kavramına ilişkin ürettikleri metaforlar üzerinden geliştirilen temalar, metafor frekansı ve metafor sayıları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretmen adaylarının "gelecek" kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforların temalara göre dağılımı

Temalar	Metafor Adları	Metafor Frekansı	Metafor Sayısı
Belirsizlik ve Değişim	Sürpriz (3), Belirsizlik (2), bilinmezlik (2), sonsuzluk (2), labirent (1), uzay boşluğu (1), çukur (1), değişim (1), yol (1), uçurum (1), kara delik (1), filizlenen bir tohum (1), okyanus (1), sayısız kapısı olan bir bina (1), kitap (1), yarış (1), uçan balon (1)	22	18
Umut ve İyimserlik	Umut (6), ışık (2), sihirli bir küre (2), fırsat (1), değerli bir taş (1), yeni nesiller (1),	18	11

	hayattan zevk alma (1), mistik enerjilerin toplamı (1), çocuk masalı (1), tebeşirli tahta (1), ev (1)		
Geçmiş-Bugün-Gelecek Bağlantısı	Geçmişin yansıması (1), dejavu (1), ayna (1), ip (1), ağaç (1), su (1), değiştirilebilir dün (1), ruh göçü (1), dönme dolap (1)	9	9
İlerleme ve Teknoloji	Teknoloji (2), Bilişim (1), dijitalleşme (1), matematik (1), patlamayan balon (1), bitmeyen tablo (1), saat (1), araba (1)	9	7
Hayal ve Keşif	Hayal (3), keşifler dünyası (1), seyahat etmek (1)	5	3
Şans ve Oyun	Şans oyunları (2), zar oyunu (1)	3	2
Öznel Deneyim	Aşk (1), hikâye (1)	2	2
Geleceği Şekillendirme ve Kontrol Etme	Çizim yapılan bir kâğıt (1), boya (1)	2	2
Toplam		70	54

Tablo 2'ye göre, öğretmen adaylarının "gelecek" kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar, ortak özellikleri bakımından 8 farklı tema altında toplanmıştır. Tüm metaforlar, öğrencilerin açıkladıkları gerekçeler doğrultusunda, metafor kaynağını oluşturan düşünce kapsamında gruplandırılmıştır.

"Belirsizlik ve değişim" temasında öğretmen adaylarının geleceği; belirsizlik, bilinmezlik, sonsuzluk, labirent, uzay boşluğu, çukur, değişim, yol, uçurum, kara delik, filizlenen bir tohum, okyanus, sürpriz, sayısız kapısı olan bir bina, kitap ve yarış metaforlarına benzettikleri belirlenmiştir. Bu metaforlardan K-46 "Gelecek belirsizliktir. Çünkü hayat çok hızlı gelişmekte ve değişen hayat şartlarına uyum sağlamak zordur." K-59 "Gelecek 'x'tir. Çünkü bilinmezdir. Ne olacağı neler olacağı bilinmeyen tahminlerin, varsayımların tutmadığı bir zaman dilimidir." K-35 "Gelecek sonsuzluktur. Çünkü insan yaşayan ve sürekli ilerleyen bir varlık olduğundan gelecek kavramı daha gelmeyen ve sürekli olarak gerçekleşmeyen bir şeydir." K-22 "Gelecek labirent gibidir. Çünkü bir yola adım attığında çıkış yolunu bulmaya çalışırsın, çıkış imkânsız gibi görünür her yolu denersin. Hatta bir yolu birden fazla kez denersin." K-17 "Gelecek bir uzay boşluğu gibidir. Çünkü gelecek uzayın boşluğunun sessizliğini ve sinsiliğini içinde barındırır. Ne olacağı sadece öngörülebilir, tahmin edilebilir

ancak asla bilinemez. K-56 “Gelecek çukur gibidir. Çünkü insan yaşamı boyunca sürekli mücadele içerisinde ve bu süreçte geleceğini inşa etmeye gayret gösterir. Fakat insanoğlu bu sürecin sonunu göremez yalnızca tahmin edebilir ve o doğrultuda devam eder.” ifadeleriyle öğretmen adayları geleceği belirsizliğe vurgu yapan metaforlar ile açıklamışlardır.

“Belirsizlik ve değişim” teması altında öğretmen adaylarından K-57 “Gelecek değişimdir. Çünkü gelecekte hemen hemen her şey değişecektir. Bu değişimler bazen olumlu gelişme bazen de yozlaşma şeklinde olabilir. K-68 “Gelecek yol gibidir. Çünkü sadece içinde bulunduğumuz zamanı biliriz ilerisini bilemeyiz ve yaptığımız tercihler sonucu yolumuz şekillenir. K-25 “Gelecek uçurum gibidir. Çünkü günlük hayatımızda başarılar ya da başarısızlıklar olur, fakat davranışlarımızın sonucu bilinemez ve kestirilemez.” K-30 “Gelecek kara deliktir. Çünkü ne kadar tahminlerde bulunsak da koca bir bilinmezlikten başka bir şey değildir. Kaçamadığımız ve sonunu bilmediğimiz bir yolculuğa çıkmaktayız.” K-69 “Gelecek filizlenen bir tohum gibidir. Çünkü ne tür bir tohum olduğunu bilemeyiz. Nasıl bir ağaca dönüşeceğini bilemeyiz. Sadece gelişim sürecine dayanarak varsayımlar, tahminler ve umutlar üretebiliriz.” K-45 “Gelecek okyanus gibidir. Çünkü gelecek benim için çok geniş yani bir anlamda benim için korkutucudur. Şu an yaşantımdan hareketle okyanusların uçsuz bucaksızlığı her zaman hem büyüleyen hem de korkutan bir olmuştur.” K-26 Gelecek sürprizdir. Çünkü her ne plan yaparsak yapalım her yaşarsak yaşayalım gelecekte yaşayacağımız hayat, bir ilk ve son olacaktır. Bu ilk ve son ise bizim için sürpriz olacaktır.” K-34 “Gelecek sayısız kapısı olan bir bina gibidir. Çünkü gelecek tam olarak sonu belli olan bir şey değildir. Bir binanın her kapısı gibi başka bir yere çıkmaktadır. Seçilen her kapının iyi ya da kötü bir çıkışı vardır.” K-7 “Gelecek bir kitaptır. Çünkü bir kitabı okumadan içeriğinin ne olduğunu bilemeyiz sonunu tahmin edemeyiz ya da bitirmeden genel bir yorum yapamayız. Bir kitap okundukça sonuna yaklaştıkça finali hakkında yorumlarımız netleşmeye başlar.” K-20 “Gelecek bir yarıştır. Çünkü bu hayata hep yarış için geldik. Dünyaya gelmek bile insanlar için bir sınavdır. Her zaman daha iyisi olmak, yaşitlarımıza göre daha iyi bir hayat yaşamak için bir yarış haline giriyoruz.”, K-48 “Gelecek bir uçan balon gibidir. Çünkü geleceğin bizi nereye götüreceğini tam olarak bilemeyiz.” şeklinde açıklamalar yapmışlardır.

Araştırmada öğretmen adaylarının “umut ve iyimserlik” temasında gelecek kavramını olumlu ifadeleri karşılayan metaforlara benzettikleri belirlenmiştir. Bu metaforlardan biri olarak görülen umut metaforuna ilişkin K-3 “Gelecek umuttur. Çünkü her şeyin iyiye, güzele, doğruya gideceğine inanılmaktadır.”, K-23 “Gelecek umuttur. Çünkü umut geleceğimizi şekillendirir.” K-1 “Gelecek ışık gibidir. Çünkü ne kadar söndürmeye çalışılsa da hep bir yol bulup bizi aydınlatır.” K-6 “Gelecek sihirli küre gibidir. Çünkü küreye sahip olanlar birbirlerini istedikleri yerde arayıp bulabileceklerdir.” K-15 “Gelecek fırsattır. Çünkü insanlar genellikle bir hata yaptıkları zaman sürekli geçmişlerini yargırlar. Bunun için gelecek onlar için her zaman kurtarıcı ve umut vaat edici bir durum haline gelir.” K-29 “Gelecek değerli bir taş gibidir. Çünkü işin ehli olmayan anlamını ve değerini bilemez, yatırım yapamaz günlerini boşa geçirir. Fakat ondan anlayan kişi kendine yatırım yapar.” K-41 “Gelecek yeni nesillerdir. Çünkü zaman akıp giderken, dünya değişip dururken eski nesiller dünyadan geçerken arkalarında bırakabilecekleri en önemli şey ne para ne şirket ne ev ne arabadır. Gençlik daha yaprakları oluşmamış bir fidana benzer, şu anki haliyle hiçbir şey yapamaz ama yeterince su,

toprak ve güneş sayesinde yıllarca yaşayan bir ağaca dönüşür." K-47 "Gelecek hayattan zevk almaktır. Çünkü insan yaşamdan tat alıyorsa yaşamaya istekli olur." K-55 "Gelecek mistik enerjilerin toplamıdır. Çünkü insanoğlu var olduğu andan itibaren alma verme dengesi üzerine kurulmuştur. Evrene yolladığımız enerjiler anı hoşnut kılma ve geleceği pozitif düşünme peşindedir. Evrene gönderdiğimiz her şey bize geri döner ve karmalar üzerine kurulu evrende hiçbir şey karşılıksız kalmaz." K-27 Gelecek bir çocuk masalı gibidir. Çünkü gelecekte olabilecekler çocukların hayaline bağlıdır. Çocukken kurgulanan şeyler ileride gerçekleştirilecek birer hedefe dönüşürler. Masalların sınırları yoktur, çocuğun hayal gücünün de..." K-32 "Gelecek tebeşirli tahtadır. Çünkü yazmaya başlayınca bomboş tertemiz bir tahtayı yavaş yavaş doldururuz. Üstümüze tozlar dökülür, kirletir bizi. Ama yazmaktan vazgeçmeyiz yine de parlak gelir gelecek bize." K-16 "Gelecek ev gibidir. Çünkü herkes bir gün sahip olacağını düşünerek yaşar. Aile evinde dünyaya geliriz. Bebekliğimiz, çocukluğumuz, ergenliğimiz ve ilk gençlik yıllarımız aile evinde geçer. Yetişkin olmanın da ilk adımıdır kendi evine çıkmak." ifadeleriyle öğretmen adayları gelecek kavramını umut ve iyimserlik içeren metaforlara benzettikleri belirlenmiştir.

"Geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı" temasında öğretmen adayları geleceği; geçmişin yansıması, dejavu, ayna, ip, ağaç, su, değiştirilebilir dün, ruh göçü ve dönme dolap olarak metaforlaştırmışlardır. Bu metaforlar ile ilgili olarak "K-33 Gelecek geçmişin bir yansımasıdır. Çünkü birbiriyle benzer fakat aynı şey değildir. Gelecek geçmişte yaşanan ne varsa değiştirilerek veya üstüne bir şeyler eklenerek iyi veya kötü yaşanan şeydir." K-10 "Gelecek ayna gibidir. Çünkü geçmiş ve şimdimizin yansıması geleceğimizi belirler, yön verir ve şekillendirir." K-64 "Gelecek dejavudur. Çünkü geleceğimiz hep bir tekrar içindedir. Yani bir noktada gelecek geçmiştir de diyebiliriz. Geçmişte olduğu gibi hayat soyut olarak ya da duygusal olarak da aynı şeyleri yaşatır." K-6 "Gelecek değiştirilebilir dündür. Çünkü insanlar hayatın birçok alanında geçmişteki hatalarından duydukları pişmanlıktan bahsederler oysaki gelecek geçmişin henüz hata yapılmamış ve pişman olunmamış halidir. İnsanlar mutsuz anlarında, hayattan zevk almaya başladıklarında gelecek ile ilgili hayaller kurarak rahatlamaya çalışırlar çünkü her zaman umut vardır." K-18 "Gelecek ip gibidir. Çünkü ipin bir ucu geçmişte bir ucu ise gelecektedir. İp örülür gelecek ve şimdi şekillenir aralarındaki bağlantı asla kopmaz." K-9 "Gelecek bir ağaç gibidir. Çünkü geçmişte filizlenen tohumdan geleceği aydınlatan koskocaman bir ağaç olur. Oluşturduğu oksijen bizi geleceğe bağlayan yegâne bir ihtiyaçtır." K-36 "Gelecek su gibidir. Çünkü yaşam suyla başladığı gibi susuzlukla bitecektir." K-49 "Gelecek ruh göçüdür. Çünkü gelecek daha gelmeden geçmişin izlerini taşır. Yakın geçmişe ve yakın gelecek tahminlerine bakıldığı zaman yakın gelecek geçmişin aynısı olmamakla birlikte üzerine taş konularak inşa edilmiş bir boyuttur." K-50 "Gelecek dönme dolap gibidir. Çünkü hayatımızın şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da yükseldiğimiz ve alçaldığımız dönemleri olacaktır. Bazen en zirveye ulaşacağız bazen ise kendimizi dipte bulacağız." şeklinde ifadeler ile öğretmen adayları gelecek kavramı için geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı kurmak temasına karşılık gelen metaforlar ürettikleri belirlenmiştir.

"İlerleme ve Teknoloji" temasında öğretmen adaylarının teknoloji, bilişim, dijitalleşme, matematik, patlamayan balon, bitmeyen tablo, saat ve araba metaforlarını ürettikleri belirlenmiştir. Bu metaforlar ile ilgili olarak K-52 "Gelecek teknolojidir. Çünkü giderek gelişen

teknoloji şu an ve gelecekte çok önemli yer tutacaktır. Geleceğimizin büyük bir kısmında çok aktif rol oynayacaktır." K-42 "Gelecek bilişimdir. Çünkü gelecekte bizi her noktada bilişimin karşılayacağını düşünüyorum. Gelecekte her alanda, her konuda ve günlük yaşantımızda bilişimle ilgili bir bilgi çağına olacağını düşünüyorum." K-44 Gelecek dijitalleşmedir. Çünkü her şey çok büyük bir ivmeyle dijitalleşiyor. Artık iletişimde dijital ortamlar kullanılıyor. Bundan 20-30 yıl öncesine kadar hayal edilemeyecek şeyler şu an gerçekleşiyor ve gelecekte dijitalleşmenin ivmesi de daha hızlı olacak." K-5 "Gelecek matematiğe benzer. Çünkü başta sayıları öğrenirsin, daha sonra sayılar ile işlemler yapmaya başlarsın. Gün geçtikçe bunlar gelişir ve zamanla sonsuza kadar devam eder." K-51 "Gelecek patlamayan bir balon gibidir. Çünkü insanların geçmişten gelen icatlara, fikirlere ekleme ve çıkarma yaparak yaşamasıdır. Her yenilik bir hava, kullanılmayan ise havanın geri boşaltılmasıdır." K-4 "Gelecek araba gibidir. Çünkü sürekli bir üst modeli çıktıkça önceki modellere olan ilgi ve merak azalır. Sürekli ilerlemeye devam eder hep daha iyi bir gelecek için insanlar çabalar ve uğraşır." K-63 "Gelecek bitmeyen tablo gibidir. Çünkü bir tablo gibi süreç içerisinde şekillenen ve değişim gösteren bir yapısı vardır." K-66 "Gelecek saat gibidir. Çünkü biz insanlar istemesek de her şeyin vakti ve zamanı vardır. Biz zamanı durdurmak istesek da gelecek aynı bir saat gibi tıkır tıkır işler." şeklindeki ifadeler ile öğretmen adayları gelecek ile ilgili ilerleme ve teknoloji temasına karşılık gelen metaforlar üretmişlerdir.

"Hayal ve keşif" temasında öğretmen adayları hayal kurmak, keşiflerin dünyası ve seyahat etmek metaforlarını geliştirmişlerdir. Bu metaforlar ile ilgili olarak K-43 "Gelecek hayal kurmaktır. Çünkü geleceği hayal kurarak elde ederiz. Bir olay veya nesne üzerinde ilk olarak hayal kurarız sonrasında hayalimizin gerçekleşmesi adına mücadele ederiz." K-62 "Gelecek keşiflerin dünyası gibidir. Çünkü dünya son zamanlarda teknolojik olarak çok ivmeli bir yol kat etti. Gelecek keşiflerin dünyasıdır. Çünkü en ufak bir icat bile başka bir icadın ortaya çıkmasına vesile olabilir." K-54 "Gelecek seyahat etmektir. Çünkü seyahatte genelde bilmediğimiz bir yeri keşfederiz ve oradaki kültürü, gelenek-görenekleri ve insanları tanırız." ifadeleriyle öğretmen adayları gelecek için hayal ve keşif teması kapsamına giren metaforlar belirlemişlerdir.

"Şans ve oyun" temasında öğretmen adayları gelecek için şans oyunları ve zar oyunu metaforlarını üretmişlerdir. Bu metaforlar ile ilgili olarak K-8 "Gelecek şans oyunlarına benzer. Çünkü gelecekte ne olacağı belli olmaz ve tahmin edilemez. Gelecek de bir nevi içinde oynadığımız şans oyunudur." K-28 "Gelecek bir zar oyunu gibidir. Çünkü aslında gelecek hakkında bir sürü plan yapmamıza rağmen etrafımızdaki kayıplar, kazalar, doğal afetler hatırlatıyor bize kendini." şeklindeki ifadeler ile öğretmen adayları gelecek kavramına ilişkin şans ve oyun temasına karşılık gelen metaforlar ortaya koymuşlardır.

"Öznel deneyim" temasında öğretmen adayları geleceği aşk ve hikâyeye metaforlarına benzetmişlerdir. Bu metaforlar ile ilgili olarak K-61 "Gelecek aşktır. Çünkü aşk duygusu insanı hem hırpalan hem de mutlu eder." K-12 "Gelecek hikâyeye gibidir. Çünkü hikâyeleri okuduğumuz zaman nasıl ileriki sayfalarında neler olduğunu tahmin etmekte zorluk çekiyorsak gelecekte de aynı şekilde bir ay sonrasında ya da beş yıl sonrasında tahmin etmek bizim için zor bir süreçtir." şeklinde açıklamalar yapmışlardır.

“Geleceği şekillendirme ve kontrol etme” temasında öğretmen adayları geleceği çizim yapılan bir kâğıda ve boyaya benzetmişlerdir. Bununla ilgili olarak K-24 “Gelecek çizim yapılan kâğıt gibidir. Çünkü geleceğimizi şekillendirmek bizim elimizdedir. İlk olarak çizim yapacağımız kâğıdın türünü seçeriz. Sonra hangi kalemleri kullanacağımızı belirleyip ne çizeceğimizi kafamızda şekillendirmiş oluruz.”, K-39 “Gelecek bir boyadır. Kendine göre renk verirsin renk alırsın açarsın rengini ya da daha koyu yaparsın. Herkesin rengi farklıdır. Kimisinin çok güzeldir kimisinin berbattır geleceğini kapkara bir renge benzetir.” şeklinde açıklama yapmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Öğretmen adaylarının "gelecek" kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla belirlemeyi amaçlayan bu araştırmanın verilerine göre, katılımcılar toplamda 54 adet metafor geliştirmişlerdir. Bu metaforlar arasında en sık kullanılanı "umut" metaforudur. Bunun yanı sıra, "hayal" ve "sürpriz" gibi metaforlar da öğretmen adayları tarafından sıkça tercih edilmiştir. Geliştirilen metaforlar, "belirsizlik ve değişim", "umut ve iyimserlik", "ilerleme ve teknoloji", "hayal ve keşif", "geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı", "öznel deneyim", "şans ve oyun" ve "geleceği şekillendirme ve kontrol etme" şeklinde 8 temaya ayrılmıştır.

Araştırma kapsamındaki öğretmen adaylarının gelecek kavramına ilişkin ürettikleri 54 metafor arasından 6'sı: belirsizlik, bilinmezlik, çukur, uçurum, kara delik ve okyanus metaforlarının olumsuz ifadelerle karşılık gelen metaforlar olduğu anlaşılmıştır. Geriye kalan 48 metaforun ise olumlu ifadelerle karşılık gelen metaforlar olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, öğretmen adaylarının geleceğe olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını ve motivasyon düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırmanın bu sonucu, Peetsma (2000) tarafından yapılan çalışmadaki gelecek zaman algısı ile motivasyon arasında yüksek derecede pozitif bir ilişki olduğu sonucu ile örtüşmektedir. Gelecek zaman algısı yüksek olan bireyler, mevcut dersleri gelecekteki hedefleri için önemli araçlar olarak gördüklerinden, ders çalışma ve ödev yapma konusunda yüksek bir motivasyona sahiptirler. Bu durum da akademik başarıyı olumlu yönde etkilemektedir ve araştırmanın bulgularıyla uyumludur. Gelecek beklentisinin bireylerin yaşamlarından memnuniyet düzeylerini etkileyebileceği ve toplumun dönüşümünü ve bu dönüşümün yönünü şekillendirebileceği öne sürülmektedir (Yavuzer vd., 2005). Topgül (2017) gençlerin geleceğe yönelik algılarını araştırmak amacıyla yaptığı bir araştırmada, katılımcıların “belirsiz, kitap, kumar, labirent, sürpriz yumurta, nehir, su ve gizem” gibi metaforlar kullandığını ve bu metaforlar aracılığıyla geleceğin belirsizlikler içerdiğini ifade etmektedir. Bu çalışmada da öğretmen adaylarının benzer metaforları kullanmış olmaları dikkat çekicidir. Tüm bu bulgular göz önüne alındığında, öğretmen adaylarının geleceği şekillendirebileceklerine inandıkları, bu doğrultuda yönlendirilmeleri gerektiğini düşündükleri, bugün verdikleri kararların beklentileri ve hayalleriyle geleceği belirleyeceğine, bu nedenle geleceğe umutla baktıkları; ancak aynı zamanda geleceğin birçok bilinmeyen içerdiği için belirsizlik taşıdığına ve geleceğin bağımsız olarak ulaşılan bir zaman döngüsü olduğuna inandıkları söylenebilir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen analizler neticesinde 70 öğretmen adayından 21'inin tercih etmiş olduğu metaforların “belirsizlik ve değişim” temasına karşılık geldiği

sonucuna ulaşılmıştır. Bu tema kapsamında gelecek için belirsizlik ve değişim ile ilişkili metaforlar geliştirmeleri geleceğe yönelik hem belirsizliği hem de değişimi ortaya koymaları onların gelecek için hem olumlu hem de olumsuz tutumlar geliştirdiklerini göstermektedir. Korkut Owen (2021) tarafından belirtilene göre, geleceğin öngörülemez olması ve gelecekte nelerin olacağının bilinmemesi, belirsizliği beraberinde getirmektedir. Öte yandan, Gelatt - Gelatt (2003) ise belirsizliği istenmeyen bir özellik olarak görmek yerine olumlu belirsizlik (positive uncertainty) kavramını geliştirmiştir. Bu yaklaşım, belirsizlik ve bilinmezliğin pozitif yönlerini vurgulayarak, belirsizlikle baş etmenin ve bu durumu fırsata dönüştürmenin mümkün olduğunu öne sürmektedir.

Araştırmanın sonuçları öğretmen adaylarının 24'ünün metaforlarının "umut ve iyimserlik" temasını yansıttığını göstermektedir. Bu bulgu, öğretmen adaylarının geleceğe umutla ve olumlu bir bakış açısıyla yaklaştıklarını göstermektedir. Korkut Owen - Niles (2014), umudun, anlamlı bir hedef belirleme ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli adımları atma inancıyla ilgili olduğunu ve bu nedenle kariyer gelişiminde umudun önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Snyder (2002), umudu, bireyin hedeflerine ulaşmak için gerekli yolları bulma yeteneği ve bu yolları takip etme isteği olarak tanımlayarak, umudun kariyer yönetiminde etkili olma, çok yönlü düşünme ve hedef belirleme gibi unsurları içerdiğini vurgulamaktadır. Topgöl (2017) tarafından yapılan bir araştırmada, üniversite öğrencilerinin geleceğe ilişkin umut, hayal, ışık, aydınlık ve mutluluk gibi metaforlar kullandıkları ve bu metaforlarla geleceği umut verici ve aydınlık olarak algıladıkları belirtilmektedir. Aynı araştırmada, öğrencilerin gelecek kavramını meyve, su, ev, oyun hamuru, beyaz bir sayfa, çay ve çocuk gibi unsurlarla şekillendirdikleri ve bu unsurların yol gösterici nitelikte olduğu ifade edilir. Benzer şekilde, bu araştırmada da öğretmen adaylarının benzer metaforları kullandığı görülmüştür. Bu bulgular, öğretmen adaylarının geleceği şekillendirme ve hedeflerine ulaşma konusunda umutlu olduklarını ve yol gösterici bir bakış açısına sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Araştırmada öğretmen adaylarından 9'unun gelecek için "ilerleme ve teknoloji" temasına karşılık gelen 7 adet metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. Bu tema kapsamına giren metaforlar ve ifadelerden yola çıkılarak öğretmen adaylarının gelecek için özellikle teknolojik gelişmelerin önemine vurgu yaptıkları anlaşılmıştır. Teknolojinin etkisi artık küresel boyutta hissedilmekte olup, yerel toplumlardan bağımsız olarak herkesi etkilemektedir. Bu sebeple, yeni yüzyıla ayak uydurmak isteyen her toplum, öncelikle teknolojiye önem vermektedir. İnsanların teknolojiyi geliştirmesiyle birlikte, teknolojinin de insanları etkilemesi arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Toplum ile teknoloji arasındaki bu döngü göz önünde bulundurulduğunda, modern dünyaya uyum sağlayabilen bireylerin yetiştirilmesinin, bireylerin teknolojik gelişmelere ayak uydurabilme becerisiyle mümkün olduğu düşünülebilir (MEB, 2006). Geleceğe uyum sağlama ve teknolojik gelişmelere entegre olma arasında birbirini besleyen bir köprü olduğu düşünölmektedir. Özyurt - Badur (2020) tarafından yapılan araştırmada, ilkokul öğrencilerinin teknoloji kavramına ilişkin metaforik algıları ve öğrenme süreçlerinde teknoloji kullanımlarını belirlemek amacıyla yapılan çalışmada, "hayal gücü olarak teknoloji" adlı bir tema belirlenmiştir. Bu tema altında, öğrencilerin sıklıkla gerçekte var olmayan ancak olmasını istedikleri cihazlar veya durumlar ile teknolojiyi ilişkilendirdikleri

gözlemlenmiştir. Bu durum, öğrencilerin teknolojiyi gerçekleştirilmemiş şeylerin gerçekleşmesi için bir yol olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte bu temada elde edilen bulgular, öğrencilerin teknolojiye ilişkin beklentilerinin bir belirtisi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu tema altında öne çıkan metaforlardan biri gelecek ile teknoloji arasında kurulan ilişkilidir. Yapılan bu araştırma da benzer bir şekilde gelecek ve teknoloji arasında ilişkilerin kurulduğunu göstermektedir.

Araştırmada öğretmen adaylarından 5'inin gelecek için "Hayal ve Keşif" temasına karşılık gelen 3 adet metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. Bu tema kapsamına giren metaforlar ve açıklamalar öğretmen adaylarının gelecek için özellikle hayal etme, keşfetme ve seyahatin önemine vurgu yaptıkları belirlenmiştir. Topgül (2017) üniversite öğrencilerinin gelecek algılarını belirlemeye yönelik gerçekleştirdiği araştırmada üniversite öğrencilerinin gelecek ile ilgili hayal, ışık, aydınlık ve mutluluk metaforlarını ortaya koyduklarını ve bu metaforlara göre katılımcıların gelecekle ilgili hayal metaforunu geliştirmeleri araştırmanın bu sonucu ile örtüşmektedir. Benzer şekilde Yam vd. (2018) tarafından özel yetenekli öğrenciler üzerine gerçekleştirilen araştırmada da hayal unsurlarını içeren metaforlar ürettikleri belirlenmiştir.

Araştırmada öğretmen adaylarından 3'ünün gelecek için "Şans ve Oyun" temasına karşılık gelen 2 adet metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. Bu tema kapsamına giren metaforlar ve ifadelerden öğretmen adaylarının gelecek için şans oyunları ve zar oyununun önemine değindikleri anlaşılmıştır. Geleceğin bu araştırmada şans oyunu veya zar oyunları olarak algılanması geleceğin şans oyunları gibi istenilen/arzu edilen veya istenmeyen/arzulanan olmayan olasılıklar doğurmasıyla dolayısıyla gelecek beklentisiyle ilişkilendirilebilir. Şans oyunlarında kazanma umudu taşınır dolayısıyla gelecek ile ilişkili olarak bir beklenti hali vardır. Rideot - Montmuro'ya (1986) göre Umut, gelecek ile ilgili bir amacı gerçekleştirmede değeri sıfırdan yüksek olan beklentilerdir. Ayrıca umut bir çıkış yolu olduğuna ve yardım ile bireyin varlığında değişiklikler oluşabileceği inancına sahip olma özelliğidir. Umutsuzluk ise bir amacı gerçekleştirmede sıfırdan daha düşük olan olumsuz beklentiler şeklinde tanımlanır. Gerek umut gerekse umutsuzluk kişinin gelecekteki gerçek hedeflerine ulaşma olanaklarının muhtemel yansımalarıdır (Melges 1969). Bununla ilgili olarak Şimşek (2012) gelecek beklentisini, bireylerin geleceğe ilişkin görüş, ilgi ve kaygılarını içeren bilişsel haritalar olarak ele almaktadır.

Araştırmada öğretmen adaylarından 2'sinin gelecek için "Öznel Deneyim" temasına karşılık gelen 2 metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. Bu tema kapsamına giren metaforlar ve ifadelerden öğretmen adaylarının gelecek için aşk ve hikâye kavramlarına değindikleri anlaşılmıştır. Karar verme sürecinde üç zaman çerçevesinden birisine odaklanmayı alışkanlık haline getirmek, geçmiş, şimdi ve gelecek odaklı bilişsel önyargılara sebep olabilir. Elbette bireyler bu geçici odaklanmaları farklı derecelerde kullanabilirler ve her yönelim belirli durumlarda uygun kararlara yol açabilir (Andretta, vd., 2014; Zimbardo ve Boyd, 1999). Bu araştırmada da öğretmen adaylarının geleceği anlamlandırmasında öznel deneyimlerin etkisinin olabileceği, geleceğin öznel bir tarafı da olduğu, bu kategori altında oluşturulan metaforların, geçmiş, şimdi ve gelecek odaklı bilişsel önyargılarla da ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada öğretmen adaylarından 2'sinin gelecek için "Geleceği Şekillendirme ve Kontrol Etme" temasına karşılık gelen 2 adet metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. Bu tema kapsamına giren metaforlar ve ifadelerden yola çıkılarak öğretmen adaylarının gelecek için çizim yapılan kâğıt ve boya kavramlarının önemine vurgu yaptıkları görülmüştür. Adler'in (2007) de belirttiği gibi gelecek beklentileri insan davranışlarını şekillendirmede önemli görülmektedir. Gelecek beklentilerini şekillendirebilmenin dolayısıyla olumlu veya olumsuz gelecek beklentisine sahip olmanın da geleceği şekillendirme ve kontrol etme yaklaşımından geçtiği düşünülmektedir. Olumlu gelecek beklentisine sahip olan bireyler, geleceğe iyimser ve umutla bakarlar. Bu noktada olumlu gelecek beklentisine sahip olanlar, olumsuz gelecek beklentisine sahip olanlara göre amaçlarına ulaşmak için sürekli çaba gösterirler. Gerçekleştirilen araştırmada geleceği şekillendirme ve kontrol etme temasında öne çıkan çizim yapılan kâğıt ve boya metaforlarının, Yam, vd., (2018) tarafından gerçekleştirilmiş olan özel yetenekli öğrencilerin gelecek kavramına ilişkin algılarının metaforik olarak incelenmesi adlı çalışmasında görülebileceği şekliyle; biçimlendirici unsur olarak gelecek kategorisi ve çömlek metaforuyla benzerlik gösterdiği, her iki çalışmada da ortaya konulan bu benzer metaforların geleceği kontrol ederek şekillendirme üzerine olduğu, böylece ortaklaştığı düşünülmektedir.

Metaforlar, soyut kavramları somut bir şekilde ifade etmenin yanı sıra, duyguları ve tutumları da yansıtabilme özelliğine sahiptir. Bu bağlamda araştırmanın, öğretmen adaylarının geliştirdiği metaforlar aracılığıyla gelecek kavramına yönelik tutumlarını anlamak açısından önemli bir yaklaşım sunduğu düşünülmektedir. Çalışmanın dikkate değer bir sonucu öğretmen adaylarının çoğunlukla umut, iyimserlik ve teknolojik ilerleme gibi olumlu temalar etrafında metaforlar geliştirmiş olmalarıdır. Bu sonucun, katılımcıların genel olarak geleceğe karşı pozitif bir bakış açısına sahip olduğunu ve gelecekle ilişkilendirdikleri kavramların olumlu yönlerini vurguladığını gösterdiği düşünülmektedir. Özellikle teknolojiye vurgu yapan metaforlar, katılımcıların teknolojik gelişmelerin gelecekteki rolünü önemseyişini ve bu alandaki ilerlemelere uyum sağlama gerekliliğini öne çıkarmakta olduklarına yorumlanabilir. Katılımcıların bir kısmı ise geleceği belirsizlik ve değişimle ilişkilendiren metaforlar geliştirmişlerdir. Bu sonuç öğretmen adaylarından bir kısmının gelecek hakkında belirsizlik ve endişe duyduklarını gösterebilir. Gelecek odaklı eğitim programlarının bu endişeleri ele almak ve öğrencilere geleceğe yönelik hazırlık yapma konusunda destek sağlamak amacıyla daha fazla önem kazanmasının mühim olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın, metaforların bireylerin gelecek kavramına ilişkin algılarını anlamak ve analiz etmek için etkili bir araç olabileceğini gösterdiği düşünülmektedir. Ayrıca öğretmen adaylarının geleceğe yönelik beklentilerini ve hazırlıklarını şekillendirmede gelecek algılarının belirlenmesinin önemini vurgulamaktadır. Eğitimcilerin geleceğe yönelik beklentileri şekillendirme ve öğrencilere gelecek odaklı beceriler kazandırma konusundaki stratejilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmek açısından daha geniş bir öğretmen adayı kitlesi üzerine araştırmalar yürütülmesi ve öğretmen adaylarının gelecek algılarının daha nitelikli bir hale getirilebilmesi adına programların iyileştirilmesinde nelerin geliştirebileceği konusunda çalışmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ünal. "Geçmişi Bilmek Bugünü Anlamak Geleceği Planlamak ve Yönetmek". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, (2019), 379-391.
- Adler, Alfred. *İnsan Tabiatını Tanıma* Çev. Ayda Yörükan. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2007.
- Allemand, Mathias vd. "Forgivingness and Subjective Well-Being in Adulthood: The Moderating Role of Future Time Perspective". *Journal of Research in Personality*, 46, (2012), 32-39. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2011.11.004>.
- Andretta, James vd. "Predicting Educational Outcomes and Psychological Wellbeing in Adolescents Using Time Attitude Profiles". *Psychology in the Schools*, 51, (2014), 434-451.
- Avcı, Süleyman-Erden, Münire. "Gelecek Zaman Algısı Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3/37, (2009), 1-12.
- Avcı, Süleyman-Erden, M. "Gelecek Zaman Algısı ve Akademik Alanda Arzuların Ertelenmesinin Öğretmen Adaylarının Akademik Başarıları Üzerindeki Etkisi". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14/1, (2013), 389-406.
- Azizli, Nicole vd. "Relationships Between General Self-Efficacy, Planning for the Future, and Life Satisfaction". *Personality and Individual Differences*, 82, (2015) 58-60.
- Bembenuddy, Hefer - Karabenick, Stuart. A. "Inherent Association Between Academic Delay of Gratification, Future Time Perspective, and Self-Regulated Learning". *Educational Psychological Review*, 16, (2004), 35-57. <https://doi.org/10.1023/B:EDPR.0000012344.34008.5c>.
- Bilde, Jerissa. De vd. "Understanding The Association Between Future Time Perspective and Self-Regulated Learning Through The Lens of Self-Determination Theory". *Journal of Learning and Instruction*, 21, (2011), 332-344. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2010.03.002>.
- Brothers, Allyson vd. "Future Time Perspective and Awareness of Age-Related Change: Examining Their Role in Predicting Psychological Well-Being". *Psychology and Aging*, 31, (2016), 605-617. <https://doi.org/10.1037/pag0000101>.
- Büyük, Betül - Çelik, Eyüp. "The Future Perception of Gifted Individuals And Society About Gifted Individuals". *International Journal of Educational Research Review*, 6/2, (2021), 143-154. <https://doi.org/10.24331/ijere.840274>.
- Büyüktopçu, Uğur Koray. *Üniversite Öğrencilerinin Geleceğe Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

- Carmi, Nurit. "Caring About Tomorrow: Future Orientation, Environmental Attitudes and Behaviors". *Environmental Education Research*, 19/4, (2013), 430-444. <https://doi.org/10.1080/13504622.2012.700697>.
- Coudin, Genevieve - Lima, Maria Luisa. "Being Well As Time Goes By: Future Time Perspective And Well-Being". *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 11/2, (2011), 219-232.
- Daly, Michael vd. "Self-Control, Future Orientation, Smoking, and The Impact of Dutch Tobacco Control Measures". *Addictive Behavior Reports*, 1, (2015), 89-96. <https://doi.org/10.1016/j.abrep.2015.07.002>.
- D'Argembeau, Arnaud vd. "Frequency Characteristics And Functions Of Future-Oriented Thoughts In Daily Life". *Applied Cognitive Psychology*, 25/1, (2011), 96-103.
- Fingerman, Karen. L. - Perlmutter, Marion. "Future Time Perspective and Life Events Across Adulthood". *The Journal of General Psychology*, 122/1, (1995),95-111.
- Gelatt, H.B - Gelatt, Carol. *Creative Decision Making Using Positive Uncertainty*. Thomson Educational Publishing. Crisp Learning, 2013.
- Gjesme, Torgrim "Slope of Gradients for Performance as a Function of Achievement Motive, Goal Distance in Time, and Future Time Orientation". *The Journal of Psychology*, 91/1 (1975), 143-160. <https://doi.org/10.1080/00223980.1975.9915808>.
- Gjesme, Torgrim. "Future Time Orientation as a Function Achievements Motivates, Ability, Delay of Gratification and Sex". *The Journal of Psychology*, 101/2, (1979), 173-188.
- Gjesme, Torgrim. "On The Concept Of Future Time Orientation: Considerations Of Some Functions' And Measurements' Implications". *International Journal of Psychology*, 18/1-4, (1983), 443-461. <https://doi.org/10.1080/00207598308247493>.
- Gutiérrez-Braojos, Calixto. "Future Time Orientation And Learning Conceptions: Effects On Metacognitive Strategies, Self-Efficacy Beliefs, Study Effort and Academic Achievement". *Educational Psychology*, 35/2, (2015), 192-212. <https://doi.org/10.1080/01443410.2013.858101>
- Gümüşgil, Osman vd. "Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Akademik Sahtekârlık Eğilim Düzeylerinin Değerlendirilmesi". *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 11/2, (2013), 131-138.
- Henry, Helene vd. "Future Time Perspective in The Work Context: A Systematic Review of Quantitative Studies". *Journal of Frontiers in Psychology*, 8, (2017), 1-22. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00413>.
- Holman, E. Alison - Silver, Roxane. Cohen. "Future-Oriented Thinking and Adjustment in a Nationwide Longitudinal Study Following The September 11th Terrorist Attacks". *Motivation and Emotion*, 29, (2005), 389-410.

- Hortsmanshof, Louise - Zimitat, Craig. "Future Time Orientation Predicts Academic Engagement Among First-Year University Students". *British Journal of Educational Psychology*, 77, (2007), 703-718. <https://doi.org/10.1348/000709906X160778>.
- Husman, Jenefer - Shell, Duane. F. "Beliefs And Perceptions About The Future: A Measurement of Future Time Perspective". *Journal of Learning and Individual Differences*, 18/2, (2008), 166-175. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2007.08.001>.
- Joireman, Jeff - Liu, Richie. L. "Future-Oriented Women Will Pay to Reduce Global Warming: Mediation Via Political Orientation, Environmental Values, and Belief in Global Warming". *Journal of Environmental Psychology*, 40, (2014), 391-400. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.09.005>.
- Joireman, Jeff vd. "Promotion Orientation Explains Why Future-Oriented People Exercise And Eat Healthy: Evidence from the two-factor consideration of future consequences-14 scale". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38/10, (2012), 1272-1287. <https://doi.org/10.1177/0146167212449362>.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları, 2011.
- Krneta, Ljiljana. "Perception of Present and Vision of Future of Gifted Students. *Universal Journal of Educational Research*", 4/8, (2016), 1745-1752.
- Kocaman, Serpil- Kuybu Rol Elif Pelin. "Öğrencilerin Mesleki Algı ve Beklentileri ile Gelecek Kaygılarının Sektörde Çalışma İsteği Üzerine Etkisi: Antalya Yükseköğretim Turizm Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma". *Turizm ve Gastronomi Çalışmaları Dergisi*, 8/4, (2020), 3192-3217.
- Korkut Owen, Fidan. "Belirsizlik ve Kariyer Davranışları". *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 4/2, (2021), 36-60.
- Kooji, Dorien vd. "Future Time Perspective: A Systematic Review and Meta-Analysis". *American Psychological Association*, 1/17, (2018), 1-23. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/apl0000306> adresinden alınmıştır.
- MEB. *İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: MEB Basımevi, 2006.
- Melges, Frederic. T. "Types of Hopelessness in Psychological Process". *Arch Gen Psychiatry*, 20 (1969), 690-699.
- Ogurlu, Üzeyir. "Hopelessness Level and Future Expectations of Gifted Students". *Turkish Journal of Education*, 5/1, (2016). 4-17.
- Özyurt, Melike-Badur, Merve. "İlkokul Öğrencilerinin "Teknoloji" Kavramına İlişkin Metaforik Alguları ve Öğrenme Süreçlerinde Teknoloji Kullanımları". *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20/2, (2020), 1161-1177.
- Peetsma, Thea. T.D. "Future Time Perspective as a Predictor of School Investment. *Scandinavian Journal of Educational Research*", 44/2, (2000), 177-192.

- Rideout Elizabeth-Montemuro Maureen. (1986). "Hope, Morale And Adaptation in Patient With Chronic Heart Failure". *Leading Global Nursing Research*, 11, (1986), 429-438.
- Snyder, Charles. R. "Hope Theory: Rainbows in the Mind". *Psychological Inquiry* 13/4, (2002), 249-275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01
- Summak Gören, Elçin. A. *Lise Öğrencilerinin 2020 Yılına Kadar Olası Geleceğe İlişkin Algılarının Araştırılması (Gaziantep örneği)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Şimşek, Hüseyin. "Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Lise Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri ve Gelecek Beklentilerini Etkileyen Faktörler". *Journal of Theoretical Educational Science/Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 5/1, (2012), 90-109.
- Tayfun, Ahmet vd. "Metaverse: Turizm İçin Bir Fırsat Mı? Yoksa Bir Tehdit Mi?". *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10/2, (2022), 818-836.
- Topgül, Seda. "Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Öğrencilerinin Gelecek, İstihdam ve Mesleğe İlişkin Metaforik Algıları". *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 8/1, (2017), 100-117.
- UNESCO, (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü "Future literacy: a 21st century skill". 11 Nisan 2024. <https://www.unesco.org.tr/home/AnnouncementDetail/4589>
- Uymaz, Mehmet. "A Comparative Analysis of Gifted and Typically Developing Secondary School Students' Perceptions of the Future". *Sakarya University Journal of Education*, 13/3, (2023), 504-526. <https://doi.org/10.19126/suje.1380751>
- Yam, Zeynep vd. "Özel Yetenekli Öğrencilerin "Gelecek" Kavramına İlişkin Algılarının Metaforik Olarak İncelenmesi". *Milli Eğitim Dergisi*, 47/1, (2018), 67-90.
- Yavuzer, Haluk vd. "Future Expectations of Today's Youth". *HAYEF Journal of Education*, 2/1, (2005), 93-103.
- Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Zimbardo, Philip. G., & Boyd, John. N. "Time Perspective: A Valid, Reliable Individual-Differences Metric". *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, (1999), 1271-1288.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu alıőmada ‘‘Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi’’ kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan ‘‘Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler’’ başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Sakarya Üniversitesi

Etik değerlendirme kararının tarihi: 08.03.2024

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: E-61923333-050.99-344780.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Araştırmacıların her biri mevcut araştırmanın tüm aőamalarına eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı yoktur. Araştırmada çıkar atıőması bulunmamaktadır.

Gaza News in the Context of the Sociology of Death: Comparison of Yeni Şafak and Sözcü News Sites

Ceydanur ÜNLÜ ^{1*}, Harun TUNÇ ²

¹ Social Science Institute, Amasya University, Amasya, Türkiye, ORCID: 0009-0006-6710-7242

² Faculty of Theology, Amasya University, Amasya, Türkiye, ORCID: 0009-0006-6710-7242

ABSTRACT

Many branches of science such as theology, biology, psychology and medicine are interested in the phenomenon of death. One of these disciplines is Sociology. In this context, a field called "Sociology of Death" has developed. This field generally examines how the meaning of the phenomenon of death differs from society to society or how this meaning changes over time. The traditional, modern and postmodern face of death is examined. Especially considering the current time-period that the world is going through as a digital era, it is seen that death has become an ordinary sharing material of news platforms and various social media sites. In this study, the manner in which news about the period that could be termed as the "Israel-Palestine conflicts" from October 7, 2023, to February 25, 2024, and subsequently the focus shifted to Gaza, has been portrayed in the Turkish media, has been examined. These news reports were compared through Sözcü and Yeni Şafak news websites, which are known to have two different worldviews in terms of politics and policy. This research has a qualitative design. It was prepared using the case study method and includes an analysis from a sociological perspective. As a result of this study, while various findings have been obtained, it is important to mention the following general conclusions here. 1- From traditional societies to modern societies, it can be said that death has gone from being a warmer, palpable and domestic phenomenon to a colder and more mundane social phenomenon. 2- Death has become a phenomenon shifting from the private to the public sphere. 3- Death has shifted from a more emotional dimension to a more quantitative phenomenon that has become associated with statistics. The news about Gaza confirms this. 4- When it comes to Gaza, these two news websites have points of similarity as well as points of divergence in terms of the language of news reporting. 5- Observing the readers of these news reports, it is seen that the readers expressed a temporary and sudden anger by forming a chain of reactions in the first period when the news about the high death toll first spread, but then it is understood that death became just a number.

Keywords: Sociology of religion, death, society, Gaza, news

Type: Research

Article History

Received: 11.05.2024

Accepted: 24.07.2024

Published: 28.09.2024

*Corresponding Author:
unluceydanur@gmail.com

Ölüm Sosyolojisi Bağlamında Gazze Haberleri: Yeni Şafak ve Sözcü Haber Sitelerinin Karşılaştırılması

Ceydanur ÜNLÜ^{1*}, Harun TUNÇ²

¹ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye, ORCID: 0009-0006-6710-7242

² İlahiyat Fakültesi, Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye, ORCID: 0009-0006-6710-7242

ÖZET

Ölüm olgusu ile Tanatoloji, Biyoloji, Psikoloji, Tıp gibi pek çok bilim dalı ilgilenmektedir. Bu bilim dallarından biri de sosyolojidir. Zira bu bağlamda "Ölüm Sosyolojisi" şeklinde bir alan gelişmiştir. Bu alan, genellikle ölüm olgusuna dair anlamın toplumdan topluma farklılık göstermesi veya bu anlamın zamanla değişmesini inceler. Ölümün geleneksel, modern ve postmodern yüzü irdelenir. Özellikle dijital bir dönem olarak dünyanın içinden geçtiği bugünkü zaman dilimi göz önünde bulundurulduğunda ölüm artık haber platformlarının ve çeşitli sosyal medya sitelerinin sıradan bir paylaşım malzemesi halini aldığı görülür. İşte bu çalışmada 7 Ekim 2023-25 Şubat 2024 tarihleri arasında İsrail- Filistin çatışmaları şeklinde isimlendirilebilecek sürecin ve daha sonra bu sürecin odak noktasının dönüşmüş olduğu Gazze'ye dair haberlerin Türk medyasına ne şekilde yansıdığı araştırılmıştır. Bu haberler siyasi ve politik açıdan iki farklı dünya görüşüne sahip olduğu bilinen Sözcü ve Yeni Şafak haber siteleri üzerinden karşılaştırılmıştır. Bu araştırma nitel bir desene sahiptir. Durum çalışması yöntemi kullanarak hazırlanmış olup, sosyolojik perspektiften bir analiz içermektedir. Çalışmanın sonucunda elde edilen farklı bulgular olmakla birlikte şu genel çıkarımları burada zikretmek gerekir. 1- Geleneksel toplumlardan modern toplumlara doğru gelindiğinde, ölüm daha sıcak, hissedilebilir ve evcil bir olgu iken giderek daha soğuk ve sıradan bir toplumsal olgu haline geldiği söylenebilir. 2- Ölüm özel alandan kamusal alana kayan bir olgu olmaya başlamıştır. 3- Ölüm daha duygusal bir boyuttan istatistiklerle anılmaya başlayan daha niceliksel bir olgu olmaya başlamıştır. Gazze'ye dair haberler de bunu teyit etmektedir. 4- Bu iki haber sitesi Gazze söz konusu olduğunda haber verme dili açısından benzeştikleri noktalar olduğu gibi ayrıldıkları noktalar da vardır. 5- Bu haberleri okuyan okuyucular gözlemlendiğinde okuyucuların ölüm rakamlarının yüksek olduğu haberlerin ilk yayıldığı zaman diliminde adeta bir tepki zinciri oluşturmak suretiyle geçici ve ani bir öfkeyi dile getirdikleri görülse de sonrasında ölümün sadece bir rakamdan ibaret olmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din sosyolojisi, ölüm, toplum, Gazze, haber

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi

Gönderim: 11.05.2024

Kabul: 24.07.2024

Yayınlanma: 28.09.2024

*Sorumlu Yazar:

unluceydanur@gmail.com

GİRİŞ

Bu çalışmada ölüm olgusu, ölüme yüklenen anlamların uğradığı değişim, Gazze'deki ölümlerle ilgili yapılan haberler, sosyolojik bir perspektiften incelenmiştir. Türk toplumunun sosyolojik olarak değişen değer yargılarını tespit ederek düşünce sistemi içinde ölüme dair yaklaşımlar ve yapılan haberlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Kavramın sosyal hayatta içerdiği anlam dairesindeki dönüşüm tespit edilmek istenmiştir. Ölüm üzerine yapılan haberler incelenerek bu konuda bir durum analizi yapılmıştır. Güncel bir mesele olan Gazze ölümleri bağlamında ölüm olgusu üzerine değişen tutum ve davranışları tespit etmeye çalışması ve bunu dünya görüşü bakımından birbirinden uzak iki farklı haber sitesinin haberleri üzerinden ortaya çıkarması bakımından çalışmamız özgündür. Ölüm Sosyolojisi bağlamında Gazze haberlerinin incelendiği bir araştırmanın olmaması bu çalışmayı alan açısından önemli kılmaktadır. Bu konuda çalışmanın Ölüm Sosyolojisi araştırmalarına bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Metodoloji

Bireysel olarak toplumsal bir olgu sadece yaşandığında bu olgunun ne anlam ifade ettiği konusunda çoğu zaman bir fikre sahip olmak mümkün gözükmemektedir. Çünkü sadece o olgunun içinde duygusal bir boyutta yer alınmış olunmaktadır. Fakat kısmen de olsa olgunun dışından olguya bakmak bir başka ifade ile duygusal olarak içinde yer alınan olgu düşüncenin konusu haline getirildiğinde olguya dair bir fikir oluşmaya başlar. Olgunun süreç içindeki değişimi gözlemlenir. Olguya dair yüzeyde olup bitenin yanı sıra asıl olarak arka planın ortaya çıkması sağlanır. Bu bağlamda Bourdieu'nun deyimiyile "Sosyolojinin işlevi, her bilim gibi, örtülü olanı açığa çıkarmaktır." (Bourdieu, 2021).

Nitel bir çalışma olan araştırmamızda dijital gazete haberleri incelenmiş, ilgili kaynaklardan toplanan verilerin incelenmesinde göstergebilimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Göstergebilim gerçekliğin görevini üstlenen çağrışımlar dizisidir (Erkman, 1987). Bir nesne gösterge işlevinin yerini alır ve verilmek istenen mesaj göstergenin altına gizlenerek izleyiciye ulaşır. Çalışmada Gazze haberleri bağlamında ölüm olgusu ile ilgili toplumsal algı bir medya analizi üzerinden yapılmıştır. Örneklem olarak seçilen ve dijital ortamda yayınlanan söz konusu gazetelerin Gazze'deki ölümlere ilişkin yapılan haberleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi yöntemi ise dokümanları ölçülebilir bilgiler ışığında analiz eder. Fiske'ye göre içerik analizi "İletilerin açık olan içeriğinin nesnel ölçülebilir ve doğrulanabilir bir açıklamasını yapabilmek amacıyla kullanılmaktadır." (Metin-Ünal, 2022). Toplumsal gerçekliği nesnel ölçütler yardımıyla araştırarak içeriğin mesajına ulaşmak hedeflenir.

Yeni Şafak haber sitesinden geçmiş haberlere ulaşılabilirken, Sözcü internet sitesinde geçmiş haberler taramasında bizleri basılı gazeteye yönlendirmektedir. Bu sebeple Sözcü'ye ait veriler basılı gazeteden alınmıştır. İncelenen iki haber kanalı üzerinden karşılaştırma yapılacaktır. Dijital alanda ve sosyal medya platformlarında yayın yapan haberlere Yeni

Şafak'ın <https://www.yenisafak.com> adresinden, Sözcü Gazetesi'nin verilerine ise <https://www.sozcu.com.tr/> adresinden ulaşılmıştır. Gazze'deki ölüm haberlerinin mevzu bahis olduğu dijital yayın organındaki verilere ve gazete arşivlerine ulaşılarak dokümanlar elde edilmiştir. Nitel bir araştırma bağlamında kayıtlı verilere ulaşılmış ve materyaller analize tabi tutulmuştur. Çalışmamızda 7 Ekim 2023-25 Şubat 2024 tarihleri arasında İsrail- Filistin çatışmaları¹ ile ilgili yapılan ölüm içerikli haberler dijital medya okuryazarlığından faydalanılarak göstergebilimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Öncelikle bir Ölüm Sosyolojisi açıklaması yapıldıktan sonra haberler genel olarak değerlendirilmiş, söz konusu haberlerin ne sıklıkla ve nasıl bir üslupla bahsedildiği açıklandıktan sonra veriler ışığında ölüm olgusuna dair algının toplumsal süreçte uğradığı değişim gösterilmeye çalışılmıştır.

Ölüm Kavramına Kısa Bir Bakış

TDK'ye göre ölüm “Bir insan hayatının tam ve kesin olarak sona ermesi; ahiret yolculuğu, son, ebedî uyku, son yolculuk, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat demektir.” (Güncel Türkçe Sözlük, 15 Nisan 2024). Ölümün insanlık tarihinde, çeşitli kültürlerde ve çeşitli dinlerin öğretilerinde merkezi bir konumda yer aldığı bilinmektedir. Zir bütün toplumlarda ölüm ayinleri ve ritüelleri olmuştur. Ölüm, kimi dinî kültürel yapılarda veya düşünsel görüşlerde bir bitiş gibi değerlendirilse bile birçok dinî kültürel yapıda bir son olarak değil, aynı zamanda bir geçiş, dönüşüm veya yeni bir hayatın başlangıcı olarak da algılanır (“Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi”). Örneğin İslam dini açısından bakıldığında ölümün bir bitişin peşinden ahiret hayatının başlangıcı ve bir yeniden doğuşu temsil ettiği görülür (Zafer, 2019).

Ölüm her canlının yaşadığı dünya hayatının mutlak olarak sona ermesidir. Bedenin terkedilerek bizim deneyimlemediğimiz ve başkasının ölümü üzerinden yorumladığımız bir izlencedir. Ölüm bütün canlılık fonksiyonlarının sona ermesidir. Biyolojik hareketlilikle birlikte sosyal hareketliliğin de son bulmasıyla sonuçlanır. Aynı zamanda sosyal hayattan bir parça teşkil eden insanın toplumda işlevinin sona ererek tüm sosyal ilişkilerinin de bitmesiyle sonuçlanır. Bu sebeple sosyolojik bir olgu olarak da değerlendirilir.

Nitekim ölümün ansızın gerçekleşmesi sosyal hayatın dengesini bozabilir. Ölümü kabullenen yaşlılık ve hastalık süreçlerinde bir beklentinin sonucu olarak doğal karşılanırken, beklenti dahilinde olmayan kaza, doğal afet, savaş gibi durumlarda aniden gerçekleşen ölümlerde toplumsal hayatın dinamikliği zarar görebilir (Burcu - Akalın, 2008).

Ölüm hayatın tabii bir halidir. İnsan yaşamının sonu olan ölüm aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Ölüm olayı canlı hayatının her alanında olduğu gibi ölüm olgusu da

¹ Medyada İsrail-Filistin saldırıları, İsrail-Gazze saldırıları, İsrail-Filistin gerilimi, Aksa Tufanı, Filistin-İsrail çatışması, Hamas operasyonu, Kassam Tugaylarının operasyonu, Hamas ve İsrail'in silahlı saldırıları vb. pek çok isimlendirme kullanılmaktadır. Ancak bu makalede İsrail-Filistin çatışmaları bağlamında daha çok Gazze haberlerine odaklanılmış, bunun bir savaş olup olmadığı, bunun çit taraflı ya da tek taraflı bir saldırıya dönüşüp dönüşmediği gibi siyasi ve politik tarafıyla pek ilgilenilmemiştir. Bu sebeple burada şimdilik “İsrail-Filistin çatışmaları” ifadesi tercih edilmiştir. Ancak aşağıda haber akışları da takip edildiğinde görülecektir ki ilk haberler iki taraflı bir saldırı ya da çatışma olarak algılanırken daha sonra İsrail'in yoğun saldırılarıyla haberler Gazze odağında yapılmaya başlanmıştır. Böylece haberler “Gazze'ye yapılan saldırılar” şeklinde ortaya konulmaya başlanmıştır.

sosyal bilimlerin birçok alanında yer alır. Bu olgu edebiyat, tarih, görsel ve işitsel sanat başta olmak üzere karşımıza çıkmaktadır. Gerek ölüm olayı gerekse ölüm olgusu sosyal hayatın çoğu noktalarında bizleri karşılamaktadır (Kütükçüoğlu, 2014). Ölüm olgusu ile Tanatoloji, Biyoloji, Psikoloji, Tıp gibi pek çok bilim dalı ilgilenmektedir. Bu bilim dallarından biri de Sosyolojidir. Zira bu bağlamda “Ölüm Sosyolojisi” şeklinde bir alan gelişmiştir. Ölüm Sosyolojisi, ölümün toplumsal hayatta nasıl bir role ve etkiye sahip olduğunu inceleyen bir alandır. Sosyolojinin alt dallarından biridir. Bu alanda genellikle ölüm olgusunun birey, kültür, din, kamu, ekonomi gibi alanlarla nasıl bir ilişkisi olduğu analiz edilir. Ölüm olgusunun yanında ölme eylemi üzerinden de toplumdaki ritüeller, gelenek-görenekler, cenaze törenleri sosyolojik perspektiften işlenir (Faunce - Fulton, 1958).

ÖLÜM OLGUSUNUN GELENEKSEL VE MODERN YÜZÜ

Yaşam kadar doğal bir durum olan ölüm, insanlık için kaçınılmaz bir sonuç iken son yıllarda bu duruma dair yaklaşımların değiştiği gözlemlenmektedir. Canlılık ve ölümlülük akış içerisinde birlikte yol alırken modern dünyada insan zihniyeti ölümden gittikçe uzaklaşan bir konumda yer almaktadır. Bu olgu geleneksel dönemde olduğu gibi modern dönemde de devam ederken değişen ve dönüşen dünya ile ölümlülük ve ölüme dair her şeyin insandan uzaklaştığı ve zihniyette üstü örtülü bir konuma hapsedildiği fark edilmektedir. Özellikle 19. yüzyıldan sonra teknolojik gelişmeler ve tüketim kültürü ile metalaşmanın arttığı materyalist bir dünya düzeni şekil alırken ölüme dair tüm çağrışımlar insanın yüzleşmek istemediği bir gerçek olarak süregelmektedir. Bu açıdan bakılacak olunursa ölüme bir nevi savaş açıldığı tespit edilir. İnsan yaşamının daha kaliteli ve uzun sürmesiyle birlikte çeşitli alanlarda farklı arayışlara gidilmiştir; tıp sektöründe estetik ameliyatları çoğalırken, giyim sektöründe belli yaşa ait olmayan daima genç gösteren kıyafetler tercih edilir gerek kozmetik gerekse tüketim ürünlerinde genç kalmanın yolları aranır. Böylece ölüm olgusuyla beraber yaşlılığa karşı da bir mesafe konduğu tespit edilmiştir.

İnsan ve toplum açısından düşünüldüğünde ölüm genellikle olumsuz bir durum olarak algılansa da geleneksel dini toplum yapısında birlik bütünlük sağlama gibi işlevlere sahip olmuştur. Özellikle ölen kişinin ardından yapılan uygulamalarda bu işlevler kendini göstermiştir. Geleneksel dönemde hayatın içinde yer alan ölüm, modern döneme gelince bir “belediyecilik işi” haline gelmiş ve ölünün yakınları izleyici, konuk oyuncuya dönen bir tiyatroyu seyretmektedir (Kütükçüoğlu, 2014). Üç veya yedi gün süren yas süreleri ve cenaze törenleri yerini bir güne bırakmıştır. Ölüm çerçevesinde kültüre ait yapılan ritüeller gittikçe azalmaktadır. Cenaze merasimleri bu sosyal hareketliliği sağlayan başat unsur iken, zihinlerdeki anlam dünyasının ölüme set çektiği gibi sosyalizasyon sürecinde de silikleşme baş göstermiştir. Bu konuda Durkheim’e göre ölüye dair yapılan törenler toplumun kaynaşmasında bir unsur iken modern dönemde bireyselliğin artıp toplumsal dayanışmanın azalmasıyla birlikte yapılan tören ve ritüellerde bir azalma olduğu iddia edilebilir (Kara, 2011). Bireyselleşmeyle birlikte ölünün yakınları yas dönemlerini daha samimi ve sade bir şekilde geçirirler (Erbuğ, 2021). Canlılığın ve hareketliliğin merkezi olan şehirlerde eski mezarlıklar

ile iç içe geçmiş bir yaşam kültürü görülürken, yeni yapılaşmalarda mezarlıklar ile şehir merkezinin birbirinden ayrılarak ölüme ait anımsatıcıların uçuruma itildiği göze çarpar. Geleneksel hayattan modern hayata geçildiğinde ölüye ve ölüme ait unsurlara çizgi çekildiği fark edilir, canlılık bulundurmayanlar çevreye en az etki ve temas ile bu dünyadan sessizce geçerler (Kütükçüoğlu, 2014). Biyolojik akış içerisinde çıkarılan ölüm kültürel sisteme adapte edilir (Kara, 2011).

Ölüm, öncesinde hayatın içinden bir parça iken artık karşılaşılmak istenmeyen bir olgu haline gelmiştir. Aries'e göre ölüm 18. yüzyıla kadar daha samimi ve evcil iken modernleşmeyle birlikte ötekileştirilmiş ve hayattan dışlanmıştır (Aries, 1974). Gorer, evdeki ölüm döşekleri yerini hastane yataklarına, bakımını yapan aile yakınlarının yerini ise doktor ve hemşirelerin aldığını söyler (Gorer, 1965). Cenaze hizmetlerini yerine getirmek meslek haline gelince ölüm törenleri kurumsallaşmış ve eski önemini kaybetmiştir. Hayatın içinden bir parça olan ölüm modern hayattan uzaklaştırılmasıyla unutulmuştur (Bucuka, 2022; Erbuğ, 2021). Modernizm ölümü kendisinden uzaklaştırmak için büyük bir çaba sarf eder. Ölümün karşısında konumlanan bu tavır alış gittikçe yalnızlaşarak ölümü ve beraberindeki hatırlatıcıları dünyasından uzaklaştırır. Modern hayat ölümü kapı dışarı etmeyi amaçlamaktadır. Sekülerleşmeyle birlikte ölüm de bireyselleşti ve ahirete olan inanç azalarak yerini ölümü ve ahireti düşünmez salt bir dünyevileşmeye bıraktı. Özellikle 20. yüzyılda artık her istediğini yapabilen insanın karşısında bir yok oluş olarak bekleyen ölümü kabullenememe durumu ona savaş açmayı beraberinde getirir. Böylece aydınlanma çerçevesinde değişen ölüm anlayışı gittikçe saf dışı edilmek istenmektedir (Sağır, 2013). Max Weber'e göre modern hayatın oluşturduğu dönüşümle birlikte ölüm anlamsızlığa doğru yol alırken bu dönüşüm sürecinde yeniden şekillenir (Burcu - Akalın, 2008). Böylece ölümün toplumsal olarak anlamlandırılmasında geleneksel döneme nazaran bir değişime uğradığı anlaşılmaktadır. Parsons, Fox ve Lidz'e göre teknolojik gelişmeler ve bilimle ilerlemeyle birlikte ölüm önemsizleşmiştir (Burcu - Akalın, 2008).

Anlaşıldığı üzere geleneksel dönemde ölüme dair algılar genellikle dini ve kültürel inançlarla şekillenirken modern dönemde bilimsel ve tıbbi perspektiften şekillenmeye başlamıştır. Geleneksel dönemde ölüm doğal bir süreç olarak görülürken ve ölümden sonraki yaşama dair inançların ölüm olgusu üzerinde önemli etkileri olduğu görülürken modern dönemde ölüm daha pragmatik, bilimsel ve kamusal bir durum olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Bu anlamda geleneksel dönemde ölümle daha evcil, duygusal ve sıcak bir ilişki kurulmuşken modern dönemde daha kamusal, rasyonel ve soğuk bir ilişki kurulmaya başlanmıştır. Burada modern dönemle birlikte hemen her şeyin rakamsal olarak ifade edilmesi anlayışının bu süreçte etkili olduğu söylenebilir. Bir bakıma ölçek büyüdükçe o olguya karşı duyulan duygusallık kendini daha rasyonel bir yaklaşıma bırakmaktadır. Örneğin bir köyde veya mahallede ölen birinin etrafındaki topluluğun yaşadığı duygusal durum derinliğini koruyabilmektedir. Ancak haber sitelerinde bir savaşta öldürülen on binlerce insana dair bir haber okunduğunda bir öfke ortaya çıksa bile bu ölen insanların kim olduğuna dair, neleri arkalarında bıraktıklarına dair veya geleceğe dair ne tür hayallerinin yarıda kaldığına dair bir

empati geliştirme durumu zayıflamaktadır. Böylece ölümler bir istatistikten ibaret olmaktadır. Elbette bütün bu söylenenler ölümün istatistiksel olarak ifade edilmesine yönelik bir karşı duruşu ifade etmemektedir. Zira ölüm istatistikleri de kimi zaman ve kimi durumlarda sağlık politikaları geliştirme, hastalıkları kontrolde tutma, olayın vahametini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Haberler Üzerinden Gazze Ölümleri

Teknolojinin gelişmesi ve yayılmasıyla birlikte daha fazla kitleye daha kısa sürede ulaşabilen internet haberlerinin etki mekanizması büyüktür. Basılı gazeteciliğin unutulmaya yüz tuttuğu günümüzde internet haber organları kolay bir şekilde ulaşılabilir olmasından dolayı daha fazla tercih edilir hale gelmiştir (Karaduman - Akbulutgiller, 2018).

Yaşam kadar doğal bir durum olan ölüm, insanlık için kaçınılmaz bir sonuç iken son yıllarda bu duruma dair yaklaşımların değiştiği gözlemlenmektedir. Batıda çoğu insan için ölüm sıralı ve sıradan iken Orta Doğu'da yaşanan savaş, kıtlık ve soykırım ile ölüme dair yaklaşımlar değişmiştir (Walter, 2008). Özellikle online haber platformları ve çeşitli sosyal medya sitelerinde ölüme dair yapılan paylaşımların toplumda yoğun bir etkileşim oluşturduğu tespit edilmektedir. İşte bu çalışmada 7 Ekim 2023'te İsrail-Filistin arasında başlayan çatışmaların Türk medyasının haber diline ne şekilde yansıdığı araştırılmıştır. Haberler dijital medya okuryazarlığı ve göstergebilimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir.

İsrail-Filistin çatışmaları süresince her gün verilen ölüm haberleri, tıpkı Covid-19 salgını süresince her akşam verilen ölüm haberlerinde izleyicide uyandırdığı soğukluk ve sıradanlık gibi ölümün günlük hayatta gösteri nesnesi haline geldiği anlamsız bir durum olagelmıştır. Haberlerde ölü sayılarının defaatle verilmesi, ölü bedenlerin gösterilmesi cesetleri haber nesnesi haline getirmiştir.

Her yaştan kitleye açık yayın organlarında ölümün teşhiri ölüme dair anlamlardaki değişimin sebeplerinden biridir. Gelenek-göreneklerde saygı duyulan, hüznü duyulan samimi ve içten olarak hissedilen ölüm olayı şimdilerde tüketim kültürünün nesnesi haline gelmiştir. Manşetlere yansıyan, bir görüntüden ibarettir. Ölüm haberi kitleleri aştıkça eski kültürünü duyarlılığını ve hissini kaybeder hale gelmiştir (Çakır, 2014). Toplulukları her açıdan etkileşen ölüm artık bireysel etki dahi oluşturamamaktadır (Sağır - Canayaz, 2022).

Bu aşamada değerlendirilmesi yapılacak iki haber sitesinin haber söylemleri incelenmeye başlanabilir. Araştırma 56 günlük bir incelemeyi kapsadığı için ve çok fazla sayıda haber bulunmasından dolayı aralarından öne çıkan haberler seçilmiştir.

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

İSRAİL ile Hamas arasında dün son dönemin en şiddetli çatışmaları yaşandı. Sabah "Aksa Tufanı Operasyonu" başlattığını ilan eden Hamas, önce 5 bin roketi İsrail topraklarına fırlattı. Ardından yüzlerce silahlı kişi bariyerleri yıkıp sınırdan sızmaya başladı. Hızla hareket eden Hamas üyeleri, İsrail askeri noktalarını, yerleşimlerini ele geçirdi. Sınırdan 14 kilometre kadar ilerleyen Hamas'a karşı İsrail "Demir Kılıçlar Operasyonu" başlattığını duyurdu. İsrail en az 300 kişinin öldüğünü, 1100 kişinin de yaralandığını açıkladı. İsrail'in Gazze'ye saldırılarında ise aralarında çocukların olduğu 232 kişi öldü, 1697 kişi de yaralandı.

Siviller hedef oldu yüzlerce esir

SALDIRILAR sırasında hem Gazze'de hem de İsrail'de çok sayıda sivil hayatını kaybetti. Hamas'a yakın sosyal medya hesaplarında çok sayıda sivilin esir alınarak Gazze'ye götürüldüğüne dair görüntüler yayımlandı. Ayrıca esir alınanlar arasında çok sayıda İsrail askerleri de olduğu öne sürüldü. Hamas, esir aldığı onlarca İsraili asker ve subayın güvenli yerlerde ve direniş güçlerine ait tünellerde güvence altında olduğunu açıkladı.

Görsel 1. Sözcü Gazetesi- 8 Ekim 2023

"İsrail ve Gazze'de yüzlerce sivil hayatını kaybetti. İsrail 'Demir Kılıçlar Operasyonu' başlattığını duyurdu. İsrail en az 300 kişinin öldüğünü, 1.100 kişinin de yaralandığını açıkladı. İsrail'in Gazze'ye saldırılarında ise aralarında çocukların olduğu 232 kişi öldü, 1.697 kişi de yaralandı."

İşgalci İsrail'in Gazze'ye saldırılarında ölenlerin sayısı 256'ya yükseldi

Gazze Sağlık Bakanlığı Hamas'ın silahlı kanadı İzzeddin el-Kassam Tugaylarının abluka altındaki Gazze Şeridi'nden işgalci İsrail'e başlattığı "Aksa Tufanı" operasyonunun ardından Filistin tarafındaki can kayıplarına ilişkin bilgi verdi. Yapılan açıklamada İşgalci İsrail'in Gazze'ye saldırılarında ölenlerin sayısının 256'ya yükseldiği bilgisi yer verildi.

09:41 - 8/10/2023 Pazar — AA

Gazze Şeridi'nden düzenlenen saldırılarda ölen İsraililerin sayısı 350'ye yükseldi

Abluka altındaki Gazze Şeridi'nden düzenlenen saldırılarda ölen İsraililerin sayısının 350'ye yükseldiği açıklandı.

11:24 - 8/10/2023 Pazar — AA

İşgalci İsrail'in saldırılarında 78'i çocuk 413 kişi öldü 2 bin 300 kişi yaralandı

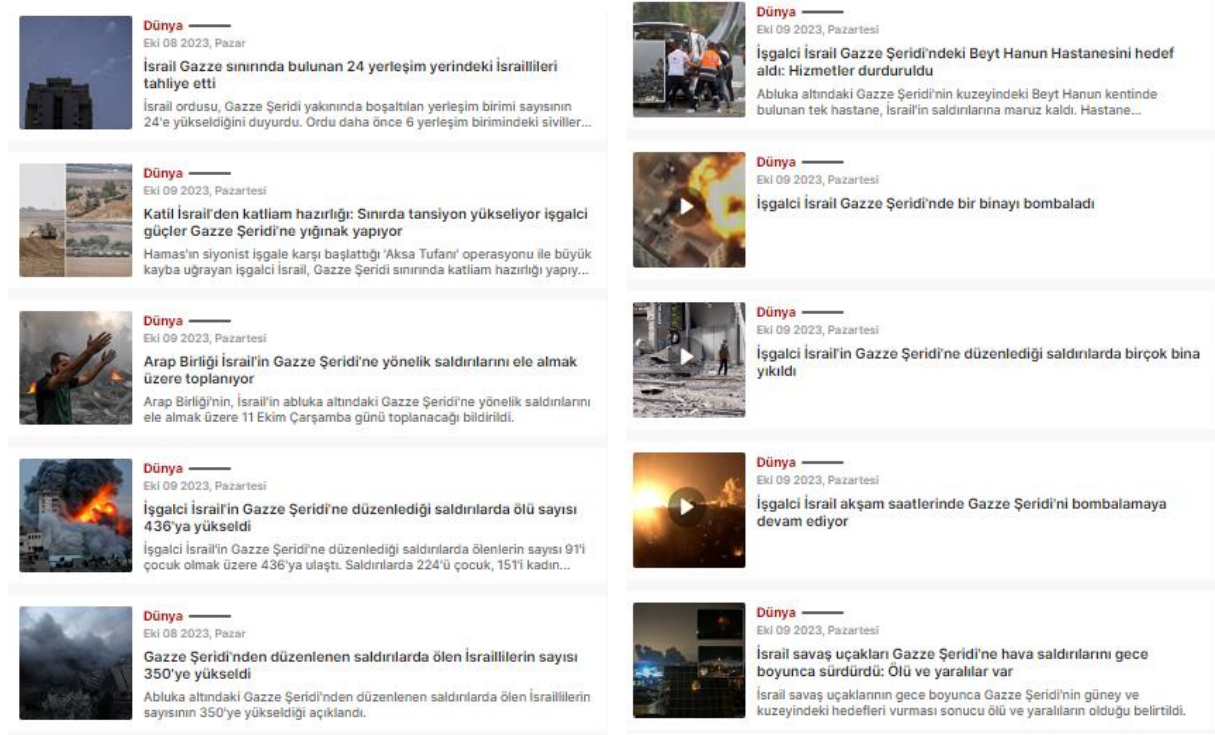
Gazze'deki Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, işgalci İsrail'in saldırılarında 78'i çocuk 413 kişi öldüğü, 2 bin 300 kişinin yaralandığı aktarıldı.

Muhammet Emre Kımırcı — 21:29 - 8/10/2023 Pazar | Güncelleme: 22:17 - 8/10/2023 Pazar — Kaynaklar

Görsel 2. Yeni Şafak – 8 Ekim 2024

Değerlendirme: Sözcü Gazetesi çatışmanın çıktığı günün hemen ertesi sayısında bir gazete sayfasını İsrail-Filistin çatışmalarına ayırmıştır. Haber dilini objektif bir şekilde kullanarak

mesajını vermiştir. Yeni Şafak medyasının haberlerinde İsrail kelimesinden önce genellikle “işgalci” tabirini kullanması gözden kaçmamaktadır. Çatışmalardan sonraki ilk iki gün 8-9 Ekim tarihlerinde 129 adet haber girmiştir. Sıcak çatışmayı yakından takip edip an be an bildiren bir tutum takınmıştır. Haberlerde ön planda ölü ve yaralı sayıları bildirilmiştir. Hem İsraili hem de Gazzeli sivillerin öldüğü söylenir.

Görsel 3. Yeni Şafak 8-9 Ekim 2023

Görsel 4. Sözcü Gazetesi – 9 Ekim 2023

Değerlendirme: İsrail-Filistin arasındaki çatışmanın devam ettiği, sivillerin hayatını kaybettiği vurgulanıyor. Savaşın iki tarafının da mağduriyeti belirtiliyor.

İsrail savaş uçakları Gazze Şeridi'ne hava saldırılarını gece boyunca sürdürdü: Ölü ve yaralılar var

İsrail savaş uçaklarının gece boyunca Gazze Şeridi'nin güney ve kuzeyindeki hedefleri vurması sonucu ölü ve yaralıların olduğu belirtildi.

08:10 - 9/10/2023 Pazartesi — AA

Filistin Sağlık Bakanlığı: 493 sivil hayatını kaybetti 2 bin 751 sivil yaralandı

Filistin Sağlık Bakanlığı, İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik düzenlediği saldırılarda hayatını kaybedenlerin sayısının 493'e, yaralı sayısının ise 2 bin 751'e yükseldiğini duyurdu.

10:57 - 9/10/2023 Pazartesi | Güncelleme: 11:10 - 9/10/2023 Pazartesi — DHA

Gazze'den düzenlenen saldırılarda ölen İsraililerin sayısı 900'e ulaştı

Abluka altındaki Gazze Şeridi'nden Hamas'ın silahlı kanadı el-Kassam Tugayları ve direnişçiler tarafından düzenlenen saldırılarda ölen İsraililerin sayısının 900'ü geçtiği açıklandı.

20:36 - 9/10/2023 Pazartesi | Güncelleme: 20:37 - 9/10/2023 Pazartesi — AA

Görsel 5. Yeni Şafak- 9 Ekim 2023

Değerlendirme: Sözcü Gazetesi çatışmalar sonucunda İsrail ve Gazze'den birçok insanın öldüğünü bildirirken aynı şekilde Yeni Şafak'ta da ölen sivillerin sayısı bildirilmiştir.

Görsel 6. Sözcü Gazetesi- 10 Ekim 2023

İsrail-Filistin çatışmasının 4. gününden geriye kalanlar: Enkaz acı gözyaşı...

İsrail-Filistin çatışması 7 Ekim'den bu yana sürüyor. Saldırlarda İsrail'de hayatını kaybedenlerin sayısı 900'ü aştı. Gazze'de 260'ı çocuk, 200'ü kadın 900 Filistinlinin hayatını kaybettiği açıklandı. Bu sırada İsrail, Gazze'deki 2 mülteci kampını hedef aldı. Bölge adeta enkaz yığına döndü... Binalar yıkıldı, Filistinliler enkaz altında kalanları kurtarmak için seferber oldu. 4 günden geriye ise bu fotoğraflar kaldı: Tüm ailesini kaybedenler, enkazdan kurtarılanlar, gözyaşı dökenler...

İsrail'in Gazze'ye düzenlediği hava saldırısında çok sayıda kişi hayatını kaybetti.

Görsel 7. Yeni Şafak-10 Ekim 2023

Değerlendirme: İlk haberlerde bombalama ve enkaz görüntüleri verilirken ilerleyen günlerinde çocukların görüntüleri paylaşılarak ölü ve yaralı sayıları verilmiştir. Çocuk ölümleri haberlerin manşetine taşınmıştır.

Görsel 8. Sözcü Gazetesi- 11 Ekim 2023

İşgalci İsrail vahşete doymuyor: Gazze'de can kaybı bin 55'e çıktı

İsrail'in abluka altındaki Gazze Şeridi'ne düzenlediği saldırılarda can kaybı bin 55'e yükseldi. Gazze Şeridi'ndeki Filistin Sağlık Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, saldırılarda vurulanların yüzde 60'ının kadın ve çocuk olduğu bildirildi.

13:39 - 11/10/2023 Çarşamba | Güncelleme: 13:46 - 11/10/2023 Çarşamba — AA

Görsel 9. Yeni Şafak- 11 Ekim 2023

Değerlendirme: Sözcü Gazetesi'nde Hamas'ın İsrail'i roketle vurduğu ve 1000 kişiyi aşan ölü sayılarına ulaşıldığı belirtilirken İsrail'in de Gazze'yi bombaladığı bildirilir. Bütün çatışmalarda çocukların üzerinden haber metninin işlendiği gözden kaçmamaktadır. Savaşın iki tarafının da sorumlu olduğu tabir edilir. Yeni Şafak haber metninde ise İsrail'e dair "işgalci" nitelemesi devam ederken saldırıların faili olarak İsrail suçlanmaktadır. İlerleyen tarihlerdeki haberlerde politik ve siyasi söylemler haber metnlerine dahil Sözcü Gazetesi ölen insanların haberini aynı sıklıkla vermemiştir. Yeni Şafak haber sayfası ise gün içerisinde ondan fazla çatışmaya dair haber bildirerek Gazze yanlısı tutumunu devam ettirmiştir.

Görsel 10. Sözcü Gazetesi- 13 Ekim 2023

Görsel 11. Yeni Şafak- 13 Ekim 2023

Değerlendirme: Sözcü Gazetesi Haber.1 ve Haber.4, Haber.6 ve Haber.8'de nesnel ve genel bir haber dili kullanmış, çatışmalar karşılıklı bir şekilde ilerlerken hem İsraili hem de Filistinli sivillerin ve çocukların öldüğünden bahsedilmiş, özellikle Haber.10'da çatışmaların seyrinin değişmesiyle birlikte Filistin, Gazze odaklı haber vermeye başlamıştır. Aslında Yeni Şafak bu odağı ilk haberinden itibaren yapmıştır.

Görsel 12. Sözcü Gazetesi- 14 Ekim 2023

İşgalci İsrail'in Gazze'ye saldırıları 8'inci gününde: Yeniden mühlet verdi

İsrail'in Gazze'ye saldırıları 8'inci gününde de devam etti. Gazze'deki Filistinlilere evlerini terk etmeleri için 24 saat süre veren İsrail, dün gece kara baskınlarına başladı. İşgal altındaki Batı Şeria'da çatışmaların devam ettiği öğrenilirken, İsrail yaptığı son dakika açıklamasında sivililerin geçişine saat 16:00'a kadar izin verileceğini, 6 saat boyunca izin verilen yollara saldırı olmayacağını duyurdu. Hamas'ın üst düzey bir komutanının öldüğü duyuruldu. İşte tüm yaşananlar dakika dakika haberimizde...

İşgalci İsrail'in Gazze'ye yönelik devam eden saldırıları nedeniyle evlerini terk eden çok sayıda aile, Şifa Hastanesi'ne sığındı.

Görsel 13. Yeni Şafak-14 Ekim 2023

Değerlendirme: Saldırıların sonucunda bebek ve çocuk ölümlerine dair fotoğraflar ön planda tutulurken, yere dizilmiş cesetler ölüm gerçeğini gözler önüne sermektedir. Sıkça benzer başlıklarla vurgulanarak odaktan düşen Gazze haberleri merceğini çocuk ölümleri ve ceset fotoğraflarına çevirerek kendini tazelemektedir.

Görsel 14. Sözcü Gazetesi-19 Ekim 2023

Dünya 13 gündür sessiz: Bebek katili İsrail Gazze'yi yok etmeye çalışıyor

İsrail ordusu, 7 Ekim'de başlayan savaşın 13. gününde Gazze Şeridi'ne yönelik saldırılarını devam ettiriyor. Gazze'nin Nasirat Mülteci Kampı'na düzenlenen saldırılarda aralarında çocukların da bulunduğu yaralıları, Aksa Şehitleri Hastanesi'ne kaldırdı. Sivilleri hedef alan işgalci kuvvetler yine bir hastaneyi hedef aldı. İsrail bombalarla, Han Yunus Hastanesi yakınına vurdu. Dumanlar yükselen bölgedeki yaralıları ambulanslarla hastaneye sevk ediliyor. İşte dakika dakika yaşananlar...

Zeynep Karçığa — 14:30 - 19/10/2023 Perşembe | Güncelleme: 07:53 - 20/10/2023 Cuma — Yeni Şafak

Gazze'de hastaneler acı ve gözyasıyla dolu.

Görsel 15. Yeni Şafak-19 Ekim 2023

Değerlendirme: Sözcü haberini sürmanşet olarak vermiştir. Yapılan haberlere göre üstü kapalı cenazeler yerde yatarken aralarında bebeklerin de olduğu görsel çarpıcıdır, artık haber odaklarında cenazeler ve yaralı çocuk görüntüleri yer alır.

Görsel 16. Sözcü Gazetesi- 24 Ekim

Gözünü kan bürümüş İsrail ordusu Gazze'de bir günde 400 yeri yerle bir etti: Yüzlerce ölü var

Sivil katliamının durdurulması yönünde dünyadan yükselen çağrılara rağmen gözlerini kan bürümüş İsrail güçleri ayırım yapmadan Gazze'yi bombalamaya devam ediyor. İsrail ordusu son bir gün içerisinde abluka altındaki Gazze Şeridi'nde 400 yeri vurduğunu duyururken, yapılan saldırılar sonrası bir gecede 120 Filistinli hayatını kaybetti.

Gazze'de İsrail saldırıları sonucu bir gecede 110 Filistinli hayatını kaybetti

Görsel 17.Yeni Şafak- 24 Ekim 2023

Değerlendirme: Saldırıları kitlesel ölümlere, katliam boyutuna ulaşmış durumda ve ölü sayıları İsraili sivillerden ziyade Gazzeli çocuklar üzerinden verilmektedir.

Görsel 18. Sözcü Gazetesi-1 Kasım 2023

Hastaneler ölüm kokuyor

İsrail'in Filistinlilere yönelik saldırılarının 'hayatla bağlantıyı tamamen kesmek' amacıyla yapıldığını belirten Gazze Sağlık Bakanlığı eski yetkilisi Dr. Enver Ataullah, hastanelerin bile artık ölüm koktuğunu söyledi.

Canberk Doğan — 04:00 - 1/11/2023 Çarşamba | Güncelleme: 02:30 - 1/11/2023 Çarşamba — Yeni Şafak

İsrail'in Gazze vahşetinde 27. gün: Cibaliye katliamında korkunç tablo! Sayı 1000'i buldu

İşgalci İsrail ordusunun Gazze'de katliamı tam 27. gündür aralıksız devam ediyor. Eli kanlı İsrail ordusu dün, Cibaliye Mülteci Kampı'nı 20 saat içinde ikinci kez bombaladı. Saldırısında ölü, yaralı ve kayıp sayısının 1000'e yükseldiği bildirildi. Öte yandan Filistin Sağlık Bakanlığı, İsrail'in Gazze'ye saldırılarında son 24 saatte ölenlerin sayısının 265 artarak 9 bin 61'e yükseldiğini bildirdi. Ölenlerin 3 bin 760'ı çocuk, 2 bin 326'sının ise kadın olduğu açıklandı. İsrail basını ise Gazze'den düzenlenen saldırılarda 315'i asker 1400'den fazla İsraillinin öldüğünü, 5 bin 132 kişinin yaralandığını duyurdu. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ise "Bu saldırıların savaş suçu teşkil edebilecek orantısız saldırılar olduğuna ilişkin ciddi endişelerimiz bulunmaktadır" dedi.

08:14 - 2/11/2023 Perşembe | Güncelleme: 08:53 - 3/11/2023 Cuma — AA

Görsel 19. Yeni Şafak 1-3 Kasım 2023

Değerlendirme: Cenaze fotoğrafları üzerinden manşet yapılmaya devam ediliyor.

Görsel 20. Sözcü Gazetesi- 4 Kasım 2023

Katiller katliama doymuyor: Binlerce çocuğu vahşice katleden İsrail tam 30 gündür ölüm saçıyor!

İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik havadan, denizden ve karadan düzenlediği insanlık dışı saldırılar 30'uncu gününde de devam ediyor. Gazze'deki Filistin Sağlık Bakanlığı; katil İsrail'in saldırılarda 3 bin 900'ü çocuk, 2 bin 509'u kadın olmak üzere 9 bin 500 Filistinli öldürüldüğünü, en az 24 bin kişinin de yaralandığını bildirirken Lübnan'daki Hizbullah güçlerinin de İsrail'in kuzeyinde yerleşimcilere ait bir evde toplanan İsrail askerlerini vurduğu öğrenildi. Hamas, yaptığı açıklamada ABD ve saldırganlığı himaye eden ülkelere 'Halklarının, Gazze'deki 'soykırım savaşının sona ermesi yönündeki çağrılarına' kulak vermeleri gerektiğini vurguladı. Son olarak Gazze'nin batısındaki Şati Mülteci Kampı'na düzenlenen saldırılar sonucu alev ve dumanlar yükseldi... İşte dakika dakika bölgede yaşananlar...

Seda Ekinci — 08:39 - 5/11/2023 Pazar | Güncelleme: 06:59 - 6/11/2023 Pazartesi — Yeni Şafak

Katil İsrail katliama doymuyor

Görsel 21. Yeni Şafak- 5 Kasım 2023

Değerlendirme: Sözcü Gazetesi olaylara ilişkin her gün haber yapmamasına rağmen Yeni Şafak her gün en az 50 adet haber yapmıştır. Sözcü Gazetesi haberinde ölü, yaralı ve yıkılan bina sayılarını verirken Yeni Şafak'ta "katliam", "vahşet", "katil", "işgalci" gibi tabirlerine yer verilmiştir.

İsrail'in vurduğu Gazze'nin en büyük sağlık kuruluşu Şifa Hastanesi devre dışı kaldı. Binada elektrik ve su 4 gündür kesik. Yoğun bakımdaki bebekler çalışmayan küvözlerden çıkarıldı. 6'sı bebek, en az 32 kişi hayatını kaybetti

Görsel 22. Sözcü Gazetesi- 14 Kasım 2023

Gazze'den korkunç haberler geliyor: Toplu mezarlar kazılmaya başladı

Terör devleti İsrail'in yoğun bombardıman altında tuttuğu Gazze'deki Şifa Hastanesi müdürü, 7 bebek ile 29 yoğun bakım hastası dahil 179 kişinin cenazesinin hastane kompleksindeki 'toplu mezara' gömüldüğünü söyledi.

15:58 - 14/11/2023 Salı — Diğer

Görsel 23. Yeni Şafak- 14 Kasım 2023

Değerlendirme: Haberlerin genel söylemi ölüm üzerinden devam ederken haberlerin görsel malzemesi ceset fotoğraflarına mezarlık görüntüleri de eklenmeye başlamıştır.

Cenazelerin teslim edilmesinin ateşkes anlaşmasının bir parçası olup olmadığı netleşmedi.

111 Filistinlinin cenazesi toplu mezara defnedildi

İSRAİL ordusu, Gazze Şeridi'nin kuzey bölgelerinde ve Gazze kentinde öldürdüğü Filistinlilerden 111'inin cenazesini önceki akşam Filistin tarafına teslim etti. Gazze'nin güneyindeki Han Yunus'a taşınan cenazeler dün burada toplu mezara defnedildi. Naaşların

Gazze Şeridi'nin kuzeyini güneyden ayıran, İsrail güçlerinin konuşlandığı Gazze Vadisi yakınında bir noktada teslim edildiği belirtildi. 7 Ekim'den bu yana İsrail saldırılarında Gazze Şeridi'nde 5 bin 840'ı çocuk ve 3 bin 920'si kadın olmak üzere 14 bin 128 kişi öldürüldü.

Görsel 24. Sözcü Gazetesi-23 Kasım 2023

Ateşkes yerine katliam

İsrail, Gazze'de ateşkes anlaşmasına uymadı. Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Tzachi Hanegbi, ateşkesin cuma gününden (bugün) önce olmayacağını duyurdu. Dünya 4 günlük geçici ateşkes beklerken İsrail dün 300 hedefi bombaladığını açıkladı.

04:00 - 24/11/2023 Cuma | Güncelleme: 01:23 - 24/11/2023 Cuma — Yeni Şafak

İsrail saldırılarında yaralanan Filistinli çocuklar, Han Yunus'taki Nasir Hastanesi'nde tedavi altına

Görsel 25. Yeni Şafak- 23 Kasım 2023

Değerlendirme: Sözcü Gazetesi çatışmaların ilk günlerinde Gazze'ye ait haberlere ana manşetinde yer verirken ilerleyen günlerde Dünya sayfasında yer veriyor. Katliam haberleri çocuklar üzerinden resmediliyor.

Görsel 26. Sözcü Gazetesi-2 Aralık 2023

Katil İsrail ölüm saçıyor! Gazze Sağlık Bakanlığı duyurdu: Bugünkü saldırılarda 109 kişi hayatını kaybetti yüzlerce yaralı var

Katil İsrail ölüm saçmaya devam ediyor. Gazze'deki Sağlık Bakanlığı, İsrail'in bugünkü saldırılarında hayatını kaybedenlerin sayısının 109'a yükseldiğini, yüzlerce kişinin de yaralandığını açıkladı. İşgalci İsrail ordusunun Gazze'ye yönelik saldırıları devam ediyor.

16:50 - 1/12/2023 Cuma | Güncelleme: 17:09 - 1/12/2023 Cuma — AA

İşgalci İsrail ordusu Gazze Şeridi'ndeki evlerin yüzde 60'ından fazlasını yerle bir etti: Enkaz altında binlerce ölü var

Gazze'deki hükümet, İsrail'in Gazze Şeridi'ndeki evlerin yüzde 60'ından fazlasını yıktığını bildirdi. Enkaz altında hala binlerce ölü olduğu, teçhizat ve yakıt sağlanamaması nedeniyle sivil savunma ekiplerinin cenazeleri çıkaramadığı belirtildi. Gazze Şeridi'ne günlük insani yardım taşıyan 1000 tır ve 1 milyon litre yakıtın girmesi gerektiği kaydedildi.

09:25 - 1/12/2023 Cuma | Güncelleme: 10:06 - 1/12/2023 Cuma — AA

Bebek katili İsrail Şucaiyye'yi bombaladı: Enkaz altından 300 ölü ve yaralı çıkarıldı

İsrail uçaklarının, Gazze kentinin doğusundaki Eş-Şucaiyye Mahallesi'ne düzenlediği hava saldırısında en az 300 kişinin enkaz altından ölü ve yaralı olarak çıkarıldığı belirtildi.

19:15 - 2/12/2023 Cumartesi | Güncelleme: 09:47 - 3/12/2023 Pazar — AA

Görsel 27. Yeni Şafak 1-2 Aralık 2023

Değerlendirme: Haber metinlerinde kullanılan dil ve üslupta genellikle birliktelik görülür. Haber başlıkları olayın büyüklüğünü sıfatlar kullanarak dikkat çekici hale getirmek ister. Yeni Şafak'ın ifadelerinde İsrail devletine yönelik "katil", "işgalci", "terör devleti", "vahşi", "bebek katili" gibi ifadelere sıklıkla yer verilir. "Katliam", "korkunç haber", "vahşet" gibi subjektif ifadeler de yer alır.

SONUÇ

Ölüm toplumsal yaşamda geleneksel dönemde çoğunlukla sıcak tutulan bir kavram olmuştur fakat modern dönem ölümü unutturmak üzerine kuruludur. İncelenen haberler kapsamında görüldüğü gibi modern dönemde ölüm istatistiklerden ibarettir. Haberlerin vurgulanma biçimi ölüm sayılarıyla sağlanmıştır. Ölüm sayısı yükseldikçe dikkat çeker hale gelir. Böylece istatistiksel veriler duyguyu nötrler ve empatiden uzaklaştırır. Ölüm sayılarının yükselmesine karşın ardı ardına verilen haberler toplumda sıradanlaşmış ve ölümün soğukluğu okuyucunun hissizliğinde kendini bulmuştur. Her gün yüzlerce insanın ölüm haberi gündelik bir olay haline gelerek sıradanlaşmıştır. Dünyanın istatistiklerle ifade edilmesi toplumsal olguların her şeyin ölçümlenebileceği anlamına gelmez. Niceliksel verilerin toplumsal olguların çözümlenmesinde ve ona dair sorunların çözülmesinde kullanılması pragmatik bir durum sağlasa da meselenin bütün boyutlarıyla anlaşıldığı sonucunu doğurmaz. Çünkü sayısallaştırmanın sonucunda ölüm geleneksel dönemde daha sıcak, hissedilebilir ve evcil bir olgu olarak anlaşılırken şimdilerde daha soğuk bir toplumsal olgu haline geldiği söylenebilir. Yayın organlarında yapılan Filistin'e dair haberler ölümü bir rakamsallaştırmadan ibarettir. Okuyucunun her gün karşısına çıkan ölüm haberleri sıradanlaşarak duygusal boyutundan kopabilmektedir. Saldırının ve ölen insanlığın durumunu niteleyebilmek için sıfatlar aracılığıyla haber metinleri dikkat çekici hale getirilerek kurgulanır. Haber metinlerinin yalın halde değil görüntülerle desteklendiği ve görüntü odaklı haberciliğin yapıldığı fark edilmiştir. Haberlerin odağında bebekler, kadınlar, yaralı insanlar ve cenaze fotoğrafları vardır. Bu görüntüler inandırıcılığı güçlendirmek ve tıklama oranını yükseltmek için kullanılmıştır. Ölüm sosyolojisi bağlamında savaşta çocukların ölümünün dikkat çekiciliği üzerinden tiraj yapılarak etki gücünü artırmak istenmektedir.

Gazze haberlerinin iletilmesinde iki yayın organının haberlerinde büyük ölçüde benzerlik olduğu gibi farklılıklar da mevcuttur. Yeni Şafak haber sayfası gün içerisinde 50' den fazla çatışmaya dair haber bildirmiş, konuyu ölümler ön planda olmak koşuluyla sosyal, siyasi, coğrafi, ekonomi, eğitim gibi farklı yönlerinden de incelemiştir. Sözcü Gazetesi ise Gazze'yi her gün haber yapmamış ve ölen insanların haberini aynı sıklıkla vermemiştir, aynı zamanda İsrail-Filistin arasındaki olaylara dair politik ve siyasi haberlere de yer vermiştir. Yeni Şafak'ta "katliam", "vahşet", "katil", "işgalci" gibi tabirler genellikle haber başlığında kullanılmıştır. Yeni Şafak'ın bu konuda daha duygusal haberler yaparak Filistin tarafı davrandığı görülmüştür. İlerleyen zamanda iki haber kanalı da birbirine yakın bir dil kullanmaya başlamıştır. Sözcü Gazetesi'nin başlangıçtaki objektifliğini bir tarafa bırakarak tıpkı Yeni Şafak gibi Filistin tarafı haber dilini kullanmaya başladığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aries, Philippe. "The Reversal of Death: Changes in Attitudes Toward Death in Western Societies". *American Quarterly* 26/5 (1974), 536-560.
- Bourdieu, Pierre. *Homo Academicus*. ed. Şeyda Sevde Tunçbilek. çev. Nazlı Ökten vd. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Bucuka, Yunus. "Evde Ölmek Güzeldir: 'Evcilleştirilmiş Ölüm' ve Ölüm Eğitimi Pratiği Olarak Ölüm Döşeği". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 11/3 (2022), 1671-1689.
- Burcu, Esra- Akalın, Emel. "Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar". *Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi* 8 (2008), 29-54.
- Çakır, Mukadder. *Görsel Kültür ve Küresel Kitle Kültürü*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 1. Basım, 2014.
- Erbuğ, Ece. "Ölüm Sosyolojisi: Geleneksel ve Modern Toplumda Ölümün Toplumsal Anlamları". *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 8 (2021), 46-61.
- Erkman, Fatma. *Göstergebilime Giriş*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1. Basım, 1987.
- Faunce, William A.- Fulton, Robert L. "The Sociology of Death: A Neglected Area of Research". *Social Forces* 36/3 (1958), 205-209.
- Gorer, Geoffrey. *Death, Grief, and Mourning in Contemporary Britain*. London: Cresset Press, 1965.
- Kara, Zülküf. "Beden Sosyolojisinden Ölüm Sosyolojisine: İnterdisipliner Bir Yaklaşım". *Beden Sosyolojisi*. ed. Kadir Canatan. 23-43. İstanbul: Açılım Kitap, 2011.
- Karaduman, Murad- Akbulutgiller, Betül. "İnternet Gazeteciliği ve Haber Söylemi: Reina Saldırısı Haberlerinin Çözümlemesi". *Kayseri: Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (2018), 12-26.
- Kütükçüoğlu, Mehmet. "Ölüm Sosyolojisi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3/2 (2014), 472-476.
- Metin, Osman- Ünal, Şükriye. "İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/2 (2022), 273-294.
- Sağır, Adem. "Modern Dünya ve Ölüm: Batılının Ölüm Karşısında Tavrıları". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2013), 213-221.
- Sağır, Adem - Canayaz, Mert. "Bir Ölüm Sosyolojisi Çalışması: Sosyal Medyada Ölüme Yüklenen Anlamlar". *Kesit Akademi Dergisi* 8/31 (2022), 319-349.
- Walter, Tony. "The Sociology of Death". *Sociology Compass* 2/1 (2008), 317-336.
- Zafer, Cem. "Ölüm Olgusu ve Ölümün Sosyolojik Etkileri". *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/15 (2019), 64-82.

Kılıçoğlu, Safa vd. "Ölüm". *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*. 332-338. İstanbul: Sabah Yayınları, 1969.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Erişim 15 Nisan 2024. <https://sozluk.gov.tr>.

Haberlerin Alındığı İnternet Kaynakları

Sözcü Gazetesi. Erişim 31 Mart 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-104-08>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 31 Mart 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-10-09>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 31 Mart 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-10-10>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 31 Mart 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-10-11>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 31 Mart 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-10-13>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 1 Nisan 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-10-14>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 1 Nisan 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-10-19>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 1 Nisan 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-10-24>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 1 Nisan 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-11-01>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 1 Nisan 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-11-04>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 1 Nisan 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-11-14>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 1 Nisan 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-11-23>.

Sözcü Gazetesi. Erişim 1 Nisan 2024. <https://www.sozcu.com.tr/egazete?date=2023-12-02>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 3 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/isgalci-israilin-gazze-saldirilarinda-olenlerin-sayisi-256ya-yukseldi-4566029>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 3 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/isgalci-israilin-saldirilarinda-78i-cocuk-413-kisi-oldu-2-bin-300-kisi-yaralandi-4566139>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 3 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/israil-savas-ucaklari-gazze-seridine-hava-saldirilarini-gece-boyunca-surdurdu-olu-ve-yaralilar-var-4566205>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 3 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/gazzedenden-uzenlenen-saldirilarda-olen-israillilerin-sayisi-900e-ulasti-4566426>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 3 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/israil-filistin-catismasinin-4-gununden-geriye-kalanlar-enkaz-aci-gozyasi-4566506>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 3 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/isgalci-israil-vahsete-doymuyor-gazgede-can-kaybi-bin-55e-cikti-4566889>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/israilin-gazze-seridine-saldirilarinda-can-kaybi-bin-799a-yukseldi-4567406>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/isgalci-israilin-gazze-saldirilari-8inci-gununde-yeniden-muhlet-verdi-4567541>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/dunya-13-gundur-sessiz-bebek-katili-israil-gazze-yok-etmeye-calisiyor-4568712>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/gozunu-kan-burumus-israil-ordusu-gazgede-bir-gunde-400-yeri-yerle-bir-etti-yuzlerce-olu-var-4569799>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/hastaneler-olum-kokuyor-4571593>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/israilin-gazze-vahsetinde-27-gun-cibaliye-katliaminda-korkunc-tablo-sayi-1000i-buldu-4571839>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/katiller-katliama-doymuyor-binlerce-cocugu-vahsice-katleden-israil-tam-30-gundur-olum-saciyor-4572454>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/gazzeden-korkunc-haberler-geliyor-toplu-mezarlar-kazilmaya-basladi-4574676>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/ateskes-yerine-katliam-4576857>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/katil-israil-olum-saciyor-gazze-saglik-bakanligi-duyurdu-bugunku-saldirilarda-109-kisi-hayatini-kaybetti-yuzlerce-yarali-var-4578632>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/bebek-katili-israil-sucaiyyeyi-bombaladi-enkaz-altindan-300-olu-ve-yarali-cikarildi-4578826>.

Yeni Şafak Haber. Erişim 4 Nisan 2024. <https://www.yenisafak.com/dunya/isgalci-israil-ordusu-gazze-seridindeki-evlerin-yuzde-60indan-fazlasini-yerle-bir-etti-enkaz-altinda-binlerce-olu-var-4578503>.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Araştırmacıların her birinin mevcut araştırmaya katkısı şu şekildedir;

Yazar 1: Araştırmanın tasarlanması, veri analizi, raporlaştırma.

Yazar 2: Yöntemin belirlenmesi, danışmanlık, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Imam Nasai's Fiqh Views on Wedding, Shopping and Jewelry*

İrem Nur KÖSE ¹, Murat POLAT ^{2**}

¹ Ministry of Education, Tokat, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8659-6308

² Faculty of Theology, Amasya University, Amasya, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1983-5588

ABSTRACT

Books called Sunan are works that deal with the words and deeds and statements of the Prophet in terms of their content. Although many Sunan-type works have been written, which are considered among the most important sources of the Islamic Religion, the four Sunan found in Six Books have gained more recognition and importance than the others. The work called al-Sunan written by Nasai is one of these four Sunan books. In his work, Imam Nasai not only narrated hadiths; but also expressed his fiqh thoughts on some issues. This study includes Imam Nasai's fiqh thoughts on issues related to marriage, shopping and jewelry, and the comparison of these thoughts with other sects, in the context of his work called al-Sunan based on the order of chapters in the work. As a result, Imam Nasai lived in the third century of Hijri, was one of the leading scholars of his time, kept his distance from the state authorities, served as judge in the cities of Egypt and Hims, did not hesitate to express the truths and facts he knew, and used his work called al-Sunan as a reliable source. It has been observed by some scholars that it is a third source in the science of hadith after the Sahih of Bukhari and Muslim. Imam Nasai had a say in the science of fiqh as well as the science of hadith; It has been determined by this study that he generally has the same thoughts as most scholars regarding marriage, shopping and jewelry; but he has original and different views on some issues.

Keywords: Fiqh, Nasai, marriage, shopping, jewelry

Type: Research

Article History

Received: 13.05.2024

Accepted: 21.06.2024

Published: 28.09.2024

**Corresponding Author:

m.polat05@hotmail.com

* This article was produced from the master thesis entitled "Some Jurisprudential Views in the Context of Imam Nasai's Work Named al-Sunan".

İmam Nesâî'nin Nikâh, Alışveriş ve Ziynetle İlgili Fıkî Görüşleri*

İrem Nur KÖSE ¹, Murat POLAT ^{2**}

¹ Millî Eğitim Bakanlığı, Tokat, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8659-6308

² İlahiyat Fakültesi, Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1983-5588

ÖZET

Sünen adlı kitaplar muhtevası itibarıyla Hz. Peygamber'in kavî, fiil ve takrirlerini ele alan eserlerdir. İslam Dininin en önemli kaynakları arasında sayılan pek çok sünen türü eser yazılmış olsa da Kütüb-i Sitte içinde bulunan dört sünen diğerlerine nazaran daha fazla tanınmış ve önem kazanmıştır. Nesâî'nin kaleme almış olduğu es-Sünen adlı eser de bu dört sünen kitabından birisidir. İmam Nesâî ismi geçen eserinde sadece hadis rivayetinde bulunmamış, aynı zamanda bazı meseleler hakkında fıkî düşüncelerini beyan etmiştir. Bu çalışma İmam Nesâî'nin es-Sünen adlı eseri bağlamında eserdeki bab sıralaması esas alınarak nikâh, alışveriş ve ziynete dair meselelerle ilgili ileri sürdüğü fıkî düşüncelerini ve bu düşüncelerin diğer mezheplerle mukayesesini ihtiva etmektedir. Sonuçta İmam Nesâî'nin hicri üçüncü asırda yaşadığı, yaşadığı dönemin önde gelen âlimlerinden birisi olduğu ve devlet ricaline karşı oldukça mesafeli durduğu görülmüştür. Mısır ve Hıms şehirlerinde kadılık vazifesi yaptığı, bildiği doğruları ve gerçekleri dile getirmekten çekinmediği ve muteber kaynak olarak es-Sünen adlı eserinin bazı âlimlerce hadis ilminde Buhârî ve Müslim'in Sahih'inden sonra gelen üçüncü bir kaynak olduğu müşahede edilmiştir. İmam Nesâî'nin hadis ilminin yanı sıra fıkî ilminde de söz sahibi olduğu; nikâh, alışveriş ve ziynet hususunda genelde cumhur ulemayla aynı düşünceleri taşıdığı, ancak bazı hususlarda orijinal ve farklı görüşlerinin bulunduğu bu çalışmayla tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fıkî, Nesâî, nikâh, alışveriş, ziynet

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi

Gönderim: 13.05.2024

Kabul: 21.06.2024

Yayınlanma: 28.09.2024

**Sorumlu Yazar:

m.polat05@hotmail.com

GİRİŞ

Hız. Peygamber'in (sav) hayatı ve kişiliği yaşadığı dönemden günümüze kadar insanlık tarafından hep ilgi odağı olmuştur. Bu ilgi, Hız. Peygamber hayattayken sahâbe tarafından onun yaptıklarının ve söylediklerinin en ince ayrıntısına kadar hafızalara kaydedilmesine ve nesilden nesile aktarılmasına zemin hazırlamıştır. Hız. Peygamber'in ahirete irtihalinden sonra da kendisinden nakledilen bu bilgi ve hükümlerin kaybolmaması ve sahih şekilde gelecek nesile aktarılması için yazıya dökülme ihtiyacı hissedilmiştir. İşte yazıya dökülen hadislerin bir araya getirildiği kitap türlerinden birisi de sünen adlı eserlerdir. Sünen adlı eserlerde sadece hadis rivayetleri değil, bunun yanında fikhî çıkarımlar ve düşünceler de mevcuttur. İmam Nesâî'nin kaleme aldığı *es-Sünen* adlı eserde de bu gibi bilgilerin bulunması İmam Nesâî'nin fikhî yönünün araştırılması fikrini doğurmuştur. O halde böylesine önemli fikhî görüşleri barındıran söz konusu eserin fikhî açıdan irdelenmesi ve İmam Nesâî'nin fikhî veçhesinin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir.

Yapılan alan taramasında Arap dünyasında İmam Nesâî'nin fikhî yönünü ele alan birkaç çalışmaya ulaşılmıştır. Abdülaziz b. Abdullah el-Veşmî'ye ait *Fikhu'l-İmam en-Nesâî* adlı Yüksek Lisans çalışması,¹ Ali b. Fahd b. Abdullah er-Reşûdî'ye ait *Fikhu'l-İmam en-Nesâî* adlı Yüksek Lisans çalışması,² Ahmed b. Salih b. Ahmed el-Asker'e ait "*Fikhu'l-İmam en-Nesâî* adlı Yüksek Lisans çalışması³ ve Hîzumh Şâkir Reşîd'e ait *Fikhu'l-İmam en-Nesâî* adlı makale⁴ İmam Nesâî'nin fikhîliği üzerine yapılan araştırmalardır. Söz konusu çalışmalar İmam Nesâî'nin *es-Sünenü's-suğrâ* adlı eserindeki bazı fikhî düşüncelerini farklı başlıklar çerçevesinde serdetmişlerdir. Türk dünyasında ise tespit edebildiğimiz kadarıyla İmam Nesâî'nin fikhî yönünü ele alan bir çalışma söz konusu değildir. Yapılan bu çalışmayla İmam Nesâî'nin isminin ve fikhî veçhesinin Türk İslam dünyasında da yankılanması ve farklı açılardan fikhî görüşlerinin irdelenmesi amaçlanmıştır.

İMAM NESÂÎ'NİN HAYATI

Âlimin asıl ismi, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali⁵ b. Sinan b. Dinâr el-Horasanî en-Nesâî'dir.⁶ İmam Nesâî, hicrî 215 senesinde Horasan'ın Nesâ adlı şehrinde dünyaya gelmiştir.⁷ Doğduğu şehre nispetle de kendisine Nesâî denilmiştir.⁸ Nesâî küçük yaşlarda Kur'an'ı hıfz etmiş, on beş yaşına geldiğinde meşhur hadis âlimi Kuteybe b. Saîd'den (ö. 240/855) on

¹ Abdülaziz b. Abdullah el-Veşmî, *Fikhu'l-İmâm en-Nesâî fi Sünenihi's-Suğrâ* (Riyad: Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmî, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

² Ali b. Fahd b. Abdullah er-Reşûdî, *Fikhu'l-İmâm en-Nesâî fi Sünenihi's-Suğrâ* (Riyad: Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmî, Yüksek Lisans Tezi, 2012).

³ Ahmed b. Salih b. Ahmed el-Asker, *Fikhu'l-İmâm en-Nesâî fi Sünenihi's-Suğrâ* (Riyad: Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmî, Yüksek Lisans Tezi, 2012).

⁴ Hîzumh Şâkir Reşîd, "Fikhu'l-İmâm en-Nesâî min hılâli Sünenih", *Mecelletü Külliyyeti'l-Ulûmü'l-İslâmiyye* 43/2 (Eylül 2015), 165.

⁵ M. Yaşar Kandemir, "Nesâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/563.

⁶ Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbuddîn Ömer b. Kesîr el-Kureşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beyrut: y.y., 1977), 11/123.

⁷ Kandemir, "Nesâî", 32/563.

⁸ Mustafa Ünver, "Nesâî, Tefsiri ve Tefsirdeki Metodu", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (Samsun, 1992), 193.

dört ay boyunca ders almıştır.⁹ Kendi memleketinde temel dinî bilgileri aldıktan sonra daha derin ilim tahsil etmek için başta Horasan, Mısır, Irak, Kûfe ve Hicaz olmak üzere pek çok şehre gitmiş ve buradaki âlimlerden ilim talep etmiştir. Bu ilim yolculuğunun sonunda eserlerini de telif edeceği Mısır'a yerleşen Nesâî'nin şöhretini duyan pek çok talebe, hadis başta olmak üzere ilim öğrenmek için onun yanına gelmiştir.¹⁰ Bu bilgilerden hareketle İmam Nesâî'nin hayatını ilme, eser yazmaya ve talebe yetiştirmeye adanmış açıkça söylenebilir.

İmam Nesâî'nin Dâvud orucu tuttuğu, sünnet ve nafile ibadetleri yerine getirmeye özen gösterdiği, sultanlara ve hükümdarlara karşı mesafeli durduğu nakledilmiştir.¹¹

İmam Nesâî, vefat etmeden bir yıl önce Mısır'dan ayrılarak Şam'a yerleşmiştir. Hicrî 303 yılında halkı aydınlatmak için Şam'da bir mescitte vaaz verdiği sırada Nesâî'ye, Muaviye b. Ebu Süfyan (öl. 60/680) taraftarları Muaviye'nin faziletleri ve iyilikleri hakkında soru sormuşlar, o da onlara Muaviye'nin yaptığı kötülüklerden ve sakladığı yanlışlardan bahsetmiştir.¹² Bu cevaptan hoşlanmayan Muaviye taraftarları, İmam Nesâî'yi darp ederek mescitten zorla dışarıya atmışlardır.¹³ Bu hadise neticesinde hastalanan İmam Nesâî, Filistin'in bir şehri olan Remle'ye gelmiş¹⁴ ve burada hayata gözlerini kapatmıştır. Vefat ettiği yer hususunda ulemâ arasında ihtilaf vardır. Kimi araştırmacılar az önce zikri geçen şehirde, kimileri ise onun Mekke'de vefat ettiğini ve mezarının Sefa ile Merve tepesi arasında olduğunu söylemektedirler.¹⁵ Bu itibarla İmam Nesâî'nin canı pahasına da olsa bildiği doğruları kimseden saklamadığı, cesur ve gözü pek bir kimse olduğu açıkça ifade edilebilir.

ESERLERİ

İmam Nesâî, ilim aşığı bir kimse olduğu için arkasında pek çok eser bırakmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: *es-Sünen* (el-Müctebâ), *Kitâbü't-tefsir* (Tefsîrü'n-Nesâî), *es-Sünenü'l-kübrâ*, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, *Ameli'l-yevm ve'l-leyl*, *Fezâilü's-sahâbe*, *Fezâilü'l-Kur'ân*, *Hasâisu Emiri'l-Müminîn Ali b. Ebî Tâlib*, *ed-Duaî ve'l-metrûkîn*, *Tabakât*, *Tesmiyetü'ş-şü'yûh*, *el-Künâ*, *Kitâbü'l-Cum'a* ve *Kitâbü't-tıbb li'n-nisâ*.¹⁶ Kaleme aldığı kitaplara bakıldığında İmam Nesâî'nin çok yönlü bir âlim olduğu ortaya çıkmaktadır.

SÜNEN ADLI ESERİN ÖZELLİKLERİ

İmam Nesâî'ye ait bu eser ulemâ arasında genelde *Sünen-i Nesâî* olarak anılmaktadır. Rivayetlere göre Nesâî, ilk olarak *es-Sünen'ül-kübrâ* ismiyle 82 kitap ve 11770 hadisten müteşekkil büyük bir hadis eseri yazmıştır.¹⁷ İmam Nesâî bu eseri dönemin hükümdarına

⁹ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabi, *Tezkiratu'l-huffâz* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2012), 2/241.

¹⁰ Kandemir, "Nesâî", 32/563-564.

¹¹ Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefayâtü'l-a'yân*, nşr. İhsan Abbâs (Beyrut: y.y., 1978), 77.

¹² Ünver, "Nesâî, Tefsiri ve Tefsirdeki Metodu", 199.

¹³ Kandemir, "Nesâî", 32/563-565.

¹⁴ Hallikân, *Vefayâtü'l-a'yân*, 77.

¹⁵ Kandemir, "Nesâî", 32/563-565; Ünver, "Nesâî, Tefsiri ve Tefsirdeki Metodu", 199.

¹⁶ Kandemir, "Nesâî", 32/564.

¹⁷ M. Yaşar Kandemir, "Sünen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/147.

sunmuş ve hükümdar Nesâî'ye: "Eserindeki hadislerin tümü sahih mi?" diye sorduğunda Nesâî'nin, hadislerin tamamının sahih olmadığı cevabı vermesi üzerine hükümdar, eserdeki sahih olan hadisleri farklı kitapta toplamasını kendisinden istemiştir. Hükümdarın bu isteği üzerine İmam Nesâî, sahih olan hadisleri toplayarak 51 (53) kitap, 2538 bab, 5758 (5761) hadisten oluşan bu kitabı yazmış ve ismini de *el-Müctebâ* koymuştur.¹⁸ Ancak kaleme aldığı bu eser *Sünen-i Nesâî* adıyla ün kazanmıştır.

Nesâî'nin bu kitabının Kütüb-i Sitte içindeki sıralaması ve konumu hakkında ulemâ arasında farklı fikirler vardır. *Sünen-i Nesâî*'de bulunan hadislerin tamamının sahih olması ve rivayet açısından ciddi anlamda cerh ve ta'dile tabi tutulmaması, pek çok âlimi bu eserin Kütüb-i Sitte'nin içerisinde bulunan Buhârî (öl. 256/870) ile Müslim'in (öl. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh* adlı eserlerinden sonra gelen üçüncü en güvenilir hadis kitabı saymalarını sağlamıştır. Hatta sünenler içerisinde en az zayıf hadis barındırdığından dolayı *el-Câmiu's-Sahîh* adlı eserlerle bile eşdeğer görülmüştür.¹⁹

İMAM NESÂÎ'NİN FIKHÎ GÖRÜŞLERİ

İmam Nesâî'nin fikhî görüşleri konunun sınırlandırılması adına genel olarak nikâh, alışveriş ve ziynet başlıkları altında değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

Nikâh

Nikâh kelimesinin lügatteki anlamı cinsî münasebet, bir şeyin birbirine eklenmesi vb. manalara gelmektedir.²⁰ Fikhî anlamı ise, izdivaç etmelerine hukuken bir engel bulunmayan erkekle kadını devamlı bir yaşam müşterekliği oluşturmak üzere bir araya getiren akittir. Bu akitle beraber aile müessesesi kurulmakta, erkek ile kadın arasında karşılıklı hak ve görevler belirlenerek meşrû şekilde birbirlerinden faydalanmaları câiz hale gelmektedir.²¹ İmam Nesâî'nin *es-Sünen* adlı eserinde nikâhla ilgili serdettiği hadisler ve konuyla ilgili görüşleri şunlardır:

Hız. Peygamber'in çok eşle evliliği

İslam, Hz. Peygamber dışında Müslümanlara en fazla dört kadınla evlenme izni vermiştir. Bu izin Kur'an'da: "Yetimlerin hakkını gözetememekten endişe ederseniz, hoşunuza giden kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Adaleti sağlayamamaktan endişe ederseniz tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan cariye ile kifayet edin; bu, adaletten ayrılmamanız için en doğru olanıdır."²² ayetiyle meşrûiyeti sabittir.

İmam Nesâî, Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e dörtten fazla kadınla evlenmesini helal kıldığını ve bu durumun ümmetin geri kalanına helal kılmadığını ifade etmiştir. İmam

¹⁸ Zehebî, *Tezkiratu'l-huffaz*, 2/241.

¹⁹ Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-muhaddisîn* (Beyrut: y.y., 1984), 411.

²⁰ Mahmud Abdurrahman Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-mustalahât ve'l-elfâzü'l-fikhiyye* (Kahire: Dâru'l-Fazilet, ts.), "Nikâh", 3/439; Abdurrahman Cezîrî, *Kitâbü'l-fikh alâ mezâhibi'l-erba* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 4/7; Fahrettin Atar, "Nikâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/112.

²¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve istilâhat-ı fikhîyye kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 2/5, Atar, "Nikâh", 33/112.

²² Kur'an-ı Kerim Meâlî. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), en-Nisâ 4/3.

Nesâî'nin kitabında zikrettiği; “O kadınlardan dilediğini erteler, dilediğini yanında tutarsın. Bıraktıklarından birini tekrar talep etmende senin için bir sakınca yoktur.”²³ âyeti onun bu görüşünü destekler niteliktedir. Kanaatimizce Hz. Peygamber’in çok eşle evliliğine cevaz verilmesi hem İslamiyet’in daha hızlı yayılması hem de eşler arasında sağlanacak adaletin nasıl olması gerektiğini insanlara örnek olarak göstermek içindir.

Bâkire bir kadınla evlilik

Bâkire kavramı İslâm aile hukukunda, özellikle Hanefî mezhebinde nikâh akdi yapılmış olsun veya olmasın başka erkekle cinsel birliktelik yaşamamış kadın için kullanılır.²⁴ Zina sonucu bekâreti bozulan kadın, Şâfiî (öl. 204/820) ve Ahmed b. Hanbel’e (öl. 241/855) göre bâkire addedilmemektedir. Diğer mezhep imamlarına göre, bir defa zina yapıp ispat unsurlarının eksikliği sebebiyle had cezası tatbik edilmeyen kadın da bâkire sayılmaktadır.²⁵

İmam Nesâî, dul bir kadınla evlilikten ziyade bâkire bir kadınla evliliği yeğlemiştir. Nitekim ilgili eserinde zikrettiği şu hadis bu fikri taşıdığını ispatlar mahiyettedir. Câbir der ki; Ben evlenince Resûlullah’ın yanına geldim. Bana: “Evlendin mi ey Câbir” dedi. Ben de: “Evet,” dedim. “Bâkire bir kadınla mı yoksa dul bir kadınla mı?” dedi. Ben de: “Dul bir kadınla” dedim. O da: “Keşke bâkire bir kadınla evlenseydin, beraber oynasırdınız.” buyurdu.²⁶ Cumhur ulemâ bâkire kadınla evlenilmesinin sünnet olduğu konusunda hemfikirdir. Kanaatimize göre de bâkire bir kadınla nikâh, kadın ile kocanın arasındaki insicamın oluşumunda önemlidir. Hz. Peygamber’in evlilik hayatına göz atıldığında Hz. Aişe’yle evliliği hariç diğeriyle dul oldukları halde evlenmiştir. Hz. Peygamber, Hz. Aişe ile yarışma, şakalaşma vb. aktiviteler gerçekleştirirken diğer eşleriyle bu tür aktiviteler gerçekleştirememiştir. Hal böyle olunca Hz. Aişe ile olan evliliği diğerlerine nazaran daha ahenkli ve güçlü bir hale gelmiştir.

Hür bir kadının âzatl bir köleyle evliliği

İslâmiyet’ten önce Araplar arasında kölelik yaygın bir şekilde görülmekteydi. Köleler hürlerden ayrılmış alt bir sosyal sınıf oluşturmaktaydı. Âzat edilmiş kölelerin topluma katılmaları ve uyum sağlamaları için çeşitli akrabalık veya dostluk sözleşmeleri yapılırdı. Bu sözleşmeler yardımlaşma, dayanışma ve himayeyi esas alırdı. Bu sözleşmelerden birisi de âzat etmekten doğan velâdır.²⁷ İslâm, bu tür sosyal sınıfların ortadan kalkmasına zemin hazırlamış, farklı soylar ve kabilelerden gelenlerin kaynaşıp anlaşabileceği inanç bağını öne alan bir toplum kurmayı amaçlamıştır. Bunun için de köleliğin oluşum kaynaklarını sınırlandırmış, köleliği kaldırmaya yönelik teşvikler getirmiş ve âzat edilenlerin topluma uyumunu sağlamak amacıyla da tedbirler almıştır.

²³ Ebû Abdırâhman Ahmed b. Şuayb b. Ali Nesâî, *es-Sünen*, nşr. Abdülfettah Ebû Gudde (Halep: Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986), “Nikâh”, 1 (No. 3199).

²⁴ Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-mustalahât*, “Bikr”, 1/394.

²⁵ Orhan Çeker, “Bikr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/151.

²⁶ Nesâî, “Nikah”, 6 (No. 3219).

²⁷ Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-mustalahât*, “Velâ”, 3/500; Şükrü Özen, “Velâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/11-15.

İmam Nesâî, evlilikte eşler arasında rızanın bulunmasına ehemmiyet vermiştir. Dolayısıyla hür bir kadınla âzatlı bir kölenin evlenebileceğini, üstünlüğün sadece takva ve dinde yetkin olmak olduğunu ilgili hadis çerçevesinde belirtmiştir.²⁸ Fukahâ, eşler arasındaki soydaki üstünlüğün dikkate alınıp alınmaması konusunda ihtilaf etmişlerdir. Mâlikîlere göre, eşler arasında soya bakmamak esastır. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler, eşler arasında kefâet unsuru olarak soyun önemli olmadığı, soya bağlı denkliğin kamunun bir öğretisi olduğu görüşündedirler.²⁹ Kanaatimizce toplumda sosyal sınıfların oluşması, toplumun birbirinden ayrılması demektir. Bu ayrılığı kaldırmanın yolu ise her insanın aynı statüde kabul edilmesidir. Muhakkak ki İmam Nesâî'nin de belirttiği gibi üstünlük yalnızca takva ve dinde yetkin olmak iledir. Bu sebeple hür bir kadınla âzatlı bir kölenin evlenebilmesi sosyal tabakaların eşitlenmesine katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Kısır kadınla evlilik

Evlilik hakkında sünnetin üzerinde durduğu hususlardan birisi de eş seçiminde sadece fizikî güzelliğe ve mala aldanılmamasıdır. İslâm'da kadınlarla dini/diyaneti sebebiyle evlenilmesi tavsiye edilmiştir. Aynı zamanda evlenilecek kadının bâkire ve kısır olmayan birisi olmasına da dikkat edilmesinin daha doğru ve güzel olduğu belirtilmiştir. Zira Hz. Peygamber, genç erkeklerin kısır ve yaşlı kadınlarla izdivacını uygun bulmamıştır. Doğurgan kadınlarla evlenilmesini tavsiye etmiştir.³⁰ İmam Nesâî de bu minvaldeki bir hadisi eserine alarak konuyu pekiştirmiş, kısır bir kadınla evlenmenin mekruh olduğu görüşünü benimsemiştir. Şöyle ki, bir kimse Hz. Peygamber'e gelerek şöyle dedi: "Ben hasep ve nesebi soylu bir kadına rastladım, fakat o kısırdır, çocuk doğuramıyor. Onunla izdivaç edebilir miyim?" diye sordu. Hz. Peygamber, onunla evlenmekten onu yasakladı. Adam ikinci defa gelip aynı şeyi sorunca Hz. Peygamber yine ondan o kadınla evlenmemesini istedi. Adam üçüncü defa gelince Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Size hem çocuk hem de sevgi verecek kadınlarla izdivaç edin. Zira ben kıyamet günü sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim."³¹ Dört mezhebin fakihleri de bu konuda aynı fikri taşımaktadırlar.³² Kanaatimize göre de ailenin sağlam temeller üzerine inşası, devam etmesi ve koca ile kadının birbirlerine kaynaşması, evliliğinin meyvesi olan çocuk nimetine bağlıdır. Bundan dolayı doğurgan ve dindar bir kadınla evlilik her zaman önem arz etmektedir.

Zina eden kadınla evlilik

Zina, en genel tanımıyla meşrû olmayan cinsel ilişki ve ahlaksızlık demektir.³³ Hanefî mezhebi nikâhı, bir erkeğin aralarında nikâh ilişkisi veya nikâh kuşkusunu bulunmayan bir kadınla ön tarafından cinsel temasta bulunması olarak ifade etmiştir. Hanefîler zinanın sübutu için yapanın ehliyet sahibi olması, rızasının bulunması, cinsel münasebetin İslâm ülkesinde

²⁸ Nesâî, "Nikah", 8 (No. 3223).

²⁹ Asker, *Fıkhü'l-İmam en-Nesâî*, 56-58.

³⁰ Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 30-31.

³¹ Nesâî, "Nikâh", 11 (No. 3227).

³² Asker, *Fıkhü'l-İmam en-Nesâî*, 62.

³³ Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-mustalahât*, "Zinâ", 2/212.

olması, evlilik ilişkisi veya nikâh şüphesi bulunmayan bir kadınla ve önden yapılması şartlarını aramaktadırlar. Mâlikîler bu şartlara ek olarak müslüman olma şartını ilave etmişlerdir. Şâfiî ve Hanbelîler ise ters ilişkiyi zina içerisinde saymışlardır. Zina yapan taraflardan birinin veya her ikisinin de bu suçu işledikleri sırada evli ya da bekâr olması, eylemi zina suçu olmaktan çıkarmaz. Ancak uygulanan cezalarda farklılığa yol açar.³⁴ Zina eden erkek veya kadın bekâr ise cezaları yüz celdedir. Nitekim “*Zina yapan kadın ile zina yapan erkeğin her birine yüz celde vurun. Allah’a ve ahiret gününe inancınız varsa Allah’ın dinini tatbik etme hususunda o ikisine karşı acıma duygusuna kapılmayın. Müminlerden bir grup da onların cezalandırılmasına şahitlik etsin.*”³⁵ âyeti bu hususa işaret etmektedir. Zina eden erkek veya kadın evli ise cezaları hadislerde belirtildiği üzere recmdir, yani taşlanarak öldürülme.³⁶

Zina yapanla evlenilmesi konusuna gelince, İmam Nesâî, iffetli bir kişinin tövbe etmeyen zinakâr birisiyle evlenmesinin haram olduğu fikrini taşımaktadır. Şöyle ki, ashaptan birisi böyle bir kadınla evlenmek isteyince ilk etapta Hz. Peygamber’in sükût ettiği, “*Zinakar kadınla ancak zinakar veya müşrik erkek evlenir.*”³⁷ âyeti nazil olunca o sahabiye: “Onunla evlenme”³⁸ diyerek ona bu hususu yasaklaması, İmam Nesâî’nin bu fikri taşıdığına delalet etmektedir. Hanbelî mezhebine göre, zina eden kadınla tövbe etmeden evlenmek haram olur. Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî mezhebine göre ise, zina eden kadınla tövbe etmeden evlenmek câizdir. Ancak İmam Mâlik ve İmam Şâfiî bunun mekruh olduğunu ileri sürmektedirler.³⁹

Evlenilecek kadına önceden bakmak

İslam hukukunda bir erkeğin yabancı bir kadına bakması câiz değildir. Fakat delillere bakıldığında zorunlu haller zuhur ettiği zaman yabancı bir erkeğin bir kadına bakabileceği söylenebilir. Bu durumlardan birisi de âlimlerin de belirttiği gibi taliplinin evlenmek istediği şahsa nikâhtan önce bakmasıdır.⁴⁰ Çünkü eş seçimi, kişinin hayatında alacağı önemli kararlardandır. Evlenecek kişi yuva kuracağı kişiyi iyice tanımalı ve araştırmalıdır. İslam’da evlilik akdinden önce müstakbel eşlerin birbirini tanımaları ve birbirlerini görmeleri tavsiye edilmiştir. Bakılacak yerler hususuna gelince, dört mezhepte ellere ve yüze bakmak ittifakla mubahtır. Çünkü yüz, güzelliklerin toplandığı yerdir. Eller ise beden hakkında fikir üretilmesini sağlar.⁴¹

İmam Nesâî, konuyla ilgili şu hadisi zikretmiştir: Ebu Hüreyre şöyle demiştir: Adamın biri Ensar kabilesinden bir kadınla izdivaç etmek istedi. Resûlullah, adama: “Kadına iyice baktın mı?” dedi. Adam: “Bakmadım” dedi. Bunun üzerine Resûlullah kadına iyice bakmasını

³⁴ Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd b. Kudâme, *el-Muğnî* (Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1968), 9/35-42; Hüseyin Esen, “Zina”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/444-445.

³⁵ en-Nûr 24/2.

³⁶ Yavuz Köktaş, *Ana Hatlarıyla Ahkâm Hadisleri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 375.

³⁷ en-Nûr 24/3.

³⁸ Nesâî, “Nikah” 12 (No. 3228).

³⁹ Asker, *Fıkhü'l-İmam en-Nesâî*, 69.

⁴⁰ Asker, *Fıkhü'l-İmam en-Nesâî*, 76; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 33.

⁴¹ Köktaş, *Ana Hatlarıyla Ahkâm Hadisleri*, 243.

ona emretti.⁴² O halde bu hadisten yola çıkarak İmam Nesâî'nin, bir erkeğin talip olduğu nişanlısına bakmasının câiz olduğu kanaati taşıdığı söylenebilir.

Alışveriş

Lügavî anlamı mübâdele olan bey' kelimesi, genelde alışveriş ve ticareti; istilâhî anlamı da satım akdini ifade etmekle beraber, malı malla değiştirmek şeklinde tarif edilmiştir.⁴³ Arapçada şirâ kelimesi hem satın alma hem de satma anlamlarına gelmektedir. Bu kavram hem manevî hem de maddî alışverişi ifade etmektedir. Kur'ân'daki "O kimseler, doğru yol mukabilinde delaleti, başışlanma mukabilinde azabı satın alan kimselerdir. Bunlar cehenneme ne kadar da dayanıklı olmuş!"⁴⁴ âyeti de bu hususa bir delildir. Bu âyet-i kerimede geçen şirâ/iştirâ kelimesi manevî alışverişi ifade etmektedir. Konunun İmam Nesâî ile irtibatına gelince, onun alışveriş hukukuyla ilgili bazı görüşleri şunlardır:

Helal kazanca teşvik

Helal kelimesi, lügatte mubah, câiz olmak, özgür olmak, ruhsat vermek, Harem'den veya ihramdan huruç etmek anlamlarına; istilahta ise mükellefin yapıp yapmamakta serbest bırakıldığı davranışlar anlamına gelmektedir.⁴⁵ Helal kelimesi haramın zıddı olarak da zikredilebilir.⁴⁶

İslam, helal kazanca çok önem vermektedir. İnsanın kazandığı helal olursa yediği ve içtiği her şey helal olur, hanesi bereketlenir ve bu helal kazanç sayesinde kendisi ve ailesi hem manen hem de madden temiz kalır ve huzur bulur. Bunun aksine İslam tembelliği yasaklamış ve helaliyle çalışmayı emretmiştir. İmam Nesâî'nin Hz. Peygamber'in: "İnsanın yediği şeylerin en güzeli kendi kazandığıdır. Çocuğu da kişinin kendi kazancından sayılır."⁴⁷ şeklindeki hadisini eserinde zikretmesi, çalışmanın ve helal rızık kazanmanın önemine işaret etmektedir. Bu hadise bakıldığında İmam Nesâî'nin, kişinin kazancını helal yollardan kazanması gerektiği ve bunun en doğru yol olduğu görüşü benimsendiği anlaşılmaktadır.

İkâle hakkı

Lügatte ikâle, bir şeyi gidermek ve ortadan kaldırmak anlamına gelmektedir. İstilâhî manası ise, bağlayıcı bir akdin iki tarafın karşılıklı rızasıyla ortadan kaldırılması/bozulması demektir.⁴⁸ Kısaca ikâle, yapılan akitten cayma olarak tarif edilebilir. Alışveriş akdi gerçekleşikten sonra taraflardan birisi kendisi için bu alışverişin zararlı olduğunu düşünürse

⁴² Nesâî, "Nikâh", 17 (No. 3234).

⁴³ Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-Mustalahât*, "Bey", 1/398-399; Ali Bardakoğlu "Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/13-19; Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri* (Konya: Tekin Kitabevi, 2018), 39; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye*, 6/5.

⁴⁴ el-Bakara 2/175.

⁴⁵ Kürşat Demirci, "Helâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/173-175.

⁴⁶ Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-Mustalahât*, "Hıl", 1/586.

⁴⁷ Nesâî, "Büyû", 1 (No. 4449).

⁴⁸ Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-Mustalahât*, "İkâle", 1/256; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/92.

akdi bozmak isteyebilir. Bu fesih durumunda karşı tarafın da rızası olur ve fedakârlık ederse bu alışveriş karşılıklı bozulur ve ikâle gerçekleşmiş olur.⁴⁹

İmam Nesâî *es-Sünen* adlı eserinde ikâlenin hükmüyle ilgili “Satıcı ve müşteri buldukları yerden ayrılincaya kadar yaptıkları bu alışverişten cayma hakkına sahiptirler. Eğer mallarının sıfatlarını güzelce açıklar ve ortaya koyarlarsa, ödenecek ücreti de net olarak belirler ve bu konuda anlaşılırlarsa alışverişleri kendilerine bereketli olur. Eğer alan ve satan malın özelliklerini gizli tutup, ödenecek ücreti de net olarak ortaya koymazlar ve aldatırlarsa bu alışverişlerinin bereketi yok olur.”⁵⁰ şeklindeki hadisi zikrederek konuya dikkat çekmiştir. Dolayısıyla İmam Nesâî’nin, ikâle konusunda akit yapanlar aynı mecliste olduğu müddetçe tarafların rücu’ hakkına sahip oldukları görüşünü benimsediği söylenebilir. Şâfiî, Hanbelî ve Zâhiriye mezhebine göre akit yapanlar aynı mecliste bulunduğu müddetçe taraflardan her biri rücu’ hakkına sahiptir. Hanefî ve Mâlikîlere göre ise taraflar için mecliste rücu’ hakkı yoktur. Bilakis ayrılmadan önce icab ve kabul meydana gelmişse akit gerçekleşmiş olur.⁵¹

Garar

Garar; aldatmak, karşı tarafı yanıltmak, hile yapmak, kandırmak, dolandırmak, sözünde durmamak gibi pek çok anlama gelmektedir.⁵² İslam’ın değer yargılarına göre hangi şeraitte olursa olsun, hile yapmak ve insanları aldatıp kandırmak kesinlikle yasaklanmıştır. “Eksik ölçüp tartanlara yazıklar olsun! O kimseler, insanlardan ölçüm yaparak bir şey aldıklarında tam ölçüm yaparlar. Kendileri başkalarına vermek için ölçüp tarttıklarında ise zulmederler.”⁵³ meâlindeki âyet ile Hz. Peygamber’in “Bizi aldatan bizden değildir.”⁵⁴ buyruğu bu hususa örnek olarak gösterilebilir.

İmam Nesâî konuyla ilgili olarak eserinde Hz. Peygamber’in alışverişte çokça aldanmış birisine: “Alışveriş yaptığın zaman satana, aldatma yok de”⁵⁵ buyruğunu zikretmiştir. Ulemânın da ilgili hadise binaen satışta aldatmacanın haram olduğunu ittifakla kabul etmesi,⁵⁶ İmam Nesâî’nin de aynı görüşü benimsediği sonucunu doğurmaktadır.

Tasriye’nin yasaklanması

Lügat manası biriktirmek, toplamak, tutmak anlamındaki sry kökünden türetilen musarrât kelimesi satış günü öncesinde hayvanın, memesinde sütün biriktirilerek ve sağılmayarak satışa sunulmasını ifade etmektedir. Satılacak deve, koyun ve keçi gibi süt hayvanlarının sütünün çok görünmesi için iki üç gün sağılmadan hayvanın memesinde

⁴⁹ Çeker, *Fıkıh Dersleri*, 61.

⁵⁰ Nesâî, “Büyü”, 8 (No. 4464). Bu minvalde başka bir hadis için bk. Nesâî, “Büyü”, 9 (No. 4465-4474).

⁵¹ Veşnî, *Fıkıh’l-İmam en-Nesâî*, 40.

⁵² Abdül Mün’im, *Mu’cemü’l-mustalahât*, “Tağrîr”, 1/478; Saffet Köse, “Hile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/28-29.

⁵³ el-Mutaffifin 83/1-3.

⁵⁴ Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dâru lhyâi’ t-Turâs, ts.), “İman”, 164.

⁵⁵ Nesâî, “Büyü”, 12 (No. 4484).

⁵⁶ Veşnî, *Fıkıh’l-İmam en-Nesâî*, 47-50.

biriktirilmesine de tasriye denilmektedir.⁵⁷ Böylelikle sütü çok olduğu zannı uyandırılarak alıcıya fiyat yükseltilmektedir. İmam Nesâî, “Daha ucuza almak için ticaret kafilesini pazara gelmeden yolda karşılayıp alışveriş yapmayın. Koyunlarınızı ve develerinizi satışa çıkarırken sütünün çok görünmesi için birkaç gün sağmayı tehir etmeyin. Bu şekildeki bir hayvanı satın alan kimse iki şey arasında muhayyerdur. İsterse hayvanı sütü sağdıktan sonra olduğu gibi kabul eder, isterse kabul etmeyip sağıp kullandığı süte karşılık bir sa’ hurmayla beraber hayvanı sahibine iade eder.”⁵⁸ hadisini eserine alarak tasriye’nin yasak olduğunu dile getirmiştir. O halde İmam Nesâî’ye göre tasriyenin haram olduğu, şayet yapıldığı takdirde satın alan kişinin beğenmemesi üzerine geri iadede bulunabileceği fikrini taşıdığı söylenebilir. Bu konuda ulemânın görüşüne gelince, onların da bu konuda aynı fikirde olduğu, ancak tasriye’nin gerçekleşmesi durumunda satın alınan hayvanın iade edilip edilmemesi hususunda ihtilaf ettiği düşüncesi hakimdir. Hanefîler musarrât hadislerinin kıyas deliline muhalif olduğunu ve bu hadislerle amel edilmemesi gerektiğini; Şâfiîler, musarrat olan hayvanı satın alan kişi sütü sağmadan durumu fark ederse, herhangi bir bedel ödemeyeceğini, ancak hayvanın sütünü sağdıktan sonra durumu fark eder ve hayvanı geri vermek isterse bir sa’ hurma ile hayvanı iade edebileceğini, Mâlikîler ise, musarrat olan hayvanı satın alan kişinin sütü sağmadan durumu fark ederse herhangi bir bedel ödemeyeceğini, ancak musarrat hayvan iade edilirken verilecek bedelin varsa hurma, yoksa o memleketin en yaygın gıda maddesi ne ise ondan verilmesi gerektiğini iddia ederler.⁵⁹ Kanaatimize göre, satın alınan hayvanın yapılan bu tasriye sebebiyle süt verimi açısından görüldüğünden farklı olması günümüz şartları düşünüldüğünde müşteri için önemli zarar ve külfetler doğuracağı bir gerçektir. Bu nedenle müşteri, hayvanı geri iade etmede muhayyer olduğu gibi, iade ettiği takdirde hayvanın sütünden istifade etmişse sütün rayiç bedelini karşı tarafa ödememesi, bunun yanında devletin ilgili kurumunun mal satımında sahtekarlığa tevessül etmesi ve bir daha aynı fiili yapmaması için mal sahibine ta’ziren ceza vermesi adaletin sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Şehirlinin köylü adına satış (simsarlık) yapması

İmam Nesâî konuyla ilgili olarak Enes b. Malik’ten (öl. 93/711-12) “Babası ve kardeşi bile olsa bize şehirlinin köylü adına malının satılmasında arabuluculuk yapması yasaklandı.”⁶⁰ hadisiyle Ebû Hureyre’den (öl. 58/678) “Pazara malını getirmek isteyen köylünün yolunu kesip pazara gelmeden önce rayiç bedelinden aşağı bir fiyatla onun mallarını satın almayın. Biriniz pazarlık ederken bir başkası araya girmesin. Bir malın kıymetini fazlaca överek fiyatını

⁵⁷ Abdülmün’im, *Mu’cemü’l-mustalahât*, “Tasriye”, 1/456; Şükrü Özen, “Musarrat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/240-241.

⁵⁸ Nesâî, “Büyü”, 14 (No. 4487). Bu hadise benzer başka bir hadis için bk. Nesâî, “Büyü”, 14 (No. 4488-4489).

⁵⁹ Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsi, *el-Mebsûd* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2001), 13/38-40; Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef fi’l-ehâdis ve’l-âsâr*, nşr. Kemal Yûsuf el-Hût (Beyrut: y.y., 1409), 7/290-291; Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid* (Kahire: Mektebetü’l-Külliyeti’l-Ezheriyye, 1966), 2/190-191; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkâni, *Neylü’l-evtâr* (Mısır: Dâru’l-Hadîs, 1993), 5/253-255; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Kayyım el-Cevziyye, *İ’lâmü’l-muvakkî’in*, nşr. M. Muhyiddîn Abdülhamîd (Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, 1987), 2/19-21

⁶⁰ Nesâî, “Büyü”, 17 (No. 4492).

artırmayın. Şehirli köylü adına onun malını satmasın.”⁶¹ hadisini rivayet etmiştir. Buradan hareketle İmam Nesâî'nin şehirlinin köylüye simsarlık yapmasının yasak olduğu görüşünü benimsediği ortaya çıkmaktadır. Bazı ulemâ şehirlinin köylü adına yaptığı bu satışın haram olduğunu söylemişlerdir. Aynı zamanda bu durumun, akdin sıhhatine mâni olduğunu kabul etmişlerdir. Hanefî mezhebinde muteber görüşe göre, bu satış türü mekruh olup küçük günahlardandır. Böyle bir satışın haram olarak tavsif edilmemesi için şehir halkının darlık ve zorluk içinde olması gerekmektedir. Şâfiîlere göre ise, yapılan bu alışverişin sıhhatinde herhangi bir kusur yoktur.⁶² Günümüz şartları düşünüldüğünde üreticinin elinden az bir bedelle alınan bir mal, aracı ve komisyoncuların elinden geçerek rayiç bedelinden daha fazla bir fiyatla tüketiciye arz edilmektedir. Hal böyle olunca aracı ve komisyoncular bu alışverişten kat be kat kazanç elde etmekte, bu alışverişin asıl unsurları olan üretici ve tüketici bu alışverişten bir hayır görememektedirler. Bu nedenle İmam Nesâî'nin bu husustaki görüşü daha hukukî ve mantıklıdır.

Olgunlaşmamış meyvenin satışı

Olgunlaşmamış meyvelerin satışıyla ilgili İmam Nesâî'den “Meyveleri ağacında henüz olgunlaşmadan satmayın.”⁶³ hadisiyle “Meyveler henüz olgunlaşmadan ağacındayken satmayın. Ağaçtaki meyveyi de meyve karşılığında satmayın.”⁶⁴ hadisi rivayet edilmiştir. Bu hadisler ışığında İmam Nesâî'nin, meyvenin olgunlaşmadan önce olgunlaşmasını beklemek şartıyla satılmasının mutlak olarak yasaklandığı görüşünde olduğu ortaya çıkmaktadır. Fukahâ da aynı düşünceye sahip olmakla beraber hadislerde geçen *salâh* kelimesinden ne anlaşılması gerektiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Malikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre, *salâh* kelimesi meyvenin olgunlaşması, yani meyvenin olgunlaşma belirtileri göstermesidir. Bu olgunlaşma da meyveden meyveye farklılık gösterebilmektedir.⁶⁵ Hanefîlere göre ise *salâh* kelimesi intifâ, yani kendisinden faydalanma anlamı taşımakta olup bu meyve hastalıklara ve çeşitli olumsuz sebeplere rağmen bozulmuyorsa o zaman meyveden istifade etmek söz konusu olmaktadır.⁶⁶

Zikredilen hadisler ve âlimlerin görüşlerine bakıldığında henüz olgunlaşmamış, yiyecek veya yem olarak faydalanılacak durumda bulunmayan sebze ve meyvelerin satışının dinimizce uygun görülmediği, ancak yiyecek veya yem olarak faydalanılacak durumdaki sebze ve meyvelerin henüz olgunlaşmasa bile satışının uygun görüldüğü iddia edilebilir. Çünkü bu durumdaki sebze ve meyveler, kendilerinden faydalanılabilen ve belli bir değere sahip olan (mal-ı mütekavvim) bir mal olarak kabul edilmektedir.

⁶¹ Nesâî, “Büyü”, 17 (No. 4495).

⁶² Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Neylü'l-evtâr* (Mısır: Dâru'l-Hadis, 1993),5/198-199; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/181.

⁶³ Nesâî, “Büyü”, 28 (No. 4519).

⁶⁴ Nesâî, “Büyü”, 24 (No. 4521).

⁶⁵ Bahâuddîn Abdurrahmân b. İbrâhim Makdisî, *el-Udde şerhu'l-Umde* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 227; Şemsüddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza b. Şihâbiddîn Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1984), 4/145.

⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/63-64.

Arâyâ usûlü satış

Arâyâ, ariyye kelimesinin çoğulu olup, lügatte meyvesi yenmiş veya armağan edilmiş hurma ağacı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda satıştan istisna edilen veya satmak için ayrılan hurma ağacına da âriyye denilmektedir.⁶⁷ Ağaçtaki taze hurmaların eşit miktardaki kuru hurmalar karşılığında satışı (müzâbene) İslâm'da yasaklanmıştır. Buna mukabil müzâbenenin farklı bir cinsi olan arâyâya zaruret dolayısıyla cevaz verilmiştir.⁶⁸

İmam Nesâî, Resûlullah'ın, yaş ve kuru hurmada âriyye usulü satışa izin verdiği, bunun dışında başka şeylerde bu tür satışa izni vermediği⁶⁹ haberini rivayet etmiştir. Başka bir hadiste ise Resûlullah'ın, tahmini olarak beş vesk veya daha az miktardaki meyvenin âriyye satışına izin verdiğini, daha fazlasına izin vermediğini⁷⁰ haber vermiştir. O halde İmam Nesâî'nin arâyâ satışına cevaz verdiği anlaşılmaktadır. Arâyâ akdinin geçerli olabilmesi için Hanefîlere göre meyvenin, ağacında belirginleşmiş olması; Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise meyvenin, kızarmış veya sararmış olmak gibi olgunlaşma alâmeti göstermesi gerekmektedir. Bunun dışındaki diğer mezheplere göre bu akdin gerçekleşmesi için şartlar değişiklik gösterebilmektedir.⁷¹ Kanaatimize göre, günümüzde hava şartlarının bir anda değişebilmesinin ve mevsimlerin hızlı bir dönüşüme uğramasının sık rastlanan bir durum olması veçhiyle meyvelerin en azından olgunlaşması, hatta toplanma aşamasına gelmesi tarafların zarar görmemesi için en uygun bir yol olsa gerektir.

Altın ve gümüşü veresiye satmak

Altın, gümüş, döviz gibi para cinsinden olan şeylerin karşılıklı değiştirilmesiyle meydana gelen akde sarf akdi denilmektedir. Yapılan bu sarf akdinde bedellerin peşin olması gerekmektedir. Bedellerden birisinin veresiye olması halinde yapılan işlem ribâyâya, yani faize dönüşmektedir.⁷² Ribâ yasağını düzenleyen hadislerden birisini de İmam Nesâî eserine almıştır. Şöyle ki, Ebu'l-Minhal (öl. ?) şöyle anlatmaktadır: Benim ortağım veresiye gümüş sattığını gelip bana haber verince bu yaptığının câiz olmadığını söyledim. O da şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki, onu çarşıda herkesin huzurunda sattım. Kimse bana bunun kötü bir şey olduğunu söylemedi ve beni kınamadı. Bera b. Azib'in (öl. 71/690) yanına gidip durumu sual ettim." Berâ şöyle dedi: "Hz. Peygamber, Medine'ye teşrif ettiklerinde biz buna benzer alım satış yapıyorduk. Yanımıza gelen Hz. Peygamber bunu görünce şöyle buyurdu: "Peşin satışınız câizdir. Veresiye satış olursa ribâ olur." buyurdu. Sonra Berâ b. Âzib: "Zeyd b. Erkam'a (öl. 68/688) git ve bu meseleyi ona sual et." dedi. Ben de ona gidip bu meseleyi sordum, o da aynı şeyi söyledi.⁷³ İmam Nesâî'nin, zikredilen hadiste veresiye altın ve gümüş satmanın haram olduğu fikrini taşıdığı anlaşılmaktadır. Âlimler de veresiye altın ve gümüş

⁶⁷ Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-mustalahât*, "Âriye", 2/458-459; Halit Ünal, "Arâyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/337.

⁶⁸ Ünal, "Arâyâ", 3/337.

⁶⁹ Nesâî, "Büyü", 35 (No. 4540).

⁷⁰ Nesâî, "Büyü", 35 (No. 4541).

⁷¹ Ünal, "Arâyâ", 3/337.

⁷² Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-mustalahât*, "Sarf", 2/365; Bilal Aybakan, "Sarf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/137-140.

⁷³ Nesâî, "Büyü", 49 (No. 4575).

satmanın haram olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Dolayısıyla altın, gümüş veya dövizin alınıp satılması peşin olursa câiz, veresiye veya taksitle alınıp satılırsa câiz değildir.

Müdebber kölenin satışı

Lügatteki manası düşünmek, işin akıbetini düşünerek gereği gibi hareket etmek, iyi yönetmek olan tedbir, fıkıh terimi olarak; bir kişinin kölesini/câriyesini âzat etmesini mutlak manada kendisinin ölümüne bağlaması şeklinde tarif edilmektedir. Bu usulle hür kalacak köleye de müdebber köle denilmektedir.⁷⁴ Konuyla ilgili İmam Nesâî şöyle bir hadis rivayet etmiştir. Câbir'in (öl. 78/697) bildirdiğine göre Uzreoğullarından bir adam müdebberlik akdiyle kölesini azâd etmişti. Hz. Peygamber bunu işitince adama: "Bu köleden başka sahibi olduğun malın var mı?" diye sordu. Adam: "Hayır" deyince, Resûlullah oradakilere: "Bu köleyi benden kim satın alır?" diye sordu. Bunun üzerine Nuaym b. Abdullah el-Adevî (öl. 13/634) sekiz yüz dirhem karşılığında köleyi satın aldı ve Resûlullah'a parasını verdi. Resûlullah da bu parayı adama vererek: "Sadaka vereceksen evvela kendinden başla. Bir şey artarsa onu ehline harca. Yine artarsa yakın akrabalarına harca. Onlardan da artarsa o zaman şuraya buraya harcarsın." diyerek eliyle sağında ve solundakilere dağıt der gibi işaret etti.⁷⁵ Bu meyanda İmam Nesâî'nin müdebber kölenin normal köle gibi satılabileceği görüşünü benimsediği ileri sürülebilir. Fukahâ ise bu konu ihtilafa düşmüştür. Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ve İmam Mâlik'e (öl. 179/795) göre bir köle herhangi bir koşula bağlı olmaksızın efendisi hayatta iken müdebber yapılmışsa satışı câiz değildir. Ancak müdebber anlaşması yaptığı kölesini icâre akdine konu edebilir, kendi işinde çalıştırabilir, onu başkasıyla izdivaç edebilir veya âzat edebilir; fakat müdebber köleyi satamaz ve başkasına hibe edemez. Şâfiî, Hanbelî ve Zâhirîler ise efendinin müdebber kölesini alım-satım, hibe, vakıf gibi tasarruflarla mülkünden çıkarılıp satışının yapılacağı görüşünü savunmuşlardır.⁷⁶ Kanaatimize göre bu konuda Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'in görüşü daha isabetlidir. Çünkü köle, efendisi hayatta olduğu müddetçe ona tabidir. Onun isteklerini yerine getirmek zorundadır. Diğer taraftan köle de olsa kölenin kendine ait bir yaşantısı ve maslahatı vardır. Kendisine, efendisinin özgürlüğe kavuşma sözü verip de başkasına satmaya kalkışması sözünde durmamak ve kölenin maslahatını gözetmemek anlamı taşımaktadır.

Köpeğin satışı

Köpeğin satışı ve bu satıştan elde edilen gelirin câiz olup olmadığı fakihler/âlimler arasında tartışılmıştır. Şâfiî ve Hanbelîler sert bir tavır sergileyerek köpeğin satışının câiz olmadığı görüşünü savunmuşlardır. Köpeğin av için veyahut başka bir amaçla eğitilmiş olması da bu hükmü değiştirmez.⁷⁷ Malikîler ise köpeği aslen temiz saymakla beraber hadislerde geçen hükümler doğrultusunda bu durumun şer'an yasaklandığını belirterek

⁷⁴ Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-Mustalahât*, "Müdebber", 3/244; Fahrettin Atar, "Tedbir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/258-259.

⁷⁵ Nesâî, "Büyü", 84 (No. 4652).

⁷⁶ İbn Kudâme, *el-Muşnâ*, 10/348-349; Atar, "Tedbir", 40/258-259.

⁷⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahmân Safedî, *Rahmetü'l-ümme fi ihtilâfi'l-eimme* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 129.

satışının yasak olduğu görüşünü savunmuşlardır. Av veya bekçi köpeğini bu hükümden istisna da etmemişlerdir.⁷⁸ Ancak bazı tâbiûn fakihleri ve bazı Mâlikîler ise av, bekçilik gibi dinen mubah kılınan köpeğin satışının câiz olduğunu söylemişlerdir.⁷⁹ Hanefîler ise satım akdinin genel şartlarını uygulayarak tâbiûn fakihleri ve Mâlikîler gibi bir ayırım yapmaksızın kural olarak köpek alım satımını câiz kabul etmişlerdir.⁸⁰

İmam Nesâî, hangi tür köpek olursa olsun köpeğin satışından elde edilen kazancın haram olduğu görüşünü benimsemiştir ve bu görüşünü Hz. Peygamber'in köpeğin bedelini, zinâkâr kadının kazancını ve kâhinlikten/büyücülükten kazanç sağlamayı yasaklayan hadisleri zikrederek temellendirdiği görülmektedir. Konuyla ilgili olarak İmam Nesâî, Ukbe b. Amr (öl. 42/662) rivayetiyle Resûlullah'ın köpek satışından kazanılan parayı, zina yaparak elde edilen kazancı ve büyücülük/kahinlik yaparak para kazanmayı yasakladığı⁸¹ hadisi ve Abdullah b. Abbâs (öl. 68/687-88) rivayetiyle de Resûlullah'ın haram kılınan şeyleri sayarken köpek satışından elde edilen parayı da zikrettiği⁸² hadisi ilgili eserine almış olması konuyla ilgili görüşünü destekler mahiyettedir. Günümüz şartları düşünüldüğünde köpeğin meşrû amaçlara binaen alım ve satımı câiz; meşrû olmayan amaçlarla alım ve satımı câiz değildir. Zira köpeğin necis bir hayvan olduğu ve insanlara bazı hastalıkları bulaştırdığı yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır. Bu nedenle meşru amaçlar için köpek edinilmiş ise bu köpeğin evin içinde değil, evin dışındaki bir yerde beslenmesi hem sağlık hem de temizlik için önem arz etmektedir.

Ziyinet

Türkçede daha çok süs anlamındaki ziyinet (zînet) kelimesi, bir şeyi takıyla, elbiseyle veya şekil verme suretiyle güzelleştirmek anlamına gelmektedir.⁸³ Kur'ân-ı Kerîm'de süs ve güzellikle alakalı pek çok kelime bulunmaktadır. Bunlardan ziyinet ve aynı kökten müştak kelimeler hem maddî hem de mânevî manada süsü ve süslenmeyi ifade etmek üzere kullanılmıştır.⁸⁴ *"Bilin ki Allah'ın resulü aranızdadır. Birçok işte o sizin dediklerinizi yapsaydı işiniz kötüye giderdi, fakat Allah size imanı sevdirdi ve onu gönlünüze sindirdi/Onu tezyin etti."*⁸⁵ mealindeki ayette ziyinet kelimesinin manevî anlamında kullanıldığı; *"Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin/ziyinetinizi takınun."*⁸⁶ mealindeki ayette ise ziyinetin maddî anlamda istimal edildiği müşahede edilmektedir. İmam Nesâî'nin ziyinetle ilgili bazı görüşleri şunlardır:

⁷⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/137.

⁷⁹ Ali Bardakoğlu, "Köpek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/251-252.

⁸⁰ Bardakoğlu, "Köpek", 26/251-252.

⁸¹ Nesâî, "Büyü", 91 (No. 4666).

⁸² Nesâî, "Büyü", 91 (No. 4667).

⁸³ Faruk Beşer, "Süslenme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/178-180.

⁸⁴ Faruk Beşer, "Süslenme", 38/178-180.

⁸⁵ el-Hucurât 49/7.

⁸⁶ el-A'râf 7/31

Saf ipek elbise giymek

İpeğin elbise, aksesuar ve süs eşyası olarak kullanılmasının dinî hükmü, cinsiyete göre değişmekle beraber ihtiyaç ve zaruret durumuna göre de farklılık göstermektedir.⁸⁷ Kur'ân'da cennet ehline verilecek nimetlerden bahsedilirken, “Onların varacağı yer adn cennetleridir. Orada altın bilezikler ve incilerle süslenecelerdir. Orada onların elbiseleri de ipektir.”⁸⁸ mealindeki âyet, cennet ehlinin elbiselerinin ipekten olacağına delalet etmektedir. İmam Nesâî de konuyla ilgili olarak “Altın ve gümüş kaplardan su içmeyin, saf ipek ve ipek elbiseler de giymeyin. Bunlar dünyada kâfirlerin, ahirette ise bizimdir.”⁸⁹ hadisini rivayet etmiştir. O halde ona göre erkeklere ipek elbise giymek câiz değildir. Hanefîler hadiste geçen erkekler ibaresinin umumiyetinden yola çıkarak erkek çocuklarının da ipek elbise giyme yasağının hükmüne girdiğini söylemişlerdir. Fakat mükellef olmadıkları için onların günahkâr sayılmayacaklarını dile getirmişlerdir.⁹⁰ Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ise bu umum anlamın mükellef olmadıkları için erkek çocukları kapsamadığını ve onların ipek elbise giymeleri halinde haram olmayacağı görüşünü benimsemişlerdir.⁹¹

İpeğin hangi hususlarda ve ne kadar kullanılacağı konusunda verilen ruhsata bakıldığında bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İmam Nesâî, Resûlullah'ın, Abdurrahman b. Avf (öl. 32/652) ile Zübeyr b. Avvam'a (öl. 36/656) yolculukta iken vücutlarındaki kaşıntıdan dolayı ipek gömlek giymelerine ruhsat verdi.⁹² hadisini naklederek konuya açıklık getirmiştir. Ona göre bir erkeğin gerektiğinde ipek elbise giymesinin câiz olduğu ileri sürülebilir. Fukahânın çoğu kaşıntı, hastalık, bit ve savaş gibi zaruret hallerinde erkeğin ipek elbise giymesinin câiz olduğu görüşündedir. Hanefîlere göre, erkekler için ipek elbisenin eninin dört parmağı geçmemesi koşuluyla elbise süsünün ipekten olması, ipek yastık bulundurulması veya ipek yastık üzerinde yatılması mubahtır. Fakat ipek kılıflı yorgan örtmek mekruhtur. İpek seccade üzerinde namaz kılmak kerahet olmaksızın câiz olduğu, aynı zamanda tesbih, saat ve anahtar ipi, divit kesesi, Kur'an kabzası, kapı ve pencere perdelerinin vb. süs eşyalarının da ipek olması ve ipeğin üzerine yazı yazılması câizdir. Mâlikîler, buluş çağına ermiş olan erkeklerin savaş, hastalık, soğuk ve sıcak gibi zaruret hali bile bulunsa hiçbir şekilde ipek giyinmelerine ve üzerine oturmalarına cevaz vermemişlerdir. Fakat hanımıyla birlikte ipek sergiye oturursa hanımına ittibaen bu durumda câiz olur. Şâfiîler ise bit, kaşıntı, uyuz hastalığı ve benzeri hastalık durumlarında, helak edici soğukluk ve sıcaklık halinde, savaşta veya savaşta kullanılan silahlara karşı ipek kadar dayanıklı bir şey bulunmadığında ve namazda avret yerini örtecek başka bir şey olmadığında ipek elbisenin giyilmesinin câiz olduğu görüşünü savunmuşlardır.⁹³ Hanbelî mezhebine göre ise soğuk-sıcak havalarda, hastalık ve savaşta düşmandan korunmak için erkeklerin ipeği kullanmaları mubahtır.⁹⁴

⁸⁷ Yunus Vehbi Yavuz, “İpek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 22/365-366.

⁸⁸ el-Fâtır 35/33.

⁸⁹ Nesâî, “Zînet”, 87 (No. 5301).

⁹⁰ Yavuz, “İpek”, 22/365-366.

⁹¹ Yavuz, “İpek”, 22/365-366.

⁹² Nesâî, “Zînet”, 92 (No. 5310).

⁹³ Muhammed Emin b. Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), 6/351.

⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/420-423.

Usfur/Aspurla boyanmış elbise giymek

Aspur veya usfur kelimesi zaferanı, safranı, sarı renkli kokuyu, makyaj malzemesini veya elbise boyasını ifade etmek için kullanılmaktadır.⁹⁵ İmam Nesâî konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'in, Abdullah b. Amr'ın (ö. 65/685) üzerinde usfur ile boyanmış/sapsarı elbiseyi görünce: "Bunlar kâfirlerin giyeceğidir, sen bunları giyme!"⁹⁶ dediği hadisi nakletmiştir. Bu hadisten hareketle İmam Nesâî'nin bu şekilde dikkat çeken sapsarı elbiselerin giyilmesinin yasak olduğu görüşünü savunduğu söylenebilir. Sahâbe ve tâbiînün çoğunluğu, İmam Âzam ve İmam Şâfiî bu tür elbise giyilmesini mubah saymışlardır. İmam Mâlik, sarı renk ile boyanmış elbiselere nazaran başka bir renkle boyanmış elbiseyi daha değerli görmüş ve evlerde, evin avlusunda giyilmesini câiz görmüştür. Ancak bu sarı elbisenin toplantı, tören, çarşı vb. yerlerde giyilmesini mekruh saymıştır. Bazı âlimler de nakledilen hadisler sebebiyle erkeklerin bu tür elbise giymesini tenzihen mekruh kabul etmişlerdir.⁹⁷

İzârı yerde sürümek

Arap kültüründe erkekler eskiden beri evlerinde ve dışarıda uzun elbise giymektedirler. Bu şekildeki giyimleri onların tabî ve millî kıyafetleridir. İzâr da Arapların giydikleri eteğe benzer bir kıyafet çeşididir. Giyilen kıyafet ister entari isterse izâr olsun yerde sürünecek kadar uzun olursa yerdeki pisliklere sürünüp kirleneceğinden Hz. Peygamber elbisenin bu şekilde uzun olmasını yasaklamıştır.⁹⁸ İmam Nesâî, Hz. Peygamber'in: "Allah, eteklerini uzatanlar/izârını yerde sürüyenlere rahmet bakışıyla bakmayacaktır."⁹⁹ hadisini naklederek uzun elbise giyilmesinin menedilmesi kibir davranışından dolayı olduğunu ve bunun için izârın yerlere sürünecek kadar uzun olmasının haram olduğu görüşündedir. Ulemâ elbisenin diz üstüne kadar uzanmasını sünnet, topuklara kadar salınmasını ise câiz görmüşlerdir. Elbisenin kibir sebebiyle topuklardan aşağı inip yerlere sürünmesinin haram olduğu hususunda âlimler ittifak etmişlerdir.¹⁰⁰ Eğer izârın yere sürünmesinde kibir kastı mevcut değilse herhangi bir beis görülmemektedir. Ancak Nevevî (öl. 676/1277) ve İbnü'l-Arabî (öl. 638/1240), kıyafeti uzatmanın yerde sürünmeye, yerde sürünmenin de kibre delâlet edeceğinden dolayı kibir kastı olmasa da bu durumun Resûlullah'ın yasağına ters düşeceği için mekruh olduğu görüşünü savunmuşlardır.¹⁰¹

SONUÇ

İmam Nesâî'nin hicri üçüncü asırda yaşadığı, yaşadığı dönemin önde gelen âlimlerinden birisi olduğu, devlet ricaline karşı mesafeli davrandığı, bildiği doğruları dile getirmekten çekinmediği ve muteber kaynak olarak *es-Sünen* adlı eserinin hadis ilminde Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'inden sonra gelen üçüncü bir kaynak olabileceği müşahede

⁹⁵ Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-Mustalahât*, "Muasfer", 3/317; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3/303-305.

⁹⁶ Nesâî, "Zinet", 95 (No. 5316).

⁹⁷ Muhyiddin Şeref b. Yahya en-Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turas, 1972), 14/54.

⁹⁸ Müslim, "Libas ve Zinet", 42.

⁹⁹ Nesâî, "Zinet", 104 (No. 5332).

¹⁰⁰ Reşûdî, *Fıkhü'l-İmam en-Nesâî*, 96.

¹⁰¹ Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Ali ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 11/96.

edilmiştir. İmam Nesâî'nin hadis ilmindeki gibi fıkıh ilminde de söz sahibi olduğu tespit edilmiştir.

İmam Nesâî'nin Mısır ve Hıms şehirlerinde kadılık yaptığı, kendisine şeyhülislam ve kâdî unvanlarının verildiği, *es-Sünen* adlı eseri bağlamında nikâh, alışveriş ve ziynet konularında bazı fikhî fikirlere sahip olduğu ve bu fikirlerinin genelde cumhur ulemâyyla aynı çizgide bulunduğu görülmüştür. Bu minvalde nikâh hukukuyla ilgili olarak onun, Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e dörtten fazla kadınla evlenmesinin helal kılındığı ve bu durumun ümmetin geri kalanına helal kılınmadığı, dul bir kadına evlilikten ziyade bâkire bir kadınla evliliği yeğlediği, evlilikte eşler arasında soya bakmaktan ziyade rızanın önemli olduğu, üstünlüğün sadece takva ve dinde yetkin olmak olduğu, kısır bir kadınla evlenmenin mekruh olduğu, iffetli bir kişinin tövbe etmeyen zinakâr birisiyle evlenmesinin haram olduğu, bir erkeğin talip olduğu kadına bakmasının câiz olduğu fikirlerini taşıdığı müşahede edilmiştir.

İmam Nesâî'nin alışveriş hukukuyla ilgili olarak onun, ikâle konusunda akit yapanlar aynı mecliste olduğu müddetçe tarafların rücu' hakkına sahip oldukları, satışta aldatmacanın ve tasriyenin haram olduğu, yapıldığı takdirde satın alan kişinin beğenmemesi üzerine geri iadede bulunabileceği, şehirlinin köylüye simsarlık yapmasının, yani onun yerine mallarını alıp satmasının yasak olduğu, meyvenin olgunlaşmadan önce olgunlaşmasını bekleme şartıyla satılmasının mutlak olarak yasaklandığı, veresiye altın ve gümüş satmanın haram olduğu, herhangi bir köpeğin satışından elde edilen gelirin haram olduğu görüşlerini benimsediği tespit edilmiştir.

Ziynet hukukuyla ilgili olarak ise onun, erkeklere ipek elbise giymenin hükmünün haram olduğu, dikkat çeken sapsarı elbiselerin giyilmesinin yasak olduğu, uzun elbise giyilmesinin menedilmesi kibir davranışından dolayı olduğu ve bunun için izârın yerlere sürünecek kadar uzun olmasının haram olduğu görüşlerine sahip olduğu dikkatlerden kaçmamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdülmün'im, Mahmud Abdurrahman. *Mu'cemü'l-mustalahât ve'l-elfazü'l-fıkhiyye*. Kahire: Daru'l-Fazilet, ts.
- Asker, Ahmed b. Salih b. Ahmed. *Fıkhü'l-İmâm en-Nesâî fi Sünenihi's-Suğrâ*. Riyad: Câmîatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmî, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Atar, Fahrettin. "Nikâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Atar, Fahrettin. "Tedbir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/258-259. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Aybakan, Bilal. "Sarf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/137-140. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî. *Avnü'l-ma'bûd*. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiye, 1994.
- Bardakoğlu, Ali. "Bey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/13-19. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Bardakoğlu, Ali. "Köpek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/251-252. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Beşer, Faruk. "Süslenme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/178-180. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Cezîrî, Abdurrahman. *Kitâbü'l-Fıkh alâ Mezâhibi'l-Erbe'a*. 4. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003.
- Çeker, Orhan. "Bikr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/151. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Çeker, Orhan. *Fıkıh Dersleri*. 10. Baskı. Konya: Tekin Kitabevi, 2018.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Demirci, Kürşat. "Helâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/173-175. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ebü Zehv, Muhammed. *el-Hadîs ve'l-muhaddisûn*. Beyrut: y.y., 1984.
- Esen, Hüseyin. "Zina". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/444-445. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin. *Reddu'l-muhtâr*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.

- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed. *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. nşr. Kemal Yûsuf el-Hût. Beyrut: y.y., 1409.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr. *Vefayâtü'l-a'yân*. nşr. İhsan Abbâs. Beyrut: y.y., 1978.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr. *İ'lâmü'l-muvakkî'in*. nşr. M. Muhyiddîn Abdülhamîd. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1987.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbuddîn Ömer el-Kureşî. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Beyrut: y.y., 1977.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1968.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid*. Kahire: Mektebetü'l-Külliyeti'l-Ezheriyye, 1966.
- Kandemir, M. Yaşar. "Nesâî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/563. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar. "Sünen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/147. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Köktaş, Yavuz. *Ana Hatlarıyla Ahkâm Hadisleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Köse, Saffet. "Hîle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/28-29. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Makdisî, Bahâuddîn Abdurrahmân b. İbrâhîm. *el-Udde şerhu'l-Umde*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, ts.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali. *es-Sünen*. nşr. Abdülfettah Ebû Gudde. 8 Cilt. Halep: Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, 1986.
- Nevevî, Muhyiddin Şeref b. Yahya. *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 1972.
- Özen, Şükrü. "Musarrat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/240-241. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Özen, Şükrü. "Velâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/11-15. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Remlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Hamza b. Şihâbiddîn. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1984.

- Reşûdî, Ali b. Fahd b. Abdullah. *Fıkhü'l-İmâm en-Nesâî fî Sünenihi's-Suğrâ*. Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmî, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Safedî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahmân. *Rahmetü'l-ümme fî ihtilâfi'l-eimme*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsûd*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- Şâkir Reşîd, Hîzumh. "Fıkhü'l-İmâm en-Nesâî min hılâli Sünenih". *Mecelletü Külliyyeti'l-Ulûmi'l-İslâmiyye* 43/2 (Eylül 2015), 165-212.
<https://doi.org/10.51930/jcois.2015.43.%25p>.
- Şevkânî Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Neylü'l-evtâr*. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Hadîs, 1993.
- Ünal, Halit. "Arâyâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/337. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Ünver, Mustafa. "Nesâî, Tefsiri ve Tefsirdeki Metodu". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (Samsun 1992), 193-205.
- Veşmî, Abdülaziz bin Abdullah. *Fıkhü'l-İmâm en-Nesâî fî Sünenihi's-Suğrâ*. Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmî, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Yavuz, Yunus Vehbi. "İpek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 22/365-366. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Tezkiratu'l-huffaz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarın araştırmaya katkı oranı %50, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %50'dur.

Yazar 1: Yöntemin belirlenmesi, araştırmanın tasarlanması, veri analizi, raporlaştırma.

Yazar 2: Danışmanlık, analiz ve sentez, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Financial Literacy in The Context of Mother Tongue Education: A Case Study*

Mehmet Ali BAHAR ^{1**}, Gizem BÜYÜKDOĞAN ², Mert ŞEN ³

¹ Faculty of Education, Erciyes University, Kayseri, Türkiye, ORCID: 0000-0003-4193-4515

² Faculty of Education, Erciyes University, Kayseri, Türkiye, ORCID: 0009-0007-6236-3260

³ Faculty of Education, Erciyes University, Kayseri, Türkiye, ORCID: 0009-0005-2728-5290

ABSTRACT

A study conducted in Türkiye on financial literacy skills, which is one of life skills, indicates that participants are not at the desired level in this skill. This situation necessitates studies to improve financial literacy skills in mother tongue education as in all educational fields. However, the potential of Turkish language education to develop financial literacy skills has not been examined in the literature. This study aims to reveal the suitability of Turkish language education to develop people's financial literacy skills in a multidimensional way. Consequently, in this study, which employed a case study design, the conceptual knowledge, opinions, observations, and suggestions of Turkish teachers and prospective teachers on the subject were collated. The study revealed that a significant proportion of the participants lacked detailed information about the concept of financial literacy, considered the curriculum and textbooks to be inadequate, and proposed developing financial literacy in Turkish lessons in a manner that is largely associated with life, text-based, and concept teaching. In accordance with the findings of the study, it can be concluded that the current mother tongue education is inadequate for the development of financial literacy skills. The study is notable for being the first to prioritize financial literacy skills in mother tongue education, for its diverse research group, and for its recommendations for the advancement of this skill in mother tongue education.

Keywords: Financial literacy, mother tongue education, functional reading.

Type: Research

Article History

Received: 17.05.2024

Accepted: 17.08.2024

Published: 28.09.2024

**Corresponding Author:

mehmetalibahar86@gmail.com

Ana Dili Eğitimi Bağlamında Finansal Okuryazarlık: Bir Durum Araştırması*

Mehmet Ali BAHAR ^{1*}, Gizem BÜYÜKDOĞAN ², Mert ŞEN ³

¹ Eğitim Fakültesi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye, ORCID: 0000-0003-4193-4515

² Eğitim Fakültesi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye, ORCID: 0009-0007-6236-3260

³ Eğitim Fakültesi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye, ORCID: 0009-0005-2728-5290

ÖZET

Yaşam becerilerinden biri olan finansal okuryazarlık becerileriyle ilgili Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalar, katılımcıların bu beceride istenilen düzeyde olmadığına işaret etmektedir. Bu durum, bütün eğitim alanlarında olduğu gibi ana dili eğitiminde de finansal okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak Türkçe eğitiminin finansal okuryazarlık becerilerini geliştirme potansiyeli alan yazında ayrıca incelenmemiştir. Bu eksiklikten hareketle gerçekleştirilen bu araştırmada Türkçe eğitiminin kişilerin finansal okuryazarlık becerilerini geliştirmeye elverişlilik durumunu çok yönlü olarak ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda durum araştırması deseniyle yürütülen bu araştırmada, Türkçe öğretmenleri ve öğretmen adaylarının konuya ilişkin kavramsal bilgi birikimi, görüş, gözlem ve önerileri derlenmiştir. Çalışmada katılımcıların önemli bir bölümünün finansal okuryazarlık kavramının içlemine ilişkin ayrıntılı bilgi sahibi olmadığı, öğretim programı ve ders kitaplarını yeterli görmediği, çoğunlukla yaşamla ilişkilendirilmiş, metin temelli ve kavram öğretimi ağırlıklı bir yolla Türkçe derslerinde finansal okuryazarlığı geliştirmeyi önerdikleri saptanmıştır. Çalışmada ulaşılan bulgular doğrultusunda sürmekte olan ana dili eğitiminin finansal okuryazarlık becerilerini geliştirmede yeterli olmadığı söylenebilir. Çalışma ana dili eğitiminde finansal okuryazarlık becerilerini gündeme getiren ilk araştırma olması ve araştırma grubunun çeşitlendirilmesiyle öne çıkmakta, bu becerinin ana dili eğitiminde geliştirilmesi için geliştirilen önerileriyle dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal okuryazarlık, ana dili eğitimi, işlevsel okuma.

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi

Gönderim: 17.05.2024

Kabul: 17.08.2024

Yayınlanma: 28.09.2024

**Sorumlu Yazar:

mehmetalibahar86@gmail.com

GİRİŞ

Küresel bağlamda bireysel ve toplumsal iyi oluş için gerekli temel yaşam becerilerinden biri olarak kabul edilen finansal okuryazarlık becerisi (G20, 2021) insanoğlunun takas yöntemine dayalı ekonomik faaliyetlerde bulunduğu çağlardan günümüze değin önemi her geçen gün artan temel ekonomik yetilerden biridir. Artan küresel rekabetle birlikte ve teknoloji ile piyasalara sunulan sayısız finansal ürün, bu becerinin geliştirilmesini zorunlu kılmakta (Gök - Çoşkun, 2020) ve parametrik bir biçimde bu zorunluluğun yerine getirilmesi için eğitimin her alanına çeşitli sorumluluklar yüklenmektedir. Sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın uzun vadede yakalanması için gereken beşerî yatırımlar, bu becerilerin geliştirilmesine yönelik eğitimde işe koşulacak bir dizi çalışmayla vücut bulacaktır (Bayrakdaroğlu- Bilge, 2018).

“Finansal bilgi (matematiksel bilgi, kavramsal bilgi ve ürün bilgisi)”, “finansal davranış” ve “finansal tutum” bileşenlerinden oluşan finansal okuryazarlık becerisi (FO-DER, 2021) “bireylerin finansal konularda bilgi sahibi olmaları ve bu bilgileri yaşamlarında kullanabilmeleri; bireylerin mikro düzeyde bütçe yönetiminde denetimli davranabilmeleri, makro düzeyde finansal dizgenin ayırımında olmaları” biçiminde açıklanmaktadır (Barış, 2016). Bu beceri, özünde bireylerin finansal davranışlarında sağlıklı kararlar almalarına olanak tanıyacak kadar ekonomik süreçlerle ilgili bir dizi terim ve olgu bilgisine sahip olmasını ifade etmekteyse de sosyal açıdan çok yönlü etkileri olan bir beceridir. Öyle ki finansal okuryazarlığı gelişmiş bireyler finansal seçenekleri çözümlene, bunları yorumlama, yaşanan değişimleri doğru okuyabilme gibi alanlarda ustalaşarak (Yılmaz - Kaymakçı, 2021), birikim ve yatırım gibi konularda kendi ülkelerinin ekonomisini destekler (Bozkurt, Toktaş - Altınar, 2019). Bu nitelikleri taşıyan bireyler, ülkelerinin sosyal refahlarına aracısız katkılar sunabilir. Çünkü finansal okuryazarlık, yalnızca bireyin günlük yaşamında karşılaştığı finansal sorunların çözümünde değil finansal piyasaların verimliliğine, farkındalık sahibi bir tüketici olmaya, ekonomik çıkarları korumaya da katkı sunmakta; gereksinimlerin önceliklerini belirlemede, ürün temin etme sürecinde doğru karar verebilmede, yatırımın ne zaman ve hangi alanda olacağını belirlemede kişilere yardımcı olur. Finansal okuryazarlık becerilerinden yoksun olmayı ifade eden “finansal cehalet” içinde bireylerin varlığı ise gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerde de gözlenen bir sorundur (Er ve Temizel, 2014) ve bu sorun kişilerin yukarıda belirtilen finansal okuryazarlık katkılarını kendi toplumlarına sağlayamamasının başlıca nedenidir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin finansal okuryazarlık düzeyiyle ilgili yapılan araştırmalar, ciddi bir önem taşımaktadır.

Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliğinin 10 Mart 2012’de yayımladığı “Yatırımcı Seferberliği Arama Konferansı Sonuç Raporu”nda gelişmekte olan ülkeler arasında bulunan Türkiye’deki finansal okuryazarlık yetkinlik düzeyinin düşük olduğu; finansal bilinç ve farkındalığın yetersiz olduğu ve bunun Türkiye sermaye piyasalarının gelişmesine engel olduğu vurgulanmıştır (Altaş, 2012). Nitekim Standart & Poor’s (S&P) tarafından 2014 yılında yapılan bir araştırmada finansal okuryazarlık becerileri açısından 144 ülke arasında

Türkiye'nin 120. sırada yer aldığı belirlenmiştir (S&P, 2014). Lusardi'nin (2019'den akt. Bilici - Çevik, 2022) "Üç Büyükler" (İng. "Big Three") yöntemini kullanarak 15 ülkedeki finansal okuryazar kişilerin oranını karşılaştırmalı olarak 2007 ile 2014 yılları arasında incelemiş ve Türkiye bu süreçte araştırmaya katılan ülkeler arasında yalnızca Romanya ve Rusya'dan daha iyi bir performans sergilemiş, diğer ülkelerin gerisinde kalmıştır. Öte yandan yurt içinde yapılan taramalar, daha iyimser bir tablo çizmektedir. Söz gelimi Türkiye Ekonomi Bankası (TEB) ile Boğaziçi Üniversitesinin birlikte yaptıkları "Finansal Okuryazarlık ve Erişim Anketi" ne katılan 1.638 kişinin ortalama finansal okuryazarlık puanı 2014 yılında 59,4 olarak hesaplanmıştır (TEB, 2014). Aynı çalışma sonucunda çalışmaya katılan gönüllülerin finansal okuryazarlık düzeylerinin 2015 ile 2022 yılları arasında 60 ila 62 puan aralığında olduğu saptanmıştır (TEB, 2015, 2016, 2017, 2018, 2020 ve 2022). Bu durum, finansal okuryazarlık becerilerinin göreceli olarak gelişmekte olduğuna işaret etmekteyse de Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneğince (FO-DER) gerçekleştirilen araştırmalar elde edilen veriler, katılımcıların finansal okuryazarlık puanlarının TEB ve Boğaziçi Üniversitesinin elde ettiği puanlardan daha düşük olduğuna işaret etmektedir. Öyle ki FO-DER'in gerçekleştirdiği araştırmada katılımcıların finansal okuryazarlık becerileri 2019 yılında 55, 2021 yılında 54 puan olarak hesaplanmıştır. Finansal bilgi (matematik, kavramsal bilgi ve ürün bilgisi), finansal davranış ve finansal tutum boyutları üzerinden değerlendirilen bu araştırmaya göre 2021 yılında katılımcıların finansal bilginin kavramsal bilgi alt boyutu (2019'da 87, 2021'de 80) ve ürün bilgisi boyutundaki (2019'da 56, 2021'de 44) keskin düşüşler, finansal okuryazarlık puanının 2019'a göre 2021 yılında daha düşük olmasına yol açmıştır (FO-DER, 2021).

Büyüksalvarcı vd. (2011) ile Ergün ve Serel (2019) tarafından yapılan farklı araştırmalarda finansla ilişkili dersler almanın bireylerde finansal okuryazarlık becerilerini geliştirdiği ortaya konulmuş, Türkiye'deki gençlerin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu ifade edilmiş ve bu konuda eğitimin üzerine düşen sorumluluğu yerine getiremediğinin altı çizilmiştir. Bu yetersizliğe Yıldırım ve Öztürk (2017) de işaret etmektedir. Nitekim Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı/ İng. Programme for International Student Assessment (PISA) finansal okuryazarlık testi sonuçlarına göre Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı/ İng. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) ülkelerinden çalışmaya katılan öğrencilerin %22'si temel finansal becerilere sahip değilken yalnızca %12'si üst düzey finansal işlemleri yapabilmektedir (OECD, 2023). PISA finansal okuryazarlık testlerinin uygulanması OECD ülkeleri için okuryazarlık, matematik ve fen okuryazarlığı gibi zorunlu değil seçimidir ve Türkiye bu teste henüz dâhil olmadığı için Türkiye'nin OECD ülkeleri arasındaki finansal okuryazarlık düzeyi net olarak bilinmemektedir. Ancak Karakurum Ozdemir vd. (2018) orta gelirli beş ülkeyi (Kolombiya, Lübnan, Meksika, Türkiye ve Uruguay) finansal okuryazarlık becerileri açısından karşılaştırmış; yaş, cinsiyet, eğitim ve iş gücü piyasasındaki farklılıklar gibi değişkenler kontrol altında tuttuklarında Türkiye'nin finansal okuryazarlık bakımından bu ülkeler arasında sonuncu olduğunu saptamıştır.

Öte yandan PISA okuma testlerinin odağında işlevsel okuma becerisi yer almaktadır. İşlevsel okuma Güneş'e (1994) göre çağdaş toplumların gereksinimlerini karşılayacak okuma yazma becerileridir ve okuma yoluyla elde edilen bilgi ve becerilerin günlük yaşama aktarılması; kişinin okuma yoluyla toplumsal, vatandaşlık ve ekonomik rollerine iyi hazırlanması, kendine ve çevresine yararlı olmasını kapsar. İşlevsel okumanın en önemli bileşenlerinden biri de finansal okuryazarlık becerileridir. Parasal konularda doğru karar verebilme, finansal işlemleri anlama ve doğru tercihler yapabilme yeteneğine sahip olma şeklinde tanımlanan işlevsel okuma işlemleri (Soyuçok, 2017), doğrudan finansal okuryazarlık becerileridir. Çifci'ye göre (2006, 2010) göre finansal okuryazarlık becerilerinin işlevsel okumanın bir yönü olarak Türkçe dersi öğretim programları içinde bir tema olarak yer almaması önemli bir eksiklik. Ancak ülkemizin PISA okuma testinden aldıkları puanlar, ortaokuldan mezun olan öğrencilerimizin işlevsel okuma yeterliliklerinin arzu edilenin çok gerisinde olduğuna işaret etmektedir (MEB, 2023).

Erken yaşlarda geliştirilen finansal okuryazarlık yeterliliği, bireylerin finansal yaşamlarının daha bilinçli ve farkındalıkla gelişmesini desteklemektedir (Barış, 2016). Başka bir deyişle finansal karar alma süreçleriyle ilgili farkındalık eğitimlerine çocukluktan başlanır ve yaşam boyu yer verilir (Bayrakdaroğlu - Bilge, 2018). Bu açıdan bakıldığında somut düşünmeden soyut düşünmeye geçildiği ortaokul dönemi kritik bir değer taşımaktadır. Bu dönemde verilecek finansal okuryazarlık eğitimi, bireylerin finansal cehaletten uzaklaşmaları açısından önemli görülmektedir. Ancak ortaokul aşamasında gerçekleştirilen eğitim süreci bütüncül olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de finansal okuryazarlık becerilerinin disiplinler arası bir düzenlemeyle, çeşitli derslerin öğretim programlarını içeriğinde tanımlanan temalarından biri olmadığı, bu beceriye özgü bir kazanım geliştirilmediği görülmektedir. Her ne kadar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019a) finansal okuryazarlık geliştirilmesi gereken yetkinliklerden biri olarak tanımlanmış olsa da finansal okuryazarlık gibi geniş ve önemli bir konunun yalnızca bu dersle sınırlı görülmesi yanlıştır. Oysa Matematik ve Türkçe dersleri, geliştirmeye yöneldiği okuryazarlık becerileri içinde finansal okuryazarlığın ele alınabileceği öğretim programı kazanım ve içeriğine sahipken, haftalık ders saati süresi ve ders kitabı metin içeriği bakımından Türkçe derslerinin finansal okuryazarlık becerilerini geliştirmek bakımından çeşitli üstün olanaklarından söz edilebilir. Nitekim dil yapısı ve eğitimi ile finansal okuryazarlık becerileri arasında ilişki kurulan çok sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Örneğin Chen (2013) tarafından yapılan bir araştırmada şimdiki zaman ile gelecek zaman ayrımının güçlü olduğu dilleri (İngilizce) konuşanlar ile şimdiki zaman ve gelecek zaman ayrımının güçlü olmadığı dilleri (Almanca) konuşanların ekonomik birikim davranışlarını karşılaştırmış, kişilerin ekonomik birikime değer verme derecesi ile konuştukları dillerin şimdiki zaman ve gelecek zaman karşıtlığını ortaya derecesi arasında ters orantı kurmuştur. Chen (2013) ayrıca OECD (2010) verilerinden ve Thierroff'un (2000) Avrupa'daki dillerin zaman ve kiplik ulamlarına ilişkin çalışmasından yola çıkarak şimdi zaman ile gelecek zaman ayrımının zayıf olduğu dilleri konuşan ülkelerin gayrisafi yurt içi harcamalarının (GSYİH) ortalama %6 daha fazlasını birikim için ayırdıklarını ve birikim

yapma olasılıklarının diğerlerine göre %31 daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Chen'in (2013) çalışmasına göre dillerde şimdiki zaman ile gelecek zaman arasındaki ilişkilendirme yükseldikçe, insanların ekonomik birikim yapma gizil güçleri de artmaktadır. Brown vd. (2018) tarafından yapılan araştırmada İsviçre'de benzer yaşam ve eğitim koşullarında bulunan Almanca ve Fransızca konuşan ortaokul öğrencilerinin finansal okuryazarlıkları karşılaştırılmış, Fransızca konuşan bölgede kalanların Almanca konuşan bölgedekilere göre finansal okuryazarlık düzeylerinin, erken yaşta haclik alma olasılıklarının ve bağımsız banka hesabına erişimlerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Ho ve Lee (2023), finansal okuryazarlıkla ana dili ve yabancı dil eğitimi arasında bir bağ kurmakta, araştırmalarından elde ettikleri veriler doğrultusunda İngilizcenin dünya ekonomik yaşamındaki yaygınlığı nedeniyle ana dili İngilizce olmayanlar için yabancı dil eğitiminde İngilizce finansal okuryazarlık destek eğitimine de yer verilmesinin Asya'daki öğrenciler için yararlı olacağını dile getirmektedir. Dilin yapısı, dil ve kültür bağıntısı ile finansal davranışlar arasındaki ilişkiyi konu edinen son derece sınırlı sayıda kaynağa sahip alan yazın içinden yukarıda değinilen çalışmalar, finansal davranış eğilimleri ile dil yapısı ve kültür arasındaki ilişkiyi gündeme getirerek düşünce eğitimi ve kültür aktarımındaki rolüyle ana dili eğitiminde finansal okuryazarlığa yer vermek için gerekli ancak henüz ayırımına varılmakta olan bir düzlemin varlığına işaret etmektedir.

Dil eğitiminde finansal okuryazarlıkla ilgili çalışmalar yapılması, çok yönlü bir biçimde ele alınması gereken bir konudur. Başka bir deyişle finansal okuryazarlığın dil eğitimi öğretim programında kazanım ve içerik olarak yer alması, dil eğitiminde bu becerilerin nitelikli bir biçimde öğrencilere kazandırılması açısından yeterli değildir, öğretmenlerin bu konudaki yetkinlikleri de belirleyici niteliktedir. Öğretmenlerin finansal okuryazarlık konularına hâkim olmaları ve öğrencilere doğru biçimde aktarabilmeleri finansal okuryazarlık becerisinin geliştirilmesi bakımından vazgeçilmezdir (Büyükşalvarcı vd., 2011). Dolayısıyla hizmet öncesinde öğretmen adaylarının bu becerinin ne olduğunu ve nasıl geliştirebileceklerine ilişkin donanım kazanmaları, görev başındaki öğretmenlere bu hususta hizmet içi eğitimler düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak Türkçenin ana dili eğitiminde finansal okuryazarlık becerisinin öğretmen ve öğretmen adayı hazırbuluşluğu, bu becerinin kendi derslerinde geliştirilmesiyle ilgili gözlemleri, bu konuya ilişkin öğretim programı ile ders kitapları hakkındaki görüşleri ve önerileri ayrıca betimlenmiş değildir. Bu eksiklikten hareketle gerçekleştirilen bu araştırmada Türkçe öğretmeni ve adaylarının finansal okuryazarlıkla ilgili kavramsal bilgilerini, ana dili olarak Türkçe eğitiminin finansal okuryazarlığı geliştirmeye elverişli olma durumuna ilişkin görüşlerini ve bu konudaki önerilerini betimlemek amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında şu sorulara yanıt bulmak hedeflenmiştir:

1. Katılımcıların finansal okuryazarlık kavramına ilişkin bilgi durumu nedir?
2. Katılımcıların Türkçe eğitiminin finansal okuryazarlık becerisini geliştirme durumuna ilişkin görüşleri nelerdir?

3. Katılımcıların Türkçe eğitiminde finansal okuryazarlık becerisini geliştirmeye yönelik önerileri nelerdir?

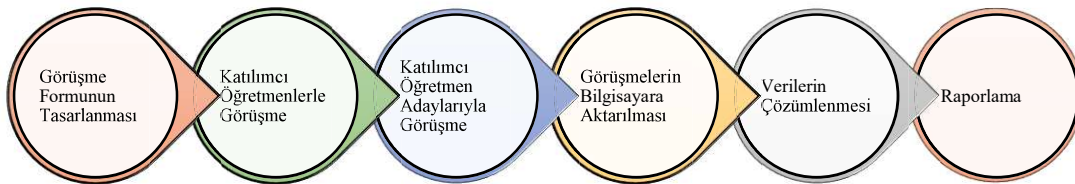
YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden bir durum araştırması olarak tasarlanmıştır. Durum araştırması konuya daha bütüncül bakış ortaya koymaya olanak tanıyan bir desendir. Bu çalışmada durum araştırmasının yeğlenmesinin altında durum araştırmasının bu özelliği bulunmaktadır. Durum araştırması, temelde belirli bir olgunun veya olayın derinlemesine incelenmesini amaç edinen bir nitel araştırma deseni olarak tanımlanmaktadır (Glesne, 2015). Başka bir deyişle durum araştırması sınırlı dizgelerin ayrıntılarıyla incelenmesidir. Çalışma kapsamında ele alınan durum, Türkçe öğretmeni adayları ve Türkçe öğretmenlerinin bakış açısında Türkçe eğitiminin finansal okuryazarlık becerilerini geliştirmeye elverişli olma durumudur. Bu durumu betimlemek amacıyla katılımcı görüşleri içerik çözümlemesiyle incelenmiştir. İçerik çözümlemesi, bireylerin söylediklerini veya yazdıklarını niceleştirilmesi (Hepgül, 2002) olarak tanımlanabilir. İçerik çözümlemesinin özünde verilerin öbeklendirilmesi ve verilerin ne sıklıkla yinlendiğini bulmak vardır. Bir başka deyişle içerik çözümlemesi belirli kurallar çerçevesinde daha küçük içerik ulamları oluşturma yoluyla gerçekleştirilen dizgeli, açık yönergelerle kodlanma olarak ifade edilebilir (Ültay, Ültay - Akyurt, 2021).

İçerik çözümlemesi kendi içerisinde öte çözümleme, öte bileşim ve betimsel içerik çözümlemesi olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Çalık - Sözbilir, 2014). Çalışmanın amacı doğrultusunda bu çalışmada betimsel içerik çözümlemesi yaklaşımı benimsenmiştir. Betimsel içerik çözümlemesi, belirli bir konu özelinde birbirinden bağımsız olarak yürütülen tüm araştırmaların incelenip düzenlenmesine ve alandaki genel eğilimlerin ortaya çıkarılmasına olanak tanımaktadır (Ültay, Ültay - Akyurt 2021).

Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulunun 06.06.2022 tarihli ve 254161 sayılı; Millî Eğitim Bakanlığının 16.06.2022 tarih ve E-47882400-602.04.01-52007870 sayılı izinleriyle 03.08.2022-04.10.2022 tarihleri arasında yürütülen bu çalışmada yapılan işlemler ana hatlarıyla aşağıdaki gibi betimlenebilir.

Şekil 1. Araştırma Süreci

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Kayseri ili merkez ilçelerinde (Melikgazi, Talas ve Kocasinan) Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî devlet ortaokullarında görev yapmakta olan gönüllü 20 (yirmi) Türkçe öğretmeni ile 2021-2022 eğitim öğretim yılında Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında üçüncü sınıfta öğrenim görmekte olan ve Okuma Eğitimi dersini başarıyla tamamlamış, gönüllü 20 (yirmi) Türkçe öğretmeni adayından oluşmaktadır. Çalışma grubundaki öğretmenlerden elde edilen veriler HK, öğrencilerden elde edilen veriler ise ÖK ile başlatılarak kodlanmıştır. Katılımcılara ilişkin bazı tanıtıcı bilgiler aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. Katılımcı Türkçe Öğretmenlerine İlişkin Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Kıdem (Yıl)	Mezun Olunan Program
HK1	33	Erkek	9	Türkçe Öğretmenliği
HK2	36	Erkek	11	Türkçe Öğretmenliği
HK3	47	Kadın	26	Türk Dili ve Edebiyatı
HK4	49	Kadın	25	Türk Dili ve Edebiyatı
HK5	41	Kadın	20	Türkçe Öğretmenliği
HK6	51	Kadın	28	Türk Dili ve Edebiyatı
HK7	43	Erkek	21	Türkçe Öğretmenliği
HK8	36	Kadın	13	Türkçe Öğretmenliği
HK9	38	Erkek	16	Türkçe Öğretmenliği
HK10	33	Erkek	10	Türkçe Öğretmenliği
HK11	47	Erkek	23	Türk Dili ve Edebiyatı
HK12	51	Kadın	28	Türkçe Öğretmenliği
HK13	54	Erkek	30	Türkçe Öğretmenliği
HK14	42	Erkek	20	Türkçe Öğretmenliği
HK15	41	Erkek	18	Türkçe Öğretmenliği
HK16	47	Erkek	23	Türk Dili ve Edebiyatı
HK17	49	Kadın	25	Türk Dili ve Edebiyatı
HK18	41	Kadın	18	Türkçe Öğretmenliği
HK19	40	Kadın	18	Türkçe Öğretmenliği
HK20	42	Kadın	20	Türkçe Öğretmenliği

Katılımcı Türkçe öğretmenlerinin 10'u kadın, 10'u erkektir. Yaş gruplarına göre dağılım incelendiğinde 33-36 yaş aralığında 5 kişi, 37-40 yaş aralığında 2 kişi, 41-44 yaş aralığında 6 kişi, 44-47 yaş aralığında 3 kişi, 48-51 yaş aralığında 4 kişi olduğu görülmektedir. Araştırma grubundaki iki öğretmen 5-10 yıl, iki öğretmen 11-15 yıl, yedi öğretmen 16-20 yıl, beş öğretmen 21-25 yıl, dört öğretmen ise 26-30 yıl deneyim sahibidir. Katılımcıların 14'ü Türkçe öğretmenliği, 6'sı Türk dili ve edebiyatı programı mezunudur. Araştırmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarına ilişkin bazı bilgiler ise Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcı Türkçe Öğretmeni Adaylarına İlişkin Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	GANO*
ÖK1	21	Kız	3,33
ÖK2	22	Kız	3,42
ÖK3	21	Erkek	3,21
ÖK4	22	Erkek	3,31
ÖK5	20	Kız	3,54
ÖK6	21	Kız	3,64
ÖK7	22	Kız	3,41
ÖK8	20	Kız	3,54
ÖK9	21	Kız	3,52
ÖK10	20	Kız	3,20
ÖK11	21	Kız	3,15
ÖK12	20	Erkek	3,49
ÖK13	22	Kız	3,56
ÖK14	20	Kız	3,20
ÖK15	22	Kız	3,41
ÖK16	20	Erkek	3,50
ÖK17	20	Kız	3,43
ÖK18	20	Kız	3,24
ÖK19	21	Kız	3,32
ÖK20	21	Kız	3,83

* GANO: Genel Ağırlıklı Not Ortalaması

Çalışma grubundaki Türkçe öğretmeni adaylarının 4'ü erkek, 16'sı kızdır ve tamamı 20-22 yaş arasında yer almaktadır. Türkçe öğretmeni adaylarının on üçünün genel ağırlıklı not ortalaması 3,00-3,49 aralığında, yedisinin ise 3,50 ve üzerindedir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışma grubu içindeki Türkçe öğretmeni adaylarının aynı yaş aralığında, 4'lük dizgede 3 ve üzeri genel ağırlıklı not ortalamasına sahip başarılı öğrencilerden oluştuğu söylenebilir. Bu bilgiler çalışmada dile getirilen görüşlere sahip öğrencilere ilişkin genel bir kanı oluşması için paylaşılmış olup, çalışmanın kapsamı gözetilerek katılımcılar tarafından dile getirilen görüşler katılımcı bilgilerine göre ayrıca ulamlandırılmamıştır.

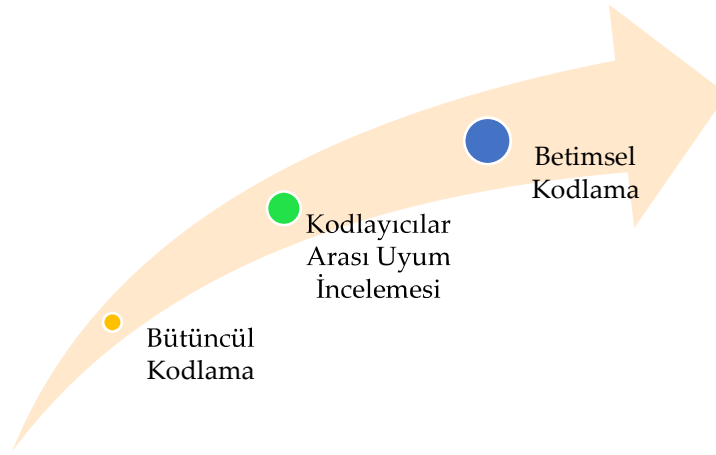
Veri Toplama Araçları

Çalışma verileri iki kaynaktan derlenmiştir. Birinci kaynak görev başındaki Türkçe öğretmenleridir. Türkçe öğretmenlerinin araştırma sorularına ilişkin görüşleri Ek 1'de yer alan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derlenmiştir. Türkçe öğretmeni adayları araştırmanın ikinci veri kaynağı olmuştur ve bu gruptaki katılımcılarla yapılan görüşmelerde Ek 2'den istifade edilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Çalışma gruplarından derlenen veriler, görüşmelerin gerçekleştirilmesiyle süremdeş olarak sayısallaştırılmıştır. Ardından bu verilerin bütünlükleri denetlemiş ve içerik çözümlemesinin yapılacağı QSR NVivo 10 programına aktarılmıştır. Veri çözümlemesiyle ilgili ilerleyen süreçte yapılan işlemler Şekil 2’deki gibi betimlenebilir.

Şekil 2. Verilerin çözümleme aşamaları

Katılımcılardan elde edilen veriler, Saldaña’nın (2019) iki döngülü kodlamalara ilişkin ulamlandırmasında yer verdiği iki ayrı kodlama yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Birinci döngüde iki araştırmacı, birbirinden bağımsız olarak verileri bütüncül kodlama ile kodlamışlardır. Bu aşamada araştırmacılar, veride odaklanacakları noktaları belirledikleri gibi ayrıntılı inceleme için de hazırlık yapmışlardır. Birbirinden bağımsız bir biçimde gerçekleştirilen bütüncül kodlamalar sonrasında araştırmacılar, 20.05.2023 tarihinde oluşturdukları kodlamaları karşılaştırmışlar, kodlayıcılar arası uyum incelemesi gerçekleştirmiş ve verilerin tema, alt tema ve kodlarının ne olacağını kesinleştirmişlerdir. İkinci döngü kodlamada ise betimsel kodlama yapılmış, içerik çözümlemesiyle ulaşılan verilerin bulguya dönüştürülmesinde Bilgin (2014) tarafından önerilen “sıklık çözümlemesi”, “öbeklendirmeli çözümleme” ve “değerlendirici çözümleme” tekniklerinden yararlanılmıştır. Her iki gruptaki katılımcılardan elde edilen verilerin kendi öbekleri içinde bütüncül okumaya elverişli olacak biçimde raporlaştırılması sağlanmıştır.

BULGULAR

Katılımcılardan elde edilen verilerden hareketle bu çalışmanın bulguları iki başlık altında sunulmuştur: “Türkçe Öğretmenlerinin Finansal Okuryazarlık Kavramı ve Türkçe Eğitiminde Finansal Okuryazarlık Becerilerinin Öğretimine İlişkin Görüşleri”, “Türkçe Öğretmeni Adaylarının Finansal Okuryazarlık Kavramı ve Türkçe Eğitiminde Finansal Okuryazarlık Becerilerinin Öğretimine İlişkin Görüşleri”.

Türkçe Öğretmenlerinin Finansal Okuryazarlık Kavramı ve Türkçe Eğitiminde Finansal Okuryazarlık Becerilerinin Öğretimine İlişkin Görüşleri

Türkçe öğretmenlerinden derlenen, çalışmanın amaçları ve kodlamayla koşut olarak çözümlenen veriler, ulaşılan bulgular “Türkçe Öğretmenlerinin Finansal Okuryazarlık Kavramına İlişkin Tanımları”, “Türkçe Öğretmenlerinin Türkçe Eğitiminde Finansal Okuryazarlık Öğretimiyle İlgili Genel Görüşleri” ve “Türkçe Öğretmenlerinin Türkçe Eğitiminde Finansal Okuryazarlık Öğretimine Yönelik Önerileri” alt başlıkları altında ele alınmış, her alt başlıktaki ana bulgu ekseninde bütüncül görüşe uygun bir biçimde değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Türkçe öğretmeni katılımcılardan elde edilen verilerin ortaya koyduğu bulgular, aşağıda açıklanmıştır.

Türkçe öğretmenlerinin çoğu “finansal okuryazarlık” kavramına yabancı

Çalışmaya katılan Türkçe öğretmenlerinden finansal okuryazarlığı tanımlarken “bilgi” (TK2, TK6, TK7, TK8, TK9, TK12, TK15, TK17, TK19) ve “beceri” olarak niteleyenlerin (TK1, TK3, TK5, TK6, TK7, TK8, TK9, TK10, TK12) sayılarının dokuz olup birbiriyle eşit olduğu görülmüştür. Finansal okuryazarlığı hem bilgi hem de beceri olarak ele alan beş katılımcı (TK6, TK7, TK8, TK9, TK12) çıkarıldığında aynı kavramı yalnızca “bilgi” olarak görenler (TK2, TK15, TK17, TK19) ile yalnızca “beceri” olarak tanımlayanların (TK1, TK3, TK5, TK10) dörder kişi olduğu belirlenmiştir. Bu durum, çalışmaya katılan Türkçe öğretmenlerin finansal okuryazarlığı bir bilgi ve/veya beceri olarak gösterilene dönüştürdüğünü ortaya koymaktaysa da yedi Türkçe öğretmeni (TK4, TK11, TK13, TK14, TK16, TK18 ve TK20), başka bir deyişle araştırma grubundaki Türkçe öğretmenlerinin %35’i bu kavrama ilişkin bir tanım önermekten kaçınmıştır. Dolayısıyla çalışmaya katılan Türkçe öğretmenlerinin önemli bir bölümünün finansal okuryazarlık kavramını, tam olarak kavramsallaştırmadığı söylenebilir. Nitekim sekiz Türkçe öğretmeni (TK4, TK11, TK13, TK14, TK15, TK16, TK17, TK20), “finansal okuryazarlık” kavramına ilk kez görüşmeler sırasında araştırmacılardan işittiklerini dile getirmiştir. Bunlar arasında TK15 ilk etapta bu kavramı ilk kez çalışma kapsamında duyduğunu ifade etmiş olmasına karşın akıl yürütmek için araştırmacıdan izin istemiş, kısa bir süre sonra bu kavramın “önemli bir bilgi alanı” biçiminde bir tanım ileri sürmüştür. Benzer biçimde TK18 ve TK20 de bu kavramla ilgili ilk etapta aynı yanıtı vermelerine karşın biraz düşündükten sonra herhangi bir ayrıntı vermeden bu kavramın önemli bir kavram olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte kimi Türkçe öğretmenleri “finans” teriminin çağrışımından hareketle finansal okuryazarlığı yalnızca bir yönünü açıklayabilen “matematiksel terimlerle alakalı bir kavram” (T3), “ekonomik dengeyi sağlama” (TK1, TK5, TK7, TK9, TK12), “finansla ilgili bilgi sahibi olma” (TK2, TK6, TK8, TK9, TK12, TK19) gibi sözcelerle tanımlamışlardır. Bir öğretmen (T8) de finansal okuryazarlığın “bilinçli olmak” olduğunu dile getirmiş, ancak bu “bilinçli olma”yla kastettiği işlemi, neyi kapsadığını ve sınırlarının ne olduğuna ilişkin görüşlerini paylaşmamıştır. Aynı katılımcı finansal okuryazarlığı, “var olan okuryazarlığın bir parçası” olarak da açıklamıştır. Katılımcıların finansal okuryazarlığın dile getirdiği tanım veya görüşler Tablo 3’te betimlenmiştir.

Tablo 3. Türkçe öğretmenlerinin finansal okuryazarlık kavramına ilişkin tanım ve görüşleri

Tanım veya Görüş	Katılımcı(lar)
Ekonomik dengeyi sağlama, kontrol edebilme	TK1, TK5, TK7, TK9, TK12
Matematiksel terimlerle alakalı bir kavram	TK3
Bu kavramı ilk defa duyuyorum, bilgim yok.	TK4, TK11, TK13, TK14, TK15, TK16, TK17, TK20
Finansla ilgili bilgi sahibi olma ve çıkarımda bulunma	TK2, TK6, TK8, TK9, TK12, TK19
Var olan okuryazarlığın bir parçası	TK8
Hızla gelişen ve değişen hayata uyum sağlayabilmek açısından önemli bir kavram	TK3, TK18, TK20
Bireylerin yaşamını idame ettirmek için bu beceri hakkında bilgi sahibi olması gerekir, yaşamla iç içe bir kavram	TK3, TK6, TK10, TK12
Kendini geliştirmek isteyen bireylerin bilgi sahibi olması gereken bir alan	TK7, TK15, TK17
Bilinçli olmak	TK8

Tablo 3'te ayrıca bazı katılımcıların tanımlamalarında yalnızca finansal okuryazarlığın önemine değindikleri de görülmektedir. Bu öbekte dile getirilen tanımlar şunlardır: "Hızla gelişen ve değişen hayata uyum sağlayabilmek açısından önemli bir kavram." (TK3, TK18, TK20), "Bireyin yaşamını idame ettirmesi için hakkında bilgi sahibi olması gereken bir beceri" (TK3, TK6, TK10, TK12), "Kendini geliştirmek isteyen kişilerin bilgi sahibi olması gereken bir alan" (TK7, TK15, TK17). Katılımcı Türkçe öğretmenlerin finansal okuryazarlık kavramına ilişkin dile getirdiği tanım ve görüşler doğrultusunda, bu kavramın kaplamıyla ilgili ayrıntılı bilgiye sahip olmadıkları söylenebilir.

Türkçe öğretmenlerine göre finansal okuryazarlığın kavram öğretimi başta olmak üzere çeşitli bağlamlarda geliştirilmesi çok önemli ama Türkçe eğitimi bu konuda üzerine düşeni farklı nedenlerle yapmaktan uzakta

Katılımcı Türkçe öğretmenleri finansal okuryazarlığın geliştirilmesi gereken önemli bir beceri olduğu hakkında aynı düşüncededir. TK3 ve TK6'ya göre mantıksal yetilerin geliştirilmesini içeren finansal okuryazarlık, günümüz dünyasında bütün insanların sahip olması gereken bir beceridir. TK7'ye göre kişisel gelişimin bir parçası olarak görülmesi gereken finansal okuryazarlık, TK1'e göre yaşam şartlarının geliştirilmesi için gerekli koşullardan biridir. TK2'ye göre finansal okuryazarlık becerilerinin gelişmesiyle bireyler, ekonomik belirsizlik ve iş yaşamında karşılaşılabilecek ani değişimlere karşı daha hazırlıklı olabilir ve söz mantık, usavurma gibi becerilerini de ilerletebilirler. Ancak çalışmaya katılan Türkçe öğretmenleri, bütün önemine karşın finansal okuryazarlığın Türkçe eğitiminde yeterli düzeyde ele alınmadığını düşünmektedir. Öyle ki araştırmaya katılan altı öğretmen (TK1, TK2, TK3, TK5, TK6, TK8) Türkçe eğitiminde finansal okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara Türkçe eğitiminin beklenen yararı sağlamadığı kanısındadır. TK1, finansal okuryazarlığa ilişkin Türkçe eğitiminde somut olarak örneklendirilebilecek bir tek çalışma yapılmadığını ifade ederken TK2, bunun en önemli nedeni olarak Türkçe öğretmenleri arasında bu beceriye ilişkin bir duyarlılığın bulunmamasını işaret etmektedir. Katılımcıya göre zümre toplantılarında bu konu hiç

gündeme gelmiş değildir, diğer Türkçe öğretmenleri de bu becerilerin eğitimi için gerekli duyarlılıkta değildir. Öte yandan aynı katılımcı, öğrencilerin finansal okuryazarlıkla ilgili becerileri edinmek için “açık” olduğunu gözlemlemektedir. Katılımcı gözlemine göre öğrenciler, söz gelimi dijital medya ve televizyon haberlerinden öğrendikleri kadarıyla kendilerine kripto paraya dayalı yatırımı nasıl yapabilecekleri üzerine çok sayıda soru sormaktadır ve buna benzer sorular finansal okuryazarlık için bir “fırsat eğitimi” sunabilir. Ancak becerilerinin öğretimi için bireysel düzlemde yapılan çalışmalar ders içinde kendiliğinden gelişmektedir, bu konuda “aktarım” sağlayacak planlı bir öğretim bulunmamaktadır. Benzer düşünceler, TK1, TK6 tarafından da ifade edilmiştir. Salgın dönemiyle başlayan süreçte yaşam pahalılığından öğrencilerin sıklıkla yakındığına değinen TK5 ise finansal okuryazarlık becerilerinin eğitimine ilişkin görüşme sırasında kendisine yöneltilen sorular aracılığıyla kendi öğretim etkinliklerini ve Türkçe eğitimini değerlendirmesi gerektiğini ilk kez duyumsadığını ifade etmiş, Türkçe eğitiminin bu konuda “çok” yetersiz kaldığını söylemiştir. TK8 ise sınıf mevcutlarındaki fazlalığın finansal okuryazarlık becerilerine değinmeyi olasılıksız kıldığını belirtmiştir.

Araştırma grubundaki Türkçe öğretmenlerinin önemli bir bölümü (TK1, TK6, TK8, TK11, TK12, TK14 ve TK20) finansal okuryazarlık becerisinin diğer ders ve/veya alanlarla ilişkilendirilerek disiplinler arası bir yaklaşımla öğretilmesi gerektiğini düşünmektedir. Dört Türkçe öğretmeni (TK5, TK10, TK13, TK17) de yaşamla iç içe olan ana dili eğitiminde finansal okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmasının ciddi bir gereksinim olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların finansal okuryazarlık becerilerinin hangi bağlamda öğretilmesi gerektiğine ilişkin görüşleri Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Türkçe öğretmenlerine göre finansal okuryazarlık becerileri hangi bağlamda öğretilmeli

Öneriler	Katılımcılar
Finansal okuryazarlık eğitimine ailede başlanmalı.	TK1, TK5, TK6, TK7
Finansal okuryazarlık öğretimi yaşamla iç içe olmalı.	TK7
Finansal okuryazarlık okulda ders içeriklerinin tamamında olmalı.	TK1, TK6, TK7
Finansal okuryazarlık ile Millî Eğitim Bakanlığının Matematik Adımı dâhilinde öğretilmeli.	TK3
Finansal okuryazarlık konularına Türkçe derslerinin yanı sıra okuma-anlama becerisiyle ilişkili Medya Okuryazarlığı gibi diğer derslerde de yer verilmeli.	TK2

Tablo 4’te de görüldüğü üzere finansal okuryazarlığın ana dili eğitiminde kazandırılma sürecine ailede başlanması ve bu sürecin yaşamla ilişkilendirilerek, bütün derslerde ele alınarak yürütülmesine yönelik görüşlerin öne çıktığı gözlenmektedir. Ayrıca Türkçe öğretmenlerince bu becerilerin geliştirilmesine yönelik çalışmalara Türkçe, Medya Okuryazarlığı derslerinin yanı sıra Matematik derslerinde yer verilmesi düşüncesi dile getirilmektedir.

Araştırma grubundaki Türkçe öğretmenleri, finansal okuryazarlık eğitimini bir kavram öğretim süreci olarak ele almaktadır. Öyle ki çalışmaya katılan öğretmenlerin tamamı

bu konuda aynı düşüncededir ve “finansal terimlerin açıklanarak kavram öğretimi yapılması”nı önermiştir. Ancak TK1 kavram öğretimi sırasında finansal okuryazarlık öğretiminin “uygulamaya yönelik etkinlikler” ile, TK2 “... metin incelemeleri, olay incelemeleri” ile TK3 ve TK19 ise “öğretmen desteği ve bireysel araştırma” ile desteklenmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Finansal okuryazarlığın çeşitli bağlamlarda ve uzun bir süreç içinde kavram öğretimi başta olmak üzere çeşitli yollarla öğretilmesi gerektiğini dile getiren araştırma grubundaki Türkçe öğretmenleri, finansal okuryazarlık konularına Türkçe derslerinde yeterince yer verilemediğini beyan etmektedir. Öğretmenlerin Türkçe derslerinde finansal okuryazarlık eğitimine yer verilme durumuna ilişkin paylaştıkları gözlemler Tablo 5’te betimlenmiştir.

Tablo 5. Türkçe öğretmenlerinin derslerinde finansal okuryazarlık eğitimine yer verilmesi durumuna ilişkin gözlemleri

Gözlem	Katılımcılar
Programa dayalı, düzenli bir öğretim yok.	TK1, TK2, TK3, TK8, TK9, TK12, TK14, TK17
Birkaç metin içeriğinde geçtiği kadar öğretiliyor, ek bir etkinlik yok.	TK7, TK10, TK11, TK13, TK18, TK19, TK20
Ne yapıldığını kanıtlayabilecek somut çalışmalarımız yok.	TK1, TK17

Çalışma grubundaki öğretmenlere göre Türkçe derslerinde finansal okuryazarlık konularının ayrıca öğretilmemesi veya kapsamlı bir biçimde ele alınamamasına yol açan birçok neden vardır: “liselere geçiş sınavında finansal okuryazarlık becerisinin ölçülmemesi/sınav kaygısıyla çocukların ders kitabında yer alan etkinlikleri dahi yapmaktan uzaklaşmaları (TK3, TK4), Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda bu konuya yer verilmemesi (TK13, TK20), sınıf mevcudunun fazlalığı nedeniyle ayrıntı sayılabilecek konulara değinilememesi (TK8).”

Türkçe öğretmenlerine göre ders kitapları finansal okuryazarlık becerilerini geliştirici etkinlikler yapılması için elverişli değil

Araştırma grubundaki Türkçe öğretmenlerinin önemli bir kısmı (TK3, TK4, TK7, TK11, TK14, TK15, TK19) Türkçe ders kitaplarını öğrencilerin finansal okuryazarlık becerilerini geliştirmek bakımından yetersiz bulmaktadır. Benzer biçimde TK1, TK5 ve TK18 kodlu katılımcılara göre de ders kitapları yalnızca “finansal terimlerin kimi zaman geçtiği” okuma parçaları içermekte, finansal okuryazarlığı geliştirici çalışmalara yer vermemektedir. Öte yandan TK8, TK 17 ve TK20 finansal okuryazarlığı geliştirmeye yönelik çalışmalar için ne metin ne de içerik bakımdan istenilen yeterlilikte değildir. TK6, TK10, TK 12 ve TK13 ise Türkçe ders kitaplarının finansal okuryazarlık becerilerini geliştirme açısından bu kitaplarda yer alan metinleri yeterli, etkinlikleri yetersiz görmektedir. Öyle ki yedi öğretmen “ders kitaplarında yer alan içeriğin yetersiz olduğunu” dile getirmiştir. Dört öğretmen “var olan metinlerin içeriklerinin yeterli olduğunu ancak daha fazla etkinliğe yer verilmesi” gerektiğini söylemiştir. Üç öğretmen ise “terimlerle sınırlı kalınan bir öğretimin” olduğunu iddia etmiştir. Üç öğretmen “içeriğin yeterli” olduğunu savunmuştur. TK 3 “öğrencilerin sınav kaygısı sebebi ile içeriklere dikkat etmediklerini” dolayısıyla ders kitaplarında yer alan metin ve etkinliklerin

öğrencilerin finansal okuryazarlık becerilerini etkileyebilecek bir etken olmadığını savunmuş, bu konuda belirleyici olanın “Öğretmenlerin farkındalıkları” olduğunu dile getirmiştir. TK3 bu düşüncesini şu sözlerle desteklemiştir: “Öğrencilerimiz yalnızca sınava dönük etkinlikler yapmak istiyorlar. Kazanımlarda verilen okuma, dinleme becerilerini bile istemiyorlar. Bilinçli olarak bu kavrama yer verildiğini düşünmüyorum ya da bizim bu konudaki farkındalığımızın yeterli olmadığını düşünüyorum.”

Türkçe ders kitaplarının finansal okuryazarlığı geliştirmeye elverişlilik durumu hakkında görüşlerini paylaşmaktayken çok sayıda katılımcı (TK2, TK4, TK5, TK6, TK7, TK8, TK9, TK10, TK11, TK13 ve TK19) Türkçe ders kitaplarında finansal okuryazarlıkla ilişkili kavramların doğrudan öğretilmemesinin yanlış olacağını metin içinde sezdirimlere dayalı etkinliklerin öğrencilerde bu becerinin gelişmesini sağlayabileceğini de ifade etmişlerdir.

Türkçe öğretmenlerinin finansal okuryazarlığı geliştirmeye yönelik çok yönlü önerileri bulunmakta

TK8 “kitap sevgisi kazandırmada Türkçe derslerinde zorlandığını, hâl böyleyken finansal okuryazarlığı geliştirmeye yönelik öneri sunmanın abes olduğunu” dile getirerek bir öneri sunmaktan çekinirken çalışma grubundaki diğer katılımcıların çeşitli öneriler geliştirdiği görülmüştür. Türkçe öğretmenlerinin ifade ettiği öneriler, Türkçe derslerinde finansal okuryazarlığın geliştirilmesine ilişkin dile getirilen önerileri “genel öneriler”, “öğretimsel yöntem ve tekniklerle ilgili öneriler” ve “öğretim programıyla ilgili öneriler” ile “ders kitaplarıyla ilgili öneriler” başlıkları altında öbeklenmiştir.

Öğretmenlerin dile getirdiği genel öneriler şunlardır: “Türkçe öğretmenleri bilinçlendirilmeli” (TK3, TK13) “finansal okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine Türkçe dersi öncelik etmeli” (TK9), “finansal okuryazarlık seçmeli bir ders olmalı” (TK10), “disiplinlerarası çalışmalar yapılmalı” (TK3, TK6), “aileyle iş birliği yapılmalı” (TK2, TK15).

Çalışma grubundaki öğretmenlerin finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik en çok öğretimsel yöntem ve tekniklerle ilgili öneri geliştirdiği görüşmüştür. Bu öneriler arasında drama çalışmaları en sık önerilen yöntemken bunu metin incelemeleri izlemektedir. Öğretmenlerin Türkçe derslerinde finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik öğretimsel yöntem ve tekniklere ilişkin dile getirdiği öneriler Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Öğretmen katılımcıların finansal okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine ilişkin öğretimsel yöntem ve tekniklere yönelik önerileri

Önerilen Yöntem ve Teknik	Katılımcı	Sıklık
Drama	TK6, TK12, TK14, TK20	4
Metin incelemesi	TK2, TK4, TK15	3
Haber incelemesi	TK5, TK11	2
Terim-kavram öğretimi	TK2, TK11	2
Karşılaştırma ödevleri	TK6, TK12	2
Harçlık harcama raporu	TK1, TK5	2
Oyunlaştırma	TK14	1
Projelendirme	TK2	1
Örnek olay çözümlemesi	TK2	1
Tartışma	TK10	1

Sokak röportajı	TK5	1
Sınıf gazetesi	TK5	1
Kumbaraya yönlendirme	TK10	1
Kaynak kitaplara yönlendirme	TK19	1
Sanal site oluşturma	TK7	1
Dijital metinlerle öğretim	TK2	1
Çengel bulmaca	TK5	1
Animasyonlarla öğretim	TK11	1

Türkçe öğretmenlerine göre ders kitaplarında finansal okuryazarlıkla ilgili “metinlerin sayısının artırılması” (TK18, TK19), “tiyatro metinlerinin eklenmesi” (TK19), “öykülere yer verilmesi” (TK4), “etkinliklerin çoğaltılması” (TK3) ile “dolandırıcılık hakkında bilgilendirmeleri içeren” etkinlik ve metinlere yer verilmesi yararlı olacaktır. Öte yandan TK5, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda finansal okuryazarlığa ayrı bir tema olarak yer verilmesini ve bu temanın alt temalarının da belirlenmesini önermektedir.

B. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Finansal Okuryazarlık Kavramı ve Türkçe Eğitiminde Finansal Okuryazarlık Becerilerinin Öğretimine İlişkin Görüşleri

Türkçe öğretiminde finansal okuryazarlık kavramı ve Türkçe eğitiminde finansal okuryazarlık becerilerinin öğretimine ilişkin görüşlerine dair ulaşılan veriler, yapılan tanımlama ve önerilerin bütüncül bir biçimde yordanmasına elverişli olacak biçimde bulguya dönüştürülmüş ve bu bulgular aşağıdaki biçimde sunulmuştur.

Türkçe öğretmeni adaylarının büyük bir bölümü finansal okuryazarlığı okulda geliştirilmesi gereken bir beceri olarak tanımlamaktadır

Çalışmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarınca finansal okuryazarlığa yönelik en sık yapılan tanım, “okulda geliştirilmesi gereken becerilerden biri” olmuştur (ÖK2, ÖK5, ÖK6, ÖK8, ÖK9, ÖK12 ve ÖK20). Bu tanımlamadan sonra en sık dile getirilen tanımlama “finansal konularda genel bilgi ve farkındalık sahibi olma durumu”dur (ÖK4, ÖK6, ÖK8, ÖK10, ÖK12, ÖK18 ve ÖK20). “Her bireyin sahip olması gereken zorunlu bir bilgi birikimi” (ÖK7, ÖK10, ÖK15, ÖK16, ÖK13) ile “yaşamla iç içe bir kavram” (ÖK6, ÖK8, ÖK13, ÖK18), “birikimleri kontrol edebilme” (ÖK3, ÖK4, ÖK9, ÖK16, ÖK19), “maddi olanakların doğru kullanılması” (ÖK1, ÖK3, ÖK4), “değişen koşullara uyum sağlayabilmek” (ÖK14) tanımlamaları da finansal okuryazarlıkla ilgili öğretmen adaylarınca dile getirilmiştir. Öte yandan ÖK2 ve ÖK5 finansal okuryazarlığı “kişilerin kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri için gerekli olan bir beceri” biçiminde bir tanımlama önerirken ÖK14 bu kavrama ilişkin hiçbir fikri olmadığını dile getirmiştir.

Türkçe öğretmeni adaylarının finansal okuryazarlığı kesinlikle geliştirilmesi gereken bir beceri olarak görmekte

Türkçe öğretmeni adaylarının finansal okuryazarlığın öğretimine yönelik önerileri Tablo 7’de betimlendiği gibidir.

Tablo 7. Öğretmen adaylarının finansal okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine ilişkin önerileri

Öneriler	Katılımcı	Sıklık
Kavramlarla öğretim	ÖK6, ÖK7, ÖK10, ÖK11, ÖK14, ÖK15	6
Aile-okul iş birliğiyle öğretim	ÖK12, ÖK16, ÖK19	3
Yaparak-yaşayarak öğretim	ÖK7, ÖK14, ÖK17	3
Bilgilendirici programlarla öğretim	ÖK4, ÖK9, ÖK13	3
Özgün metinler üretmekle öğretim	ÖK3, ÖK5, ÖK8	3
Para yönetimiyle öğretim	ÖK3, ÖK9	2
Güncel finansal verileri takiple öğretim	ÖK10, ÖK14	2
Dersler arası iş birliğiyle öğretim	ÖK16, ÖK3	2
Grupla öğretim	ÖK17	1
Terimlerden uzak öğretim	ÖK3	1

Tablo 7’de yer alan bilgilerden de anlaşılacağı üzere finansal okuryazarlığın nasıl kazandırılacağı hususunda Türkçe öğretmeni adaylarınca üzerinde en çok durulan yöntem “okullarda eğitim verilerek kazandırılması” olmuştur. ÖK1 finansal okuryazarlığın “küçük yaşlardan itibaren eğitim verilmesi” gerekliliğine değinmiştir. Bu görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: “Bence finansal okuryazarlık becerisi küçük yaşlardan itibaren kazandırılmalıdır. Çünkü artık çocuklar bile dış dünyada alım satım, alışveriş ile uğraşıyorlar ve onları bilinçlendirdiğimiz sürece küçükken bunu daha doğru öğrenirlerse tüm hayatları boyunca daha iyi yönetebilirler paralarını ve bunun için ilkokullarda, ortaokullarda ve liselerde finansla ilgili konularda özellikle öğrencileri bilgilendirmemiz gerekiyor. Onlara bu konuda etkinlikler yaptırabiliriz.” ÖK3 ise “terimlerden uzak bir öğretim” yapılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Üç öğrenci “özgün metinlerden yararlanılarak öğretiminin gerçekleştirilmesi” gerektiğine değinmiştir. İki öğrenci “para yönetiminin nasıl yapılacağı üzerinde durularak” finansal okuryazarlığın kazandırılacağı iddia etmişlerdir. İki öğrenci “müfredata finansal okuryazarlık becerisi öğretiminin eklenmesi” gerektiği üzerinde durmuştur. Üç öğrenci “Bilgilendirici TV programı, konferans, video desteği verilerek öğretim” yapılması gerektiğini savunmuştur. Altı öğrenci ise “kavramlar verilerek ve tanımlanarak” öğretim yapılmasını dile getirmişlerdir. Üç öğrenci “yaparak yaşayarak yani hayatla bağdaşım kurarak” öğretim yapılmasına değinmişlerdir. İki öğrenci “güncel verilerin takip edilmesi yoluyla” öğretim yapılması üzerinde durmuşlardır. Üç öğrenci “aile okul iş birliği sağlanarak” öğretimin gerçekleştirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. ÖK 15 farklı eğlenceli etkinlikler üretilerek öğretimin yapılması üzerinde de durmuştur. İki öğrenci “diğer derslerle iş birliği sağlayarak” öğretim yapılması gerektiğine değinmiştir. ÖK17 ise “sınıfı bir grup olarak görüp grupla öğretim” yapılması gerektiğini savunmuştur. Bu konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Öğrencileri gruplara ayırarak bu kavramla ilgili cümle kurmalarını isterim bu yolla finansal okuryazarlık beceresinin kazandırılması sağlanabilir. Finansal okuryazarlığın nasıl kazandırılacağı konusunda öğrencilerin en çok önerdiği başlık okullarda öğretiminin programlı ve düzenli yapılması üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra finansla ilgili kavramlar öğretilmeden finansal okuryazarlığın anlaşılacağı üzerinde durmuşlardır. Bu sebeple finansal okuryazarlığı öğrencilere kazandırmak için finansal kavram öğretimi yapmanın daha önemli olduğunu dile getirmişlerdir.

Türkçe öğretmeni adaylarına göre Türkçe dersleri finansal okuryazarlık becerisini geliştirmeye elverişli değil

Türkçe öğretmeni adaylarının çoğuna göre Türkçe ders kitaplarında finansal okuryazarlıkla ilgili metin ve içeriği bulunmamaktadır (ÖK4, ÖK5, ÖK6, ÖK8, ÖK9, ÖK10, ÖK11, ÖK12, ÖK16, ÖK17). Üç öğrenciye (ÖK1, ÖK3, ÖK20) göre ise Türkçe ders kitaplarında bu konuya ilişkin birkaç terim, çalışma olsa da bunlar yeterli değildir. Bu düşüncelere koşut biçimde kimi katılımcılar (ÖK7, ÖK13, ÖK19, ÖK20) finansal okuryazarlığın Türkçe derslerinde kapsamlı bir biçimde incelenen bir konu olmadığını, kimileri (ÖK1, ÖK2) de bu konuların yalnızca Sosyal Bilgiler dersinin konusu olarak görüldüğünü, Türkçe derslerinde de bu yüzden hiç değinilmediğini ifade etmektedir. Ancak finansal okuryazarlığın ana dili öğretimindeki yeri hakkında on beş öğrenci (ÖK1, ÖK2, ÖK5, ÖK7, ÖK8, ÖK9, ÖK10, ÖK11, ÖK12, ÖK13, ÖK14, ÖK15, ÖK17, ÖK18 ve ÖK20) “Ana dili dersi hayatla iç içe bir ders bu nedenle Türkçe dersinde kazandırılmalı.” hususunu dile getirmişlerdir. Üç öğrenci (ÖK4, ÖK9, ÖK19) “Finansal okuryazarlık ana dili dersinde ayrı birer tema ya da kazanım olarak ele almalı” şeklinde ifade etmiştir. İki öğrenci (ÖK3, ÖK18) ise “metin temelli Türkçe dersi etkinliklerle kazandırılmalı” şeklinde ifade etmişlerdir. İki öğrenci (ÖK9, ÖK19) “Finansal okuryazarlık ayrı birer tema ya da kazanım olarak ana dili dersinde ele alınmalı” şeklinde düşüncelerini ifade etmişlerdir. ÖK8 ise “Finansal okuryazarlık sosyal bir beceri bu sebeple bu kavramın öğretimi Türkçe dersinde bu eğitim verilmeli” sını savunmuştur.

Türkçe öğretmeni adayları finansal okuryazarlığın geliştirilmesinde en çok kavram öğretimini benimsemeyi önermekte

Finansal okuryazarlık becerisini kazandırmak için Türkçe öğretmenlerince en çok önerilen yöntem altı öğrencinin (ÖK5, ÖK6, ÖK7, ÖK8, ÖK15, ÖK20) önerisi ile “kavram öğretimi” dir. ÖK1, ÖK8, ÖK13, “drama etkinlikleri ile öğretim yapılması”nı önermiştir. Üç öğrenci (ÖK1, ÖK5, ÖK8) “okuma becerisine yönelik etkinlikler yoluyla kazandırılması”nın yararlı olacağını düşünmektedir. İki öğrenci (ÖK11, ÖK20) “dinleme ve konuşma becerisi desteği alınarak öğretim yapılmasına” dair öneriler geliştirmiştir. ÖK2, ÖK13 “dijital materyallerle öğretim” yapılması gerekliliğine değinmiştir. ÖK2, ÖK5 “tiyatro çalışmalarından istifade ederek öğretiminin gerçekleştirilmesinin” daha kalıcı ve eğlenceli olabileceğini savunmuşlardır. Dört öğrenci (ÖK2, ÖK5, ÖK12, ÖK17) “dikkat çekici özgün materyaller kullanılarak” içeriğin zenginleştirilmesini dile getirmişlerdir. ÖK4 ise “gezi faaliyetleri yapılarak” öğretim yapılmasının daha kalıcı öğrenme oluşturacağını ifade etmiştir. Üç öğretmen “Türkçe ders kitaplarına bir tema eklenmesi” üzerinde durmuştur. ÖK6 ise “metin altı sorularla” bu becerinin desteklemesi ve kavratılması üzerinde durmuştur. ÖK7 ise “finansal okuryazarlık ile ilgili öğrencilerin bilgi toplaması ve bu bilgileri sunması” üzerinde durmuştur. Söz edilen katılımcı, bu konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: “Öğrenciler finansal okuryazarlık hakkında bilgi toplayabilir ve sınıfta bu konuyla ilgili tartışma ortamı yaratılabilir.” şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. İki öğrenci “yaşamla iç içe etkinliklerle” finansal okuryazarlığın desteklenmesi ve kavratılması üzerinde durmuştur. İki öğretmen “güncel verilerin takip edilmesi” üzerinde durmuş gelişmeleri takip ederek

geliştirilebileceğini söylemişlerdir. ÖK12 finansal okuryazarlığın “temalarla ilişkilendirmesi” üzerinde durmuştur. Bu görüşünü şu şekilde ifade etmiştir. “Ders kitaplarında var olan temalarla ilişkilendirerek örneğin birey ve toplum temasında ekonominin bireye ve topluma faydasından söz edilebilir.” ÖK13 “oyunlaştırarak öğretimin yapılmasını” dile getirmişler. ÖK19 ise video ve animasyon destekli eğitim yapılmasının önemine değinmiştir. Bu konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır: “Finansal okuryazarlık hakkında animasyon filmi izleterek düşüncelerini pekiştirmelerini sağladım. Videodan sonra ise finansal okuryazarlık kavramlarını içeren oyun kartları ile anlamlarını tahmin et, cümle içinde kullan oyunu oynarsak bu konu hakkında beceri kazanmalarına katkı sağlamaya çalışırdım.” ÖK15 “tartışma yoluyla öğretim yapılması” üzerinde durmuştur. ÖK17 ise “röportaj çalışması yapılmasını” dile getirmiştir.

SONUÇ

Yirmi birinci yüzyılın gerektirdiği koşullara uyum sağlayabilmek için çağcıl okuryazarlık biçimlerinden biri olan finansal okuryazarlık (Tüzel İşeri, 2018), yaşanan hızlı ekonomik değişim ve dönüşümler, serbest piyasa ekonomisindeki gelişmeler, küresel boyutta yaşanan ekonomik krizler, yatırım ve uygulamalardaki çeşitlenmeler; nüfus artışına koşut bir biçimde azalan doğal kaynaklar finansal okuryazarlık eğitimini vazgeçilmez kılmaktadır (Türk Ekonomi Bankası-TEB, 2013). Yaşanan bu teknolojik gelişmeler, finansal fırsatları arttırdığı gibi finansal kararların alınmasına ket vurabilmektedir (Barış, 2016). Çünkü teknolojik gelişmelerle daha önce bilinmeyen çok farklı finansal araçların gündeme gelmesi, farklı yatırımların ortaya çıkması kişilerin finansal yaşamlarında karışıklığa yol açmakta; kimi zaman finansal kayıplara da neden olabilmektedir. Bu olumsuzlukların giderilmesi için de finansal okuryazarlık eğitiminin büyük bir önemi haizdir. Büyükşalvarcı, Güler ve Taner (2011), Ergün ve Serel (2019), ülkemiz gençlerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olmasına dair saptamalarda bulunmakta ve bu konuda eğitimin üzerine düşen sorumluluğu yerine getiremediğini ifade etmektedirler. Bu yetersizliğe Yıldırım ve Öztürk (2017) de işaret etmektedir. Bu tablonun değişmesi için eğitimin bütün alanlarında finansal okuryazarlığı geliştirici çalışmalara yer verilmesi şarttır. Ana dili eğitiminde finansal okuryazarlığa yönelik içerik oluşturması ve kazanımlar geliştirilmesi ile vatandaşların işlevsel okuryazarlıklarının güçlenmesine (Soyuçok, 2017), ekonomik olarak bilinçli davranmalarına katkı sunacak önemli bir alandır. Ana dili dersi diğer derslerden daha geniş bir oyluma sahiptir bu açıdan metinler aracılığıyla örnek olaylar üzerinden kişilerin bilişsel donanımlarına olduğu kadar duyuşsal vasıflarına da seslenebilecek bir mahiyet arz etmektedir. Bu açıdan bu becerinin kazandırılmasında ana dili eğitimi başta olmak üzere diğer derslerle de iş birliği hâlinde kazandırılmasının desteklenmesi gerekmektedir.

Yukarıda dile getirilen düşüncelerle gerekçelenen bu çalışmanın amacı Türkçe öğretmen adayları ve Türkçe öğretmenlerinin görüşleri çerçevesinde Türkçe eğitiminde finansal okuryazarlık eğitimine ilişkin mevcut durumunu betimlemektir. Bu kapsamda Türkçe öğretmenlerinin ve Türkçe öğretmen adaylarının Türkçe derslerinde öğrencilerin

finansal okuryazarlık becerilerini geliştirmeye yönelik görüş ve önerileri betimlenmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, Türkçe öğretmenlerinin finansal okuryazarlık kavramına ilişkin ayrıntılı bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir. Öğretmenlerce yapılan tanımların önemli bir kısmında finansal okuryazarlığın alt boyutlarına değinilmemiş ve “finans” teriminden çağrışımla türlü tanımlamalar üretilmiştir. Bu durum, öğretmenlerin finansal okuryazarlıkla ilgili kavramsal bilgi birikiminin yeterli düzeyde olmadığına işaret ettiği gibi öğrencilerine bu konuda rehberlik edebilecekleri alt yapıdan da uzak olduklarını göstermektedir. Ancak çalışmaya katılan Türkçe öğretmenleri, finansal okuryazarlığın ana dili eğitim sürecinde geliştirilmesi gerektiğini düşünmekte ve kavram öğretimi başta olmak üzere farklı birçok yolla bu becerinin geliştirilebileceğini dile getirmektedir. Öğretmenlerce finansal okuryazarlığın geliştirilmesinde benimsenebilecek bir yöntem olarak sunulan “kavram öğretimi” ne ilişkin öğretmenler ayrıntılı bir bilgi vermemiştir. Dolayısıyla Türkçe öğretmenlerinin ders içerisinde finansla ilgili kavramlar üzerinde durma biçiminde “kavram öğretimi” yapıldığına dair bir inancı paylaştıkları söylenebilir. Oysa kavram öğretiminde izlenecek çok sayıda yöntem ve teknik bulunmaktadır. Fakat finansal okuryazarlığın geliştirilmesi için kavram öğretimi yapılmasını öneren öğretmenleri, bu öğretimin nasıl yapılacağını kavram öğretimi yöntemlerine değinerek açıklamamıştır. Türkçe öğretmenlerine göre öğretim programında içerik ve kazanım olarak finansal okuryazarlık konusunun yer almaması, bundan dolayı da ders kitaplarının finansal okuryazarlıkla doğrudan ilişkili metin ve etkinliğe yer vermemesi bu becerinin Türkçe eğitiminde yeterince ele alınmamasına yol açan ana etkidir. Öğretmenler ayrıca sınav kaygısı ve diğer nedenlerle de finansal okuryazarlığın Türkçe eğitiminde yeterince işlenemediğini dile getirmektedir. Kimi öğretmenler de görev başındaki Türkçe öğretmenlerinin bu becerinin öğretimi için gerekli bilgi ve beceriden uzak oldukları için finansal okuryazarlığın Türkçe eğitiminde nitelikli bir biçimde geliştirilmediğini söylemektedir. Finansal okuryazarlığın yaşamla iç içe, küçük yaşlarda başlayarak ve diğer derslerle iş birliği içinde öğretilmesini gerekli gördüğü gözlenen araştırma grubundaki Türkçe öğretmenlerine göre Türkçe öğretmenlerinin konuya ilişkin bilinçlendirilmeleri, öğretim programı ve ders kitabında yapılacak iyileştirmelerle Türkçe derslerinde finansal okuryazarlığın geliştirilmesi adına önemli bir adım atılabilir. Bunlar sağlandıktan sonra öğretmenler kendilerince geliştirilebilecek çok sayıda teknikle bu becerinin geliştirilebileceğini savunmaktadır. Türkçe öğretmeni adaylarıyla yapılan görüşmelerde ise Okuma Eğitimi adlı derste, finansal okuryazarlık becerisine değinilmesi oldukça yararlı görülen bir uygulama olsa da öğretmen adaylarının önemli bir kısmı finansal okuryazarlığın alt boyutlarına dayalı olarak tanım üretmemiş, genel tanımlamalar geliştirmişlerdir. Bu nedenle araştırma grubundaki öğretmen adaylarının da finansal okuryazarlık ve öğretimiyle ilgili gerekli kavramsal bilgi ve beceri alt yapısından uzak oldukları söylenebilir. Bununla birlikte öğretmen adayları da Türkçe eğitiminde finansal okuryazarlığa yer verilmesini önemli bir zaruret olarak görmekte ancak Türkçe derslerinin öğretim programı ve ders kitabı açısından bu becerinin geliştirilmesi bakımından elverişli olmadığını ifade etmektedir. Öğretmen adayları da görev başındaki Türkçe öğretmenleri gibi finansal okuryazarlığı en çok kavram öğretimi yoluyla öğretecek

bir içerik olarak görmekteyse de kavram öğretiminin hangi yöntemle yapılacağına ilişkin bir açıklamada bulunmamıştır. Gerek Türkçe öğretmeni gerekse de Türkçe öğretmeni adaylarıyla yapılan görüşmeler sonucunda katılımcıların finansal okuryazarlık kavramına ilişkin bilgi durumlarının finansal okuryazarlık eğitimiyle ilgili günden güne oylumu artan alanyazın dikkate alındığında beklenen düzeyin altında yer aldığı, finansal okuryazarlık becerilerinin Türkçe eğitiminde ele alınması gerektiğini savundukları fakat mevcut Türkçe eğitiminin finansal okuryazarlığın geliştirilmesi için elverişli olmadığına dair görüşü paylaştıkları söylenebilir.

Finansal okuryazarlık becerilerini Türkçe eğitiminin gündemine getirmesiyle yeni bir çalışma alanı açtığı düşünülen bu çalışma, Türkçe eğitiminde finansal okuryazarlığın mevcut durumunu ve bu eğitimi gerçekleştiren/gerçekleştirmesi beklenen kişilerin finansal okuryazarlık eğitimine ilişkin kavramsal bilgi ve beceri durumlarını, Türkçe eğitiminin bu konudaki var olan durumunu hem görev başındaki Türkçe öğretmenleri hem de görev öncesindeki Türkçe öğretmeni adaylarının görüşlerini birleştirerek ortaya koymasıyla alanyazındaki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Ancak bu çalışma dışında, Türkçe eğitiminde finansal okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik daha geniş kapsamlı araştırmalar yapılması, öğretim programı ve ders kitabı düzleminde yapılacak düzenlemelerin yanı sıra hizmet içi ve hizmet öncesinde Türkçe öğretmenlerinin konuya ilişkin farkındalıklarını ve öğretimsel yetkinliklerini geliştirici uygulamalara yer verilmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Bu konuda Millî Eğitim Bakanlığı, Türkçe eğitimi uzmanları, finans sektöründe yer alan Merkez Bankası ve diğer bankalarla iş birliğine gitmesi finansal okuryazarlığın Türkçe eğitiminde yetkin bir biçimde geliştirilen beceriye dönüştürülmesi adına yararlı olabilir.

KAYNAKÇA

- Ağırman, Ensar - Akyol, Şeyda. *Finansal Okuryazarlık*. Bursa: Ekin Yayınevi, 1. Basım, 2019.
- Altaş, Gökben. "Yatırımcı Seferberliği Arama Konferansı Sonuç Raporu". *Sermaye Piyasasında Gündem* 177 (2012), 7-14. <https://tspb.org.tr/yayinlar/sermaye-piyasasinda-gundem-mayis-2012/?sayfanumarasi=7#pdf>.
- Avşar, Mustafa. *Yüksek Öğretimde Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimlerinin Araştırılması, Çukurova Üniversitesinde Bir Uygulama*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Bahar, Mehmet Ali. "Ortaokul Türkçe Öğretim Programında İçerik". *Türkçe Öğretmeninin Rehberi Öğretim Programı*. ed. Serkan Aslan - Nil Didem Şimşek. 71-108. Ankara: Anı Yayıncılık, 2021.
- Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 10. Basım, 2013.
- Barış, Serap. "Finansal Okuryazarlık ve Bütçeleme Davranışı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *TESAM Akademi Dergisi* 3/2 (2016), 13-38.
- Barmaki, Nahid. *Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Hacettepe Üniversitesi Örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Bayrakdaroğlu, Ali - Bilge, Serenay. "Finansal Eğitimin Finansal Okuryazarlık Üzerindeki Etkisi: Muğla İlinde Kadınlara Yönelik Bir Araştırma". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi* 19/2 (2018), 98-119.
- Bayram, Seliha Seçil. *Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi Davranışları: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Uygulama*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Bilgin, Nuri. *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 3. Basım, 2014.
- Bilici, Mustafa Recep - Çevik, Saygın. *Financial Literacy and Cash Holdings in Turkey*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2022. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/debd3f3d-9e30-4892-86d9-a6e221a1c3c7/2202wp.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-debd3f3d-9e30-4892-86d9-a6e221a1c3c7-o1QhHvO>.
- Bozkurt, Eda vd. "Türkiye'de Tasarruf ve Finansal Okuryazarlık Üzerine Bir Araştırma". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 18/72 (2019), 1580-1605. <https://doi.org/10.17755/esosder.518727>.
- Büyükşalvarcı, Ahmet vd. "Türkiye'de Lisans Düzeyinde Finans Eğitim Konuları: Eğiticiler ve Uygulayıcıların Görüşleri Kapsamında". *Ege Academic Review* 11/3 (2011), 479-486.

- Brown, Martin vd. "Culture and Financial Literacy: Evidence from a Within-Country Language Border." *Journal of Economic Behavior and Organization* 150 (2018), 62-85. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2018.03.011>.
- Chen, M. Keith. "The Effect of Language on Economic Behavior: Evidence from Saving Rates, Health Behaviors, and Retirement Assessts." *American Economic Review* 103/2 (2013), 609-731. <http://dx.doi.org/10.1257/aer.103.2.690>.
- Çalık, Muammer - Sözbilir, Mustafa. "İçerik Analizinin Parametreleri" *Eğitim ve Bilim* 39/174 (2014), 33-37. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2014.3412>.
- Çatır, Ozan vd. "Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Ampirik Bir Çalışma". *Electronic Journal of Vocational Colleges* 5/5 (2015), 105-114.
- Çifçi, Musa. "Dil Öğretimi". *Dil ve Edebiyat Öğretim Yöntemleri*. ed. İsmet Çetin. 107-158. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010.
- Çifçi, Musa. Türkçe Öğretiminin Sorunları". *Türkçenin Çağdaş Sorunları*. ed. Gürer Gülsevin - Erdoğan Boz. 77-134. Ankara: Gazi Kitabevi, 2006.
- Çifçi, Musa" İleri Okuma Ders Notları". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı Doktora Programı, 2011*.
- Diri, Naim Çağlar - Arı, Sertaç. *Örneklerle Finansal Okuryazarlık*. Ankara: İKSAD Yayınevi, 1. Basım, 2020.
- Er, Fikret vd.. "Lisans Eğitim Programlarının Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/4 (2014), 113-126. <https://doi.org/10.18037/ausbd.00957>.
- Ergün, Kutlu - Serel, Alpaslan. "Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlığı: Balıkesir Üniversitesi Örneği". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8/2 (2019), 1385 – 1410. <https://doi.org/10.15869/itobiad.560067>.
- FO-DER, Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği. *Türkiye Finansal Okuryazarlık Araştırması II. Dönem Raporu*, 2021. <https://www.fo-der.org/turkiye-finansal-okuryazarlik-arastirmasi-ii-donem-raporu/>
- G20, Group of 20, Italian G20 Presidency Third Finance Ministers and Central Bank Governors Meeting Communiqué, 9-10 July 2021. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-994331>.
- Glesne, Corrine. *Nitel Araştırmaya Giriş*. çev. ed. Ali Ersoy-Pelin Yalçinoğlu, Ankara: Anı Yayıncılık, 5. Baskı, 2015.
- Gök, Benan - Coşkun, Ali. "Z Kuşağının Finansal Okuryazarlık Eğilimlerinin İncelenmesine İlişkin Bir Araştırma". *International Journal of Cultural and Social Studies* 6/1 (2020), 356-366.

- Güneş, Firdevs. “Okur-Yazarlık Kavramı ve Düzeyleri”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 27/2 (1994), 499-507. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000368.
- Hepgül, Ayşe. “Bir Sosyal Bilim Araştırma Yöntemi Olarak İçerik Analizi”. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 18/1 (2002), 1-12.
- Ho, Maxwell Chun Sing - Lee, Lin Hui Daphnee. “Financial Literacy: The Impact of The Foreign-Language Effect on Risk-Taking Values, Financial Attitudes, and Behavior of Hong Kong Secondary Students” *Asia-Pasific Edu Res* 32 (2023), 485-496. <https://doi.org/10.1007/s40299-022-00670-5>.
- Karahasan, Fatoş. *Gençlerde Finansal Okuryazarlık Araştırması-2018*. Bankalararası Kart Merkezi, 2018. <https://bkm.com.tr/wp-content/uploads/2015/06/finansal-okuryazarlik.pdf>.
- Karakurum Ozdemir, Kamer vd. “Financial Literacy in Developing Countries”. *Social Indicators Research* 143 (2019), 325-353. <https://doi.org/10.1007/s11205-018-1952-x>.
- Karataş, Çiğdem. *Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesinde Merkez Bankalarının Rolü ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İçin Bir Değerlendirme*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlik Tezi, 2017. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/dca9d54c-7424-4901-97e3-6361caf964f3/TEZ-%C3%87%C4%B0%C4%9EDEM+KARATA%C5%9E.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-dca9d54c-7424-4901-97e3-6361caf964f3-m3fBagn>.
- Mandell, Lewis. “Financial Education in High School”. *Overcoming the Saving Slump: How to Increase the Effectiveness of Financial Education and Saaving Programs*. ed. Annamaria Lusardi. 257-279. Chicago: University of Chicago Press, 2008.
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. Türkçe Dersi Öğretim Programı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2019. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663>.
- MEB, Millî Eğitim Bakanlığı. PISA 22 Türkiye Raporu. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2023. https://pisa.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/05125555_pisa2022_rapor_051223.pdf.
- Merriam, Sharan. B. *Nitel Araştırma*. çev. Selahattin Turan. Ankara: Nobel Yayınevi, 3. Basım, 2013.
- OECD. Organisation for Economic Co-operation and Development. *National Accounts of OECD Countries*. 2010 https://doi.org/10.1787/na_vol_1-2010-en-fr.
- OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. *Financial Education in Schools*. International Network on Financial Education, 2012. https://www.oecd.org/finance/financial-education/FinEdSchool_web.pdf.
- OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. *PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century (Volume VI)*, Programme

- for International Student Assessment, OECD, 2014.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264208094-en>.
- OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. *PISA 2022 Assessment and Analytical Framework*, PISA, OECD (2023), <https://doi.org/10.1787/dfe0bf9c-en>.
- Soyuçok, Mehmet. *Ortaokul Türkçe Öğretim Programlarının İşlevsel Okuma Açısından İncelenmesi*. Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- S&P, *Standart & Poor's, Financial Literacy Around the World: Insights From The Standard & Poor's Rating Services Global Financial Literacy Survey*, 2014. (Hazırlayan Klapper, L. vd.). https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/3313-Finlit_Report_FINAL-5.11.16.pdf.
- TEB, Türk Ekonomik Bankası *2014 Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi Raporu*. 2014. https://www.teb.com.tr/upload/PDF/aile%20akademisi%20erisim%20endeksi%20raporu/foe_endeks_rapor_2014.pdf.
- TEB, Türk Ekonomik Bankası *2015 Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi Raporu*, 2015. https://www.teb.com.tr/upload/PDF/aile%20akademisi%20erisim%20endeksi%20raporu/2015_finansal_okuryazarlik_ve_erisim_endeksi_raporu.pdf.
- TEB, Türk Ekonomik Bankası *2016 Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi Raporu*, 2016. https://www.teb.com.tr/upload/PDF/aile%20akademisi%20erisim%20endeksi%20raporu/2016_finansal_okuryazarlik_ve_endeksi_raporu.pdf.
- TEB, Türk Ekonomik Bankası *2017 Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi Raporu*, 2017. https://www.teb.com.tr/upload/PDF/aile%20akademisi%20erisim%20endeksi%20raporu/TEB_FOE_Rapor_2017_12_29_online.pdf.
- TEB, Türk Ekonomik Bankası *2018 Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi Raporu*, 2018. https://www.teb.com.tr/upload/PDF/TEB-FOE-Rapor-2018_website.pdf.
- TEB, Türk Ekonomik Bankası *2020 Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi Raporu*, 2020. https://www.teb.com.tr/UPLOAD/PDF/2021/TEB-FOE-ve-Dijital-Olgunluk-Rapor-2020_Kamu.pdf.
- TEB, Türk Ekonomik Bankası *2022 Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi Raporu*, 2022. <https://www.teb.com.tr/UPLOAD/PDF/2023/TEB-FOE-ve-Dijital-Olgunluk-Rapor-2022-Kamu-Paylasimi.pdf>.
- TEDMEM, Türk Eğitim Derneği Düşünce Kuruluşu. *Temel Bir Yaşam Becerisi: Finansal Okuryazarlık*, 2016. <https://tedmem.org/mem-notlari/degerlendirme/temel-bir-yasam-becerisi-finansal-okuryazarlik>.
- Thieroff, Rolf. "On the Areal Distribution of Tense-Aspect Categories in Europe". *Tense and Aspect in the Languages of Europe*, ed. Östen Dahl, 309-328. Berlin: Mouton de Gruyter, 2000.
- Tüzel İşeri, Emel. *22. Yüzyılda Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 1. Basım, 2018.

- Ültay, Eser vd. "Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi". *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* 10, 188-201. <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>
- Williams, Toni. "Empowerment of Whom and for What? Financial Literacy Education and the New Regulation of Consumer Financial Services". *Law & Policy* 29/2 (2007), 226-256. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9930.2007.00254.x>
- Yıldırım, Ali -Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 5. Basım, 2006.
- Yıldırım, Gülten - Öztürk, Cemil. "Ekonomi Okuryazarlığı ve Eğitimine İlişkin Alan Uzmanı". *Erciyes Journal of Education* 1/2 (2017), 1-22. <https://doi.org/10.32433/eje.362123>.
- Yılmaz , Hülya - Kaymakçı, Turgay. "Finansal Davranışlar ve Finansal Okuryazarlık İlişkisi". *Akademik Hassasiyetler* 8/15 (2021), 141-164.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi: 27.05.2022

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası:257

Millî Eğitim Bakanlığı İzin Bilgileri

Araştırma uygulama izni veren birim: Kayseri İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Araştırma uygulama izin belgesi tarihi: 16.06.2022

Araştırma uygulama izin belgesi sayısı: E-47882400-602.04.01-52007870

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Bu araştırmaya birinci yazar %55, ikinci yazar %40, üçüncü yazar %5 oranında katkı sağlamıştır.

DESTEK ve TEŞEKKÜR BEYANI

Bu çalışma Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) 2209-A projesi kapsamında gerçekleştirilen araştırma verilerine dayanmaktadır. Yazarlara araştırma sürecinde sundukları maddi ve manevi olanaklar için TÜBİTAK'a ve Erciyes Üniversitesine teşekkür ederiz.

ÇATIŞMA BEYANI (CONFLICT OF INTEREST)

Araştırmacılar arasında herhangi bir çatışma bulunmamaktadır.

Reform Edict in the Context of International Law and Constitutional Developments

Emin Berathan SAKIN ^{1*}

¹İstanbul Commerce University, Graduate School of Social Sciences, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0009-0002-5640-3960

ABSTRACT

The Crimean War, with the developments that occurred before and after it, constitutes one of the turning points in European, and even world history. Russia became isolated and faced political and military setbacks as the leading states of Europe formed a bloc in support of the Ottoman Empire. At the Paris Conference convened after the war, the balance of power in Europe was redefined. With the provisions included in the agreement, Russia was quickly eliminated from the Ottoman Balkans, and this political void was filled by France, represented by Napoleon III. At this stage, Russia will turn its attention to the Caucasus. While European support was crucial in neutralizing the Russian threat, securing this support was not an easy task. It is possible to relate the Reform Edict, which was discussed during the conference negotiations, to this quest for support, but the existence of the edict cannot be explained solely by this consideration. The intentions of European states to create a basis for intervening in Ottoman internal affairs cannot be ignored. Similarly, this edict cannot be evaluated independently of the struggle undertaken by reformist Ottoman bureaucrats for Ottoman modernization. Nevertheless, regardless of the reasons, the Reform Edict was included in the Paris Agreement and thus acquired both international and legal significance. This study will examine the legal binding nature of the edict, resulting from its inclusion in an international agreement, from a legal perspective and through various case examples. Other subtopics to be examined within this framework include the demands generated by the rights granted by the edict among the non-Muslim Ottoman community and the impacts on Ottomanism policies and Ottoman modernization.

Keywords: Ottoman empire, reform edict, ottomanism, ottoman modernization, constitutional texts.

Type: Research

Article History

Received: 30.05.2024

Accepted: 03.08.2024

Published: 28.09.2024

*Corresponding Author:

berathansakin@gmail.com

Uluslararası Hukuk ve Anayasal Gelişmeler Bağlamında Islahat Fermanı

Emin Berathan SAKIN

¹İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0009-0002-5640-3960

ÖZET

Kırım Savaşı, öncesinde ve sonrasında yaşanan gelişmelerle Avrupa, hatta dünya tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil eder. Rusya, Avrupa'nın en önde gelen devletlerinin bir blok halinde Osmanlı Devleti tarafında yer almasıyla yalnızlaşmış, politik ve askerî açıdan adeta hüsrana uğramıştır. Savaş sonrasında toplanan Paris Konferansı'nda ise Avrupa dengeleri yeniden belirlenmiştir. Anlaşma içerisinde yer alan hükümlerle Rusya, Osmanlı Balkanlarından hızla tasfiye edilirken bu özel hükümler gereği Rusya'nın siyasi boşluğu III. Napolyon tarafından temsil edilen Fransa tarafından doldurulmuştur. Bu aşamadan sonra Rusya, dikkatini Kafkasya üzerine yoğunlaştıracaktır. Rus tehlikesinin bertaraf edilmesinde elbette Avrupa desteği önemlidir ancak bu desteğin sağlanması kolay olmamıştır. Konferans sürecinde gerçekleşen müzakerelerde gündeme gelen Islahat Fermanı'nı bu destek arayışı ile ilişkilendirmek mümkündür ancak fermanın varlık sebebi tek başına bu düşünce ile izah edilemez. Avrupalı devletlerinin Osmanlı iç işlerine müdahale zemini oluşturma niyetleri göz ardı edilemez. Aynı şekilde bu ferman, reformcu Osmanlı bürokratlarının Osmanlı modernleşmesi için vermiş oldukları mücadeleden bağımsız değerlendirilmez. Bununla birlikte sebep her ne olursa olsun Islahat Fermanı Paris Anlaşması içerisinde yer almış ve hem uluslararası hem de hukuki nitelik kazanmıştır. Bu çalışmada fermanın uluslararası bir anlaşmada yer almasından kaynaklanan bağlayıcılığı hukukî açıdan ve çeşitli vaka örnekleri üzerinden ele alınacaktır. Ferman ile tanınan hakların gayrimüslim Osmanlı toplumu tarafında ne gibi taleplere neden olduğu, Osmanlılık politikalarına ve Osmanlı modernleşmesine ne tür etkilerde bulunduğu bu çerçevede incelenecek diğer alt başlıklar olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı devleti, ıslahat fermanı, osmanlılık, osmanlı modernleşmesi, anayasal metinler.

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi

Gönderim: 30.05.2024

Kabul: 03.08.2024

Yayınlanma: 28.09.2024

*Sorumlu Yazar:

berathansakin@gmail.com

GİRİŞ

Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve I. Meşrutiyet gibi Osmanlı modernleşme tarihinin dönüm noktaları olarak kabul edilen gelişmelerin ortak özelliği bunların Avrupa'da Osmanlı Devleti'nin kaderinin görüşüldüğü önemli konferanslar öncesinde ya da sırasında ilan edilmiş olmalarıdır. Nitekim Tanzimat Fermanı'nın Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa ile sorunların yaşandığı ve boğazlardan Rus gemilerinin gönderilmesi için büyük bir devletin yardımına ihtiyaç duyulduğu dönemde ilan edilmiş olması anlamlıdır. Islahat Fermanı da tıpkı Tanzimat Fermanı gibi devletin varlığını devam ettirme politikası üzerine hazırlanmıştır. Devletin içinde bulunduğu buhran, Babıali'yi dış destek arayışına yöneltmiştir. Özellikle Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın yarattığı tehlike, ulusçuluk akımının olumsuz etkileri ve üniter yapının korunmak istenmesi, Osmanlı bürokratlarını Avrupalı devletlerin desteğini sağlama düşüncesine sevk etmiştir (Gücüm, 2008, 70).

Babıali, Mısır meselesi gibi zamanla uluslararası sorun haline gelen meselelerde diplomatik destek arayışına yönelmiştir. Bu tür durumlarda Avrupalı devletlerin ileri gelenleriyle güçlü münasebetler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu durum Mısır meselesinden sonra Boğazlar sorununun çözümü sürecinde de değişmemiştir (Uçarol 1995, 183). Osmanlı modernleşmesinin en önemli aşamalarından birini oluşturan ve Osmanlı toplumunu anayasal bir düzen ile tanıştıran gelişme, meşrutiyetin ilanı ve Kanun-i Esasî adı verilen anayasanın kabulüdür. Bitmek bilmeyen Makedonya isyanları nedeniyle diplomatik baskı hazırlığında olan Batılı devlet temsilcilerinin bir araya geldiği İstanbul Tersane Konferansı sırasında ilan edilmiştir (Aydın 2007, 9). Görüldüğü üzere Osmanlı açısından 19. yüzyılın dönüm noktası olan fermanların ya da yenileşme programlarının hemen hepsinin ortak özelliği, bunların Avrupa'da Osmanlı Devleti'nin kaderinin tayin edildiği büyük konferanslar öncesinde ya da sırasında ilan edilmiş olmalarıdır.

İngiltere'nin diplomatik, siyasi ve askeri desteğine ihtiyaç duyulduğu dönemde İngiliz siyasetine aşina bir bürokratın; Fransa desteğinin alınması gerektiği bir zamanda da Fransız diplomasisini iyi bilen bir sadrazam ve hariciye nazırının tercih edilmiş olması elbette tesadüfi değildir. Bu bağlamda Mısır ve Boğazlar sorununun halli sürecinde daha evvel Londra sefirliği yapmış olan Mustafa Reşid Paşa'nın; Kırım savaşı sonrası Paris görüşmelerinde ise Devlet-i Aliyye'nin Fransa siyasetinde deneyimli bir isim olan Mehmet Emin Ali Paşa'nın görev yapmış olmaları anlamlıdır.

Batıdan destek arayışı, Osmanlı bürokrasisinin üst makamlarındaki atamaları siyaseten etkilediği gibi aynı etki, bu süreçte ilan edilen bazı yenileşme programlarında da hissedilmiştir. Devlet örgütünün işleyişini düzenleyen haklar, hürriyetler ve sorumluluklar yönünden toplum-devlet ilişkisine yeni açılımlar getiren bazı fermanlar bu kapsamdadır.

Lâkin Tanzimat Fermanı ülkenin içime düştüğü buhran sebebiyle devlet adamları tarafından baskı altında olmadan hazırlanmışken Islahat Fermanı yabancı devletlerin baskısı sonucunda hazırlanmıştır (Uçarol 1995, 211)

Islahat Fermanı Kırım Savaşı sonrasında gerçekleşen Paris Konferansı görüşmeleri sırasında gündeme gelmiştir. Savaşın başlangıcında Rusya'ya karşı kötü bir duruma düşen Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerin diplomatik ve askerî yardımları ile rahatlamış ve cephelerde üstünlük sağlamıştır (Yücel - Sevim 1992, 284).

Kazanılan zaferde Batılı devletlerin yardımları etkili olduğundan konferans müzakereleri sırasında yine aynı devletlerden gelen talepler dikkate alınmak durumunda kalınmıştır. Zira Tanzimat Fermanı'nı yeterli bulmayan Batılı devletlerin Osmanlı tebaası Müslümanlarla, gayrimüslimler arasında bazı siyasi ve hukuki farklılıklar bulunduğunu ileri sürerek daha köklü reformlar yapılması istemeleri Islahat Fermanı'nın diplomatik zeminini oluşturur (Kaya 2017, 163).

Osmanlı Devleti'nin Islahat Fermanı'nı ilana zorlayan şartları anlamak için Kırım Savaşı sonrasında toplanan Paris Kongresinin siyasi iklimi üzerinde durmak gerekli olacaktır.

Savaşın sonunda yapılacak antlaşmanın esaslarını belirlemek için İngiltere, Fransa ve Avusturya temsilcileri bir araya gelmişler ve bazı kararlar almışlardır. Buna göre; Rusya'nın da benimsediği karar doğrultusunda, Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarına zarar vermeyecek biçimde azınlıklara bazı hak ve imtiyazların olduğu bir ferman çıkarılması bu devletlerce gerekli görülmüştür. Babıali, devletin iç işlerine karışma anlamına geleceği gerekçesiyle böyle bir düzenleme yapmaya ilkesel anlamda itiraz etmiş ise de bir sonuç alınamadı. Yine de bunun diplomatik bir baskı aracına dönüşmesini istemediğinden ve görüşmelerde alınacak kararların bundan etkilenmemesi için Paris görüşmelerinden hemen önce Islahat Fermanı hazırlıklarına başlanmıştır. Islahat Fermanı'nın toplantıya katılan devletler tarafından son derece olumlu karşılandığı belirtilmiştir. (Yücel - Sevim 1992, 288).

KIRIM SAVAŞI ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİNİN DURUMU

Mehmet Ali Paşa ayaklanmasından sonra Osmanlı Devleti dış baskılardan yaklaşık 15 yıl uzak kalmış ve sakin bir döneme girmiştir. Her ne kadar Eflak, Boğdan ve Suriye'de ayaklanmalar olsa da bunlar devlet adına büyük buhranlara dönüşmemiştir. Bu süreçte reformcu Osmanlı bürokratları Tanzimat Fermanı ile başlattığı ıslahat faaliyetlerine ağırlık vermiştir (Armaoğlu 1997, 227).

Rusya, Mehmet Ali Paşa isyanında Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumak amacıyla yardımda bulunup Hünkâr İskelesi anlaşmasını imzalamış ve Osmanlı Devleti'ni adeta siyasi himayesi altına almış bulunuyordu. Fakat Babıali, söz konusu anlaşmanın yüklerinden kurtulmak için İngiltere'ye yaklaşarak 1841 Boğazlar Sözleşmesini imzaladı. Bu iki devletin yakınlaşması Rusya'nın Boğazlar ve Balkanlar başta olmak üzere Rusya'nın Osmanlı topraklarındaki emellerine set çektiğinden, Rusya bu aşamadan sonra himaye

siyasetini bir kenara bırakıp daha saldırgan bir politika takip ederek Kırım Harbi'ni başlattı (Armaoğlu 1997, 227).

ISLAHAT FERMANI'NI HAZIRLAYAN SEBEPLERİN YABANCI DEVLETLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İngiltere Açısından Islahat Fermanı'nı Gerekli Kılan Sebepler

İngiltere bu dönemde büyük bir sömürge imparatorluğu kurmuş ve Akdeniz'den Hindistan'a geçişi kolaylaştırmak için Akdeniz'de güçlü bir Rusya yerine Osmanlı'nın olmasını tercih etmiştir. İngiltere bir yandan sömürge imparatorluğunun güvenliği diğer yandan Akdeniz'deki menfaatlerin devamı açısından herhangi bir Avrupa devletinin tahakkümü altında değil Avrupa'nın uyumu çerçevesinde ve diplomasi içerisinde olmasını istemiştir. Osmanlı devletinin parçalanması Avrupa'nın uyumunu bozacağından ve sömürge yollarını tehlikeye atacağından İngiltere Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Bu sebeple İngiltere, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar "Şark Mesleesi" gibi Osmanlı egemenlik sahasının paylaşımını öngören projelere ve tekliflere sıcak bakmamıştır. (Bülbül 1989, 171).

Gayrimüslimler ile alakalı yeni düzenlemelerin yapılmaması milliyetçilik akımının etkisiyle azınlıkların isyan etmesine neden olacağından, İngiltere açısından Osmanlı toprak bütünlüğünün devamı için Islahat Fermanı kaçınılmaz görülmüştür.

Fransa, Rusya ve Avusturya Açısından Islahat Fermanı'nı Gerekli Kılan Sebepler

Boğazları ele geçirmek, Kafkaslara ve Balkanlara hâkim olmak, Karadeniz'de donanma bulundurmak ve nihayet Akdeniz'de hüküm sürmek öteden beri Rus geleneksel siyasetinin temel hedeflerini oluşturmaktaydı. Yoğun olarak Osmanlı Balkanlarında yaşayan Ortodoks Slavlar ise Panslavizm siyaseti çerçevesinde Rusya'nın özel ilgi alanındaydı. Şu halde Rusya, Osmanlı tebaası altında yaşayan Ortodoks Hristiyanların sosyal ve hukukî haklarını iyileştiren her türlü düzenlemenin destekçisi ve takipçisiydi. Tam da bu nedenle Rusya'nın Balkanlar ve Slavlar üzerinde nüfuzunu artırmasına vesile olacağına inandığı düzenlemeleri desteklemiştir (Yücel - Sevim 1992, 272). Buna karşın Rusya'nın emelleri İngiltere ve Fransa'nın politikaları ile çelişmekteydi. Bu sebeple de İngiltere ve Fransa, Kırım Harbi'nde Osmanlı'nın yanında olmuş ve Rusya'nın, Balkanlarda hüküm sürmesini engellemek istemişlerdir (Bülbül 1989, 173).

Avusturya'nın Osmanlı siyaseti ise İngiltere ile neredeyse aynı paraleldeydi. Her şeyden evvel Avusturya kendi menfaatleri açısından, bilhassa Balkan politikaları bakımından Osmanlı toprak bütünlüğünden yanaydı. Zira Avusturya güçlü bir Rusya yerine Osmanlı'yı Balkanlar'da tercih etmekteydi.

ISLAHAT FERMANI'NIN İLANI

Kırım Harbi sırasında Osmanlılar ile İngiltere ve Fransa arasında eşî benzeri görülmemiş derecede siyasi, askeri ve sosyal temaslar sıklaşmıştır. 1854-1856 yılları arasında on binlerce İngiliz ve Fransız askerinin İstanbul çevresine yığılması, Avrupa kültürünün

İstanbul çevresine taşınmasının, bir başka deyişle ciddi bir etkileşimin yolunu açmıştır. Osmanlı Devleti kendisine diplomatik destek yanında askeri yardım sağlaya İngiltere ve Fransa'ya siyaseten borçlu duruma düşmüş ve uğradığı diplomatik baskılar neticesinde Islahat Fermanı'nı ilan etmiştir (Somel 2007, 68).

Islahat Fermanı, padişahın kendi arzusu ile gayrimüslim tebaaya bazı imtiyazlar verildiği zannını uyandırmak için ferman şeklinde 18 Şubat 1856'da ilan edildi. (Gülsoy 1999, 186). Kırım Harbi'nin son yıllarında hazırlanmış Paris Barış Konferansından altı hafta önce, Babıali'de bütün bakanlar, yüksek memurlar, şeyhülislam, patrikler, hahambaşı ve cemaat ileri gelenleri önünde okunarak ilan edilmiştir (Gözler 2021, 13).

Müzakereler sonucunda hazırlanan fermana en çok tartışılan konu din ve vicdan özgürlüğüdür. Din ve vicdan özgürlüğünün diğer meselelere bağlı olduğu için Osmanlı temsilcileri bu konu hakkında çekincelerini dile getirmişlerdir. Osmanlı kurmayları, İslam dinini dışarıda bırakarak sadece Hristiyan tebaanın mezhep durumlarını müzakere edilmesini istiyorlardı. Babıali, Osmanlı toplumunun kesin çizgilerle ikiye ayrıldığını, gayrimüslimlere verilmiş olan adli ve dini imtiyazların yalnızca dini olanların korunabileceğini belirtirken elçiler bu teklife sıcak bakmamış ve azınlıklar için özel imtiyazlar istemişlerdir. (Yıldız 2007, 215).

İngiliz sefiri Canning ise Osmanlı sosyal ve hukuk düzeninde öteden beri kendilerince sorun olarak gördükleri meseleleri bu düzenlemeyi fırsat bilerek çözüme kavuşturmak istemişlerdir. Bunlardan en önemlisi irtidat (dinden dönme) meselesi idi. Ancak Osmanlı temsilcileri, Fransız ve Avusturya temsilcilerinin de desteğini alarak Müslümanların, Hristiyanlığa geçme özgürlüğünü vermek yerine Türklerden din değiştirenleri öldürmeme taahhüdü vererek bir ara çözüm üretebilmişlerdir (Yıldız 2007, 216).¹

ISLAHAT FERMANI'NIN HUKUKİ NİTELİĞİ

Islahat Fermanı da tıpkı Tanzimat Fermanı gibi Padişah Abdülmecid döneminde ilan edilmiştir. Bu bakımdan her iki düzenlemenin aynı yönetim geleneğinin ve anlayışının ürünü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Islahat Fermanı, şekli olarak, Tanzimat Fermanı gibi dönemin anayasalarının sistematiğine sahip değildir. Bu sebeple Islahat Fermanı'nı Anayasa olarak nitelendirmek doğru değildir. Ancak bir anayasal belge olarak nitelendirmek mümkündür (Eren 2014, 36). Bu noktada "anayasal belge" kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Anayasa kavramı dar ve geniş anlamda kullanılmaktadır. Dar anlamda anayasa, anayasa metninin kendisidir. Dar anlamda anayasa, aynı zamanda şekli anlamda anayasa terimiyle eş anlamlı kullanılmaktadır. Şekli anlamda anayasa; "belli bir ülkede, özel bir yöntemle yürürlüğe konmuş olan ve anayasal düzenin esaslarını sistematik bir biçimde bir araya getiren

¹ Osmanlı toplumunda zorla Müslüman yapma gibi bir uygulama yoktu. Zaten dinde zorlamanın olmayacağı İslamiyet'in bir emriydi. Nitekim Bakara Suresi'nin 256. Ayetinde, "dinde zorlama yoktur artık doğruluk sapıklıktan ayrılmıştır", benzer şekilde Kehf Suresi'nin 29. ayetinde, "dileyen inansın dileyen inkar etsin..." ayetleri bu durumu teyit etmektedir. Lakin geleneksel Osmanlı uygulamasında İslam'dan dönenler için zorlama kabul edilmiştir. Bu bağlamda belirtilen ayetler göz önüne alındığında dinden dönenin öldürülmeyeceğinin güvence altına alınması olumlu bir gelişmedir.

metindir.” Geniş anlamda anayasa ise “şekli anlamda anayasanın dışında olan yazılı olan veya olmayan bütün anayasal kurallardır.” Şekli anayasada yer almayan bazı hak ve özgürlükler ilgili düzenlemelerle anayasaya dâhildir. İşte anayasal belge kavramı da “anayasa olmamakla birlikte anayasa ile ilgili olan metinleri belirtmek için kullanılır” (Şahin 2007). Gözler’e göre de Islahat Fermanı’nın hukuki biçimi Tanzimat Fermanı’nı gibi misak (antlaşma) değil fermandır (Gözler 2021, 14).

Islahat Fermanı’nın hukuki niteliğini tartışırken fermanın misak özelliği taşıyıp taşımadığı üzerinde de tartışmak gerekmektedir. Misak gerek kişi ve kabileler gerekse hükümdar ile tebaa arasında gerçekleştirilen siyasi manada sözleşmedir. Lakin misak daha çok dini manada kullanılmış olup eski İsrail dinine has bir kavram olarak ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Gürkan 2020, 172). Kuran’da *misak* tabiri *ahit* kelimesi yerine kullanılmakta ve bu anlamıyla yirmi beş ayette vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra İslam hukukunda *misak* kavramının Allah’ın peygamberlerden ve müminlerden aldığı ilahi emirlere uyma konusunda aldığı sözü ifade etmek için kullanıldığını da ayrıca belirtmek gerekir. Oysa *ahit* kavramı geniş anlamda olup her türlü dini, siyasi ve sivil anlaşmayı ifade eder. Islahat Fermanı dini alana dair birtakım bağlayıcı hükümler içeriyor olsa da aynı zamanda sosyal, hukuk, eğitim ile alakalı birçok düzenleme getirdiğinden dini bir metin değildir (Gürkan 2020, 173). Bu sebeple Islahat Fermanı’nın misak özelliği taşıdığını belirtme olanağı yoktur. Lakin padişahın; tebaaya bazı vaatlerde bulunduğu, iki tarafında hak ve sorumluluklarını düzenleyen bir belge olduğu göz önüne alındığında ahit olarak nitelendirmek herhalde daha doğru bir değerlendirme olacaktır.

ISLAHAT FERMANI’NIN GETİRDİĞİ DÜZENLEMELER

Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı’nın bütün hükümlerini onaylar ve onların geçerli olduğunu savunur. Bu sebeple Islahat Fermanı kendisini, Tanzimat Fermanı’nı kapsayan, tasdik eden ve onu iyileştiren daha üst bir metin olma iddiası ile tanımlar. Bununla birlikte aralarındaki en önemli fark Islahat Fermanı’nın Batılı devletlerin bir bakıma zorunluluk anlamına gelen tavsiyeleri ile hazırlanmış olmasıdır. Tanzimat Fermanı, Osmanlı’nın kendi ihtiyaçları doğrultusunda ve herhangi bir müdahale olmadan ilan edilmiştir. Tanzimat Fermanı da yabancı devletlere tebliğ edilmekle birlikte Islahat Fermanı’nda olduğu gibi bir taahhüt altına girilmemiştir (Gülsoy 1999, 187). Osmanlı Devleti, Paris Anlaşması içerisinde yer alan özel bir maddeyle bu hükümleri uygulamakla yükümlü olmuş, üstelik bu taahhütler uluslararası bir anlaşmanın metni içinde ve onun hukuksal bağlayıcılığı altında verilmiştir. Bu özel maddenin içeriği şöyledir: *Padişah tebaasının durumunu düzeltmek için kendi iradesiyle ilan ettiği hattı hümayunun devletlere tebliğini uygun görmüştür. Devletler bu tebliğin kıymetini kabul ve tasdik ederler* (Gülsoy 1999, 187).

Islahat Fermanı’nın kapsadığı hükümlerin uygulanması hususunda “Meclis-i İcraat” adlı yeni bir meclis kurulmuştur. Sadrazamın başkanlık edeceği bu meclisin üyeleri bazı devlet erkânı (devamlı üye) ve devlet vekillerinden (tabii üye) oluşuyordu. Her gün Babialî’de toplanması kararlaştırılan bu meclis sorunları çözmekle görevlendirilmiştir (Yücel - Sevim 1992, 299).

Islahat Fermanı ile getirilen düzenlemeler, eğitim, din ve hukuk başlıkları altında ele alınabilir. Söz konusu iyileştirmeler daha çok gayrimüslim cemaatin lehine haklar içermektedir. Ferman ile Müslim-gayrimüslim eşitsizliği giderilmeye çalışılırken Müslüman tebaa bu ferman içeriğinde bir anlamda sarf-ı nazar edilmiş ve özellikle belirtilen bir maddenin konusu olmamıştır. Islahat Fermanı ile umumun can ve mal emniyeti, ırz ve namus güvencesi, kanun önünde eşitlik ilkesi, rüşvetin kaldırılması vaat etmiştir (Yıldız 2007, 225).

Eğitim Alanındaki Düzenlemeler

Islahat Fermanı'ndan önce gayrimüslim cemaatlerin çocuklarının eğitim ihtiyaçları daha çok çok kilise ya da sinagog bahçesinde bulunan klasik eğitim kurumları tarafından karşılanırdı. Bu kurumlar zamanla çoğalmış, çeşitlenmiş ve modernleşmiştir. Bu ilave olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında yabancı okulların sayısı ve çeşitliliği oldukça artmıştır. Islahat Fermanı'nda "...her bir cemaati maarif ve hiref ve sanayie dair milletçe mektebler yapmağa mezun olup, fakat bu makûle mekâtib-i umûmiyenin usûl-ı tedrisi ve muallimlerinin intihâbı âzâsı taraf-ı şâhânemden mansub muhtelit bir meclis-i maarifin nezâret ve teftişi tahtında olması" hükmü ile bundan sonraki süreçte Osmanlı tebaasının eğitiminin ne şekilde olacağına değinilmiştir. Böylece her cemaatin kendi dilinde eğitim yapabileceği ancak eğitim kurumlarının ve faaliyetlerinin tamamının merkezi hükümetin denetiminde olacağını işaretleri verilmiştir (Kaya 2017, 18) .

Bu madde aynı zamanda bütün Osmanlı tebaasının Müslüman-gayrimüslim ayrı yapılmaksızın askeri okullara alınmalarını da içermektedir. İlgili madde şu şekildedir: "Ve saltanat-ı seniyyem tebaasından bulunanlar mekâtib-i şâhânemin Nizâmat-i mevzualarında gerek since ve gerek imtihanca mukarrer olan şerâiti ifa eyledikleri takdirde cümlesi bilâfark ve temyîz-i Devlet-i Âliyyemin mekâtib-i askeriye ve mülkiyesinde kabul olunması..." (Somel 2007, 71). Ancak bu durum geçici olarak kalmış ve 93 Harbi'nde Bulgarların ihaneti sonucu gayrimüslim çocukların askeri okullara alınması durdurulmuştur (Gümüş 2008, 224).

Açılan okullar Müslüman ve gayrimüslim üyelerden oluşan bir karma meclis (Meclis-i Muhtelit-i Maarif) tarafından denetlenecekti. Islahat Fermanı'ndan önceki dönemde ise varolan cemaat okulları dışında gayrimüslimlerin okul açılması ancak padişahın izniyle mümkündü. Söz konusu madde ile artık böyle bir izine gerek kalmamıştır (Somel 2007, 71).

Islahat Fermanı ile yetim ve öksüz veya kendilerine bakamayacak kadar fakir olan Müslüman ve gayrimüslim çocuklara temel eğitim vermek ve meslek kazandırmak amacıyla Islahhaneler kurulmuştur. Din farkı gözetilmeksizin 13 yaşından büyük olmayan yetim ve öksüz çocuklarla anne veya babasından biri hayatta olduğu halde fakir olan çocuklar islahhaneye kabul edilmiştir. Çocukların geri alınmasının istenmesi durumunda o zamana kadar yapılan masraflar kuruma ödenmesi şart koşulmuştur (Gülsoy 1999, 190). Çocuğun, giyim-kuşamı başta olmak üzere, çocukların özellikle kimsesizlerin korunması ve yetiştirilmesi için kadılar görevlendirilmiştir (Koç 2007, 40).

Islahat Fermanı ile klasik dönemle taban tabana zıt dönemine göre oldukça radikal düzenlemeler getirmiştir. Yüzyıllardır süregelen dinsel esasa dayalı cemaat ayırımına son

verilmek istenmiş, Osmanlılık siyaseti ile ortak bir Osmanlı kimliği oluşturulmak iradesi ortaya konulmuştur (Somel 2007, 71).

Fermanla özellikle gayrimüslimlerin eğitim işlerinde sağlanan serbestiyet 20.yüzyıl başlarına kadar onların bu imkânlardan yararlanmalarına olanak sağlamıştır. Taşrada ikamet eden gayrimüslimler de bu fırsatlardan nasiplenebilmişlerdir. Örneğin Amasya Ermenileri, kent yönetiminde ve bürokraside etkin zengin tüccarları sayesinde mesleki eğitim alabilecekleri eğitim kurumlarına kavuşabilmişlerdir (Belge 2021, 980).

Din Alanında Getirilen Hak ve Özgürlükler

Islahat Fermanı'nın gayrimüslim tebaaya sağladığı hak ve özgürlüklerin belki de en önemlileri din alanındadır. Islahat Fermanı ile her din ve mezhebin töreninin serbest olacağı, din ve mezhep değiştirme hususunda kimsenin zorlanamayacağı belirtilmiştir (Ayber 2008, 53). Bu hüküm aslında Fatih döneminden beri kilise örgütünde ve dini yaşama hususunda sağlanan esnekliğin tasdiki ve genişletilmesi anlamına gelmektedir.

Osmanlı kent yaşamında belli bir mahalde tek bir mezhebe mensup gayrimüslimler ikamet ediyorlarsa bu kimselerin her türlü ayini açıkça yapabilmeleri hakkı getirilmiştir. Daha önceleri bir mahalde az da olsa Müslüman bulunuyorsa o mahalde çan çalınması, açıktan açığa mabet dışında ayin yapılması yasaktı. Bu hak, tek bir mezhebe mensup gayrimüslimlerin yaşadığı mahallerle sınırlandırılmış olsa da İstanbul'da azınlıklarla beraber Müslümanların yaşadığı Pangaltı semtinde Rum cenazesi aleni bir şekilde düzenlenmiştir (Kaya 2017, 172).

Islahat Fermanı ile gayrimüslimlerin herhangi bir izne tabi olmaksızın ibadethanelerini tamir edebilecekleri, yeni ibadethane yapabilecekleri, bir cemaatin diğer cemaatten üstün olduğunu gösteren tabirlerin çıkarılması düzenlenmiştir (Ayber 2008, 54). Fermanın önce bu işlemler bazı resmi işlemlerle gerçekleşmekteydi. Gayrimüslimler öncelikle bulunduğu yerin kadısına başvurur, dilekçesinde sorunu açıkça belirtir oldukça mütevazı bir dil kullanırdı. Osmanlı yetkilileri ibadethane de keşifte bulunur, tamir sonrasında mabedin genişletilmemesi ve yükseltilmemesi şartıyla gerekli izin verirdi. Islahat Fermanı öncesinde de yeni ibadethane yapılması hususunda kolaylaştırıcı tutumlar da izlenmekteydi (Kaya 2017, 173-174).

Yeni mabet inşası ya da tamiri ile sağlanan kolaylıklar gayrimüslim cemaatte düzenlemenin en çok memnuniyet oluşturan başlıklarından birini oluşturmuştur. Paris Anlaşması'ndan sonraki süreçte Osmanlı bürokrasisinde yeni kilise inşası ve tamirine dair bürokraside gözlemlenen yoğunluk gayrimüslimlerin kendilerine sağlanan bu imtiyazı kullanma arzularına işaret etmektedir. Bilhassa Aynaroz ve Kudüs gibi Ortodoks Hristiyanlığın kutsal beldelerinde bulunan, birkaç asır boyunca türlü felaketlere, doğal afetlere ve zaman karşı mücadele veren devasa manastır yapılarının kapsamlı restorasyonları için ruhbanların girişimlerde buldukları gözlemlenmektedir. Merkezi hükümet, bu talepleri mevzuata dair bazı hususlar yönden kısıtlama eğilimi göstermiş olsa da mabetlerin inşası ve tamiri meselesi artık uluslararası bir anlaşma içeriğinde yer alan kazanılmış bir hak olduğundan fazlaca sınırlama getirilememiştir (Belge 2022, 8-71).

Islahat Fermanı, Ortodoks gayrimüslim tebaanın düşüncelerinin ve isteklerinin imparatorluk idaresine yansıtılması ve daha başka amaçlar için kilise örgütünün idare sisteminde birtakım düzenlemeler öngörmüştür. En başta cemaat şeflerinin bazı idari görevlerinde değişikliğe gidilmiştir. Patrik seçimleri için bazı kriterler getirilmiş, patriklere devlet tarafından maaş bağlanmış, din görevlilerinin ne olursa olsun halktan para toplanması yasaklanmış ve vergi koyma yetkileri ellerinden alınmıştır (Erdem 2010, 337). Bunun yanında ferman ile öngörülen ıslahatların ve gayrimüslimlerin çeşitli imtiyaz ve muafiyetlerinin uygulanmasıyla ilgili olarak patrikhanelerde özel meclislerin kurulması kararlaştırılmıştır (Gümüş 2008, 48). Bu meclislerin varlığı ve meclis kararlarının padişah onayı ve Babıali görüşü ile hayata geçirilmesi aynı zamanda patrikhanelerin idaresinde ruhanilerin mutlak otoritelerinin zayıflamasına zemin hazırlamıştır. Patrikhane kurulmuş meclislerin Babıali'nin nezareti altında olması cemaatlerin ruhani teşkilatlarındaki sivilleşmenin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Aynı sekülerleşme eğilimi Islahat Fermanı'nın ilanından kısa bir süre sonra millet nizamnamelerinin hazırlanması ile daha güçlü bir şekilde sürdürülmek istenmiştir (Reyhan 2006, 44). Bütün bu düzenlemelerle her din ve inançtan insanların eşit koşullarda yaşadığı, herhangi bir dini topluluğa üstünlük tanınmadığı ve cemaat idarelerinin siyasetten uzak durduğu laik bir düzenin inşa edilmeye çalışıldığı çok açıktır (Demirci 1999, 179).

Hukuk Alanında Getirilen Düzenlemeler

Tanzimat ve Islahat Fermanları, içermiş olduğu hükümler ile hak ve özgürlükler, yasalar çerçevesinde garanti altına alınmış birey profilinin oluşmasına temel teşkil etmiştir. Bu itibarla bu hukuksal metinler, tebaadan vatandaş tanımına geçişin yolunu açan ve modern Osmanlı toplumunun inşasını hazırlayan ilerlemeler olduğunu söylemek mümkündür. Burada ortaya konan değerler, idarede, ticaretle ve hukukta köklü bir dönüşümün yolunu açtığı gibi çağdaşlaşma olarak da tanımlanabilecek bu değişim ve dönüşümün temel ruhunu da oluşturmuştur. Nitekim Islahat Fermanı'nın ilanından sonra hukuk alanında cereyan eden gelişmeler bu dönüşüme işaret eder. Bu çerçevede ticaret ve cinayet davalarının görülmesi usulleri yeniden ele alınmış, gayrimüslim ile Müslümanlar arasındaki davaların karma mahkemelerde görüleceği belirtilmiştir. Davalarda gayrimüslimlerin şahitliğinin kabul edilmesi, gayrimüslimler kendi dinlerine göre yemin etmesi ve bütün yargılamaların açık yapılması karara bağlanmıştır (Kaya, 2017, 182 - Gören 2018, 40).

Islahat Fermanı'na uygun olarak yeni kanun ve yönetmelikler çıkarılmıştır. Fransız Ceza Kanunu'ndan etkilenerek yeni bir ceza kanunu yapılmış, Hristiyan tebaanın haklarının korunması için bazı yaptırımlar öngörülmüştür. Her türlü dini ayine engel olanlar, eski eserleri tahrip edenler cezalandırılacağı belirtilmiştir (Yücel - Sevim 1991, 303).

Bunların yanı sıra 1858 yılında Arazi kanunnamesi, 1863 yılında Deniz Ticaret Kanunu ve 1867 yılında gayrimüslimlerin, gayrimenkul alma hakkı getiren kanun çıkarılmıştır (Yıldız 2007, 231). Gayrimüslimlerin arasında çıkacak miras gibi özel hukuk davaları tarafların istemesi durumunda patrikhane meclislerinde de görülebilecektir (Gülsoy 1999, 187).

Vergi hukuku alanında da önemli değişiklikler yapılmış ve Müslüman ve gayrimüslim farketmeksizin aynı verginin alınacağı belirtilmiştir. Bu hüküm, klasik dönemde alınan haraç vergisinin kaldırıldığı anlamına gelmektedir. Devlet hizmet ve memuriyetlerine yetenek temelinde ve yarışma koşullarına göre herkesin alınacağı kabul edilmiştir (Gören 2018, 40). Müslümanlar en çok bu hükme tepki göstermiştir.

Kimsenin keyfi olarak tutuklanmayacağı, hapse atılmayacağı, eziyet ve işkenceye tabi tutulmayacağı ferman ile güvence altına alınmıştır (Yıldız 2007, 177). Günümüz hukuk sisteminde benimsenen modern ceza hukuku anlayışına ve hukuk güvenliği ilkesine uygun bir düzenleme getirilmiştir. Zira klasik dönemde kimi zaman faillere ölçsüzce cezalar verilmiş işkence ispat yöntemi olarak kullanılmıştır. Bu hüküm ile gayrimüslimlerin Osmanlı hukukuna güven duygularının artırılması, aynı şekilde devlete olan sadakat duygularının pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

Bilindiği üzere Osmanlı'da toplumunun sosyal ve hukuki düzeni "millet sistemi" adı verilen ve temelini İslam hukukundan alan bir sistem üzerine tesis edilmiştir. Bu sisteme göre, Osmanlı'da yaşayan milletlerin; sosyal, siyasal ve hukuki konumları dinsel ve mezhepsel bağlılıklara göre şekillenmektedir (Kurtaran 2011, 59).

Islahat Fermanı ile millet sisteminden vazgeçilmesi günümüzde kabul edilen vatandaşlık ilkesinin ilk adımlarıdır. Zira Günümüz modern hukuk devletlerinde de bireyler; din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşittir.

Tüm bu hukuki prensipler ve düzenlemeler ile Osmanlı toplumunda hak ve özgürlükler genişlemiştir. Gayrimüslimlerin, din değiştirmeksizin devlet idaresine katılım sağlayabilecek olmaları günümüzde artık bütün modern devletlerin esas aldığı vatandaşlık bağının oluşmaya başladığını göstermektedir. Klasik dönemin temel değerleri ve yapısal kurumları üzerinde yapılan açılım ve ilerlemeler ile 1876'da ilan edilecek meşrutiyet yönetiminin zeminini hazırlanmıştır.

ISLAHAT FERMANI'NA GELEN TEPKİLER

Tanzimat Fermanı da Islahat Fermanı da Osmanlı Devleti'nin en buhranlı dönemlerinde hazırlanmıştır. Tanzimat Fermanı Osmanlı devlet adamlarının bizzat hazırlayarak milliyetçilik akımından etkilenen azınlıkların isyan etmesini engellemek amacıyla hazırlanırken, Islahat Fermanı ise Avrupa devletlerinin baskıları sonucu Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü Rusya'ya karşı korumak amacıyla hazırlanmıştır. Elbette gayrimüslimlere bu denli geniş hakların verilmesi bazı çevrelerce tepkilere neden olmuştur.

Islahat Fermanı'na tepki gösteren en önemli devlet adamı Tanzimat Fermanı'nın mimarlarından olan Mustafa Reşit Paşa'dır. Mustafa Reşit Paşa fermanı hazırlayanları hainlikle dahi suçlamıştır. Mustafa Reşit Paşa, Islahat Fermanı fikrine karşı olmayıp gayrimüslimlere bu denli geniş haklar verilmesinin Müslümanların tepkisini çekeceğini öngörmüş ve Paris Antlaşması'ndan hemen önce fermanın ilan edilmesini de basiretsizlik olarak değerlendirmiştir (Kaya 2017, 184). Fermanın ilanına müteakiben Maraş, Halep ve Suriye'de Mustafa Reşit Paşa'nın itirazlarını destekleyen olayların meydana gelmesi son derece ilginçtir. Anadolu şehirlerinde de benzer tepkiler görülmüştür. Manisa'da,

Müslümanların Hristiyanlara saldıracakları şeklinde haberler yayılmış ve gayrimüslim tebaa rahatsız edilmiştir (Gülsoy 1991, 448).

Nablus'ta, İngiltere tebaasından bir papazın üzerinde taşıdığı silahla bir dilenciye kovmak isterken öldürmesi bölge Müslümanlarını galeyana getirmiş ve kiliseler yağmalanmıştır (Yıldız 2007, 230). Müslümanların bir kısmı "Ehl-i İslam'a bu bir ağlayacak ve matem edecek gündür" demeye başlamışlardır (Ayber 2008, 58).

Islahat Fermanı'na tepki sadece Müslümanlardan değil gayrimüslimlerden de gelmiştir. Gayrimüslimler askerlik yükümlülüğüne tepki göstermişlerdir. Zira askere gitmeyip ticaretleriyle meşgul olmaları onların zenginleşmesini sağlamıştır. Buna karşın savaşa katılan Müslümanlar savaşta hayatlarını yitirmemişlerse bile evlerine döndüklerinde koşulların değiştiğini, topraklarının gasp edildiğine şahit olmuşlardır (Ayber 2008, 59).

Osmanlı topraklarının çeşitli bölgelerinde de ayaklanmalar yaşanmıştır. 1858'de Cidde'de, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında çatışma çıkmış, Fransız ve İngiliz konsolosları kendi tebaalarını korumaya çalışırken öldürülmüş, bunun üzerine, İngiliz ve Fransız donanmaları, Osmanlı Devleti'ne sormadan, şehri bombalamış, faillerden on kişiyi yakalayıp idam etmişlerdir (Ayber 2008, 59).

Dönemin aydınlarından Namık Kemal: "Memur olmak bize ne fayda sağladı? Biz sıkıntıdayken Hristiyanlar sanat ve ticaretle uğraşıp Avrupa seviyesine geldiler." sözleriyle gayrimüslimlere verilen devlet memurluğu hakkını eleştirmiştir. Islahat Fermanı hazırlanmasında yabancı devletlerin baskısı Müslüman tebaada oldukça rahatsızlık uyandırmış ve Kuleli Vakıası'nın temelleri atılmış, dahası gelecekte Osmanlı modernleşmesine öncülük edecek olan Yeni Osmanlılar hareketinin doğmasının şartlarını olgunlaştırmıştır (Bülbül 1989, 154).

SONUÇ

Islahat Fermanı hukuki niteliğini itibarıyla anayasal bir belgedir. Anayasal belge, anayasa olmayan lakin anayasa ile ilgili olan metinleri ifade eder. Ferman'ın niteliğinin anlaşılması için hukuksal bir bildiri olup olmadığı da önem taşımaktadır. Bazı yazarlara göre: Tanzimat ve Islahat fermanı toplumsal, siyasal ve felsefi bir görüşten kaynaklanan ilkelerin açıklandığı hukuksal bildirimler değildir. Fermana yer alan hak ve özgürlükler bireyin sahip olduğu haklar olarak vurgulanmamış tersine padişahın kullarına bir ihsanı ve lütfu olarak açıklanmıştır. Bunları bağışlayan o ise istediği zaman alabilir (Gören 2018, 40-41). Bununla birlikte bütün bu hak ve özgürlükler yönetenlerin, yönetilenlere bir ihsanı olarak kabul edilmiş olsa da bu durum ferman ile sağlanan açılımın Osmanlı toplumunda sağlamış olduğu ilerlemeyi görmezden gelmeyi gerektirmez. Tanzimat Fermanı ile başlayan Islahat Fermanı ile sürdürülen yenileşme ve değişim eğilimi, tebaadan vatandaşlığa, mutlakiyetten anayasal meşruti bir anlayışa giden yolun kilometre taşları olmuştur. Bu anlamda Osmanlı halkının tek bir millet olarak görülerek eşit hakların getirilmesi, ahalinin talep ve şikayetlerini iletebildiği, sınırlı da olsa yönetimi aidiyet hissini yaşayabildiği meclislerin kurulması, ileride ilan edilecek meşrutiyet rejiminin ilk adımları olarak kabul edilmelidir. Yeni mahkemelerin kurulması ve modern kanunların çıkarılarak hukuk devleti

ilkesinin vurgulanması da çağdaş hukuk devleti anlayışının oluşması açısından önem arz etmektedir. Bununla birlikte gayrimüslimlerin kendilerine sağlanan hak ve özgürlükleri, imparatorluk merkezinden taşraya kadar geniş bir saha kullanabildikleri, bir taraftan Osmanlı idaresine etkin bir katılım sağlarken diğer taraftan eğitimde ve dini kurumlarda ihtiyaç duydukları kurumlara ve düzenlemelere kavuşarak modernleşme çağına daha güçlü şekilde girdikleri görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- Ayber, Bahar. *“Tanzimat’tan Lozan’a Türkiye’de Azınlık Hakları”*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Anayasa Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=jPuPrG1wbZXHHr9fUu5fXg&no=RjYM2_wFcsm1fp9-vg9BA.
- Aydın, Mahir. *“Barışı Olmayan Savaş: Kırım”, Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Sav Aşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi. 2007.
- Belge, Hadi. *19. Yüzyıl Osmanlı Taşra İdaresinde Aynaroz Manastırları*. Ankara: Nobel Yayınları, 2022.
- Belge, Hadi. *“Osmanlı Taşrasında Bir Azınlık Ticaret Okulu: Surp Nikgos Abranosyan Ticaret Mektebi”*, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar* 6 (2021), 953–986.
- Bülbül, Gül. *“İslahat Fermanı’nı Hazırlayan Sebepler ve İslahat Fermanı”*. *Selçuk Üni. Hukuk Fakültesi Dergisi* 2 (Ocak-Haziran 1989), 157-179.
- Demirci, Fatih. *“İslahat Fermanı ve Müsavat Meselesi”*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=YyP_FNGaHhNHBu5RIoWYIw&no=YyP_FNGaHhNHBu5RIoWYIw.
- Erdem, Gazi. *“İlanından Yüz elli Yıl Sonra Avrupa Birliği Müzakereleri Bağlamında İslahat Fermanı’na Yeniden Bir Bakış”*, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/1 (2010), 327-348.
- Eren, Abdurrahman. *Anayasa Hukuku Ders Notları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2014.
- Gören, Zafer. *Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Basım, 26. Baskı, Haziran 2021.
- Gücüm, Kuntay. *“İslahat Fermanı Sonrasında (1856-1871) Osmanlı Devlet Yapısındaki Değişime Fransa’nın Etkisi”*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=hJTRd5Bvicpl8m-rGM4dlA&no=MA8ysSyD40WWJAweIDxUNA>.

- Gülsoy, Ufuk. "Islahat Fermanı". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 16 Eylül 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/islahat-fermani>.
- Gülsoy, Ufuk. "1856 Islahat Fermanı'na Tepkiler ve Maraş Olayları". *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.
- Gümüş, Musa. "Anayasal Meşrutî Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı Tam Metin İncelemesi", *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi* 47 (2008), 215-240.
- Gürkan, Salime Leyla. Misak. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 16 Eylül 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/misak>.
- Kaya, Önder. *İmparatorluktun Cumhuriyete Azınlıklar*. İstanbul: Kronik, 2017.
- Koç, Bekir. "Osmanlı Islahanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/2 (2007), 36-50.
- Kurtaran, Uğur. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi* 1/8 (2011), 57-71.
- Maşallah, Turan. "İslam'da İrtidat Sorunu ve Yol Açabileceği Psiko – Sosyal Problemler (Takkiye Nifak Örneği)", *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2018), 1-11.
- Cenk Reyhan. "Osmanlı'da Millet Nizamnameleri: Avrupa ile Uyum Sürecinde Rum-Ermeni-Yahudi Cemaat Düzenlemeleri". *Belgeler*. 27/(2006), 33-90. <https://belgeler.gov.tr/tam-metin/31/tur>.
- Somel, Selçuk Akşin. "Osmanlı Eğitim Düzeyinde Dönüşümler". *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Sav Aşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 2007.
- Şahin, Adil "Osmanlı İmparatorluğu'nun Anayasal Belgelerinde Dillendirilen Haklar ve Özgürlüklerin Belirginleştirilmesi (1808-1875)". *E Akademi*. Erişim 31.12.2022. <http://www.eakademi.org/makaleler/asahin-1.htm>.
- Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih (1789- 1994)*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.
- Yıldız, Mehmet. "Kırım Savaşında Yapılan Baskıların Müteazzir, Garip ve Müstesna Eseri: 1856 Islahat Fermanı". *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 2007.
- Yücel, Yaşar - Sevim, Ali. *Türkiye Tarihi 4*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu alıőmada ‘‘Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi’’ kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan ‘‘Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler’’ başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiştir.

DESTEK ve TEŞEKKÜR BEYANI

Makalenin yazım sürecinde değerli bilgilerini bizimle paylaşarak destek olan Doç. Dr. Hadi Belge’ye teőkükür ederiz.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmamızda herhangi kişi, kurum ile finansal ya da kişiisel yönden bağlantı bulunmamakta olup herhangi bir ıkar atıőması söz konusu değildir.

Positive Consequences of Organizational Justice Perception: A Meta-Analysis Study

Emine Başak SAVAŞ ^{1*}

¹Faculty of Economics and Administrative Sciences, Amasya University, Amasya, Türkiye, ORCID:
0000-0001-7901-068X

ABSTRACT

The concept of organizational justice perception is a concept that has been the subject of many studies in the literature. The aim of this study is to systematically evaluate the results of the perception of organizational justice in these studies, through academic studies conducted in Turkey in the last decade (2024-2015). For this purpose, a meta-analysis study was carried out on data obtained from studies on organizational commitment, job satisfaction, organizational trust and performance, which are mentioned as the positive results of organizational justice in the literature. Since it was thought that more detailed data could be obtained to perform the meta-analysis in the most reliable way, only master's and doctoral theses in the field of business administration and written in Turkish, which were accessible through the YÖK National Thesis Center, were included in the study. As a result, 102 master's and doctoral theses related to the subjects discussed within the given date range were scanned, 57 theses in the field of business administration and written in Turkish were examined, and a meta-analysis study was carried out using the JAMOVI (version 2.3) program on 23 theses with data taken into account for meta-analysis. As a result of these analyses, the meta-analysis results for studies dealing with the effect of organizational justice on job satisfaction show a strong positive effect size, and the meta-analysis results for studies dealing with the effect of organizational justice on organizational commitment; Meta-analysis results for studies dealing with a strong positive effect size and the effect of organizational justice on performance; Meta-analysis results for studies dealing with a very strong positive effect size and finally the effect of organizational justice on organizational trust; It indicates a very strong positive effect size.

Keywords: Organizational justice, job satisfaction, organizational commitment, performance, organizational trust, meta-analysis.

Type: Research

Article History

Received: 22.06.2024

Accepted: 11.07.2024

Published: 28.09.2024

*Corresponding Author:

basak.savas@amasya.edu.tr

Örgütsel Adalet Algısının Olumlu Sonuçları: Bir Meta Analiz Çalışması

Emine Başak SAVAŞ^{1*}

¹ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye, ORCID: 0000-0001-7901-068X

ÖZET

Örgütsel adalet algısı kavramı alan yazında birçok araştırmaya konu olan bir kavramdır. Bu çalışmanın amacı, bahsedilen bu çalışmalar içerisinde yer alan, örgütsel adalet algısının sonuçlarının, Türkiye’de son on yılda (2024-2015) yapılan akademik çalışmalar üzerinden, sistematik bir biçimde değerlendirilmesini sağlamaktır. Bunun için literatürde örgütsel adaletin olumlu sonuçları olarak bahsedilen, örgütsel bağlılık, iş tatmini, örgütsel güven ve performans ile ilgili çalışmalardan elde edilen veriler üzerinden meta-analiz çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya meta analizi en sağlıklı şekilde gerçekleştirebilecek daha detaylı verilere ulaşılabileceği düşünüldüğünden sadece YÖK Ulusal Tez Merkezi üzerinden erişime açık olan, işletme alanında ve yazım dili Türkçe olan yüksek lisans ve doktora tezleri dahil edilmiştir. Sonuçta verilen tarih aralığında ele alınan konularla ilgili 102 yüksek lisans ve doktora tezi taranmış, işletme alanında ve yazım dili Türkçe olan 57 tez incelenmiş ve meta analiz için dikkate alınan verilerin bulunduğu 23 tez üzerinden JAMOVİ (version 2.3) programı kullanılarak meta analiz çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu analizler sonucunda örgütsel adaletin iş tatmini üstündeki etkisini ele alan çalışmalar için yapılan meta-analiz sonuçları güçlü düzeyde pozitif bir etki büyüklüğünü, örgütsel adaletin örgütsel bağlılık üstündeki etkisini ele alan çalışmalar için yapılan meta-analiz sonuçları; güçlü düzeyde pozitif bir etki büyüklüğünü, örgütsel adaletin performans üstündeki etkisini ele alan çalışmalar için yapılan meta-analiz sonuçları; çok güçlü düzeyde pozitif bir etki büyüklüğünü ve son olarak örgütsel adaletin örgütsel güven üstündeki etkisini ele alan çalışmalar için yapılan meta-analiz sonuçları; çok güçlü düzeyde pozitif bir etki büyüklüğünü işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel adalet, iş tatmini, örgütsel bağlılık, performans, örgütsel güven, meta-analiz.

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi
Gönderim: 22.06.2024
Kabul: 11.07.2024
Yayınlanma: 28.09.2024

*Sorumlu Yazar:
basak.savas@amasya.edu.tr

GİRİŞ

Adalet, geçmişi M.Ö. 400'lü yıllara dayanan, bilimsel olarak ilk psikoloji alanında ele alınan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Adalet kavramının temelini, kişinin yaşadığı çevrede karşılaştığı durumları, iç sesi ile nasıl değerlendirdiği oluşturmaktadır (Rawls, 1999, 13). Sosyal bir varlık olan insanın toplum içinde yaşamına yön veren iki önemli kavram hakkaniyet ve adalet kavramlarıdır. İnsanlar arası ilişkilerin doğası ve farklılıkları dikkate alındığında adalet kavramının bu ilişkiler bütünü içerisinde oldukça geniş bir alana yayıldığı gözlenmektedir. İnsan hayatının büyük bir kısmını çalışma ortamında geçirmektedir, dolayısıyla iş hayatı içinde oldukça önem arz eden adalet kavramı işletmeler için de oldukça önemli, sürekliliğinin sağlanması ve korunması gereken bir kavramdır ki işletme yazınında bunun karşılığı örgütsel adalettir (Lambert, 2003, 155).

Örgütsel adalet, örgüt ile çalışanlar arasında sosyal ve ekonomik olarak gerçekleşen bir mübadele ilişkisi sonucu ortaya çıkan adalet algısını ve çalışanların örgüt içerisinde beraber çalıştıkları yöneticileri ve iş arkadaşları başta olmak üzere bir bütün olarak örgütle ilişkilerini kapsamaktadır. Örgüt ile çalışanlar arasındaki elde edilen çıktılarının paylaşımı konusundaki bu mübadele ilişkisi, Blau (1964) tarafından Sosyal Mübadele Teorisi ile açıklanmaktadır. Bu teoriye göre çalışanlar; ücret, kararlara katılım, açık iletişim ve ödüllendirmede hakkaniyet gibi konularda örgütün kendilerini tatmin ettiğini düşündüklerinde, yazılı olan görev ve sorumluluklarının ötesinde örgüte çok önemli katkılar sağlayacak davranışlar sergilemektedir (Blau, 1964, akt. Coşkun, 2020, 1).

Örgütsel adalet kavramı örgütteki işgörenlere adalet açısından nasıl davranıldığı, her türlü ödül ve cezanın dağıtımında eşit ve adil davranılıp davranılmadığını ve bu davranışların sonucunda ortaya çıkan işgören algılarını ve bu algıların örgütler açısından doğurduğu sonuçların (örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel bağlılık, örgütsel güven vb.) örgütü ve çalışanları ne yönde etkilediğiyle alakalıdır (Selvitopu - Şahin, 2013, 172). Bu nedenle örgütsel adalet araştırmaları işletmelere ve yöneticilere, çalışanların daha olumlu tutumlar sergilemesini sağlayacak davranışları şekillendirme de yardımcı olabilecek olması açısından çok önemlidir.

Literatürde örgütsel adaletle ilgili farklı yazarlar tarafından yapılmış birçok tanım mevcuttur, bu tanımlardan yola çıkarak ortak bir tanım: örgütsel adalet, işletmede işgörenlerin ödül, ceza, ücret ve terfilerinin hangi koşullara göre yapılacağı, bu konularla ilgili kararların nasıl alındığı, alınan bu kararların çalışanlara ne şekilde duyurulduğu ve yürütülen bu sürecin çalışanlar tarafından ne şekilde algılandığı (olumlu ya da olumsuz) ilgili bir kavramdır (İnce - Gül, 2005, 76).

Örgütsel adaleti açıklamak için literatürde ortaya atılmış çeşitli teoriler mevcuttur (Homans'ın Dağıtım Adaleti Teorisi, 1961; Adams'ın Eşitlik Teorisi, 1965; Walster'ın Eşitlik Kuramı, 1973; Crosby'nin Görelî Yoksunluk Teorisi, 1976 gibi) (Taşçıoğlu, 2010, 42). Örgüt çalışanları işletmenin kendilerine sağladığı girdi ve çıktıların eşit, dengeli ve uyumlu bir şekilde olmasını ve dağıtılmasını isterler. Ters bir durumda kendilerine haksızlık yapıldığını

düşündükleri için adaletsizlik ve dolayısıyla haksızlık algısı ağır basar. Bu anlamda örgütsel adalet kavramı, işgörenlerin çalışma hayatlarıyla ilgili olarak ortaya çıkan haklılık ya da haksızlık yargılarının oluşmasına hangi etkenlerin yol açtığını ve ortaya çıkabilecek sonuçların neler olduğuyla ilgilenmektedir (Şahin, 2007, 183).

Finlandiya’da Greenberg (2004), 1297 işgören ile görüşerek yaptığı çalışmada, özellikle ödemelerin dağıtılması konusunda olumlu adalet algısına sahip çalışanların örgütsel bağlılıklarının yüksek olduğu ve duygusal açıdan daha sağlıklı oldukları sonucuna varmıştır. Örgütsel anlamda bu konuda adaletsizlik algısı yaşayan çalışanların ise hastalık izinlerinin ve bildirdikleri şikayetlerin arttığı ve daha yüksek oranda devamsızlık davranışı gösterdiklerini tespit etmiştir (Greenberg, 2004, 354).

Yerli ve yabancı literatür incelendiğinde örgütsel adalet konusuyla ilgili 1960’lı yıllardan günümüze kadar çok fazla çalışmanın mevcut olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda, örgütsel adalet algısı yüksek işgörenlerin iş tatmininin artması, performansta artış, örgütsel güvenin artması, örgütsel bağlılıkta artış, örgütsel sadakatin artışı, örgütsel vatandaşlık davranışı gösterme eğiliminde artma, örgütsel adanmışlığın artması gibi olumlu tutum ve davranışlar sergilediklerine dair bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca örgütsel adalet algısının olumlu olması durumunda ortaya çıkacak bu pozitif tutum ve davranışların örgütlerin üretkenlik, etkinlik ve verimliliğine de olumlu katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir. Tersine bir durumda yani örgütsel adalet algısının düşük ya da örgütsel adaletsizlik algısının yüksek olması durumunda ise, işgörenler arası çatışma ve saldırganlığın artması, performansın düşmesi, sessizlik, sinizm, tükenmişlik, yabancılaşma, devamsızlık, işten ayrılma niyetinin artması gibi negatif tutum ve davranışlarda artış yaşanabileceğini ileri sürmektedirler (İrdem, 2020, 2).

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Greenberg’in ortaya attığı ve işgörenlerin ücret, çalışma şartları, iş bölümü gibi çalışma koşullarını içeren ve aynı zamanda örgütteki etkileşimin de etki ettiği örgütsel adalet kavramı dağıtım adaleti, prosedür adaleti ve etkileşim adaleti şeklinde 3 farklı boyutta ele alınmaktadır (Taşkiran, 2010, 4).

Dağıtım adaletinin temelini Adams tarafından ortaya atılan eşitlik teorisiyle çok yakından ilişkili olduğu ileri sürülmüştür (Beugre, 2002, 1093). Bu teoriye göre, işgörenler işletmeye sağladıkları katkıları ve bu katkılar karşılığında elde ettikleri kazançları diğer işgörenlerin sağladığı benzer girdi ve çıktılarla karşılaştırarak örgütsel adaletle ilgili bir algı oluştururlar. Teorini temel dayanağı, eşit katkının eşit kazanç getirmesi gerekliliğidir (Karriker - Williams, 2007, 3). Eşitlik teorisine göre, dağıtım adaleti açısından işletme de çalışanlara sunulan ödül, terfi, ücret gibi olanakların dağıtımının eşit ve hak edilen şekilde yapıldığına yönelik algıları işgörenlerin adalet beklentilerini gidererek performans ve bağlılıklarını artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Cowherd - Levine, 1992, 303).

Dağıtım adaleti, işletmeden elde edilen çıktıları paylaşmayla ilgili verilerin kararların ortaya çıkardığı sonuçların ne derece adil olduğuyula ilgilidir (Cropanzano - Greenberg, 1997, 351). Adams'ın eşitlik teorisine göre, işgören katkısını ve kazancını diğer işgörenlerin katkı ve kazançlarıyla kıyaslar, bu kıyaslama sonucu dağıtım oranının adaletsiz olduğunu yani çıktıların dağıtılmasında eşit davranılmadığını görürse, adalet algısı olumsuz olacaktır (Taşcıoğlu, 2010, 36).

Prosedürel adalete süreçlerin ele alınmasında gösterilen adaletle ilgilidir ve literatürdeki çalışmalarda performans, güven, bağlılık, örgütsel vatandaşlık, sahiplenme, asosyal davranışlar, hırsızlık, iş tatmini, işten ayrılma ve grev gibi konularla ilgili olduğu ortaya konmuştur (Demirkaya – Şimşek Kandemir, 2014, 266). Başka bir çalışmaya göre, prosedür adaletiyle iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasında yüksek düzeyde bir ilişki söz konusudur. Prosedür adaletinin işgörenin örgütsel bağlılık ve örgütsel destek algısını olumlu yönde etkilemesi, işgörenin olası işten ayrılma niyetini azaltmaktadır. Yine bu çalışmaya göre işgörenin prosedür adaletine ilişkin olumlu algısı örgütsel vatandaşlık davranışı gösterme eğilimini de olumlu yönde etkilemektedir (Colquitt vd., 2001, 429).

Dağıtımsal adalet, örgüt içinde alınan kararlara yönelik neticelerin adaletli olarak algılanmasıyla, prosedürel adalet ise bireylerin karar alımına dâhil olabilmeleri ve bu süreçte yönelik algılarıyla ilgilidir (DeConinck - Stilwell, 2004, 230).

İşgörenlerin örgütte istenmeyen davranışlar göstermelerinin en önemli nedenlerinden birisi etkileşim adaleti algılarının düşük olmasıdır. Düşük etkileşimsel adalet negatif tutum ve davranışlara neden olabilir. Örgüt bireyleri arası etkileşim, iletişim ve buna yönelik davranışların adil olarak algılanması için saygılı, dürüst, ayrımcılık yapılmayan, makul ve doğru açıklamalar ve gerekçelerin sunulduğu bir iş ortamına ihtiyaç vardır (Şahin, 2007, 195). Etkileşim adaletinin olumlu şekilde algılandığı örgütlerde işgörenler; yöneticileri başta olmak üzere örgütteki diğer iş arkadaşlarının da kendilerine saygı duyduğunu hissetmekte ve bu sayede işletmelerine olan bağlılıkları artmaktadır. Örgütte alınan kararların şeffaflık ilkesi doğrultusunda gerektiği kadar açık ve net olarak aktarılması, işgörenlerin adalet algısını pozitif şekilde etkilemekte ve ortaya çıkan olumsuz durumlar karşısında daha hoşgörülü davranmaları söz konusu olmaktadır (Yean - Yusof, 2016, 800-801).

Dağıtımsal adalet, elde edilen çıktıların adil olmasına, işlemsel adalet, karar almada kullanılan süreçlerin adilliğine; etkileşim adaletiyse, süreçler yürütülürken sergilenen davranış, kurulan iletişim ve bunların ne kadar adil yapıldığıyla ilgilidir (Bies - Moag, 1986, 43).

İşgörenlerin örgütsel adalet algısının yüksek olması, işlerinden daha memnun ve verimli olmalarına, yöneticilerine daha fazla güven duyup, daha yüksek düzeyde performans göstermelerini sağlamaktadır. Örgütsel adalet algısının düşük olması durumundaysa iş memnuniyeti ve performansı düşmekte, örgüte bağlılığı azalmakta ve işten ayrılma niyeti artabilmektedir (Yean - Yusof, 2016, 799). Örgütsel adalet algısı, iş tatmini, örgütsel bağlılık ve güven dâhil olmak üzere hem çalışanlar hem de organizasyon için önemli bir dizi değişkenle

olumlu yönde ilişkilidir. Başka çalışmalarda yine işgörenlerin örgütsel adalet algısının yüksek olması durumunda iş tatminlerinin yükseleceğini, işle ilgili çabalarını artıracaklarını, örgüte karşı güven ve bağlılık duygularının artacağını, kararlara katılma ve örgütsel vatandaşlık davranışı sergileme gibi pozitif tutum ve davranışlarının daha fazla olacağını ileri sürmektedir (Yürür, 2008, 299).

Literatürde örgütsel adalet ve sonuçlarına yönelik birçok çalışma mevcuttur. Bazı çalışmalarda bu sonuçlar örgütsel adaletin olumlu sonuçları olarak sıralanmıştır. Bunlar iş tatmini, örgütsel performans, örgütsel güven ve örgütsel bağlılıktır (İrdem, 2020, 49-50; Kurşunmaden, 2023, 27). Bu kavramlar bazı çalışmalarda da örgütsel adaletle yakın ilişkisi olan kavramlar ya da çıktılar olarak sıralanmıştır (Kantarcıoğlu, 16, 2019; Bektaş, 2020, 9; Uslu, 2021, 22). Literatürde örgütsel adaletin oldukça fazla çalışılmış olması, dolayısıyla meta-analize uygun miktarda veriye ulaşılabilecek olması nedeniyle çalışma bu dört sonuç üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Örgüt çalışanlarının örgütsel adalet algılarının yüksek olması durumunda, örgüt ve çalışanlar açısından bazı olumlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki iş tatminidir. Literatürde konuyla ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, örgütsel adalet algısıyla iş tatmini arasında pozitif yönlü güçlü ve anlamlı bir ilişkinin mevcut olduğu ve örgütsel adalet algısı yüksek olan işgörenlerin iş tatminlerinin de yüksek olduğu gözlenmektedir (Eker, 2006, 74).

İkincisi örgütsel bağlılıktır. Örgütsel bağlılık, çalışanı işletmeye bağlayan psikolojik bir haldir (Allen - Meyer, 1990, 14). İşletmelerde örgütsel adalet algısı yüksek olan işgörenlerin örgütsel bağlılığının arttığı, örgütsel adalet algısı düşük olan işgörenlerin örgütsel bağlılığının azaldığı görülmektedir (Varoğlu, 1993, 55). Bazı çalışmalarda örgütsel adalet ile örgütsel bağlılık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Dailey - Kirk, 1992, 305; Sweeney - Mcfarlin, 1993, 23). Sonuç olarak işletme çıktılarının adil şekilde dağıtılmasıyla örgütsel bağlılık arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır (Brewer, 1996, 24).

Üçüncüsü örgütsel güvendir. Örgütsel güven kendiliğinden ortaya çıkan bir durum olmasa da örgütsel güven ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında örgütsel adalet ile örgütsel güven arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Örgütsel adalet, örgütsel bağlılık da olduğu gibi yine önemli bir konu olan örgütsel güveni de olumlu yönden etkilemektedir (Baldwin, 2006, 4). Çalışanlarına adil davranan işletmelerde çalışanların işletmeye ve yaptıkları işe karşı daha olumlu tutum sergilediği görülmektedir. Çalışan işletmesinde kendine adil davranıldığını düşündüğünde yöneticilerine karşı güven duygusu geliştirmekte ve bu durum çalışanın performansına olumlu şekilde yansırken, örgütsel bağlılık düzeyini de artırmaktadır (Mete – Aksoy, 2015, 237).

Dördüncüsü performanstır. Performans, yapılması gereken bir işin miktar, zaman, nitelik ve maliyet açısından etkinlik unsuru dikkate alınarak yapılması şeklinde tanımlanmaktadır (Smith - Goddard, 2002, 250). Örgütsel davranış açısından performans ise, işgörenin örgütsel amaçları yerine getirmek için üzerine düşen görev ve sorumluluklarla ilgili

yaptığı iş sonucunda elde ettiği çıktıdır (Helvacı, 2002, 156). Örgütsel adalet, işgörenlerin örgüte duyduğu güveni artırmakta, böylece işe bağlanmalarında ve daha fazla performans göstermelerinde önemli bir etken olmaktadır (DeConinck, 2010, 1350). Doğan (2018) örgütsel adalet ve iş performansı arasındaki ilişkiyi tespit etmek için, 254 otel çalışanı ile yaptığı araştırmada, örgütsel adalet algısı arttıkça işgören performansının da arttığı sonucuna varmıştır (Doğan, 2018, 39).

YÖNTEM VE ANALİZ

Literatürdeki araştırmalar arttıkça, bu çalışmalardan elde edilen bilgiyi destekleyecek daha fazla veriye ihtiyaç duyulmaktadır (Çarkungöz - Ediz, 2009, 33). Meta-analiz bize yapılan benzer tekil çalışmaların verilerinin bir araya getirilmesini ve tekrar yorumlanması için ihtiyaç duyulan daha fazla veriyi sağlamaktadır (Sağlam - Yüksel, 2007, 1).

Bu çalışmada literatürde örgütsel adaletin olumlu sonuçları olarak ele alınan, iş tatmini, örgütsel bağlılık, performans ve örgütsel güven kavramları ele alınarak, örgütsel adaletin bu davranışlar üzerindeki etkisini belirlemek üzere nicel literatür çalışmalarından biri olan meta-analiz çalışması yapılmıştır. Tek bir çalışmadan elde edilen verilerin sonuca varmak için yetersiz kalması, önceden yapılan çalışma verilerinin derlenerek bu verilerden yeni çıkarımlar elde edilmesi meta-analizin ve bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada işlemler korelasyonlar üzerinden yapılmakta ve yorumlanmaktadır. Analizler, Jamovi (Version 2.3) programı ile yapılmıştır. Etki büyüklükleri yorumlanırken referans alınan Cohen vd. (2007) tarafından belirlenen eşik değerleri: 0,00 etki büyüklüğü değeri < 0,10 ; çok zayıf düzeyde etki - 0,11 etki büyüklüğü değeri < 0,30 ; zayıf düzeyde etki - 0,31 etki büyüklüğü değeri < 0,50 ; orta düzeyde etki - 0,51 etki büyüklüğü değeri < 0,80 ; güçlü düzeyde etki - Etki büyüklüğü değeri < 0,81 ; çok güçlü düzeyde etki şeklindedir.

Yapılan analizlerde k = toplam çalışma sayısı, N = toplam örneklem büyüklüğü, Fisher's Z değeri, %95 güven aralığı için korelasyon değerinin alt - üst limitleri, Q değeri (heterojenlik testiyle ilgili olarak), p (anlamlılık düzeyi), ve serbestlik derecesi dikkate alınarak incelenmiştir. Yapılan analizlerde sonuçlar rassal etki modeline göre raporlanmıştır. Çalışmalarda yayın yanlılığını değerlendirmek için sıra korelasyon testi sonuçları (Begg - Mazumdar', 1994) dikkate alınarak bulgular değerlendirilmiştir. Buna göre, Kendall Tau katsayısından elde edilen sonucun istatistiki olarak anlamlı olmaması, yayın yanlılığının kontrol altında olduğunu göstermektedir (Field - Gillett, 2010).

Çalışmada elde edilen korelasyonlar, örgütsel adalet-iş tatmini, örgütsel adalet-örgütsel bağlılık, örgütsel adalet-performans ve örgütsel adalet-örgütsel güven şeklinde dört farklı meta-analizde değerlendirilmiştir.

Çalışmaya meta analizi en sağlıklı şekilde gerçekleştirebilecek daha detaylı verilere ulaşılabileceği düşünüldüğünden sadece YÖK Ulusal Tez Merkezi üzerinden erişime açık olan, işletme alanında ve yazım dili Türkçe olan 2015-2024 aralığında yazılmış, yüksek lisans ve doktora tezleri dahil edilmiştir. Taranan yayınların meta-analize dahil edilebilmesi için,

işletme alanında Türkçe yazılmış olması, ampirik bir çalışma olması, örgütsel adalet ve olumlu sonuçları (iş tatmini, örgütsel bağlılık, performans ve örgütsel güven) arasındaki ilişkiyi incelemesi, örneklem büyüklüklerinin ve korelasyon katsayılarının verilmiş olması ve verilerin Türkiye üzerinden elde edilmiş olması gibi kriterler dikkate alınmıştır. Sonuçta toplam 102 tez taranmış ve dikkate alınan kriterleri içeren toplam 23 tez çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu çalışmalar, örgütsel adalet-iş tatmini ilişkisini içeren yedi yüksek lisans tezi, örgütsel adalet-performans ilişkisini içeren iki doktora bir yüksek lisans tezi, örgütsel adalet-örgütsel bağlılık ilişkisini içeren on yüksek lisans tezi ve örgütsel adalet-örgütsel güven ilişkisini içeren üç yüksek lisans tezi şeklindedir; k=23 ve N=6631'dur.

BULGULAR

Yapılan meta-analizlerdeki etki büyüklükleri yorumlanırken Cohen vd. (2007) tarafından önerilen eşik değerleri referans alınmıştır. Buna göre; örgütsel adaletin iş tatmini üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar için yapılan meta-analiz sonuçları, güçlü düzeyde (EB = 0,744) pozitif bir etki büyüklüğünü göstermektedir. Örgütsel adaletin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar için yapılan meta-analiz sonuçları, güçlü düzeyde (EB = 0,650) pozitif bir etki büyüklüğünü göstermektedir. Örgütsel adaletin performans üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar için yapılan meta-analiz bulguları; çok güçlü düzeyde (EB = 0,989) pozitif bir etki büyüklüğünü göstermektedir. Son olarak örgütsel adaletin örgütsel güven üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar için yapılan meta-analiz bulguları, çok güçlü düzeyde (EB = 0,892) pozitif bir etki büyüklüğünü göstermektedir.

Tablo 1. Örgütsel adaletin olumlu sonuçlarına ilişkin etki büyüklükleri

Değişkenler	EB'nin %95 Güven Aralığı				Heterojenlik Testi		
	k	N	EB	Alt-Üst Sınır	Q Değeri	sd	p
İş Tatmini	7	1711	0,744	0,551-0,938	129,089	6	0,000
Örgütsel Bağlılık	10	2726	0,650	0,417-0,884	408,617	9	0,000
Performans	3	1302	0,989	0,557-1,421	108,987	2	0,000
Örgütsel Güven	3	892	0,891	0,215-1,567	232,274	2	0,000

k=analize dahil edilen çalışmaların toplamı, N=analize dahil edilen çalışmalardaki toplam örneklem sayısı, EB= etki büyüklüğü, sd=serbestlik derecesi, p=anlamlılık düzeyi

Heterojenlik testi bulgularının anlamlı bulunması nedeniyle tüm meta-analizler rastgele etki modeli kullanılarak yapılmıştır. Yayın yanlılığı olup olmadığını değerlendirmek için Tau katsayısının anlamlı olup olmadığına bakılmıştır. Yapılan bütün meta-analizlerde bahsedilen katsayının p değeri %95 güven aralığında 0,05 eşiğinin üzerinde değer almıştır. Bu bulgulara göre, bu çalışmaya dâhil edilen çalışmalarda yayın yanlılığıyla ilgili problem görülmemektedir. Bu değerler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Sıra korelasyon bulguları

Değişkenler	N	Kendall's Tau	<i>p</i>
İş Tatmini	1711	0,252	1,000
Örgütsel Bağlılık	2726	0,371	0,862
Performans	1302	0,377	0,333
Örgütsel Güven	892	0,594	0,381

Çalışmadan elde edilen bulgular dikkate alındığında Örgütsel Adalet ile ilişkilendirilen olumlu sonuç değişkenlerinden pozitif yönde en yüksek ilişkili olan performans ve en düşük ilişkili olan örgütsel bağlılıktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hızla değişen iş yaşamında işletmelerin devamlılık sağlayabilmesi, rekabet üstünlüğü kazanabilmeleri ve başarılı olmaları ancak en değerli varlıkları olan işgörenlerinin işletmeye sağladığı katkıyı en üst düzeye çıkarmakla mümkün olacaktır. İşletmelerin taklit edilemeyen ya da satın alınamayan tek kaynağı insan gücüdür. İşgörenlerin memnuniyetini sağlamada işletmelerin önem vermesi gereken konu adaletli bir şekilde yönetimdir. Çünkü işgörenlerin algıladıkları adaletin yüksek olması onları birçok konuda olumlu tutum ve davranışa yönlendirmektedir. Bu davranışlardan en önemlileri çalışmada da ele alınan iş tatmini, örgütsel bağlılık, performans ve örgütsel güvendir. Örgütsel adalet algısı yüksek olan çalışanların iş tatminleri, performansları, örgütsel güvenleri ve örgütsel bağlılıkları artmaktadır. Ters bir durumdaysa örgütsel adalet algısı düşük olan çalışanların olumlu tutum ve davranışlarında azalma yaşanırken bir taraftan da örgüte karşı sinizm, sessizlik, örgütsel yabancılaşma, işten ayrılma niyeti gibi olumsuz tutum ve davranışlar geliştirebilmektedirler. Literatürde örgütsel adaletle bu kavramların ilişkisini inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada ise örgütsel adaletin olumlu sonuçları olarak adlandırılan iş tatmini, örgütsel bağlılık, performans ve örgütsel güven kavramlarına ilişkin yazılan tezlerin incelenerek, analiz edilmesi ve etkilerinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmada örgütsel adalet ve iş tatmini arasında güçlü düzeyde pozitif bir etki büyüklüğü (EB=0,744), örgütsel adalet ile örgütsel güven arasında çok güçlü düzeyde bir etki büyüklüğü (EB=0,892) tespit edilmiştir. İşcan ve Sayın'da (2010, 210) yaptıkları çalışmada benzer bir sonuca ulaşmışlar ve örgütsel adalet ile iş tatmini arasında güçlü düzeyde bir ilişki ($r=,73$) olduğunu tespit etmişlerdir. Yine aynı çalışmada örgütsel adalet ve örgütsel güven arasında da güçlü bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır ($r=,74$). Şahin ve Kavas (2016, 136) yaptıkları çalışmada örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır ($r=0,860$), bu çalışmada da örgütsel adaletin örgütsel bağlılık üzerindeki etki büyüklüğü (EB=0,650) olarak tespit edilmiştir. Ceylan (2016, 122) çalışmasında Örgütsel adalet ve iş tatmini değişkeni arasında pozitif ve 0,634 kuvvetinde, örgütsel adalet ve performans değişkeni arasında pozitif ve 0,523 kuvvetinde anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Bu çalışmada örgütsel adalet ve performans arasında tespit edilen etki büyüklüğü (EB=0,989) şeklindedir.

Çalışmada örgütsel adaletin dört olumlu sonucundan bahsedilse de literatürde örgütsel adalet algısının ortaya çıkardığı başka olumlu sonuçlar ve bunlarla ilgili çalışmalar da mevcuttur, ileriye dönük olarak bu sonuçlar ile ilgili de meta-analiz çalışmaları yapılabilir. Ayrıca yine literatürde örgütsel adalet algısının düşük olması durumunda ortaya çıkan olumsuz sonuçlara yönelik çalışmalar için de meta analiz çalışması gerçekleştirilebilir. Bu çalışmalar yapılırken, örgütsel adaletin alt boyutları olan, dağıtımsal adalet, prosedürel adalet ve etkileşimsel adalet de meta-analize dâhil edilebilir.

KAYNAKÇA

- Allen, Natalie J. - Meyer, John, P., "The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance And Normative Commitment to The Organization", *Journal of Occupational Psychology* 63/3 (1990), 1-18.
- Baldwin, S., *Organisational Justice*. Brighton: Institute for Employment Studies, 2006.
- Begg, Colin B., - Madhuchhanda, Mazumdar, "Operating Characteristics of A Rank Correlation Test For Publication Bias", *Biometrics* 50/4 (1994), 1088-1101.
- Bektaş, İsmail. *Örgütsel Adalet ve Örgütsel Sinizmin Üretkenlik Karşıtı Davranışlar Üzerine Etkisi ve Bir Araştırma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Beugre, Constant D., "Understanding Organizational Justice And Its Impact On Managing Employees: An African Perspective", *International Journal of Human Resource Management* 13/7 (2002), 1091-1104.
- Bies, R. - Moag, J.. "Interactional justice: Communication Criteria on Fairness"., *Research on Negotiations in Organizations*. Eds. Lewicki, R. - Sheppard, B. - Bazerman, M. 43-55. Greenwich: CT: JAI Press. 1, 1986.
- Brewer, A. M.. "Developing Commitment Between Managers and Employees", *Journal of Managerial Psychology* 11/4 (1996), 24-34.
- Ceylan, Ali Kemal. *İşgörenlerin Örgütsel Adalet Algısının İş Tatmini ve Performans Üzerine Etkisi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gıda Sektörü Örneği*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Cohen, Louis; Manion, Lawrence; Morrison, Keith, *Research Methods in Education* (6th ed.), New York, NY, US: Routledge/Taylor & Francis Group, 2007.
- Colquitt, J. A. - Conlon, D. E. - Wesson, M. J. - Porter, C. O. L. H. - Yee Ng, K., "Justice at the Millenium: A Meta-Analytic Review of 25 Years of Organizational Justice Research", *Journal of Applied Psychology* 86/3 (2001), 425-445.
- Coşkun, Ömer Faruk. *Örgütsel Adalet ile Örgütsel Yaratıcılık Arasındaki İlişkide Örgütsel Sessizliğin Aracılık Rolü: Bursa İli Otomotiv Sektöründe Bir Araştırma*. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Cowherd, D. M. - Levine, D. I., "Product Quality and Pay Equity between Lower-Level Employees and Top Management: An Investigation of Distributive Justice Theory", *Administrative Science Quarterly* 37/2 (1992), 302-320.
- Cropanzano, R. - Greenberg, J. "Progress in Organizational Justice: Tunneling Through The Maze". *International Review of Industrial And Organizational Psychology*. Eds. C. Cooper - I. T. Robertson. 317-372. New York: John Wiley & Sons, 1997.

- Çarkungöz, E., - Ediz, B., "Meta Analizi", *Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi* 28/1 (2009), 33-37.
- Dailey, R. C. - Kirk, D. J., "Distributive and Procedural Justice as Antecedents of Job Dissatisfaction and Intent to Turnover", *Human Relations* 5/3 (1992), 305-317.
- DeConinck, J. B. - Stilwell, C., "Incorporating Organizational Justice, Role States, Pay Satisfaction and Supervisor Satisfaction in a Model of Turnover Intentions", *Journal of Business Research* 57 (2004), 225-231.
- DeConinck, J. B., "The Effect of Organizational Justice, Perceived Organizational Support and Perceived Supervisor Support on Marketing Employees' Level of Trust", *Journal of Business Research* 63/12 (2010), 1349-1355.
- Eker, Gülden, *Örgütsel Adalet Algısı Boyutları ve İş Doyumu Üzerindeki Etkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Field, Andy P - Gillett, Raphael, "How to Do A Meta-Analysis", *British Journal of Mathematical & Statistical Psychology* 63/3 (2010), 665-694.
- Greenberg, J., "Stress Fairness to Fare No Stress: Managing Workplace Stress by Promoting Organizational Justice", *Organizational Dynamics* 33/4 (2004), 352- 365.
- Harun, Demirkaya – Aysen, Şimşek Kandemir, "Örgütsel Adaletin Boyutları ile Örgütsel Güven Arasındaki İlişkinin Analizine Yönelik Bir İşletme İncelemesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/2 (2014), 263-279.
- Helvacı, Akif M., "Performans Yönetimi Sürecinde Performans Değerlendirmenin Önemi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Dergisi* 35 (2002), 1-2.
- Hüsna, Doğan, "Örgütsel Adalet Algısı ile İş Performansı Arasındaki İlişki", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 20/2 (2018), 26-46.
- İnce Mehmet - Gül Hasan, *Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık*, Konya: Çizgi Yayınları, 2005.
- İrdem, Şeyda. *Çalışanların Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Yabancılaşma Davranışı Üzerine Etkisi: Bir Araştırma*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Kantarcıoğlu, Nadire. *Örgütsel Adalet ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışının İşgören Performansına Etkisi: Ankara'daki KOBİ'lerde Bir Araştırma*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Karriker, J. H. - Williams M. L., "Organizational Justice and Organizational Citizenship Behavior: A Mediated Multifoci Model", *Journal of Management* 35 (2007), 1-24.
- Kurşunmaden, Fatih İbrahim. *Algılanan Örgütsel Adaletin Pozitif Örgütsel Davranış Üzerindeki Etkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

- Lambert, E. "The Impact Of Organizational Justice On Correctional Staff", *Journal of Criminal Justice* 31/2 (2003), 155- 168.
- Mehmet Mete – Cenk Aksoy. "Çalışanların Adalet Algıları Açısından Örgütsel Güven İle Örgütsel Bağlılığın Karşılaştırılması: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 14/54 (2015), 233-246.
- Ömer, Faruk, İşcan – Ufuk Sayın, "Örgütsel Adalet, İş Tatmini ve Örgütsel Güven Arasındaki İlişki", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24/4 (2010), 195 – 216.
- Ramazan Şahin – Erkan Kavas, "Örgütsel Adalet ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Belirlenmesinde Öğretmenlere Yönelik Bir Araştırma: Bayat Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 7/14 (2016), 119-140.
- Rawls, John. *A Theory of Justice*, Revised Edition, Cambridge: Harvard University Press, 1999.
- Sağlam, M. - Yüksel, İ. "Program Değerlendirmede Meta-Analiz ve Meta-Değerlendirme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2007), 175-187.
- Selvitopu, A. - Şahin, H. "Ortaöğretim Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet Algıları ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)* 14/2 (2013), 171-189.
- Smith, P. C. - Goddard, M. "Performance Management and Operational Research: A Marriage Made in Heaven?", *The Journal of the Operational Research Society* 53/3 (2002), 247-255.
- Sweeney, P. D. - Mcfarlin, D. B. "Workers Evaluations of the Ends and the Means: An Examination of Four Models Distributive and Procedural Justice", *Organizational Behaviour and Human Decision Processes* 55/1 (1993), 23-40.
- Şahin, D.N. *Örgütsel Adalet ve Kültür, Kültürel Bağlamda Yönetiş-Örgütsel Davranış*. Editörler R. Erdem - C.Ş. Çukur, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayını, 2007.
- Taşçıoğlu, Hümeysra. *Örgüt Kültürünün Örgütsel Adalet Etkisi: Bir Örnek Olay*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Taşkıran Erkan. *Liderlik Tarzının Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Adaletin Rolü ve Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Uslu, Ahmet. *Algılanan Örgütsel Adaletin Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Sinizm ve İş Tatmini Üzerine Etkisi: Trb 1 Bölgesi Örneği*, Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Varoğlu, Demet. *Kamu Sektörü Çalışanlarının İşlerine ve Kuruluşlarına Karşı Tutumları, Bağlılıkları ve Değerleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993.
- Yean, T. F. - Yusof, A. A. "Organizational Justice: A Conceptual Discussion", *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 219 (2016), 798–803.

Yürür, S. "Örgütsel Adalet ile İş Tatmini ve Çalışanların Bireysel Özellikleri Arasındaki İlişkilerin Analizine Yönelik Bir Araştırma", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13/2 (2008), 295-312.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Çalışma bir meta-analiz çalışması olduğundan etik kurul iznine gerek yoktur.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Emine Başak SAVAŞ: Araştırmanın tasarlanması, yöntemin belirlenmesi, veri analizi, raporlaştırma. Katkı Oranı %100

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantım yoktur. Araştırmada hiçbir kişi ya da kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

The Examination of the Relationship Between Marriage Attitudes and Attachment Styles in Individuals in Early Adulthood

Zeynep Zülal ÜNGER *

¹Institute of Social Sciences, İstanbul Ticaret University, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0009-0004-6128-6548

ABSTRACT

Attachment theory was developed by John Bowlby. According to this theory, the bond between infants and their primary caregiver affects the individual's emotional experiences and human relationships. Secure attachment between the infant and the caregiver is established when the caregiver understands and meets the infant's needs appropriately and timely during the infancy period. Infants with secure attachments have a positive self-image and a positive perception of the external world. In dismissive attachment, the infant forms a perception of a positive self and a negative external world. This situation also reflects on individuals' relationships in adulthood. A person's self-confidence, family life, and romantic relationships are directly proportional to attachment, leading to the idea that there is a relationship between individuals' attachment styles and marriage attitudes. This study aimed to determine whether there is a significant relationship between the marriage attitudes and attachment styles of individuals in early adulthood. The study consisted of 506 individuals aged between 18-35, both married and single. Of the participants, 428 were women, and 77 were men. Necessary analyses were conducted based on the findings obtained. The analyses revealed a positive correlation between secure attachment style and marriage attitude. As the level of education increased, the averages of secure attachment and marriage attitudes also increased. It was found that as income level increased, the level of secure attachment and marriage attitudes increased as well. There were no statistically significant differences in avoidant attachment, anxious-ambivalent attachment, and marriage attitudes between age groups and genders. In conclusion, it was found that secure attachment influences marriage attitudes and that demographic variables affect attachment styles and marriage attitudes.

Keywords: Early adulthood, attachment, marriage attitude, mate selection

Type: Research

Article History

Received: 17.07.2024

Accepted: 04.09.2024

Published: 28.09.2024

*Corresponding Author:

zeynepzulal.97@gmail.com

Erken Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Bağlanma Stilleri İle Evlilik Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Zeynep Zülal ÜNGER ^{1*}

¹Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0009-0004-6128-6548

ÖZET

Bağlanma kuramı John Bowlby tarafından geliştirilen bir kuramdır. Bu kurama göre bebeklerin birincil bakım vereniyle olan bağı kişinin duygusal yaşantısını, insan ilişkilerini etkilemektedir. Bebeğin bakım vereniyle güvenli bağ kurması bebeklik döneminde bakım verenin bebeğin ihtiyaçlarını anlaması, doğru şekilde ve zamanında karşılması ile oluşur. Güvenli bağlanan bebekler olumlu benlik, olumlu dış dünya algısı içerisindedir. Kayıtsız bağlanmada bebek olumlu benlik, olumsuz dış dünya şeklinde bir algı oluşturur. Bu durum bireylerin yetişkinlik dönemindeki ilişkilerine de yansımaktadır. Kişinin kendine duyduğu güven, aile yaşantısı, romantik ilişkileri bağlanma ile doğru orantılıdır ve bu bireylerin bağlanma stilleri ile evlilik tutumlarının da arasında bir ilişki olduğu fikrini doğrulamaktadır. Bu araştırma ile erken yetişkinlik dönemindeki bireylerin evlilik tutumları ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı saptanmak amacıyla yapılmıştır. Araştırma 18-35 yaş arası evli ve bekar olmak üzere toplam 506 kişiden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin 428'i kadın, 77'si erkektir. Elde edilen bulgular doğrultusunda gerekli analizler yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda güvenli bağlanma stili ile evlilik tutumu arasında pozitif yönlü bir korelasyon tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça güvenli bağlanma ve evlilik tutumu ortalamalarında artış görülmüştür. Gelir düzeyi arttıkça evlilik tutumunun ve güvenli bağlanma düzeyinin arttığı verisi elde edilmiştir. Yaş grupları ve cinsiyetler arasında kaçınan bağlanma, kaygılı-kararsız bağlanma ve evlilik tutumları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklar olmadığını ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak evlilik tutumunda güvenli bağlanmanın tesiri olduğu, demografik değişkenlerin bağlanma stilleri ve evlilik tutumunu etkilediği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken yetişkinlik, bağlanma, evlilik tutumu, eş seçimi

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi

Gönderim: 17.07.2024

Kabul: 04.09.2024

Yayınlanma: 28.09.2024

*Sorumlu Yazar:

zeynepzulal.97@gmail.com

GİRİŞ

Erken yetişkinlik dönemi, bireyin kimlik gelişiminin hızlandığı, geleceğe dair hedeflerini şekillendirdiği ve bağımsızlıklarını kazandıkları kritik bir dönem olarak öne çıkar. Bu dönemde toplum tarafından kişilerin evlenmeleri, ana baba olmaları, işe başlamaları beklenir. Hayata atılmanın ve yeni bir başlangıç yapmanın denk geldiği bu dönem bireyler için stresli de olabilmektedir. Erken yetişkinlik dönemindeki bireylerin evlilik algıları, bireysel deneyimlere, kültürel ve toplumsal faktörlere bağlı olarak büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Bu dönemdeki bireyler, genellikle kariyer ve kişisel gelişimlerine odaklanmaktadır. Kariyer hedeflerine ulaşma ve kişisel gelişimlerini tamamlama isteği, evliliği ertelemelerine neden olabilir (Arnett, 2000).

Evlilik ve eş seçimi, bireylerin hayatları boyunca aldıkları en önemli kararlardan biri olarak kabul edilmektedir. Evlilik gerçekleştirmeye hazır hissetmek ve kişilerin yaşadıkları ilişkiye atfettiği anlam ve evlilikten beklenenlerin şeffaf bir şekilde aktarılması önemlidir. Birlikte yaşamla, sürekli olarak örgütlenmiş olan, hedefe yönelik, ortaklaşa bir süreç başlatılmaktadır. Ailenin temelini oluşturulduğu evlilik müessesesi, iki kişinin evlenme kararı almasıyla başlamakta ve bu kararın sağlıklı bir karar olabilmesi, iki kişinin sağlıklı bir ilişki inşa etmiş olmasına bağlı olmaktadır (Şen, 2015).

Bireylerin toplumda kabul görmesi ve aile kurumuna girmesinin ilk adımı evlilik ve evlenmek için kendisine uygun eş seçmesi olarak görülmektedir. Evlilik müessesesi, toplumsal normlar, örf ve adetler, gelenek ve görenekler ile hayat felsefesinin şekillenmesi açısından kültürel bir sosyalleşme sürecidir ve bu süreç karşılıklı anlaşma ile yasal olarak kurulan aile birlikteliği ile var olur (Güllü, 2018, 43). Bireyin kendisine uygun partner seçimi, geçmişten günümüze insanların karşılaştığı en önemli ve karmaşık durumlardan biri olmuştur çünkü bu, kişilerin kimlerle birlikte ve nasıl bir yaşama sahip olacağına dair verdiği birincil karardır (Yıldırım, 2007, 16).

Bireyin eş seçiminde bağlanma stillerinin de etkisi olduğu düşünülmektedir. Toplumun temellerinin kurulduğu evlilik kurumunun beraberinde toplumun en küçük yapı taşı olan aile kurumunu oluşturduğu bilinmektedir. Evlilik ve aile kurmak ise temelinde eş seçimin barındırır. Tüm bunlara bakıldığında sağlıklı ve ayakta durabilen bir toplum ve aynı zamanda kültürel düzeyde zenginleşmek isteyen bir toplum için aile çok önemli bir faktördür (Bağ, 2019).

Tüm toplumlarda evlilik mefhumu önemli görülen bir mefhumdur. Evlilik müessesinin yüzlerce yıldır süregeldiği bilinmekte ve evliliğin kültürler arasında birçok değişiklik gösterdiği biliniyor olsa da gerçekleştirilen birçok çalışma ve tanımlama benzer yanlarının daha çok olduğunu işaret etmektedir. Evlilik kavramı, kültürler arasında içinde farklılıklar içerse de bütün topluluklarda geleneksel olarak yer edinmiş ve formel olarak kabul edilmiş tek birlikteliktir (Tarhan, 2017). Evlilik, bir aile oluşturmanın ve bir sonraki kuşağı yetiştirmenin en mühim temel aracıdır. Evlilik, iki kişinin birlikte hakkından geleceği bir

görevdir. Evlilik, karı-koca arasında sevgi ve samimiyetin olduğu, yaşanılanların paylaşılıp hedeflerin genişletildiği ikili ilişkidir (Geçtan, 1998).

Anne karnında başlayan ve günümüzde de bilinirliği artan bağlanma kavramının insanlar arası kurulan ilişkiyi etkilediği bilinmektedir (Waters vd., 2002). Bağlanma ve evlilik arasında da önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bağlanma stilleri, kişilerin romantik ilişkilerdeki bağlanma ve yakınlık ihtiyaçlarını nasıl karşıladığını ve ilişkilerdeki davranışlarını belirleyen önemli bir faktördür. Bireyin bağlanma stili ile ilişkiye olan bakış açısı, ilişkiden beklentileri ve varsa ilişkiye ait kaygıları arasında ilişki bulunduğu bilinmektedir ((Hazan - Shaver, 1987).

Bağlanma stili, bireylerin evlilik ilişkilerini derinden etkileyen önemli bir faktördür. Birçok araştırma, güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin daha sağlıklı ve tatmin edici ilişkilere sahip olduklarını göstermiştir (Waters vd., 2000). Güvenli bağlanma stiline sahip olan insanlar, partnerlerine güvenebilme, empati kurabilme, duygusal destek sağlayabilme ve sağlıklı bir şekilde bağımsızlık ve yakınlık dengesi kurabilme becerilerine sahiptir. Bu nedenle, güvenli bağlanma stiline sahip eşler arasında daha sağlıklı bir ilişki dinamiği olabilir ve iletişim becerileri de bu açıdan daha sağlıklı olabilir. Bağlanma, kişinin kendisini başkalarına duygusal olarak bağlanmış hissetmesi ve bu bağlılık hissinin güvenli, destekleyici ve tatmin edici olup olmadığına bağlı olarak yaşamının pek çok alanını etkileyebilir. Bundan dolayı bireylerin bağlanma stilleri ile evlilik tutumları arasında bir ilişki olup olmadığı, hangi bağlanma stillerine sahip bireylerin evliliğe karşı olan tutumlarının daha olumsuz olduğu gibi soruların incelenmesi önemli bir veri vereceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, bağlanma teorisinin evlilik ilişkileri üzerindeki etkisi, bireylerin ilişkilerinde sergiledikleri davranışların anlaşılmasına ve ilişkilerin kalitesinin artırılmasına katkıda bulunabilir.

Bağlanma stilini anlamak, çiftlerin ilişkilerindeki dinamikleri daha iyi yönetmelerine ve daha sağlıklı, uyumlu ve tatmin edici evlilikler kurmalarına yardımcı olabilir. Yapılan bu çalışma hem aile danışmanları için bir bakış açısı sağlayabilir hem de alana dair önemli bir katkı sunabilir. Erken yetişkinlik dönemindeki bireylerin bağlanma stilleri ile evlilik tutumu arasındaki ilişkinin düzeyini amaçlayan bu araştırmanın problem cümlesi ve alt problemleri şu şekildedir:

Bireylerin bağlanma stilleri ile evlilik tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1. Erken yetişkinlik döneminde bireylerin bağlanma stilleri ile evlilik tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?
2. Erken yetişkinlik döneminde bireylerin bağlanma stilleri evlilik tutumlarını yordamakta mıdır?
3. Demografik değişkenler bağlanma stilleri ve evlilik tutumunu nasıl etkilemektedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Nicel araştırma bilimsel yöntemler kullanarak verileri toplamak, toplanan verileri ölçmek ve analiz etmek suretiyle sayısal sonuçlar elde etmeyi amaçlayan bir araştırma türüdür. Var olan koşulları ve gerçekleri anlamak için sayısal verilerin tarafsız ve düzenli bir şekilde gözlemlenip ölçüldüğü ve ölçülen bu sonuçların tekrarlanabilir olduğu süreci içeren araştırmalardır (Burns - Grove, 1993). Araştırmada erken yetişkinlik dönemindeki bireylerin bağlanma stilleri ile evlilik tutumları arsındaki ilişkinin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin saptanmasına yönelik Karasar (2006) tarafından geliştirilen “İlişkisel Tarama Modeli” kullanılmıştır. İlişkisel Tarama Modeli değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlar. Bu model iki veya daha fazla olan değişkenin birbirleriyle olan ilişkisini inceleyerek bu değişkenler arasındaki korelasyonları, neden sonuç ilişkilerini ve bu ilişkilerin gücünü ortaya koyar.

Çalışma Grubu

Tablo 1. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik bilgi tablosu

Demografik Özellikler		N	%
Yaş	18-24	194	38,3
	25-30	201	39,7
	31-35	111	21,9
Cinsiyet	Kadın	428	84,8
	Erkek	77	15,2
Medeni Durum	Bekar	219	43,4
	Evli	286	56,6
Eğitim Durumu	İlköğretim	38	7,5
	Lise	110	21,7
	Ön Lisans	76	15,2
	Lisans	191	37,5
	Lisansüstü	91	18,0
Gelir Düzeyi	Düşük	91	18,0
	Orta	341	67,5
	Yüksek	73	14,5
Toplam		505	100

Araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılar olabilecek en yüksek düzeyde çeşitlilik ve ölçüt örneklem ile tayin edilmiştir. Yapılan bu araştırma Türkiye’de yaşayan 18-35 yaş arası olma şartını sağlayan 505 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Bu katılımcıların %38,3’ü 18-24 yaş

arası, 39,7'si i 25-30 yaş arası ve 21,9'u 31-35 yaş arasındadır. Katılımcıların %84,8'i kadın, 15,2'si erkek, %43,4'ü evli ve %56,6'sı ise bekar. Eğitim durumlarına bakıldığında ise katılımcıların %70,7'sinin yüksek öğretim mezunu olduğu ve gelir düzeyinin çoğunluğunun ise (%67,5) orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Demografik bilgi formu

Katılımcıların sosyo-demografik değişkenleri ile ilgili veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan bir formdur. Bu formda cinsiyet, yaş, gelir durumu, eğitim durumu, medeni durumu ile alakalı sorular bulunmaktadır.

Üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeği

Erzen (2016) tarafından geliştirilen Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği ile katılımcıların bağlanma stilleri belirlenmiştir. Ölçek 5'li Likert tipi ölçek olup (1: kesinlikle katılmıyorum ve 5: kesinlikle katılıyorum) üç farklı alt boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlar güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve kaygılı-kararsız bağlanmadır. Ölçeğin genel Cronbach Alpha değeri hesaplanamamış olup her bir alt boyut için ayrı ayrı belirlenmiştir: Kaçınan Stil için .80, Güvenli Bağlanma Stili için .69 ve Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili için ise .71. Yapılan geçerlik güvenirlik çalışması, açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçekte yer alan 18 maddenin üç boyut altında tutarlı bir şekilde gruplandığını göstermiştir. Ölçeğin madde toplam korelasyon değerleri .49 ile .75 arasında değişmektedir (Erzen, 2016).

Evlilik tutumu ölçeği

Evlilik Tutum Ölçeği ise Ölçeği Braaten ve Rosen (1998) tarafından geliştirilen, bireylerin evliliğe yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla. 23 maddeden oluşan 4'lü likert tipinde (1- kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-katılıyorum, 4-kesinlikle katılıyorum) bir ölçektir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Öz Soysal, Uz Baş ve Aysan (2016) tarafından yapılmıştır. Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .85 ve test tekrar test güvenirlik katsayısı ise .91 olarak bulunmuştur. Gerçekleştirilen analiz sonuçları doğrultusunda ölçeği evlilik tutumlarını ölçmeden kullanılabileceği ortaya konulmuştur. Demografik Bilgi Formu ile de katılımcıların yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, gelir durumu ile ilgili bilgi alınması amaçlanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında veriler 2023-2024 eğitim öğretim yılı bahar döneminde veri toplama araçlarının Google formlara aktarılması yoluyla toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi, tüm anket verileri toplandıktan sonra SPSS 23 paket programı ile yapılmıştır. Nicel araştırmalarda parametrik testler bize güçlü sonuçlar vermektedir. Veriler normal dağılım gösterdiği analiz edildikten sonra parametrik testler yapılmıştır. Yapılan

parametrik testler t testi, ANOVA, korelasyon ve regresyon analizleridir. Yapılan testler aracılığıyla erken yetişkinlik dönemindeki bireylerin bağlanma stilleri ile evlilik tutumu arasındaki farklar tespit edilmiştir.

Etik Unsurlar

Yapılan bu araştırma Yüksek Öğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi dahilinde yürütülmüştür. İlgili yönerge çerçevesinde İstanbul Ticaret Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 08.06.2023 tarihli ve E-65836846-044-288937 sayılı etik kurul belgesi alınmıştır.

BULGULAR

Tablo 2. Üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeği ve evlilik tutum ölçeğinin betimsel analizi

Ölçek	Alt Boyutlar	N	Minimum	Maksimum	$\bar{X}$	S
Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği	Güvenli Bağlanma	505	1.00	5,00	3.6673	,935
	Kaçınan Bağlanma	505	1.00	4,71	2.0696	,691
	Kaygılı-Kararsız Bağlanma	505	1.00	5,00	2.5657	,954
Evlilik Tutum Ölçeği	-	505	1.00	3,91	2.3529	,394

Tablo 2 incelendiğinde, üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeğinin, güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma, kaygılı-kararsız bağlanma alt ölçeklerine ve evlilik tutum ölçeğine ait betimsel analiz sonuçları yer almaktadır. Buna göre, güvenli bağlanma stilinin ortalaması 3.6673 olup, bu değer güvenli bağlanma düzeyinin orta-üst seviyede olduğunu, kaçınan bağlanma stilinin ortalaması 2.0696 olup, kaçınan bağlanma düzeyinin düşük olduğunu, kaygılı-kararsız bağlanma stilinin ortalaması 2.5657 olup, kaygılı-kararsız bağlanma düzeyinin orta seviyede olduğunu göstermektedir. Evlilik tutum ölçeğinin ortalaması 2.3529 olup, genel evlilik tutumlarının orta seviyede olduğunu göstermektedir. Bu tablo, bağlanma stilleri ve evlilik tutumları hakkında genel bir fikir vermektedir. Güvenli bağlanma stilinin ortalama puanı nispeten yüksekken, kaçınan bağlanma stilinin ortalama puanı düşüktür. Kaygılı-kararsız bağlanma stili orta seviyede bir ortalama puana sahiptir. Evlilik tutumları da ortalama bir düzeyde bulunmuştur. Standart sapmaların düşük olması, puanların genel olarak ortalamaya yakın olduğunu göstermektedir. Bu bilgiler, bireylerin bağlanma stilleri ve evlilik tutumları hakkında genel bir anlayış sağlar ve daha derinlemesine analizler için bir temel oluşturmaktadır.

Tablo 3. Evlilik tutum ölçeğinden alınan puanların eğitim durumu gruplarına göre ANOVA sonuçları

Ölçek	Gruplar	N	x	sd	F	p
Evlilik Tutum Ölçeği	İlköğretim	38	2,2231	,53909	2,772	0,02
	Lise	110	2,2842	,41660		
	Ön Lisans	76	2,4005	,41414		
	Lisans	190	2,3723	,35985		
	Lisansüstü	91	2,4009	,32679		

Evlilik tutumları ortalama puanları, eğitim düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir. İlköğretim düzeyindeki katılımcılar en düşük ortalama puana (2.2231) sahipken, lisansüstü düzeydeki katılımcılar en yüksek ortalama puana (2.4009) sahiptir. Bu, eğitim düzeyi arttıkça evlilik tutumlarının daha olumlu hale geldiğini göstermektedir.

Tablo 4. Evlilik tutum ölçeğinden alınan puanların gelir düzeyi gruplarına göre ANOVA sonuçları

Ölçek	Gruplar	N	x	sd	F	p
Evlilik Tutum Ölçeği	Düşük	91	2,2551	,45836	3,732	,025
	Orta	341	2,3677	,38343		
	Yüksek	73	2,4056	,33904		

Düşük gelir grubundaki katılımcıların ortalama evlilik tutum puanı 2.2551 iken, orta gelir grubundaki katılımcıların ortalama puanı 2.3677 ve yüksek gelir grubundaki katılımcıların ortalama puanı 2.4056 olarak bulunmuştur. ANOVA analizi sonuçlarına göre, bu gruplar arasındaki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlıdır ($F = 3.732$, $p = 0.025$). Bu bulgular, gelir düzeyine göre evlilik tutumlarının farklılaştığını ve yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin evlilik tutumlarının diğer gruplara kıyasla daha olumlu olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Evlilik tutum ölçeğinden alınan puanların medeni durum gruplarına göre T testi sonuçları

Ölçek	Gruplar	N	x	sd	t	F	p
Evlilik Tutum Ölçeği	Evli	206	2,3818	,41779	1,369	4,495	,034
	Bekar	299	2,3310	,37651	1,349		

Tablo 5'e bakıldığında evlilik tutum ölçeği puanları açısından evli ve bekar gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0.05$). Evli olanların ortalama puanı (2.3818) bekar olanlardan (2.3310) biraz daha yüksek çıkmıştır. Araştırmalar, demografik özelliklerin evlilik tutumları üzerinde önemli etkileri olabileceğini göstermektedir.

Tablo 6. Güvenli bağlanma stilinden alınan puanların eğitim gruplarına göre ANOVA sonuçları

Ölçek	Alt Boyut	Gruplar	N	x	sd	F	p
Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği	Güvenli Bağlanma	İlköğretim	38	3,1316	1,33581		
		Lise	110	3,5509	1,00391		
		Ön Lisans	76	3,7184	1,00515	5,097	0,00
		Lisans	190	3,7189	,83035		
		Lisansüstü	91	3,8813	,67985		

Tablo 6, eğitim seviyesinin Güvenli Bağlanma puanları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Eğitim seviyesi arttıkça, bireylerin Güvenli Bağlanma puanlarının da arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle, lisansüstü eğitim seviyesindeki bireylerin, diğer eğitim seviyelerine göre daha yüksek bağlanma puanlarına sahip olduğu görülmektedir. Araştırmalar, daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin güvenli bağlanma şekillerine sahip olma olasılığının daha çok olduğunu göstermektedir (Temiz, 2018; Taylolo, 2022). Daha yüksek eğitim seviyelerine sahip bireylerin güvenli bağlanma geliştirme olasılığı daha yüksektir. Eğitim, bireylerin kendilerini ve başkalarını daha iyi anlamalarına yardımcı olur ve bu da güvenli bağlanma stillerinin gelişimine katkıda bulunur (Ainsworth - Bowlby, 1991).

Tablo 7. Güvenli bağlanma stilinden alınan puanların gelir düzeyi gruplarına göre ANOVA sonuçları

Ölçek	Alt Boyut	Gruplar	N	x	sd	F	p
Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği	Güvenli Bağlanma	Düşük	91	3,4374	1,1861		
		Orta	341	3,6780	,89765	5,198	,000
		Yüksek	73	3,9041	,65922		

Tablo 7 güvenli bağlanma stili puanlarının gelir düzeyine göre farklılıklarını göstermektedir. Düşük gelir grubundaki katılımcıların ortalama güvenli bağlanma puanı 3.4374, orta gelir grubundaki katılımcıların ortalama puanı 3.6780 ve yüksek gelir grubundaki katılımcıların ortalama puanı 3.9041'dir. ANOVA analizi sonuçlarına göre, bu gruplar arasındaki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlıdır ($F = 5.19$, $p < 0.001$). Bu bulgular, gelir düzeyine göre güvenli bağlanma stiline farklılaştığını ve yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin güvenli bağlanma düzeylerinin diğer gruplara kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. Güvenli bağlanma stilinden alınan puanların yaş gruplarına göre ANOVA sonuçları

Ölçek	Alt Boyut	Gruplar	N	x	sd	F	p
Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği	Güvenli Bağlanma	18-24	193	3,6176	,97227	,994	,371
		25-30	201	3,6567	,89452		
		31-35	111	3,7730	,94175		

Bu tablo, farklı yaş gruplarının (18-24, 25-30, 31-35) güvenli bağlanma alt boyutunda alınan puanlarını karşılaştırmaktadır. ANOVA analizi sonuçlarına göre ($F=0.994$, $p=0.371$), yaş grupları arasında güvenli bağlanma puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Bu sonuç, yaşın güvenli bağlanma stili üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını göstermektedir. Ortalama değerlere bakıldığında yaş grubu arttıkça güvenli bağlanmanın da arttığını söylemek mümkündür. Yaş ilerledikçe, bireylerin güvenli bağlanma stilleri geliştirme olasılığı artar. Yaşla birlikte bireylerin deneyimleri ve sosyal etkileşimleri de artar, bu da güvenli bağlanma stillerinin gelişmesine katkıda bulunur (Keller, 2018).

Tablo 8. Üç boyutlu bağlanma stilleri ve evlilik tutumu korelasyon sonuçları

Değişkenler	B	Standart Hata	β	R ²	t	p
Güvenli Bağlanma	1,752	1,096	,447	,151	26,73	
Kaygılı-Kararsız Bağlanma	2,423	,050	-,066	,004	48,16	<0,01
Kararsız Bağlanma	2,326	,055	,023	,001	41,93	

Yukarıdaki tabloda bireylerin bağlanma stilleri ile evlilik tutumları arasındaki ilişkileri incelemektedir. Belirtilen değerlere bakıldığında güvenli bağlanma şekli ile evlilik tutumu arasında pozitif bir korelasyon ($r = 0.389$) bulunmaktadır. Bu, güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin evlilik konusunda daha olumlu tutumlar sergilediklerini göstermektedir. Öte yandan, kaygılı-kararsız bağlanma ile evlilik tutumu arasında negatif bir korelasyon ($r = -0.066$) bulunmaktadır, bu da kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip bireylerin evlilik konusunda daha olumsuz tutumlar sergileyebileceğini göstermektedir. Evlilik tutumu ölçeği ile kaçınan bağlanma stili incelendiğinde çok düşük bir pozitif korelasyon ($r = 0.023$) olduğu görülmektedir. Kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerin evlilik hakkında genel olarak nötr veya hafif olumlu tutumlara sahip olabileceklerini gösterir. Ancak bu korelasyonun çok düşük olması, kaçınan bağlanma stiline evlilik tutumu üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını düşündürür.

Tablo 9. Bağlanma Stillerinin Evlilik Tutumunu Yordama Gücü

Ölçekler	x	ss	N	1	2	3	4
1.ÜBBS Güvenli Bağlanma	3,667	,93523		1	0,73	,148	,389
2.ÜBBS Kaçınan Bağlanma	2,0696	,69142	505		1	,528	,023
3.ÜBBS Kaygılı-Kararsız Bağlanma	2,5657	,95439				1	-,066
4. Evlilik Tutumu Ölçeği	2,3529	,39420					1

Bu tablo, "evlilik tutumu ölçeği" bağımlı değişkenine ilişkin olarak farklı bağlanma stillerinin (Güvenli Bağlanma, Kaygılı-Kararsız Bağlanma ve Kaçınan Bağlanma) etkilerini gösteren bir regresyon analizinin sonuçlarını içermektedir. Tabloda bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi çeşitli istatistiksel değerlerle ifade edilmiştir. B değeri (regresyon katsayısı) 1.752 olup güvenli bağlanma stilinin evlilik tutumu üzerindeki pozitif etkisini gösterir. Yani, güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin evlilik tutumlarının daha olumlu olduğu söylenebilir. β değeri 0.447 olarak hesaplanmıştır. Bu değer güvenli bağlanmanın evlilik tutumu üzerindeki güçlü pozitif etkisini gösterir. R^2 0.151, güvenli bağlanmanın evlilik tutumundaki toplam varyansın %15.1'ini açıkladığını gösterir. Güvenli bağlanma stilinin evlilik tutumu üzerinde güçlü ve anlamlı bir etkisi vardır. Güvenli bağlanma, evlilik tutumundaki varyansın %15.1'ini açıklamaktadır, bu da güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin evlilik tutumlarının genellikle daha olumlu olduğunu göstermektedir. Kaygılı-Kararsız Bağlanma stiline bakıldığında $\beta = -0.066$, kaygılı-kararsız bağlanmanın evlilik tutumu üzerindeki negatif ancak zayıf etkisini gösterir. R^2 değerine bakıldığında (0.004), kaygılı-kararsız bağlanmanın evlilik tutumundaki toplam varyansın %0.4'ünü açıkladığını gösterir. Bu, kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip bireylerin evlilik tutumlarının daha olumsuz olabileceğini işaret etmektedir. Kaygılı-kararsız bağlanma stilinin evlilik tutumu üzerindeki etkisi zayıf ve negatif yöndedir. Bu bireylerin evlilik tutumlarının genellikle daha olumsuz olduğunu gösterebilir, ancak açıklanan varyans oranı çok düşüktür (%0,4). Kaçınan bağlanma stilinde $\beta = 0.023$, kaçınan bağlanmanın evlilik tutumu üzerindeki zayıf pozitif etkisini gösterir. R^2 0.001, kaçınan bağlanmanın evlilik tutumundaki toplam varyansın %0.1'ini açıkladığını gösterir. Evlilik tutumu üzerindeki etkisi zayıftır ve açıklanan varyans oranı düşüktür (%0,1). Bu, kaçınan bağlanma stilinin evlilik tutumu üzerinde çok az bir etkisi olduğunu göstermektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ, ÖNERİLER

Tartışma kısmında araştırmacı tarafından ortaya konulan araştırmanın bulgularının literatürde benzer konularda gerçekleştirilen araştırmalar ile örtüşen noktaları olup olmadığı gözden geçirilmiştir.

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre bireylerin evlilik tutumları ile bağlanma stilleri arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Literatüre bakıldığında bu konuda yapılan birtakım araştırmalar da mevcuttur. Yine aynı şekilde bağlanma stillerinin bireylerin ilişkiye

olan bakış açısı ve tutumlarını da etkilediği bilinmektedir. Örneğin güvenli bağlanma stilinin evlilik tutumuna etkisi üzerine yapılan araştırmalar, güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin evlilik ilişkilerinde daha olumlu tutumlar geliştirdiğini ve ilişkilerinde daha tatmin olduklarını göstermektedir. Güvenli bağlanma, bireylerin duygusal olarak daha sağlıklı ilişkiler kurmalarına ve sürdürmelerine olanak tanır. Bu bireyler, partnerlerine daha fazla güven duyarlar ve duygusal destek sağlayabilirler. Ayrıca, çatışma çözme becerileri ve iletişim yetenekleri daha gelişmiştir, bu da evlilik ilişkilerinin daha sağlam ve doyurucu olmasına katkıda bulunur. Araştırmalar, güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin evliliklerinde daha az stres yaşadığını ve daha az boşanma riski taşıdığını ortaya koymaktadır (Hazan - Shaver, 1987; Mikulincer - Shaver, 2007; Simpson, 1990).

Bağlanma stillerinin evlilik tutumları üzerindeki etkisi, bireylerin romantik ilişkilerdeki deneyimlerine ve duygusal ihtiyaçlarına bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin evlilik hakkında daha olumlu tutumlara sahip olmaları, ilişkilerdeki güven ve istikrar hissinden kaynaklanabilir. Kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerin evlilik tutumları üzerinde belirgin bir etkisinin olmaması, bu bireylerin duygusal bağlanma konusundaki isteksizlikleriyle ilişkili olabilir. Kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip bireylerin evlilik hakkında daha olumsuz tutumlara sahip olmaları ise, ilişkilerdeki duygusal dalgalanmalar ve kararsızlıklarından kaynaklanabilir. Literatür incelendiğinde yapılan çalışmanın bulguları ile tutarlı çalışmaların olduğu görülmektedir. Yapılan analizler, yaş grupları ve cinsiyetler arasında kaçınan bağlanma, kaygılı-kararsız bağlanma ve evlilik tutumları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklar olmadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, söz konusu demografik değişkenlerin (yaş ve cinsiyet) bu psikolojik ölçümler üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar, literatürdeki benzer çalışmalarda da görülmektedir. Örneğin, Bartholomew - Horowitz (1991) ile Mikulincer - Shaver (2007), bağlanma stillerinin demografik değişkenlerden bağımsız olarak bireyler arasında benzer dağılımlar gösterdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Glenn (1982) ve Amato - Rogers (1997), evlilik tutumlarının yaş ve cinsiyet gibi demografik faktörlerden bağımsız olarak benzer kalıplar gösterdiğini bulmuşlardır. Evli bireylerin, bekâr bireylere kıyasla daha güvenli bağlanma stillerine sahip olma olasılığı yüksektir. Evlilik, duygusal destek ve güvenlik sağlar, bu da güvenli bağlanmanın gelişmesine katkıda bulunur (Simmons, Gooty, Nelson, & Little, 2009). Kaçınan ve kaygılı-kararsız bağlanma stilleri açısından evli-bekâr ve kadın-erkek grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmamaktadır. Bu bulgular, medeni durum ve cinsiyetin kaçınan ve kaygılı-kararsız bağlanma stilleri üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını göstermektedir. Literatürdeki çalışmalar da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır (Bartholomew - Horowitz, 1991; Mikulincer - Shaver, 2007). Bu bulgular, bağlanma stillerinin demografik değişkenlerden bağımsız olarak bireyler arasında benzer dağılımlar gösterdiğini ve bağlanma stillerinin daha çok bireysel farklılıklardan etkilendiğini desteklemektedir. Bu nedenle, bağlanma stillerini anlamada bireysel psikolojik faktörlerin ve geçmiş deneyimlerin daha fazla öneme sahip olduğu söylenebilir.

Örneğin, Çelik, A. (2019) çalışmasında yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir durumu gibi demografik özelliklerin evlilik tutumlarını etkilediğini bulmuştur. Çalışma, yaşın artmasıyla birlikte evlilik tutumlarının daha olumlu hale geldiğini ve daha yüksek eğitim seviyesinin evlilikle ilgili daha olumlu tutumlarla ilişkili olduğunu göstermiştir.

Majidova ve İpek'in (2020) gerçekleştirdiği çalışmada yine bu araştırmaya benzer şekilde güvenli bağlanmanın evlilik tutumu ile olan ilişkisinin pozitif yönde olduğu gözlemlenmiştir. Yine aynı şekilde; Çağlayan ve İpek'in (2019) çiftler ile yaptığı çalışmada güvenli bağlanma stiline sahip çiftlerin evlilik uyum ortalamalarının kayıtsız bağlanmaya sahip çiftlere nazaran daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Horowitz (1991) ile Mikulincer ve Shaver (2007), bağlanma stillerinin demografik değişkenlerden bağımsız olarak bireyler arasında benzer dağılımlar gösterdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Glenn (1982) ve Amato - Rogers (1997), evlilik tutumlarının yaş ve cinsiyet gibi demografik faktörlerden bağımsız olarak benzer kalıplar gösterdiğini bulmuşlardır.

Gerçekleştirilen araştırma nicel araştırma yöntemi ile yapılmış olup, araştırma deseni olarak ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Kullanılan yöntemler ile evli ve bekâr bireylerin evlilik tutumları gözlemlenmek amaçlanmıştır. Toplamda 506 katılımcı katılım sağlamış, katılımcıların yaş aralığının 18-35 arası olduğu belirtilmiştir. Araştırmada evli ve bekâr bireylerin aralarındaki farklar gözlemlenmesi hedeflenmesi nedeni ile 219 bekâr, 286 evli birey katılım sağlamıştır. Yapılan çalışmada bulgulara katkı sağlaması amacıyla katılımcıların eğitim durumları da araştırma içerisine dâhil edilmiştir.

Araştırma sonucunda eğitim düzeyi arttıkça evlilik tutumunun olumlu yönde ilerlediği, düşük gelir düzeyine sahip bireylerin evlilik tutumlarının yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin evlilik tutumlarına göre daha olumsuz olduğu gözlemlenmiştir.

Yaş grupları-evlilik tutumu ve cinsiyetler-evlilik tutumu puanlarının anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmüştür. Aynı zamanda evli bireylerin evlilik tutum ölçekleri puanlarının daha fazla olduğu görülmüştür.

Eğitim seviyesinin ve gelir düzeyinin güvenli bağlanma puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Eğitim seviyesinin ve gelir düzeyinin artması ile bağlanma puanının artması araştırmadan elde edilen önemli bir sonuç olmuştur.

Yaş grupları arasında güvenli bağlanma puanları açısından anlamlı bir fark olmadığı, kadınların erkeklerden daha yüksek oranda güvenli bağlanma puanı aldığı gözlemlenmiştir. Farklı eğitim düzeyine, yaş gruplarına, cinsiyet duruma ve medeni duruma göre kaçınan bağlanma ve kaygılı-kararsız bağlanma puanı arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Güvenli bağlanma ile evlilik tutumu arasında ise pozitif korelasyon olduğu gözlemlenmiştir.

Bağlanma stilleri ve evlilik tutumu arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sayısının sınırlı olduğu düşünüldüğünde bu araştırmanın sosyal bilimler alanlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların erken yetişkinlik döneminde olduğu da göz önünde bulundurulduğunda elde edilen sonuçlar genç jenerasyonun mevcut evlilik algısı hakkında da genel bir bilgi verebilir.

Yapılan araştırma ile erken yetişkinlik döneminde olan kişilerin bağlanma stilleri ile evlilik tutumları arasındaki ilişki araştırılmak hedeflenmiştir. Sunulacak önerilerin bu konu hakkında ileride yapılacak çalışmalarda ve literatüre katkı sağlamada yardımcı bulunabileceği ümit edilmektedir. Bu nedenle öneriler maddeler halinde belirtilmiştir.

1. Araştırma amacıyla literatür taraması yapıldığında bağlanma stillerinin dönemsel olarak değil, tüm yaş gruplarını kapsayacak şekilde evlilik tutumları üzerinde gözlemlenmesi amaçlandığı görülmektedir, konu yaş gruplarına göre kısıtlanabilirse daha fazla bilginin elde edilebileceği düşünülmektedir.
2. Eğitim düzeyi arttıkça evlilik tutumlarının artması nedeniyle, çiftlerin evlenmeden önce belirli bir eğitim almasının ya da kurslara katılmasının anlamlı olacağı düşünülmektedir.
3. Güvenli bağlanma ile evlilik tutumunun arasında pozitif bir korelasyon olması nedeniyle, annelere ve babalara çocuk sahibi olmadan önce olası çocuklar ile nasıl bağ kuracağı ve bu bağları geliştireceği hakkında seminerler ve eğitimler düzenlenmesi önerilmektedir.
4. Evli bireylerin evlilik tutumu ölçeklerinin fazla olması nedeniyle, bekâr bireylerin evlilik tutumlarının neden daha az olduğu farklı bir çalışmada araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, Mary Dinsmore vd. "An ethological approach to personality development." *American Psychologist*, 46/4 (1991), 333-341, <https://doi.org/10.1037/0003-066X.46.4.333>.
- Amato, Paul vd. "Continuity and change in marital quality between 1980-2000." *Journal of Marriage and Family*, 65/ 1 (2003), 1-22.
- Arnett, Jeffrey Jensen "Emerging adulthood: a theory of development from the late teens through the twenties." *American Psychologist*, 55/5 (2000), 469-480.
- Bağ, Hamza. *Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Eş Seçimi Ve Evliliğe İlişkin Tercihleri*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Burns, Nancy - Grove, Suzan. K. *The Practice Of Nursing Research: Conduct, Critique, & Utilization*. 2.Basım, 1993 America: Elsevier Science Health Science.
- Erzen, Evren. "Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği." *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17/ 3 (2016), 01-21.
- Geçtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.
- Glenn, Norval D. "Interreligious Marriages In The United States: Patterns And Recent Trends." *Journal of Marriage and the Family*, 44/ 3 (1982). 555-566.
- Güllü, Ali. "Üniversite Öğrencilerinin Eşten Beklentilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi." *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16/1 (2018), 42-57.
- Hazan, C. vd. "Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process." *Journal of Personality and Social Psychology* 52/3 (1987), 511-524.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
- Keller, Heidi. "Universality Claim Of Attachment Theory: Children's Socioemotional Development Across Cultures." *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 115/45 (2018), 11414-11419. <https://doi.org/10.1073/pnas.1720325115>.
- Majidova, Fidan - İpek Melek. "Bağlanma Stili İle Evliliğe Yönelik Tutum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Aydın Sağlık Dergisi*, 6/1 (2020), 57-78.
- Mikulincer vd. *Attachment in Adulthood: Structure, Dynamics, and Change*. New York: Guilford Press, 2007.
- Öz Soysal, Fatma Selda vd. "Evlilik Tutumu Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması." *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24/4, (2016), 1951-1964.
- Simpson, Jeffrey A. "Influence Of Attachment Styles On Romantic Relationships." *Journal Of Personality And Social Psychology* 59/5 (1990), 971-980.
- Şen, Bülent. *Evlilik Öncesi Çift Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015.
- Tarhan, Nevzat. *Mutlu Evlilik Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.

- Tepeli-Temiz, Zahide vd. "Relationship between Education Level and Secure Attachment among University Students." 31/11 (2018), 274-283.
- Tylolo, Thandiswa vd. "Attachment Style, Love Style, and Attachment Behaviour in University Students' Intimate Relationships, South Africa – A Brief Study." Open Psychology Journal. 15/1 (2022), 152-159.
- Waters, Everett vd. "Attachment Security In Infancy And Early Adulthood: A Twenty-Year Longitudinal Study." Child Development, 71/3 (2000), 684-689. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00176>.
- Yıldırım, İbrahim. "Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçme Kriterleri." Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3/27 (2007), 15-30.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: İstanbul Ticaret Üniversitesi Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi: 08.06.2023

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: E-65836846-044-288937

DESTEK ve TEŞEKKÜR BEYANI (ACKNOWLEDGEMENT)

Bu süreçte her zaman yanımda olan, her koşulda sorularımı cevaplayan, büyük rehberlik eden, deneyim bilgi ve başarılarıyla bana ışık olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi POLAT ERDOĞAN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

ÇATIŞMA BEYANI (CONFLICT OF INTEREST)

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır.